

Marianne Paimre

Narkoprobleemide kajastamine
Eesti ajakirjanduses (1993-2009)



JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 212

Marianne Paimre

Narkoprobleemide kajastamine
Eesti ajakirjanduses (1993-2009)

Esitetaan Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Liikunnan salissa L209
lokakuun 19. päivänä 2013 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä,
in building Liikunta, hall L209, on October 19, 2013 at 12 o'clock noon.



UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2013

Narkoprobleemide kajastamine
Eesti ajakirjanduses (1993-2009)

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 212

Marianne Paimre

Narkoprobleemide kajastamine
Eesti ajakirjanduses (1993-2009)



UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2013

Editors

Raimo Salokangas

Department of Communication, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Ville Korkiakangas

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Paula Kalaja, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Tarja Nikula, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Raimo Salokangas, Department of Communication, University of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-5409-3

ISBN 978-951-39-5409-3 (PDF)

ISBN 978-951-39-5408-6 (nid.)

ISSN 1459-4323 (nid.), 1459-4331 (PDF)

Copyright © 2013, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2013

ABSTRACT

Paimre, Marianne

The representation of illicit drugs related issues by the Estonian press (1993-2009)

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2013, 166 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4323 (nid.), 1459-4331 (PDF); 212)

ISBN 978-951-39-5408-6 (nid.)

ISBN 978-951-39-5409-3 (PDF)

This dissertation examines how Estonian print media represented the issues of illicit drugs and what major changes took place in the media coverage in 1993-2009. The theoretical perspective integrates Kohring and Matthes' concept of framing with the Downs' "issue attention cycle" and agenda setting theory. The methodology involves formalized content analysis and close readings of 1540 articles of the print and online newspapers.

The dominant frame of press coverage of illicit drugs was "criminal justice", which is consistent with Estonia's strict drug policy but contrasts to the welfare-oriented policies of EU-15 countries with long-term drug problems. The sensationalism of illicit drug related arrests and punishments, and hedonism in the form of western celebrities' drug use overshadowed the societal toleration of addicts, and analysis of addiction as a social problem. This suggests that the press coverage of drug issues follows the commercial logic of selling news content rather than public service duty of dealing with a serious societal problem.

The coverage of the drug problem in the Estonian newspapers has substantially changed over the last two decades. At the end of the Soviet time in the late 1980s, the media perceived illicit drugs as a problem of capitalist societies or a psychiatric issue. The first major change in representation took place at the beginning of the newly independent Estonia when drugs issues were initially presented by some of the media in a hedonistic frame. In 1995, the intensive coverage of the arrest of four Estonian drug couriers in Bangkok (so called Thailand case) and the "poppy war" functioned as the catalyst in bringing drugs issues into the public discourse. The fear that narcotics related HIV could spread beyond the drug addicts' community into the general population drew the attention of the media and prompted active response from the state. In the 2000s, the print versions of the biggest Estonian dailies lost their interest to cover the drug topic, although illicit drugs increasingly make headlines in the online versions. The coverage generally follows Downs' "issue attention cycle" with the exception that the phase of alarmed discovery of the problem and euphoric enthusiasm split into two and the last phases were not clearly distinguished.

Keywords: media representation, press, illicit drugs, addiction, media frames, "issue-attention cycle", changes, drug policy, post-socialist transition, Estonia

Author's address

Marianne Paimre
Department of Communication
Email: mpaimre@gmail.com

Supervisors

Epp Lauk
Department of Communication
University of Jyväskylä

Raimo Salokangas
Department of Communication
University of Jyväskylä

Reviewers

Professor Kaja Tampere
Institute of Communication
Tallinn University

Associate professor Barbi Pilvre-Storgard
Institute of Communication
Tallinn University

Opponents

Kaja Tampere

EESSÕNA

Kui ma alustasin 1994. aastal diplomitööd narkoteema kajastamisest Eesti n-ö kollastes ajalehtedes, ei teatud Eestis narkootikumidest üldiselt veel midagi. Selle probleemi uurimine oli väljakutse, sest tegemist oli tunnetuslikult keeruka valdkonna ja sotsiaalselt olulise teemaga.

Doktoriväitekirja tegemise ajaks oli olukord Eestis paljuski muutunud. Keelatud uimastite tarvitamine levis. Registreeritud narkokuritegevus oli uue aastatuhande alguses võrreldes 1990. aastate esimese poolega märkimisväärselt suurenenud. Probleemiks olid ka süstivate narkomaanide hulgas levima hakanud ohtlikud nakkushaigused.

Narkomaaniast kui uue Eesti Vabariigi künnisel peamiselt n-ö kergetes väljaannetes kajastust leidnud teemast oli 2000. aastateks saanud ka peavoolumeedia kõneaine. Oli oluline uurida, kuidas kajastub narkomaania kui kiiresti kasvanud probleem Eesti meedias. Nüüd oli võimalik uurida ka representatsioonis toimunud muutusi.

Doktoritöö valmides on mul hea meel tänada kõiki, kes mind läbi aastate on toetanud ja kannustanud. Aitäh Jyväskylä Ülikooli ajakirjanduse osakonnale, kus mul oli võimalik oma doktoritöö lõpetada. Eriti tänan oma põhijuhendajat prof Epp Lauku ning prof Raimo Salokangast kaasjuhendamise eest. Töö valmimist toetasid oluliselt Jyväskylä Ülikooli humanitaarteaduskonna ja ajakirjandusosakonna stipendiumid.

Tänan prof Halliki Harro-Loiti ja prof Jaanus Harrot Tartu Ülikoolist, kes toetasid mind nõuga doktoritöö algusfaasis. Suureks abiks olid Anneken Metsoja andmete SPSS-iga töötlemisel ning Maris Makko ja Marcus Denton väitekirja keeleteoimetamisel. Aitäh Andri Ahvenale justiitsministeeriumist narkokuritegevuse statistika eest. Olen tänulik ka oma ülemusele prof Talis Bachmannile mõistva suhtumise ja meeldetuletuste eest oma töö ära lõpetada. Suured tänud prof Kaja Tamperele ja dots Barbi Pilvrele konstruktiivsete retsensioonide eest.

Peaa meeles dr Anti Liivi, kes mind 1994. aastal, kui olin praeguse Tallinna Ülikooli üliõpilane, selle teema juurde juhatas.

Jyväskyläs 20. septembril 2013

Marianne Paimre

JOONISED

JOONIS 1	Narkootikumidega seotud probleemide levik Eestis kahel viimasel dekaadil	17
JOONIS 2	Eesti psühhiaatriaiglates ravitud narkomaanid 100 000 elaniku kohta 1960–1997	20
JOONIS 3	Levinud narkootikumide konfiskeerimised (kordades)	23
JOONIS 4	Narkootikumide tarbimine vähemalt korra elu jooksul vanusegruppide lõikes 2003. ja 2008. aastal (%).....	25
JOONIS 5	Registreeritud narkosüüteod 2000. aastatel	27
JOONIS 6	Analüüsi kategooriad	56
JOONIS 7	Eesti narkokuritegevust kajastavate teemade osakaal kõigist narkoteemalistest artiklitest 1993–2009	62
JOONIS 8	Suhtumine narkootikumide tarbimise seadustamisse Eestis legaliseerimise debati teemal (n=32).....	72
JOONIS 9	Narkoteemaliste artiklite geograafiline dimensioon	74
JOONIS 10	1995. aasta narkoteemalised artiklid 25-s suurema leviga eestikeelses väljaandes	96
JOONIS 11	Narkoprobleemi areng ja selle meediakajastus	100
JOONIS 12	Narkoprobleemi tähelepanutsükkel Eesti trükimeedias.....	104

TABELID

TABEL 1	Narkomaanid ja narkokuriteod ENSV-s (1983–1990).....	18
TABEL 2	Narkootikumidega seotud näitajad 1990. aastate esimeses pooles	20
TABEL 3	Registreeritud narkomaanid, nende hulgas levinud viirused (hepatiit ja HIV) ning narkosüüteod 1990. aastate teises pooles...	22
TABEL 4	Narkotarbimisega seotud nakkushaigused ja surmad 2000. aastatel	26
TABEL 5	Kokkuvõttev tabel narkoprobleemi levist ja sotsiaalsest teadvustamisest Eestis	31
TABEL 6	Analüüsitud ajakirjandusartiklite hulk	59
TABEL 7	Eestikeelsete suurema leviga ajakirjandusväljaannete artiklid Tai juhtumi kohta 1995–2005.....	60
TABEL 8	Narkotemaatika raamistused	91

SISUKORD

ABSTRACT

EESSÕNA

JONISED JA TABELID

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	11
1 UURIMUSE TAUST: NARKOPROBLEEMID EESTIS 1980. AASTATE LÖPUST AASTANI 2010. PROBLEEMIDE TEADVUSTAMINE JA NARKOPOLIITIKA PÕHITRENDID	16
1.1 Nõukogude aja karistav narkopoliitika (kuni 1991)	17
1.2 Taasiseseisvunud Eesti algusaeg (1991-1995) - narkootikumide leviku suurenemine ja poliitika puudumine	19
1.3 1990. aastate teine pool - Eesti oma narkopoliitika algus.....	22
1.4 Uus aastatuhat - narkopoliitika väljakujunemine	24
1.5 Kokkuvõte.....	30
2 TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK JA VARASEMAD UURINGUD NARKOPROBLEEMIDE MEEDIAS KÄSITLEMISE KOHTA	32
2.1 Ülevaade narkotemaatika uuringutest maailmas.....	32
2.1.1 Uuringud Soomes	33
2.1.2 Uuringud Eestis.....	35
2.1.3 Võrdlevad sotsioloogilised uuringud narkoprobleemi meedias konstrueerimise, raamistuste ja representatsiooni kohta.....	36
2.1.4 Kõneaine kujundamise uuringud.....	39
2.1.5 Sotsiokultuurilised ja muud uuringud	42
2.2 Töö teoreetiline taust.....	42
2.2.1 Ajakirjanduslik raamistamine	43
2.2.2 Tähelepanutsükkel A. Downsi järgi.....	45
2.2.3 Kõneaine kujundamine	49
2.2.4 Kokkuvõte narkoprobleemaatika representatsiooni uuringutest ja töö teoreetilisest taustast	51
2.3 Hüpoteesid ja uurimisküsimused	52
3 UURINGU METOODIKA JA MATERJAL.....	54
3.1 Kontentanalüüs	55
3.1.1 Kontentanalüüsi olemus	55
3.1.2 Analüüsi kategooriad	55
3.1.3 Kontentanalüüsi valim	58
3.1.4 Kontentanalüüsi usaldusväärsuse kontroll.....	60
3.2 Raamistuste moodustumine töös	61

4	NARKOTEMAATIKA KAJASTUS EESTI AJAKIRJANDUSES.....	62
4.1	Narkootikumid kui Eesti kuritegevuse alaliik	62
4.1.1	Kuritegevusega seotud teemad.....	63
4.1.2	Õigusemõistmisega seotud teemad.....	65
4.2	Probleemsete narkomaanidega seotud teemad.....	66
4.3	Noorte elu Eestis ja meelelahutuslik narkotarbimine	68
4.4	Ennetus, kodu ja kool.....	70
4.5	Narkootikumid riikliku probleemina. Eesti narkopoliitika	71
4.6	Informatsiooni ja teavitamise teema	73
4.7	Narkoproblemaatika mujal maailmas	74
4.7.1	Narkokuritööd välismaal.....	75
4.7.2	Kuulsuste narkotarbimine	75
4.7.3	Muud teemad	76
4.8	Kokkuvõte.....	77
5	NARKOTEMAATIKA RAAMISTAMINE	79
5.1	Õiguskaitseline raamistus	79
5.2	Hedonistlik narkootikumide kasutamine	80
5.2.1	Narkootikumid kui lääne meelelahutustööstuse lahutamatu osa	80
5.2.2	Eesti noorte meelelahutuslik narkotarbimine.....	81
5.3	Narkomaanid kui oht.....	82
5.4	Tolerantsus narkomaanide suhtes	83
5.5	Legaliseerimise pooldamise raamistus.....	85
5.6	Narkomaania võib kasvada kriisiks.....	86
5.7	Riigi karmimalt tegutsema ärgitamine.....	87
5.8	Narkokuller kui eduideoloogia ohver	88
5.9	Kokkuvõte.....	90
6	MUUTUSED NARKOTEMAATIKA KAJASTUSES: TÄHELEPANUTSÜKLI ETAPID	93
6.1	Probleemieelne etapp (kuni 1995. aastani).....	93
6.1.1	Narkoprobleemi mahasalgamine NL-i meedias	93
6.1.2	Uued ajakirjandusväljaanded „avastavad“ narkomaania kõmulised aspektid.....	93
6.2	Peavoolumeedia „avastab“ 1995. aasta suvel narkoprobleemi	95
6.3	Narkoprobleemi uuesti avastamine aastatuhande vahetusel	98
6.4	Probleemi lahenduse hinnast teadlikuks saamine 2000. aastate jooksul	100
6.5	Avalikkuse intensiivse tähelepanu taandumine ja probleemijärgne etapp	102
6.6	Kokkuvõte.....	104
7	DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED.....	105
	SUMMARY	112

KASUTATUD KIRJANDUS.....	125
LISAD	138

SISSEJUHATUS

Narkomaania on Eestis suhteliselt uus, kuid kiiresti kasvanud probleem. Kui mitu lääneriiki on teadvustanud uimastitega seotud probleeme juba terve sajandi (Harro 2006), siis Eestis hakkasid narkootikumid rohkem levima alles 1980. aastate teises pooles (Liiv 1993; Lagerspetz 2005). Aga 21. sajandil paistab Eesti narkootikumidega seotud suurte näitajate poolest (nt narkosurmad miljoni elaniku kohta ja süstivate narkomaanide osakaal rahvastikus) (World Drug Report 2010; Annual Report Online 2011) juba maailmas silma. Narkoprobleemiga toime tulemiseks on riik intensiivsemalt võimalusi otsinud alles alates 2000. aastate algusest (Lagerspetz 2005).

Sarnaselt sotsiaalse ebavõrdsuse, kuritegevuse, prostitutsiooni jm nõukogude ajal eitatud probleemidega olid narkootikumid 1990. aastatel uus teema ka Eesti ajakirjanduse jaoks. Teada on, et meediakajastus mängib uute sotsiaalsete nähtuste teadvustamisel olulist rolli (Kohring & Matthes 2002, 143). Meediat peetakse ka üheks narkopoliitika kujundamise võtmefaktoriks (Noto et al. 2006, 1263; Hansen & Gunter 2007, 153; Lancaster 2010). Seetõttu ongi oluline uurida, kuidas on Eesti ajakirjandus narkoteemat käsitlenud.

Narkootikumide tarbimist esines ENSV-s vähe (Liiv 1993; Lagerspetz & Moskalowicz 2002) ja narkomaaniat ei tajutud sotsiaalse probleemina (Ahven 2000). Nõukogude ajal ei tohtinud paljusid ühiskondlikult tundlikke teemasid nagu vaesust, prostitutsiooni, homoseksuaalsust ega ka narkomaaniat meedias kajastada, sest sellised probleemid ei sobinud kokku kommunistliku ideoloogiaga. Nõukogude meedias jäid narkootikumid enamasti kapitalistliku lääne mandumise konteksti, nagu ka kuritegevus, prostitutsioon, AIDS jms (Meylakhs 2009). 1980. aastate teises pooles, kui glasnosti tõttu võis seni keelatud nähtustest avalikult vabamalt rääkida, hakkas ajakirjanduses ilmuma järjest rohkem lugusid ka narkootikumidest ja nende tarvitamisest Eestis (nt Liiv 1987a, 1987b; Jänes 1987).

Piiride avatuse ja suurenenud reisimisvõimaluste tõttu, aga ka ülemaailmse noortekultuuri levikuga jõudis 1990. aastatel Eestisse üha rohkem uimasteid (Allaste 2006). Narkotarbimise ja -äri levikule aitasid kaasa ka ENSV-aegse kontrollisüsteemi kokkuvarisemine ning riigi suutmatus või tahtmatus prob-

leemi tunnistada. Narkomaania suurenemist ühiskonnas tingisid ka vaesus ja töötus (Liiv 2000a, b; Lagerspetz 2005; Allaste 2006).

1990. aastate sügavad muutused ja arengud vormisid ka Eesti meediat ning avalikkust. Meedia vabanes riiklikust kontrollist ja enamik ajalehti erastati. Turule ilmus sadu uusi perioodikaväljaandeid (Lauristin & Vihalemm 2002, 30). Kogenud ajakirjanikud vahetusid noortega, kes võtsid kiiresti omaks liberaalse meediamudeli ja ajakirjanduse turule orienteerituse (Lauk 1997). Väljaannete sisu kohandati pigem turupõhimõtete kui sotsiaalsete ja kultuuriliste väärtuste järgi. Informatsioon ja meelelahutus põimusid ning tõrjusid välja analüüsi, valgustuse ja sotsiaalse integratsiooni (Lauristin ja Vihalemm 2002, 31).

Selle tagajärjel muutus ajakirjanduse uudispilt oluliselt. Meediat hakkasid uute teemadena köitma näiteks tuntud inimeste elu, uusrikkad, skandaalid, õnnetused, kuritööd jne. Nii ei ole ka ime, et äsja ilmuma hakanud tabloidides räägiti narkootikumidest eelkõige välismaa elu ja lääne kuulsuste puhul (Paimre 1999). Eesti peavoolumeedia 1990. aastate alguses narkomaania käsitlemise vastu veel huvi ei ilmutanud. Sel ajal oli tähtsamaid majandus- ja poliitika teemasid, mida kajastada. Uute poliitikute radikaalseid reforme toetas meedia ignoreeris 1990. aastate esimeses pooles sotsiaalseid probleeme (Lauristin ja Vihalemm 2002, 48). Uue nähtuse eitamist toetas ka see, et narkootikumide tajuti poliitikute ja ametnike hulgas nõukogude igandina ning „nende” (muulaste) probleemina (Lagerspetz 1994). Alles uue aastatuhande alguses hakkas ajakirjandus pöörama rohkem tähelepanu ka sotsiaalsetele probleemidele, sh narkomaaniale (Lauristin ja Vihalemm 2002, 49).

Narkotemaatika meediakajastuse uurimine annab võimaluse näha, kuidas seda uut olulist problemaatikat on avalikkusele esitatud. Suuremal osal ühiskonnast isiklik narkootikumide ja ka narkodiskursuse kogemus (seadustikuga, statistikaga, poliitika arengusuundadega jms) tavaliselt puudub, mistõttu on meedia roll sel teemal avalikkuse arusaamade kujundamisel eriti oluline (Clegg Smith et al. 2008; Lancaster et al. 2010). Tähtis on uurida, milliseid teemasid ja vaatenurki on ajakirjanikud rahvale kajastamiseks valinud, mida on rõhutatud ja mis on jäetud tagaplaanile, kellele on antud sõna ja keda on ignoreeritud jne. See, kuidas meedia on mingeid probleeme esitanud, mõjutab peale avalikkuse arusaama ka poliitilist reaktsiooni probleemile (Hansen & Gunter 2007, 153).

Varasemad ajakirjanduses narkoprobleemi käsitlemise uuringud, eriti need, mis lähtuvad positivistlikust perspektiivist, on näidanud meedia kallutust narkokuritegude ja riigi karmi vastureaktsiooni kajastamisele (nt Noto et al 2006). On leitud, et meedia demoniseerib ja marginaliseerib narkokasutajaid ning loob väära ettekujutuse eri uimastitest, nende kasutajatest ja ainete mõjust (Murji 1998; Youth Media 2005). Sotsiaalkonstruksionistlikku paradigmasse jäävad uuringud on toonud esile selle, et ajakirjanikud eelistavad uudistes õiguskaitse allikaid ja sõnasaajaid (Laursten 1994 ning Olssen 1994, Lagerspetz 1994 kaudu; Chermak 1997). Kõneaine kajastamise uuringud on näidanud, et meedia ja avalikkuse narkoteemade huvi suurenemist põhjustavad drastilised sündmused (nt mõne kuulsuse surm üledoosi tagajärjel vms) ja ka suuremad infokampaaniad (Gonzenbach 1996). Ajaloolised ülevaated mõne maa narko-

teema meediakajastuse muutumisest on väga harvad (nt Hakkarainen 1999, Hellman 2010a).

Uuritud on peamiselt trükiajakirjandust, sest trükitud materjal moodustab usaldusväärse andmekogumi, mida saab uurida ka tagasiulatuvalt ja eri aastakümnete löikes (Hughes et al. 2010a, b, 2011). Olgugi et 21. sajandil on ajakirjanduse vormid mitmekesisistunud (juurde on tulnud võrguväljaanded jne), võib trükiajakirjanduse rolli narkootikumide kohta käivate arusaamade kujundamisel pidada endiselt oluliseks (Manning 2007, 150; Hughes et al. 2010a, 2). On leitud, et ülejäänud meedias kajastatav on suuresti taandatav peavoolu ajalehtedele, nii et üleriigiliste päevalehtede analüüsi alusel peaks saama teha järeldusi riigi kogu meedia kohta (Wakefield et al. 2003, Hughes et al. 2010a, 2 kaudu). Ka mina vaatlen oma töös ajalehti.

Sotsiaalse fenomenina on Eestis narkootikumide tarbimist uurinud paljud teadlased. Jaanus Harro avaldas 2006. aastal narkootikumide kohta raamatu, milles ta annab põhjaliku ülevaate probleemi eri aspektidest läbi maailma ajaloo. Airi-Alina Allaste (2006) doktoritöö käsitles uimastikultuure Eestis. Mikko Lagerspetz tegeles narkootikumide ja narkopoliitika küsimustega sotsialismijärgses üleminekuühiskonnas (Lagerspetz & Moscalewicz 2002, Lagerspetz 2005, 1994). Dr. Anti Liiv, endine peanarkoloog ja Riigikogu liige aastatel 1995–2003, on kirjutanud ülevaateartikleid narkomaaniast ja narkopoliitikast Eestis (Liiv 2000a,b) ning tema magistratöö oli esimesi põhjalikke siinsete narkoprobleemide käsitlusi (Liiv 1993). Narkokuritegevust käsitles oma doktoritöös Risto Pullat (2009) ja narkootikume õiguskaitse probleemina on käsitlenud ka Andri Ahven (2000). Anneli Uusküla (2005, 2011 jne), Ave Talu (2008, 2010), Katri Abel-Ollo (2006) jt on uurinud HIV-i ja riskikäitumist Eesti süstivate narkomaanide hulgas ja neile mõeldud programme. Sigrid Vorobjov Tervise Arengu Instituudist (edaspidi TAI) kaitses hiljuti (2012) doktoritöö uimastite tarvitamise riskiteguritest ja süstivatele narkomaanidele mõeldud kahju vähendamise teenustest Eestis. Sotsiaalsest aspektist lähtudes on uimastite tarbimist uurinud ka Aljona Kurbatova, Peeter Vihma jt.

Narkotemaatika kajastust Eesti meedias on uurinud Triin Vihalemm ja Liina Laastik, kes koostasid 2004. aastal uurimisraporti Eesti trükiajakirjanduse narkotemaatika käsitlemisest 2002. aastal ja järeldasid töös, et Eesti meedia täidab narkoteemade puhul avalikkuse teavitaja rolli hästi ja hoiab teemat stabiilselt avalikkuse päevakorras, ent päevalehed on diskussiooni edendajana tagasihoidlikud. Oma järgmises uuringus tõdes Laastik (2004), et 2003. aastal oli ajakirjanduse huvi narkoteema vastu vähenenud, seevastu lugude kvaliteet paranenud. Kristin Mõttus uuris narkomaania representatsiooni Eesti suuremates päevalehtedes 1990. aastatel ning leidis, et kui 1990. aastate keskpaigas väljendus meedias keelatud uimastitesse sallivam suhtumine, siis uueks millenniumiks hakati ajakirjanduses narkomaaniat teadvustama tervet ühiskonda puudutava probleemina. Ta leidis ühtlasi, et narkomaania representatsiooni on iseloomustanud heterogeensus eri uimastite käsitlemisel (Mõttus 2000, Laastik & Vihalemm 2004, 29 kaudu).

Eestis puuduvad praegu ülevaated narkotemaatika muutumisest ja arengust ajakirjanduses pikema perioodi vältel ning minu väitekiri püüab seda tühikut täita. Minu eesmärk on selgitada, millist tähelepanu on Eesti trükiajakirjandus narkoprobleemile pööranud, millises raamistuses on narkoteemasid Eesti ajalehtedes kahel viimasel aastakümnel käsitletud ja millised suuremad muutused on aja jooksul toimunud.

Olen varem analüüsinud narkotemaatika kajastust Eesti tabloidides aastatel 1993–1995 ja tulemused näitasid, et suurem osa artikleid kajastas pigem välismaa ja eriti lääne kuulsuste narkoprobleeme (Paimre 1995 ja 1999). Minu hilisemad tööd käsitlevad Eesti riigi ja meedia reageeringut narkoprobleemile kahel viimasel aastakümnel (nt Paimre 2006, 2010). Koos Halliki Harro-Loidiga oleme uurinud, kuidas nelja eestlasest narkokulleri arreteerimine Tais põhjustas 1995. aastal uudislaine, mis toimis narkoprobleemi avalikkuse ette jõudmise katalüsaatorina (Harro-Loit & Paimre 2008; Paimre & Harro-Loit 2011).

Käesoleva väitekirja fookus on sellel, kuidas narkoteema, mis oli 1990. aastatel Eesti ajakirjanduse jaoks uus, hakkas trükimeedias arenema ja kuidas selle käsitus aja jooksul muutus. Mis faktorid ja sündmused võisid tingida ajakirjanduse suurema huvi teema vastu ja kajastuse muutusi? Töö puudutab ka meediakajastuste ja Eesti narkopoliitika seoseid ning vaatleb, kas narkoprobleemidele reageeris kõigepealt meedia või poliitilised institutsioonid-ametkonnad.

Dokoritöö paigutub peamiselt sotsiaalkonstruksionistlikku paradigmasse, mille järgi sotsiaalne maailm, sh ühiskondlikud probleemid konstrueeritakse sotsiaalse praktika käigus (Berger & Luckmann 1966; Spector & Kitsuse 1987; Hall 1997). Meedias antakse näiteks mingi probleemi kommenteerimiseks osale ekspertidele sõna, teistele mitte, probleemi mingeid aspekte rõhutatakse, teised jäetakse tagaplaanile ja nii toetatakse üksnes probleemi teatud määratlusi. Praeguse töö teoreetilise tausta moodustavad ajakirjanduslik raamistamine (Kohring & Matthes 2002), tähelepanutsükkel A. Downsi järgi (1972) ning kõneaine kujundamine (Shaw & McCombs 1989; Dearing & Rogers 1996). Uurides, kas meediakajastus vastab üldiselt narkoprobleemi levi ja narkopoliitika põhitrendidele, olen lähtunud positivistlikust paradigmast.

Väitekiri koosneb seitsmest peatükist. Neist esimeses antakse ülevaade narkoprobleemist ja Eesti narkopoliitikast alates nõukogude aja lõpust kuni tänaseni. Lähtuvalt muutustest narkootikumide tarbimise ja sellega seotud probleemide (narkokuritegevuse, narkootikumidega seotud viirushaiguste levik, narkosurmad) trendides ning riigi vastureaktsioonist on ülevaade jaotatud nelja perioodi: 1) nõukogude aja karistav narkopoliitika (kuni 1991); 2) taasiseseisvunud Eesti algusaeg (1991–1995) – narkootikumide leviku suurenemine ja poliitika puudumine; 3) 1990. aastate teine pool – Eesti oma narkopoliitika algus ning 4) uus aastatuhat – narkopoliitika väljakujunemine.

Teine peatükk annab ülevaate olulistest uurimustest, mis on tehtud maailmameedia narkoprobleemide kajastuste kohta, ja avab töö teoreetilise tausta. Ajakirjanduslikku raamistust võib mõista probleemi esitamisel ajakirjanduses vaatenurga või perspektiivina (Kohring & Matthes 2002). Raamistamisega

kaasneb ajakirjanike sotsiaalne võim. Mingeid teemasid, aspekte, inimesi, lahendusi on eelistatud ja esile tõstetud, teisi seevastu ignoreeritakse (Entman et al. 2009). Narkoprobleemide kajastuse muutuste uurimiseks kasutan tähelepanutsükli A. Downsi järgi ja kõneaine kujundamise teooriat (Shaw & McCombs 1989; Dearing & Rogers 1996). Teises peatükis avan need teooriad ja räägin, kuidas neid oma töös kasutan.

Kolmas peatükk on töö metoodikast. Eesti ajakirjanduse narkotemaatika representeerimisest võimalikult tõepärase pildi saamiseks olen oma töös kombineerinud eri meetodeid. On teada, et kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete meetodite segakasutamisel on „puhaste” uuringudisainidega võrreldes potentsiaalset lisaväärtust (Tashakkori & Teddlie 2003, 679). Ajakirjandusartiklite analüüsiks rakendasin kvantitatiivset sisuanalüüsi (Riffe et al. 2005; Krippendorff 2004; Hansen 1998) kombineerituna lähilugemisega (Kain 1998; Johnson 2004, McClennen 2001).

Neljas peatükk võtab kokku artiklite analüüsi tulemused peamistest teemagrupidest lähtudes. Viies peatükk on narkotemaatika raamistusest ning kuuendas uurin käsitluse muutust ajas tähelepanutsükli alusel.

Seitsmenda peatüki moodustavad diskussioon ja järeldused. Töö lisad koosnevad kodeerimisjuhendist koos selgitustega, narkoprobleemide levikut ja artiklite analüüside tulemusi selgitavatest tabelitest ja joonistest.

Terminoloogia täpsustuseks märgin siinkohal, et eesti keeles kasutatakse nauteaine ja meelemürgi tähenduses põhiliselt kaht terminit „uimastid” ja „narkootikumid” (Eesti keele sõnaraamat 2003, 502, 856; Võõrsõnade leksikon 2006, 704–705). 2000. aastatel on eestikeelses sotsiaalvaldkonna teaduskirjanduses eelistatud pigem terminit „uimastid” (nt Harro 2006, Allaste & Lagerspetz 2002; Allaste et al. 2008). Seadustes figureerivad illegaalsete nauteainete tähenduses „narkootikumid” ja eelmise aastani toimunud riiklik ennetusstrateegiagi kandis nimetust „Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012” (2004). Ajakirjanduses figureerib keelatud ainete tähenduses enamasti just „narkootikum”. Kuna uimastid tähendavad üldjuhul ka legaalseid mõnuaineid nagu alkohol ja tubakas, siis olengi selguse mõttes oma töös eelistanud terminit „narkootikum”.

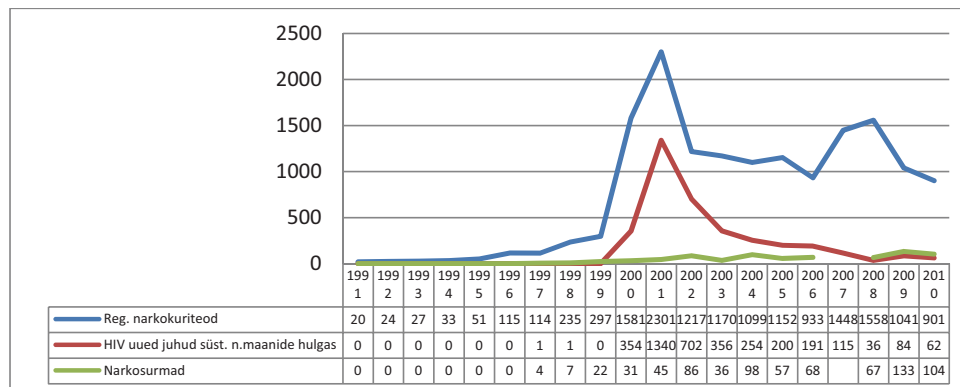
1 UURIMUSE TAUST: NARKOPROBLEEMID EESTIS 1980. AASTATE LÕPUST AASTANI 2010. PROBLEEMIDE TEADVUSTAMINE JA NARKOPOLIITIKA PÕHITRENDID

Narkootikumid (erinevalt alkoholist) ei ole ajaloo vältel olnud eestlastele kultuuriliselt omased (Liiv 2000b). Narkootikumide tarbimise ja sellega seotud probleemide (narkokuritegevus, AIDS jm nakkushaigused) suurem levik algas Eestis alles 1990. aastate teises pooles. Viimase kahe aastakümnega on narkoprobleemid Eestis jõudnud pea täielikust puudumisest kiiresti lahendust nõudvate probleemide hulka.

Registreeritud narkokuritegevus suurenes järsku aastatuhande vahetusel, nagu ka süstivate narkomaanide nakatumine HIV-i (vt joonis 1). Narkosurmade poolest miljoni elaniku kohta on Eesti viimastel aastatel olnud Euroopas esikohal (Annual Report Online 2011; Uimastiprobleemide olukord Euroopas 2012). Süstivad narkomaanid moodustasid Eestis 2004. aastal 2,4% rahvastikust, Harjumaa (sh Tallinnas) aga isegi 4,3% (Talu et al. 2010, 23), millega Eesti on olnud samuti maailma esimeste hulgas (Narkomaania ennetamise 2010, 1).

Vastavalt narkomaaniat ja narkokuritegevust peegeldava statistika muutustele ning riigi reaktsioonile olen määranud neli perioodi, mille põhjal anda ülevaade narkoprobleemidest, nende teadvustamisest ja narkopoliitikast alates nõukogude aja lõpust kuni tänapäevani.

JOONIS 1 Narkootikumidega seotud probleemide levik Eestis kahel viimasel dekaadil



Allikad: Justiitsministeerium; TAI; Wismari Haigla; Vabariigi Valitsus 2013; Talu et al. 2011, 37.

1.1 Nõukogude aja karistav narkopoliitika (kuni 1991)

Narkomaania ja sellega seotud probleemide levik. Nõukogude ajal olid narkootikumid probleem Kesk-Aasia liiduvabariikides. Tollase peanarkoloogi andmeil olid Eestis kasutanud narkootikume vähesed, kõige rohkem kuni 0,1% elanikkonnast (Liiv 1993, 129). Raviastutused registreerisid Eesti NSV-s kuni 1980. aastate teise pooleni alla 100 narkomaani aastas (Liiv 2000b, 300–302, 307), mida oli väga vähe võrreldes näiteks registreeritud alkohoolikutega või olukorraga läänes, kus narkootikumide tarvitamine levis kiiresti juba 1960. aastatel (Lagerspetz 2005, 95). Eestis olid tarvitajad eelkõige vangid, ent narkomaane leidis ka meditsiinasutuste personali hulgas. Kasutati peamiselt opiaate ja barbituraate (Kariis et al. 1998, 14). Mõnede sotsioloogide andmeil tarvitati ENSV-s ka kanepit (Kärsti 1993; Lagerspetz ja Moskalevicz 2002, 179). ENSV-aegse narkospetsialisti Lembit Allingu sõnul esines tegelikku narkootikumide tarbimist toona tunduvalt rohkem, kui ametlik statistika peegeldas¹.

1980. aastate teises pooles oli juba palju märke sellest, et keelatud uimastitest saab probleem ka Eestis. Tänu Nõukogude Liidu (edaspidi NL) lõunavabariikides korraldatud narkoäri tõkestamise aktsioonidele hakkasid uimastid rohkem Eestisse jõudma, sest sealsed narkoärimehed otsisid põhja poolt uut turgu (Liiv 2000b). Teiseks olid Afganistanist naasnud ajateenijad toonud kaasa kombe tarvitada India kanepit ja kolmandaks levis kooliõpilaste hulgas lahustite nuusutamine (Liiv 2000b, 1993). Anti Liiv on eravestlustes arvanud, et hea oli, et kooliõpilaste narkoprobleeme meedias eriti ei käsitletud, sest see oleks ehk tekitanud uudishimu nendegi hulgas, kes uimasteid ei tarvitanud.

Registreeritud narkomaanide arv suurenes 1980. aastate teises pooles oluliselt. Näiteks kui kuni 1987. aastani jäi registreeritud narkomaanide arv alla

¹ Autori telefonivestlus Lembit Allinguga / Aprill 2011/

saja, siis 1989. aastal registreeriti 719 narkomaani (vt tabel 1). Registreeritud uute narkomaanide hulk suurenes samuti oluliselt. Narkootikumide tarvitajad olid peamiselt kriminaalse taustaga mitte-eestlased. Kõige rohkem kasutati Uk-rainast ja Kesk-Aasiast pärit opiaate (kodus tehtud moonivedelikku) ja kannabist (Liiv 2000b, 307; Kariis et al. 1998, 14). 1980. aastate teises pooles suurenes märgatavalt ka registreeritud narkokuritegude ja nende eest süüdi mõistetud isikute hulk (vt tabel 1). Narkokuritegevuse väikesed näitajad olid vastuolus narkomaanide arvuga, sest iga narkokoguse soetamine oli iseenesest kuritegu (Liiv 1993, 77–78).

TABEL 1 Narkomaanid ja narkokuriteod ENSV-s (1983–1990)

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Registr. n-maanide koguarv	67	80	74	92	160	221	719	595
Uued registr. narkomaanid	11	25	4	26	75	64	256	101
Registr. narkokuriteod	2	6	9	16	34	47	14	10
Kohtulikult karistatute arv	3	6	2	4	19	14	12	8

Narkokuritegude ja karistatute andmed toetuvad justiitsministeeriumi statistikale (saadud e-posti teel mais 2011). Andmed narkomaanide kohta pärinevad A. Liivi artiklist (2000a).

Narkoprobleemide teadvustamine avalikkuses. Kuni 1980. aastate keskpaigani oli keelatud narkomaania probleemidest avalikult rääkida. Peale arstide ja miilitsa oli NSV Liidu narkoprobleemide ulatusest aimu vähestel. Vahel harva siiski ilmus ajakirjanduses artikleid narkomaaniast (vt nt Allikmets 1968 ja Nurm- and 1970). Põhja-Eesti elanikud, kel oli võimalik Soome TV-d vaadata, said narkootikumidest aimu lääne filmide põhjal. Üldiselt jäid aga narkootikumid enne 1980. aastate keskpaika Eesti tavainimeste jaoks väga kaugeks teemaks. Ametlikult räägiti narkootikumidest kui lääne probleemist, kapitalistliku allakäigu tunnusest. Kuna inimesed suhtusid ametlikku informatsiooni pigem skeptiliselt, siis võisid narkootikumid eestlaste teadvuses omandada hoopis vastupidise ehk positiivse märgi. Üldiselt tundus eestlastele kõik see, mis ametlikult räägiti läänes paha olevat, pigem hea, samuti võisid ka narkootikumid näida põnevad ja huvitavad.

Poliitiliste olude muutudes hakati narkootikumidest 1980. aastate teise poole NL-i massimeedias rohkem kõnelema ja ka ENSV tähtsamates ajalehtedes ilmus 1987 mõningaid üsna põhjalikke artikleid, mille autorid/intervjueeritavad olid enamasti arstid (Liiv 1987a,b; Jänes 1987). Niisiis nõukogude aja lõpus, kui tsensuur hakkas kaduma, sai Eesti elanik mõnikord lehest lugeda, et narkootikumid polegi pelk lääne pahe. Narkootikumidest ja narkomaaniast ilmus artikleid piiratud leviga väljaannetes nagu Nõukogude Eesti Tervishoid või Nõukogude Õigus (nt vt Saarma 1971, 1988; Palo & Liiv 1986; Värnik 1985 jt). 1989. aastal ilmus psühhiaater Jüri Saarma raamat „Narkoloogia”, mis andis narkomaaniast põhjalikuma ülevaate, kuid oli veel kantud nõukogude aja meelsusest. Üldiselt tajutigi NL-i ajal sõltuvust peamiselt psühhiaatria valdkonda jääva probleemina, sotsiaalabist nagu ka uimastitarbimise sotsiaalsetest põhjustest vms ei räägitud (Liiv 1993).

Venemaa sarnaseid narkomaania leviku ja teadvustamise trende toob oma artiklis esile P. Meylakhs (2009). Ka Venemaal oli NL-i ajal narkomaane ametlikult vähe ja illegaalsete uimastusainete kasutamine seostus tugevasti lääne ühiskonna sotsiaalsete probleemidega. Avalikus diskursuses narkoprobleemi ei eksisteerinud. Olukord muutus perestroika ja poliitilise kliima järkjärgulise liberaliseerimisega 1980. aastate lõpus. Tunnistati, et narkootikumid, homoseksuaalsus ja prostitutsioon eksisteerivad siiski ka NL-is (Meylaksh 2009, 378). Poolas seevastu oli olukord hoopis teine: narkomaaniat käsitleti sotsiaalse probleemina avalikus diskursuses juba 1980. aastatel ja narkopoliitika oli küllaltki liberaalne (Swiatkiewicz ja Moskalewicz 1994, Lagerspetz 1994 kaudu). Seevastu meedia huvi narkootikumide vastu kahanes 1990. aastate alguses, mil Poola meediat köitsid uued riigi järsu transitsiooniga seotud probleemid (Samas, 79).

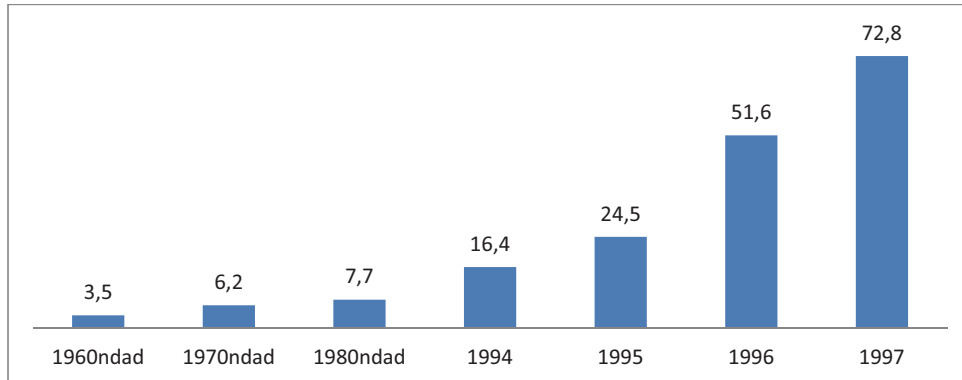
Riiklik narkopoliitika. Nõukogude ajal dikteeriti narkopoliitikat Moskvast ja see oli väga repressiivne, näiteks oli narkomaanidele võrreldes praeguse ajaga vähemalt teoreetiliselt kehtestatud sundravi (Liiv 1993, 69–70). ENSV kriminaalkodeksi §210² „Narkootiliste ainete ebaseaduslik valmistamine, omandamine, hoidmine, vedu, edasisaatmine või edasiandmine” nägi ette karistuse maksimummäära kuni 15 aastat ühes vara konfiskeerimisega (juhul kui kuritegu oli toime pandud teist korda, grupis vm raskendavatel asjaoludel). Kergemal juhul võis saada vangistust kuni 10 aastat ja kas ühes vara konfiskeerimisega või ilma (§210²) (Eesti NSV kriminaalkodeks 1990, 194). Asjaolu, et statistika peegeldas toona vähest uimastitega seotud kohtulikku karistatust, võis olla tingitud sellest, et need jäid registreerimata, ei jõudnud kohtusse või ei esitatud süüdistust (Liiv 1993, 77–78). Irooniaga on nenditud, et nõukogude korras oli siiski ka midagi positiivset: julm totalitaarne süsteem hoidis uimastiprobleemi riigis peaaegu mahasurutuna (Liiv 1993).

Olgugi et avalikkus narkootikumidest nõukogude ajal eriti midagi ei teadnud, on eravestlustest tollaste spetsialistidega selgunud (endine müütsatöötaja L. Allingu ja peanarkoloog A. Liiv), et kitsas ring eksperte oli probleemist teadlik ja kaasatud üleriigilisse ennetustegevusse.

1.2 Taasiseseisvunud Eesti algusaeg (1991–1995) – narkootikumide leviku suurenemine ja poliitika puudumine

Narkootikumide levik. Kui 1980. aastatel registreeriti Eesti haiglates kokku ainult 7,7 narkomaani 100 000 elaniku kohta, siis 1995 oli see näitaja juba üle kolme korra suurem (vt joonis 2). Järsk registreeritud narkomaanide arvu suurenemine ongi 1990. aastatele iseloomulik (Kariis et al. 1998, 31).

JOONIS 2 Eesti psühhiaatriahaiglates ravitud narkomaanid 100 000 elaniku kohta 1960–1997



Allikas: Kariis et al. 1998, 31

Uimastiprobleemi suurenemist peegeldasid ka narkokuritegevuse näitajad (vt tabel 2). 1991. aastaga võrreldes kasvas narkokuritegude eest karistatud isikute arv 1995. aastal ligi neli korda ja registreeritud narkokuritegude arv üle kahe korra (Kariis et al. 1998, 32). Ekspertid on liiatigi oletanud, et ametlik statistika ei peegeldanud olukorda adekvaatselt ja narkokuritegusid pandi toime palju rohkem (Ahven 2000, 44). On arvatud, et narkoäri sai uusi dimensioone ka seetõttu, et 1991.–1993. aastal tühistati eelmisest riigikorrast pärit narkokontrolli meetmed, samal ajal kui uusi veel polnud (Liiv 1993, 130).

TABEL 2 Narkootikumidega seotud näitajad 1990. aastate esimeses pooles

	1991	1992	1993	1994	1995
Haiglates ravitud narkomaanid	266	232	93	246	366
Registreeritud narkokuriteod	20	24	27	33	51
Karistatud isikud	4	23	7	10	15
B-hepatiit (süstivad narkomaanid)	-	2	17	48	17
C-hepatiit (süstivad narkomaanid)	-	0	2	15	10

Allikad: 1991.–1993. a kohta saadud Wismari haigla juhatajalt dr V. Jäneselt (dets 2011). Muud ravinäitajad pärinevad Kariis et al. 1998, 31–33. 1991 hepatiiti nakatumise kohta andmed puuduvad.

Eestisse jõudsid uued ained nagu amfetamiin ja *ecstasy*, mis kiiresti noorte hulgas populaarsust võitsid (Liiv 2000a). Koolide uuring „Õpilane '95”, mis põhines rahvusvahelise koolinoorte uimastitarbimise uuringu (ESPAD) küsimustikul, näitas, et Eesti 15–16-aastastest koolinoortest oli keelatud uimasteid proovinud 7%, kõige sagedamini kasutatav uimasti oli kanep (Kariis et al. 1998, 14). Elanikkonna uuringu „Norbalt '94” järgi oli narkootikume proovinud 3,5% 18–24-aastaseid mehi ja 1,1% samaealisi naisi ning 5,5% 25–34-aastaseid mehi ja 0,5% samaealisi naisi (Samas, 15). Narkotarbimise suurenemisel võis olla mitu põhjust: 1990. aastate alguses hakkasid Eesti inimesed välismaal käima, siinsed noored said osa ülemaailmsest noorsookultuurist, kriminaaljustiitsüsteem re-

organiseeriti ja narkokuritegude kontroll polnud 1990. aastate alguses veel hoo-
gu sisse saanud jne (Ahven 2000, 37).

Ida-Eestis hakkas 1990. aastatel levima töötus ja paljude inimeste elu muu-
tus trööstituks (Lagerspetz 2005, 96). Sellega kaasnes illegaalsete mõnuainete
tarbimise levik (Kariis et al. 1998). Süstivate narkomaanide hulgas hakkas le-
vima hepatiit (vt tabel 2). Esimene HIV-kandja registreeriti nende hulgas siiski
alles 1997. aastal (Samas, 31). Olgugi et näitajad olid praegusega võrreldes veel
tagasihoidlikud, võib öelda, et illegaalsete uimastusainete kasutamine ja nen-
dega seotud probleemid hakkasid Eestis laiemalt levima.

Avalik arvamus. Kuna narkootikumid olid olnud pikka aega keelatud teema,
oli tavainimestel 1990. aastate alguses, kui narkootikumid olid juba rohkem le-
vinud, keeruline neist üldse midagi arvata. Inimeste ignorantsust narkoteemal
peegeldas näiteks 1993. aastal tehtud avaliku arvamusuuring, kus rahvas pai-
gutas narkootikumid võimaliku 14 sotsiaalse probleemi hulgas alles 11-ndaks.
Kõige rohkem kõitsid rahva meeli 1990. aastate esimeses pooles vaesus, kurite-
gevus, töötus, alkoholism, rahva halb tervis, suitsetamine, prostitutsioon
(Narusk 1999, 107). Kuna suurem osa inimesi narkootikumidest midagi ei tead-
nudki, siis ei oldud valmis hindama ka võimalikke negatiivseid tagajärgi, mida
keelatud uimastite tarbimine kaasa toob.

Asjaolu, et narkootikumide probleemi peeti ebaoluliseks, peegeldas näi-
teks ka see, et riigikogu stenogrammid ei kajastanud narkotemaatika 1995. aastani
(Lagerspetz 2005, 95–102). Eesti ajakirjandusturule ilmunud tabloidvälja-
annetes, mis olid Eesti kontekstis uudsed, narkootikumidest juba üht-teist rää-
giti, peamiselt välismaa kontekstis ja lääne popmuusikute, sportlaste ja model-
lide puhul (Paimre 1995, 1999). Peavoolumeediale narkoproblemaatika veel hu-
vi ei pakkunud. Muud teemad, nagu majandus ja poliitika, kõitsid meediat
tunduvalt rohkem (Lagerspetz 1994, 42).

Narkopoliitika. Uue EV alguses ignoreeriti narkoprobleemi, nagu AIDS-igi.
Loobuti NL-i aegsetest politseilikest uimastiprobleemi ohjeldamise meetoditest,
kuid ei suudetud ka eelmist süsteemi uue ja resultatiivsemaga asendada, mis-
tõttu narkokuritegevus võiski hakata kiiresti levima (Liiv 1993, 123). 1995. a tei-
ses pooles ilmnes siiski mõningane riiklik huvi narkoprobleemaatika vastu, näi-
teks novembris nimetas vabariigi valitsus sotsiaalministeeriumi riikliku narko-
poliitika elluviimist juhtivaks organiks (Abel et al. 2002, 14). Uimastiprobleemi-
de eitamisele aitas kaasa ka see, et narkomaanid olid enamasti muulased ja nar-
koprobleeme seostati nõukogude ühiskonnaga. Narkoprobleemi tähtsustasid
Eestis peamiselt väliseksperdid (eriti Põhjamaades), kes olid mures siinsete
narkoprobleemide naabermaadesse kandumise pärast (Lagerspetz 2005, 102).

1.3 1990. aastate teine pool – Eesti oma narkopoliitika algus

Narkootikumide levik. Alates 1990. aastate keskpaigast hakkas narkootikumide tarvitamine varasemaga võrreldes kiiresti levima. Nagu näitasid elanikkonna uuringu „Eesti '98” andmed, oli illegaalsete uimastusainete proovijate arv tõusnud 1994. aasta 1,4%-lt 1998. aastaks 6,3%-le (Abel et al. 2002, 23 järgi). 1996. aastal registreerisid raviuasutused 755 vaimsete ja käitumuslike häiretega patsienti ehk 51,6 inimest 100 000 elaniku kohta (Lagerspetz ja Moskalewicz 2002, 179). 2000. aastaks oli see näitaja neljakordistunud (vt tabel 3).

TABEL 3 Registreeritud narkomaanid, nende hulgas levinud viirused (hepatiit ja HIV) ning narkosüüteo 1990. aastate teises pooles

	1996	1997	1998	1999	2000
Haiglates ravitud narkomaanid	755	1059	1169	2203	3770
B-hepatiiti registreerimine narkomaanide hulgas	83	260	168	141	219
C-hepatiiti registreerimine narkomaanide hulgas	28	141	230	134	178
HIV registreerimine süstivate narkomaanide hulgas	0	1	1	0	354
Registreeritud narkokuriteod	115	114	235	297	1581

Näitajad nakkushaiguste kohta (Kariis et al. 1998; Abel et al. 2002) peegeldavad uusi juhtusid. Narkokuritegevuse näitajad pärinevad justiitsministeeriumi analüüsitalituse osakonnast (mai 2011) ning Talu et al. 2010, 37 ja Abel et al. 2002, 38.

Narkootikumide eelistuses sai täheldada rahvuslikku eristumist: opiaatide kasutajate enamiku moodustasid vene keelt kõnelejad, seevastu eestlaste hulgas kasvas kiiresti kanepi ja stimulantide tarvitamine (Abel et al. 2002, 31). Sotsioloogid on väitnud, et murrangulised aastad olid 1997 ja 1998, mil Eesti narkoturule jõudis heroiin. 1990. aastate teises pooles muutus kergemate narkootikumide tarbimine noorte hulgas klubikultuuri kaudu normaalseks (Allaste 2005). Ka kooliõpilaste uimastiuuring peegeldas narkoprobleemi suurenemist. ESPAD-i 1999. aasta uuringu tulemused näitasid, et 15–16-aastaste uimasteid proovinud noorte hulk oli 1995. aastaga võrreldes kaks korda suurenenud: kui 1995. aastal oli proovinud mõnd uimastit 7%, siis 1999 juba 15% 15–16-aastaseid koolilapsi (Uimastite tarvitamine 2012, 18).

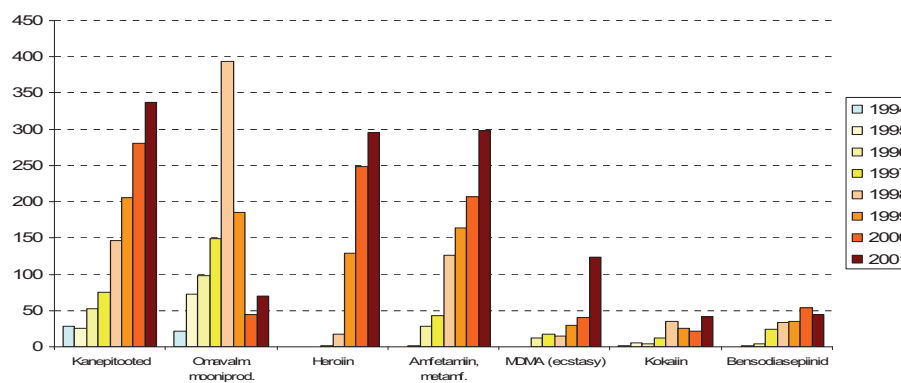
Probleemi tõusutrendi peegeldasid ka narkokuritegevuse näitajad. Kui 1996. aastal registreeris politsei 115 narkokuritegu, siis 2000 oli see näitaja pea neliteist korda suurem (Abel et al. 2002, 40). Mitte-eestlased panid toime rohkem kuritegusid: 1998. aastal oli kõigist süüdistatutest venelasi 65%, eestlasi 24% ja muude rahvuste esindajaid 11% (Ahven 2000, 41).

Varasema ajaga võrreldes levis narkomaanide hulgas rohkem viirushaigusi. 1990. aastate teises pooles levis süstivate narkomaanide hulgas hepatiit (vt tabel 3). 1997. aastal moodustasid süstivad narkomaanid nii B- kui ka C-hepatiidiga haiglaravil viibinud patsientidest ligikaudu poole (vastavalt 46,0%

ja 51,8%). Enamik süstivaid narkomaane olid vene keelt kõnelevad alla 25-aastased mehed Tallinnast ja Ida-Virumaalt (Kariis et al. 1998, 31). 1997. aasta lõpus registreeriti Eesti süstivate narkomaanide hulgas esimene HIV-i kandja.

1990. aastatel sagesid eriti kanepi, mooni, amfetamiini ja herooiniga seotud narkosüüteod (vt joonis 3). Võrdlemisi vähe oli tegemist kokaiiniga (justiitsministeeriumi analüüsitalituse andmed). Meediast käis läbi, et kokaiin olevat Eestis eliidi narkootikum ja info kokaiiniäri kohta on hästi varjatud, mistõttu politsei ei saa ainet ka kätte (vt Berendson, R. Narkopolitsei hädas kokaiini leidmisega, EPL 6.12.2000).

JOONIS 3 Levinud narkootikumide konfiskeerimised (kordades)



Allikas: Justiitsministeerium

Avalik arvamus. 1990. aastate teises pooles toimus muutus ka üldsuse hoiakus: 1998. aastal tööelise elanikkonna hulgas korraldatud uuringus reastasid inimesed narkootikumid kuritegevuse, vaesuse ja töötuse järel neljandaks oluliseks ühiskonna probleemiks (Narusk 1999, 107). Sotsioloogid on väitnud, et siiski tajuti narkosõltuvust „teiste“ (muulaste) probleemina, mis „meid“ (eestlasi) ei puuduta (Lagerspetz 2005, 111). Aga narkootikumide nn meelelahutuslikku tarvitamisse suhtuti hoopis teisiti. Näiteks avaldasid meedias oma arvamust kunstiinimesed, kes arvasid, et igapäev on õigus valida endale meelepärane uimasti ja inimene ise vastutab oma tegude eest (nt Eesti Ekspress, 15.03.1996). Leidus ka õpetusi, kuidas kodus kanepit kasvatada (Eesti Ekspress 3.04.1998). Niisiis levisid 1990. aastate teises pooles keelatud uimastite kohta väga vastakad seisukohad.

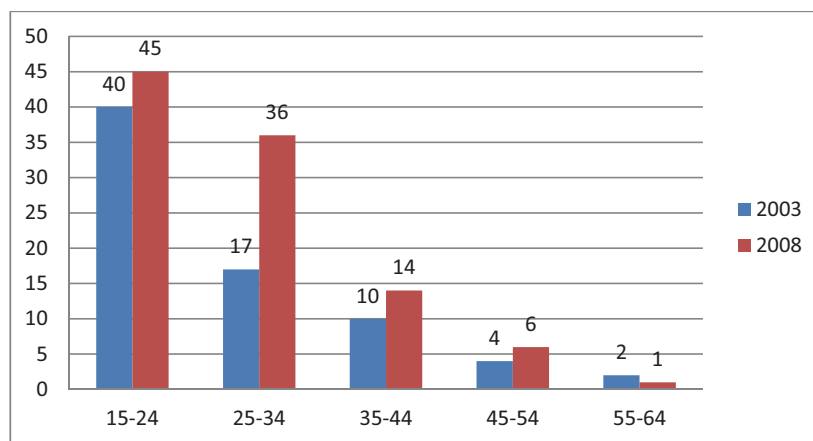
Riigi reaktsioon ehk oma uimastipoliitika teke. Ilmselt avaldas see, et avalikus narkoprobleemi varasemaga võrreldes tunduvalt rohkem tähtsustas, mõju ka aktiveerunud poliitika tasandile. 1990. aastate teises pooles hakkas riik narkoseadustega tegelema. Näiteks võeti riigikogus vastu narkootiliste ja psühho-troopsete ainete seadus, ravimiseadus ja psühhiaatrilise abi seadus. 1996. aastal ratifitseeris riigikogu ÜRO 1961. a ja 1971. a uimastikonventsioonid. 1997. aastal kiitis valitsus heaks „Narkomaania ennetamise ning narkokuritegevuse tõkes-

tamise poliitika (uimastipoliitika) põhimõtted aastateks 1997–2007” ning „Alkoholismi ja narkomaania ennetamise riikliku programmi aastateks 1997–2007”, milles peegeldus uimastipoliitika. Narkokuritegevuse vastu võitlemise kõrval nimetati oluliste punktidenä ka preventsiiooni ja andmekogumist. Igal aastal seadis programmi nõukogu järgmiseks aastaks uued prioriteedid, mis muutis kogu programmi tegevuse küllaltki ebastabiilseks (Abel et al. 2002, 14–18). Eesti Uimastipreventsiiooni Sihtasutus (EUS) administreeris programmi. EUS-i tegevuste hulka kuulusid ka näiteks politseitöötajate koolitused, igal aastal narkokonverentsi korraldamine, ennetustegevus noortega jms. Ajakirjanikele korraldati mõnikord seminare, et narkootikumide kui uut teemat meedias adekvaatselt kajastada. Võib öelda, et 1990. aastate lõpus hakati probleemi küll mõneti teadvustama, kuid riik ei kiirustanud süstivate narkomaanidega tegelema, ehkki eksperdid (nt dr N. Kalikova) sageli võimalikule ohule viitasid (vt ka nt Downes 2007).

1.4 Uus aastatuhat – narkopoliitika väljakujunemine

Narkootikumide tarbimise ja sellega seotud probleemide levik. 2008. aasta elanikkonnaküsitlus näitas, et Eestis oli 15–64-aastaste hulgas vähemalt korra elu jooksul mõnd keelatud uimastit proovinud üle viiendiku vastanuid (21%), 1993 oli see näitaja ainult u 15%. Vanusegrupis 15–24 olid isegi pea pooled vastanud mõnd keelatud ainet tarvitanud (vt joonis 4 ja lisa 1 tabel 1). Eelmise küsitlusega võrreldes oli elu jooksul narkootikumide tarbimine suurenenud eriti nooremate hulgas, nt vanusegrupis 25–34 oli aastal 2008 isegi 36% mingit narkootikumi proovinuid (2003 vastavalt 16,7%) (TLÜ RASI elanikkonnaküsitlus „Eesti 2008”, 2009. a riikliku raporti, 13–15 kaudu). Mehed tarvitasid narkootikumide rohkem kui naised, nt 2008. aastal oli 15–64-aastastest meestest pea kolmandik (30%) tarvitanud korra elus narkootikumi, naistest kõigest 14% (vt joonis 4). Võrreldes 2003. aastaga oli meeste puhul siiski tarbimine mitme narkootikumi lõikes vähenenud, naistel aga suurenenud. Kõige rohkem tarbitakse uinuteid ja rahusteid, kanepitooteid, *ecstasy*’t ja amfetamiine (2009. a riiklik raport, 13–15). Nii siis peegeldas elanikkonna küsitlus narkootikumide imbumist rahva, eriti nooremate inimeste hulka.

JOONIS 4 Narkootikumide tarbimine vähemalt korra elu jooksul vanusegruppide lõikes 2003. ja 2008. aastal (%)



Allikas: TLÜ RASI elanikkonnaküsitlus „Eesti 2008”, Talu et al. 2009 kaudu.

ESPAD-i uuringu tulemused peegeldavad samuti, et 2000. aastatel noorte hulgas uimastitarbimine suurenes. Kui 2003. aastal oli peaaegu veerand 15–16-aastaseid kooliõpilasi mõnd narkootikumi proovinud, siis 2007. aastal oli neid juba 30% (vt lisa 1 joonis 1). Sellest suurema osa (peaaegu kaks kolmandikku) moodustasid poisid (Allaste et al. 2008, Talu et al. 2008). 2011. aastal oli mõnda narkootikumi proovinud 32% noori (Uimastite tarvitamine 2012, 18). Eri aastate uuringutulemuste põhjal on kooliõpilaste seas narkootilistest ainetest kõige populaarsemad kanep, inhalandid ja uinutid/rahustid. Noorte huvi amfetamiini ja *ecstasy* vastu on viimasel ajal vähenenud, seevastu proovitakse agaramalt uusi aineid nagu popperseid ja „maagilisi seeni”, aga ka inhalante ja rahusteid. Ka huvi kanepi vastu oli viimasel analüüsiaastal mõneti vähenenud (Samas, 18). Saar Poll OÜ andmeil on 37% Eesti noori kanepit proovinud (SAAR POLL 2011).

Tallinna ööklubide analüüs näitas 2009. aastal, et klubides tarvitatakse eelkõige stimuleerijaid (nt kokaiin, *ecstasy* ja amfetamiin) ning väga levinud on mitme narkootikumi koostarvitamine (nt amfetamiin ja alkohol või *ecstasy* ja kokaiin). Ent meelelahutusasutused ei soovi endale narkoklubi mainet ja mida elitaarsem ettevõtmine, seda vähem narkootikumide tarbimist esineb (Talu et al. 2010, 18).

Kui eelnenud näitajad peegeldasid eelkõige n-ö meelelahutuslikku või mitteprobleemset narkootikumide kasutamist, siis järgnevad näitajad peegeldavad sõltlaste probleeme (vt ka tabel 4). Viimastel aastatel on Eesti olnud opiaatide tarbimises Euroopa liidrite hulgas (World Drug Report 2010, 155). 2004. aastal oli Eestis 14 886 15–44-aastast süstivat narkomaani (Talu et al. 2010, 23). Narkosurmadega (146 surma miljoni elaniku kohta) ületab Eesti EL-i keskmise (21) ligi seitse korda (Annual Report Online 2011). Aastal 2012 registreeriti Eestis 160 narkosurma, mida oli rohkem kui liiklussurmasid, tules hukkunuid või uppunuud. Eestis on eriti suur just 15–39-aastaste meeste narkootikumide tarvitamise tõttu suurem (353 juhtu miljoni elaniku kohta) (Uimasti-

probleemide olukord 2012). Kui enamikus Euroopa riikides on suur probleem heroini tarvitamine, siis Eestis süstivad narkomaanid pigem fentanüüli ehk „valget hiinlast“ ja selle analooge, mis tekitavad tugevamat sõltuvust. Eestis populaarseim 3-metüülfentanüül ehk „valge pärslane“ on heroiinist sadu kordi kangem narkootikum ning tekitab kiiresti väga tugevat vaimset ja füüsilist sõltuvust. Uuringud on näidanud, et üle 60% Eesti süstivaid narkomaane, kellest keskeltläbi 90% on mitte-eestlased, on HIV-positiivsed (Uusküla et al. 2007).

2000. aastal registreeriti süstivate narkomaanide hulgas plahvatuslik AIDS-i levik. Kevadsuvel avastati esimesed HIV-nakkuse juhud eeluurimisel viibivate süstivate narkomaanide seas. Sama aasta augustis diagnoositi HIV mitmel narkootikumide süstinud Narva noorel. Septembris 2000 suri Narvas sünnitusjärgsesse sepsisesse noor naine, kes oli samuti narkootikumide süstinud, ja temalgi avastati HIV-nakkus. Kokku registreeriti Eestis 2000. aastal 390 uut HIV-nakkuse juhtu (271 juhtu miljoni elaniku kohta) ning sellega sattusime automaatselt Euroopa tähelepanu alla (<http://www.hiv.ee/et/HIV-Eestis-ja-mujal-maailmas-/HIV-nakkuse-olukord-Eestis>). TAI andmeil (Talu et al. 2010, 37) registreeriti 2000. aastal Eestis süstivate narkomaanide hulgas 354 HIV-i nakatumist (vt tabel 4).

TABEL 4 Narkotarbimisega seotud nakkushaigused ja surmad 2000. aastatel

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nakatumine HIV-i süst. narkomaanide hulgas*	354	1340	702	356	254	200	191	115	36	84
Ägedasse B-hepatiiti nakat. süstivad narkomaanid	219	257	106	68	48	21	9	10	10	4
Ägedasse C-hepatiiti nakat. süstivad narkomaanid	178	162	98	75	54	36	16	10	15	16
Narkosurmad	31	45	86	36	98	57	68	-	67	133

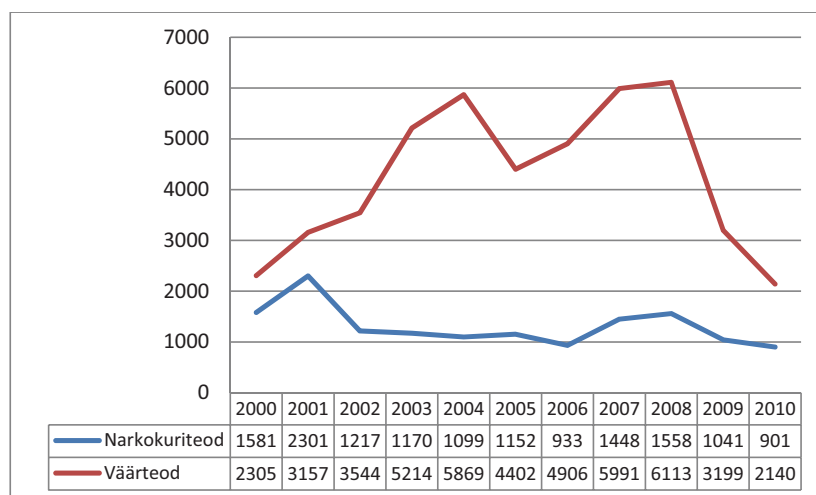
*Andmed nakkushaiguste levi kohta peegeldavad juhtusid, kui nakkuse ülekandeviis on teada. Andmed: Talu et al. 2010, 37-38, 42.

Võrreldavaid narkomaanide raviandmeid on 2000. aastate kohta võimatu esitada, sest registreerimise alused on muutunud ja narkomaania ravi andmekogu loodi alles hiljuti (2008. aasta alguses). Eesti puhul on täheldatav asendusravi saajate kiire rohkenemine. Siiski saab seda ainult 5% süstivaid narkomaane ehk umbes 1000 inimest (Annual Report Online 2011).

Kuritegude statistika peegeldas aastatuhande vahetusel suurt hüpet (vt joonis 5 ja lisa 1 joonis 2). Oluliselt kahanesid 2009. ja 2010. aasta näitajad, mis ei pruukinud kaugeltki peegeldada kuritegude enda, vaid pelgalt nende avastamise vähenemist. 2011. aastal registreeriti Eestis 913 ja 2012. aastal 866 narkokuritegu (Registreeritud kuriteod Eestis 2003–2012). 2009. aastal moodustasid narkokuriteod kogu registreeritud kuritegevusest 2%. Narkokuriteo eest süüdi mõistetute osakaal vanglates on viimastel aastatel oluliselt suurenenud: kui 2007. aasta lõpus oli neid 13%, siis 2009. aasta lõpus juba 18% (justiitsministri andmed). 2009. aasta lõpus oli vanglates 870 uimastisõltlast (neljandik kinnipeetavate koguarvust), sh 430 opiaadisõltlast (Talu et al. 2010, 52). Endine

politseiametnik ja praegune riigikogu liige (SDE) Andres Anvelt (2012) on juh-
tinud poliitikute ja avalikkuse tähelepanu sellele, et narkosurmade kasv korre-
leerub narkokuritegude registreerimise vähenemisega ehk tema sõnul sellega,
et politseil pole viimastel aastatel n-ö tänavadiilerlusega tegelemiseks ressursse
olnud (Arupärimine 2013).

JOONIS 5 Registreeritud narkosüüteod 2000. aastatel



Allikas: Justiitsministeeriumi analüüsitalitus

Kõigist 2009. aastal registreeritud narkootikumidega seotud kuritegudest²
moodustasid 76% suure koguse narkootilise või psühhotropse aine ebaseadus-
lik käitlemine ja suure koguse narkootikumide vahendamine. 2009. aastal esitati
süüdistus 25 suurele kuritegelikule grupile, mis tegelesid organiseeritud narko-
kaubandusega. Sagenenud on Eestist pärit kullerite tabamine välisriikides. 2009
registreeriti kokku 3205 narkootikumide väikses koguses omamise või tarvita-
mise väärtegu. Väikseid koguseid registreeritakse viimasel ajal vähem, mis ei
näita narkootikumide levi vähenemist, vaid politsei prioriteetide muutumist
(Talu et al. 2010, 49).

Amfetamiini ja *ecstasy*/t veetakse Eestist peamiselt Põhjamaadesse. Mari-
huaanat ja hašišit tuuakse Eestisse peamiselt Lääne-Euroopast. Kokaiin pärineb
eelkõige Ladina-Ameerikast ja Aafrikast. 2009 tekkis uus trend ja Eestisse haka-
ti vedama taimseid drooge (Skunk, Spice Gold, Druids Fantasy jt), neid telliti ka
posti teel. Niipea kui nad olid lisatud narkootiliste ja psühhotropsete ainete
nimekirja (2009 suvel), nende tellimine lakkas (Talu et al. 2010, 54).

² Narkokuritegude hulka kuuluvad narkootikumide käitlemine, narkoäri jms kuriteod,
mille eest võetakse kriminaalvastutusele. Narkoväärteod ei ole kriminaalkuriteod ja
nende eest karistatakse trahviga vms, sinna kuuluvad nt aine väikses koguses enda
tarbeks omamine ja arsti ettekirjutuseta kasutamine. Suurem osa süütegudest ongi
seotud narkootiliste ainete tarbimisega (EMCDDA 2012).

Avalik arvamus. Alles 2000. aastatel hakati nägema, et narkomaania ja sellega kaasnev HIV-i levik ja narkokuritegevus on oluline sotsiaalne probleem. Riigikantselei tellitud ja Turu-uuringute AS-i korraldatud 2004. aasta uuring näitas avaliku arvamuse muutumist. Kui 1993. aastal ei peetud narkootikumide Eestis üldsegi oluliseks probleemiks, siis 2004. aastal mõistis rahvas narkootikumide levitamise sedavõrd hukka, et liigitas selle võrdväärseks vägivaldtegevuse, vägistamise ja tapmistega (Moraal 2004, 2). Sotsioloogid on väitnud, et ühiskonnas suhtutakse narkomaanidesse halvasti (Lagerspetz 2005, Laastik 2004), mis takistab ka narkomaanidele keskuste avamist. Sotsioloog Andrus Saar (2012) on arvanud, et Eesti inimeste teadlikkus narkomaaniast on väga väike, mistõttu n-õ korralikud inimesed pelgavad sõltlasi, näiteks 2011. aastal ei soovinud oma naabriteks narkomaane 87% Eestimaa täiskasvanud elanikkonnast (Saar 2012).

Samal ajal on narkootikumide tarbimist kui meelelahutustegevust tunduvalt rohkem aktsepteeritud. Ajalehe Postimees küsitlus (7.07.2009) peegeldas näiteks paar aastat tagasi lugejate poolehoidvat suhtumist isegi kergete narkootikumide võimalikku legaliseerimisse³. Tavainimese jaoks eksisteerib justkui kaht tüüpi narkootikumide kasutamist. Oma eluga hästi hakkama saavad n-õ juhutarbijad (tavaliselt eestlased) vastanduvad rahva teadvuses probleemsete sõltlastega (elavad peamiselt Ida-Virumaal või Tallinnas Koplis), kes on riigile üksnes koormaks. Nagu kirjutab ajakirjanik Imre Kaas (2009): „Ühed on sellised, kes näevad pealtnäha välja nagu sina ja mina, kuid tarvitavad aeg-ajalt narkootikume. Enamasti on selleks kanep või amfetamiin. Teine tüüp on aga jõudnud allakäigutrepi viimastele astmetele. Nad süstivad end ja satuvad tihti olukorda, kus meedikud peavad neid taas elule aitama.“

Narkopoliitika, riiklik vastutegevus probleemile ja selle kriitika. Tarbimisenäitajad, narkomaanide hulgas levima hakanud nakkushaigused ja kuritegevusarvud peegeldasid uue aastatuhande alguses probleemi laia levikut. Aktiveerus ka poliitiline agenda, näiteks oli narkomaania Eesti 2000. aasta Riigikogu Toimetiste (nr 2) üks peateemasid. Peale Anti Liivi (2000a) võtsid sõna ka tollane siseminister Tarmo Loodus (2000) ja sotsiaalminister Eiki Nestor (2000), rõhutati vajadust probleemile suuremat tähelepanu pöörata. Narkomaania ennetamisega tegelevates institutsioonides tehti ümberkorraldusi, näiteks 2001. aastal loodi riiklik uimastiseire keskus (edaspidi EUSK) ja 2003. aastal TAI. Siseministrieriumi eestvedamisel on moodustatud uimastiennetuse valitsuskomisjon, milles on esindatud eri ametkonnad.

2004. aastal kiitis valitsus heaks „Narkomaania ennetamise riikliku strateegia aastani 2012“ (Narkomaania ennetamise 2004), kus rõhutati kuut valdkonda: preventsiiooni, narkomaanide ravi ja rehabilitatsiooni, ainete tarbimisest tuleneva kahju minimeerimist, illegaalsete uimastite pakkumise vähendamist, narkoprobleemi vähendamist vanglates ja uimastiolukorra seiret. Teisisõnu on

³ Gallup: lahjad narkootikumid tuleks legaliseerida. PM 07.07.2009. <http://arvamus.postimees.ee/139394/gallup-lahjad-narkootikumid-tuleks-legaliseerida/>

21. sajandil üritatud panustada väga erinevatesse tegevustesse, et tegeleda kõige korruga. Erinevalt varasemast programmist on eristatud tarvitajagruppe ning pööratud rohkem tähelepanu ravile ja rehabilitatsioonile. Ehkki eksperdid (Ollo et al. 2007) on nentunud, et narkoennetuse rahastuse puhul on raske välja lugeda mingi konkreetse valdkonna eelistust, on andmeid uurides näha, et võrreldes 1990. aastatega panustakse rohkem narkomaanide ravile ja rehabilitatsioonile, kuhu on paigutatud rohkem vahendeid. Näiteks kui 1998. aastal andis riik ravikindlustuseta narkomaanide raviks kokku 60 703 eurot, mis oli umbes viiesik programmile üldse loovutatud summast, siis 2004 saadi 140 248 eurot ehk pisut üle kolmandiku kogusummast. Peale selle on 2000. aastatel tegelnud süstivate narkomaanide aitamisega riiklik aidiennetusprogramm, millel on oma eelarve (Samas, 11–13). HIV-i ja narkomaania ennetamise strateegia eelarvest kulus tervishoiu- ja sotsiaalteenustele 2008. aastal 70% ja nii 2009. kui ka 2010. aastal 85% (Narkomaania ennetamise 2010).

2013. aasta suvel pandi uimastiennetuse valitsuskomisjoni koostatud ennetusprogramm avalikule (<http://eelnoud.valitsus.ee/main#mvb4Lv6z>). 2016. aastani kestva programmi eesmärk kõlab enam-vähem sarnaselt eelmise strateegia sihile - vähendada narkootikumide tarvitamist ja sellest tingitud ühiskondlikku kahju. Eraldi on välja toodud kolm strateegilist suunda: narkootikumide kättesaadavuse raskendamine, narkootikumide tarvitamise alustamise ennetamine ning efektiivsem sõltlaste tervendamine. Programmi koordineerib uimastiennetuse valitsuskomisjon, mille esimeheks on siseminister, mis ilmselt veelgi seda, et narkootikumid on Eestis eelkõige korrapärase valdkonnale lahendada jäetud probleem.

Mitmed teadlased (sotsioloogid, juristid jt) on pidanud senist riiklikku tegevust narkomaania leevendamisel ühiskonnas liiga politseikeskseks (nt Allaste ja Lagerspetz 2002; Lagerspetz 2005; Sootak & Randma 2006; Sarang et al. 2007; Traat 2010; Saar 2012 jt). Seevastu Euroopas on võetud 21. sajandil pigem suund humaansetele narkopoliitikale (EU Drugs Strategy 2013-20). Soomes, mindi juba 1990. aastatel üle karmimalt poliitikal kahjude vähendamise mudelile (Törrönen 2004). Sotsiaal- ja terviseteadlased on soovitanud viljeleda ka Eestis humaansemat narkopoliitikat (Allaste & Lagerspetz 2002; Sarang et al. 2007) ning pöörata rõhku tööle sõltlastega (Vorobjov 2012). Õigusteadlased J.Sootak ja P.Vahur (PM 07.07.2009 ning 14.07.2009) on arvanud, et suutmatus ära otsustada, milline suund uimastipoliitikas valida (karistuslik või ennetuslik) ja millistele tegevustele konkreetsemalt panustada, on oluline puudujääk narkoprobleemi lahendamise puhul Eestis. Kõigele panustamine on kulukas, näiteks 2007–2010 läks ainuüksi riikliku narkostrategia ülalpidamiseks 7 595 258 eurot (Talu et al. 2011, 15). Samas osa poliitkuid (vt nt Anvelt 2012) ja politseijõud soovivad ressursse aina juurde, seostades narkosurmade suurenemist ühiskonnas sellega, et politseil pole viimastel aastatel olnud vahendeid tänavadiileritega tegelemiseks (Anvelt 2013).

Niisiis Eesti narkopoliitika osas esineb mitmeid probleeme. Narkomaania ja sellega seotud probleemidele lahenduse otsimisega tegelevad mitmed ministriumid (sotsiaal-, justiits- ja haridusministeerium), mis annab alust arvata, et

täit vastutust ei tunne probleemi lahendamise ees tegelikult ükski ametkond (vt ka Salu 2013). Opositsioonierakondade esindajad (nt A.Anvelt, SDE ja V.Vassiljev, Keskerakond) heidavad valitsusele ette, et riiklik strateegia ei ole jõudnud sihtgruppideni (ei sõltlaste ega ka koolinoorteni) (Arupärimine 2013). Sotsioloog Andrus Saar (2012) on arvanud, et narkomaaniat pole Eestis riigi tasandil üldse tõsiseks probleemiks tõstetudki ning peab senist narkoennetus projektipõhiseks ja mitte pidevaks tegevuseks. Seoses narkosurmade jõudsa kasvuga ühiskonnas viimastel aastatel on jõustruktuuride esindajad (nt keskkriminaalpolitsei politseimajor Risto Kasemäe) koguni viimasel ajal väitnud avalikult, et narkomaania ennetamise riiklik strateegia on läbi kukkunud (vt Salu 2013).

Eestis on karistused narkootikumide käitlemise eest raskendavatel asjaoludel karmimadki kui nõukogude ajal (Talu et al. 2005, 14)⁴, mis peaks mõjuma hoiatavalt tulevastele süütegude toimepanijatele ning mis on olnud ka rahva õigustundele vastav⁵, kuid karistuste määrad on vastuolus kohtupraktikaga (nt Käärid 2011).

Koit Allaste (2010) viis bakalaureusetöö raames läbi küsitluse politseitöötajate hulgas selle kohta, milliseid probleeme nad näevad narkootikumide vastu võitlemisel ühiskonnas. Ametnikud nimetasid erinevaid organisatoorseid takistusi politseis, aga ka meediakajastust peeti probleemiks. Öeldi, et meedia saadab noortele ebaselgeid sõnumeid – olgugi, et leidub ennetusest kantud saateid, sageli meedia siiski idealiseerib narkokullereid ja noorteidoleid.

Oluliseks probleemiks narkoprobleemi kontrolli all hoidmisel peavad sotsioloogid (Allaste ja Lagerspetz 2002; Saar 2012) ja õigusteadlased (Ginter 2012) avalikkuse madalat teadlikkust narkomaaniast.

1.5 Kokkuvõte

ENSV-s keelatud uimastite tarbimist esines, kuid narkomaaniat ei teadvustatud ühiskondliku probleemina (vt tabel 5). NL karm uimastipoliitika ja keeld narkootikumidest meedias kõnelda kehtisid ka ENSV-s. Uue EV algul (1990. aasta-

⁴ Aine suure koguse puhul on karistuseks vangistus, mille kestus ulatub olenevalt kuriteo raskusest 1 aastast kuni 15 aastani. Erandjuhtudel (suure varalise kasu taotlemine, vahendamine kuritegeliku ühenduse poolt, alaealiste kihutamine vahendamisele) saab karistada vangistusega kuni 20 aastat või eluaegse vangistusega. Juriidilise isiku puhul määratakse rahaline karistus või sundlõpetamine. Väikeses koguses aine isiklikuks tarbeks omamine on Eestis karistatav rahatrahviga ja mitte kriminaalkorras, mis peaks looma eeldused, et sõltlasi ei represseerita, vaid nad saavad ravi, seevastu ainete tootjad/ levitajad võetakse kriminaalkorras vastutusele. Narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamise, kui puudub arsti ettekirjutus, või väikeses koguses ebaseadusliku valmistamise, omandamise või valdamise eest karistatakse kuni 200 trahviühiku suuruse rahatrahvi või kuni 30-päevase arestiga (2008. aastal on üks trahviühik 60 kr ehk ca 3,8 eurot). Väikeseks loetakse kogust, mis on väiksem kui kümnekordne üksikdoos keskmise tarvitaja puhul. Tegu on väärtetega, mille eest määrab rahatrahvi politsei ja aresti politsei ettepanekul kohus; mõistetud rahatrahvi on võimalik vaidlustada kohtus (2008. a. riiklik raport, 42).

⁵ Karistusseadustiku muutmise seaduse liidetud eelnõude 84SE ja 102SE II seletuskiri.

te esimesel poolel) hakkasid illegaalsed uimastid Eestis rohkem levima, siiski avalikkus ei teadnud narkootikumidest suurt midagi ning poliitikud ignoreerisid võimalikku probleemi erinevatel põhjustel. 1995. aastal tõusis narkoprobleem tänu drastilistele sündmustele (Tai juhtum ja „moonisõda“) avalikku agendasse ning ka valitsus hakkas 1990. aastate teisel poolel narkomaaniale reageerima.

Uue aastatuhande alguseks oli oluliselt suurenenud registreeritud narkokuritegevus ning narkomaanide hulgas levisid ohtlikud viirushaigused (HIV, hepatiit). Riigi vastutegevus probleemide lahendamisel aktiveerus – loodi uusi institutsioone, vana narkoennetusprogrammi asemel koostati uus ennetusstrateegia.

Narkomaaniaga tegelemisel on riik kulutanud 21. sajandil mitmeid miljeoneid eurosid, ent narkoprobleem ühiskonnas püsib. Teatud näitajate osas (narkosurmad) on Eesti tõusnud Euroopas koguni konkurentsituult esimeseks. Nii-siis karistuslik narkopoliitika ning vastutuse hajutamine erinevate ametkondade vahel ei ole viinud sihile. Probleemide hulgas, miks riiklik vastutegevus uimastiprobleemile ei edene, tuuakse esile ka seda, et avalikkuse teadlikkus narkomaaniast on madal.

TABEL 5 Kokkuvõttev tabel narkoprobleemi levist ja sotsiaalsest teadvustamisest Eestis

	Nõukogude aeg	Iseseisvumine	1990. aastate lõpp	Uus milleenium
Narkootikumide levik	Vähene	Hakkasid levima	Kasvav tendents	Stabiilselt kõrge
Avalik arvamus	Probleemi eitamine	Teadlikkus madal. Narkootikumid kui naudingained	Teadlikkus madal Erinevad hoiakud	Teadlikkus jätkuvalt madal. Erinevad hoiakud: sõltlastesse/ narkokurjategijatesse suhtutakse halvasti, nõo meelelahutuslikesse tarbijaisse paremini.
Narkopoliitika	Repressiivne	Alustati oma narkopoliitika kujundamist	Oma poliitika teke	Jätkuvalt karistuslik, ent teatav leebumine (on hakatud rohkem narkomaanidega tegelema)

2 TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK JA VARASEMAD UURINGUD NARKOPROBLEEMIDE MEEDIAS KÄSITLEMISE KOHTA

2.1 Ülevaade narkotemaatika uuringutest maailmas

Kuigi narkootikumidega seostuvad suured ühiskondlikud probleemid, mis kahtlemata leiavad meedias käsitlemist, leidub vastavasisulisi uuringuid teadusandmebaasides üllatavalt vähe (alla saja). Narkotemaatika meedias käsitlemist on rohkem uuritud Austraalias, Soomes, USA-s ja Suurbritannias. Uuringuid võib olla siiski rohkem, kui otsingusse haarata ka saksa- või prantsuskeelsed publikatsioonid, mida selles ülevaates ei olnud võimalik teha.

Uurimisobjekti mitmemõõtmelisus ja keerukus on tinginud erinevaid metodoloogiad ja lähenemisi. Eri lähenemisi kombineerivaid, süsteemseid ja/või pikemat perioodi hõlmavaid või longituuduuringuid on tehtud küllaltki harva (nt Hughes et al. 2010a,b, 2011; Hakkarainen & Törrönen 2002; Hellman 2010a).

Laias laastus võib narkotemaatika meediakajastuste uuringud jagada representatsioonikonstruktsioonide ja kõneaine kujundamist käsitlevateks (nt Gonzenbach 1996; Shoemaker et al. 1989). Neist esimeste puhul on mitmete uurijate tähelepanu fookus olnud konteksti ja/või hoiakute väljaselgitamisel ning narkoprobleemi raamistamisel (nt Törrönen 2004, Hughes et al. 2010a). Uuritud on riski- või kriisiraamistuse ilmnemist, sensatsioonilisust, kallutatust, millel võib olla desorienteeriv mõju avalikkuse narkomaaniataajule, samuti narkopoliitikale (Murji 1989; Elliott ja Chapman 2000; Noto et al. 2006 jt). Uuringuid on tehtud nii positivistlikust (Youth Media 2005) kui ka sotsiaalkonstruksionistlikust (Hakkarainen 1992; Lagerspetz et al 1994) vaatenurgast lähtudes.

Kõneaine kujundamise uuringud tegelevad meedia, avalikkuse ja poliitika vaheliste seoste uurimisega (Gonzenbach 1996; Shoemaker et al 1989 jt). Olen eristanud veel sotsiokultuurilisi uuringuid ning Soomes, Eestis ja rahvusvaheliselt korraldatud uuringuid, millela järgnevat ülevaadet alustangi. Ülevaatesse

on võetud narkootikumide, narkomaanide ja narkokuritegevuse meediakäsitluse uuringud trükimeedias üle kogu maailma. Välja olen jätnud televisiooni ja filme käsitlevad (nt Stern 2005; Boyd 2002), kampaaniatele ja meedia mõjule keskenduvad (nt Crano & Burgoon 2002; Cho & Boster 2008 jt) ning uudiste valmimise protsessile fokuseeritud tööd (nt Mastroianni & Noto 2008).

2.1.1 Uuringud Soomes

Sarnaselt muude lääneriikidega, hakkas keelatud uimastusainete tarbimine Soome ühiskonnas levima juba 1960. aastatel. Sellest 30 aastat hiljem, kui keelatud ainete levik Eestis alles hoogu kogus, kaaluti Soome narkopoliitikas juba liberaalsemaid võtteid (Törrönen 2004, 61). 1990. aastateni valitsenud karm uimastipoliitika, mida iseloomustas narkotarbijate nägemine „teistena“, ei sobinud enam olukorda, kus hašiši, amfetamiini ja ka heroini tarbimine oli suurenenud ning sõltlaste hulk kasvanud (Samas, 61–62).

Pekka Hakkarainen on leidnud, et Soome ajakirjanduse huvi narkoteema vastu suurenes oluliselt 1960. aastate lõpus. Järgmine huvi kasv toimus 1980. aastatel (Hakkarainen 1992, 102, 106). Muutus meediakajastuses ei saanud seletada üksnes muutustega „objektiivsetes“ tingimustes. Meedia 1980. aastatel tärganud huvi narkoprobleemide vastu on seotud ka politsei ja terviseametnike aktiveerumisega (Hakkarainen 1992, Lagerspetz 1994, 12 kaudu). Sõltuvusteema kajastuse suurenemisele ajas viitab ka Matilda Hellman (2010a), kes vaatles peale narkomaania ka alkoholismi, suitsetamist, liigsöömist ja seksuaalsõltuvusi.

Hellman väidab ühtlasi, et kui 1960. aastatel kajastati sõltuvusi 1970–Soome meedias kui midagi erandlikku ja marginaalset ning sõltlasi kujutati väga erinevana („nemad“) potentsiaalsest Helsingin Sanomate lugejast („meie“), siis hiljem niisugune vastandus kadus ja sõltuvus muutus millekski tavalisemaks. Aja jooksul hakkas sotsiaalne tasand taanduma ning esile tuli individualistlik lähenemine. Näiteks kui 1990. aastateni esines sõltuvus peamiselt sotsiaalses kontekstis, siis alates 1990. aastatest rõhutati selle puhul pigem „oma vastutust“ ja kirjeldati inimeste sisemist võitlust sõltuvusega toime tuleku nimel. Kui 1960.–1970. aastatel domineeris sõltuvusi käsitlevates lugudes ametlik toon, siis hiljem muutusid lood palju inimlähedasemaks (Hellman 2010a, 7).

Uuringud kinnitavad, et Soome meediapildis on põhiline narkoteemaga tegeleja olnud politsei (Hakkarainen 1992; Rantanen 1997; Törrönen 2004). Kui 1960-ndate teises pooles ja 1970-ndate alguses võtsid narkoteemal sõna eelkõige tervishoiu- ja sotsiaaltöötajad, siis alates 1970. aastate keskpaigast hakkasid domineerima politseitöötajad, kes olid esil ka järgmisel aastakümnel. Politsei esitas statistilisi andmeid arestimiste ja konfiskeerimiste kohta ja sai vastu kajastuse kuritegevusuudistes (Hakkarainen 1999, Törrönen 2004, 61 kaudu). Kui politsei moodustas narkootikumidega tegelevad eriüksused, sai temast meedia narkoteemalises diskussioonis kõige sagedamini tsiteeritav ametkond ja politsei loodud narkoprobleemaatika käsitlusalus muutus meedias 1970. ja 1980. aastatel domineerivaks (Hakkarainen 1992, Törrönen 2004, 64 kaudu). Alates 1980. aas-

tatest võtsid tervishoiu- ja sotsiaaltöötajaid mõneti rohkem sõna (Hakkarainen 1992, 123). Hilisemad uuringud on näidanud, et politsei on siiski säilitanud oma tugeva positsiooni narkouudiste allikana (Rantanen 1997; Jaatinen et al. 1998, Törrönen 2004, 64 järgi), kuid jõustruktuuride esindajatele on viimastel aastakümnetel lisandunud sotsiaal- ja ka muude elualade esindajad (Hakkarainen & Törrönen 2002).

Uuringud on toonud esile Soome meedia rolli narkoprobleemide teadvustamisel ühiskonnas (nt Hakkarainen 1992, Törrönen 2004; Rantanen 1997; Jaatinen et al. 1998; Piispa 2001). Ajakirjandusel on olnud Soomes tähtis roll narkomaania kui muidu nähtamatu ja pörandaaluse probleemi lokaliseerija ja konstrueerijana (Törrönen 2004, 63). Esimese narkolaine aegu 1960. aastate keskel olid nii võimud kui ka politsei seisukohal, et narkoprobleem on vähetähtis, ajakirjanikud seevastu pidasid olukorda väga kriitiliseks ja kritiseerisid võime selle valesti hindamise ja passiivsuse pärast. Võimude arvamus muutus järk-järgult, loodi narkopoliitika komitee ja Soome jõustas 1972. aastal uue kontrollile ja karistusele orienteeritud narkoseaduse.

Läbi aastakümnete on Soome narkodiskussioonis esile tulnud karistust ja ravi pooldavate vaadete vastandus (Rantanen 1997; Törrönen 2004, 64–65). Kas narkotarbimine peaks olema kriminaliseeritud, mis oleks hoiatuseks teistele, või peaks sõltlastele pakkuma hoopis ravi? See dilemma tugevnes eriti 1990. aastatel (Rantanen 1997, 201). Kui Soome võimud lõpetasid 1970. aastatel narkotarbimise käsitlemise kriminaalse tegevusena, pidasid näiteks konservatiivsed ja mõõdukad ajalehed endiselt karistust parimaks meetmeks, millega narkotarbimisest võõrutada. Vasakpoolsed, liberaalsed ja sõltumatud ajalehed aga leidsid, et karistus rikub noorte narkotarbijate tuleviku (Hakkarainen 1992, 119 Törrönen 2004, 64 kaudu). 1990. aastatel viidati meedias rohkem uimastitarbijate aitamisele. Näiteks kui 1960. aastatel nähti narkootikume deviantsete noorte probleemina, siis 1990. aastatel leiti, et uimastitarvitajad, kelleks olid nüüd enamasti tavalised noored, vajavad pigem nõustamist ja abi kui ühiskonnast isoleerimist (Hakkarainen & Törrönen 2002).

Teine Soome meedias pikalt väldanud teema on olnud uimastikasutamise dramaatiline levik noorte hulgas (Piispa 2001, 463, Törrönen 2004, 65 kaudu). Samasugune „moraalne paanika“ on väljendunud ka muudes lääneriikides (Agar & Reisinger 2000 ning Skretting et al. 1994, Törrönen 2004, 65 kaudu). Juba 1960. aastatest saadik kasutas Soome press „muret noorte pärast“ kui reetoorilist vahendit väitmaks, et võimud peaksid kiiresti narkoärisse ja -tarbimisse sekkuma. Soome meedia on aeg-ajalt püüdnud koostöös eri sotsiaalsete tegutsejatega kujutada noorte narkoprobleemi suuremana, kui tarbimisnäitajad tegelikult kinnitavad. Näiteks 1980. aastate alguses proovisid ajalehed koos politsei ja lastevanemate ühendustega konstrueerida väidet, et Soomet on tabanud teine narkolaine. Teine narkolaine oli aga tegelikult nii aeglase arenguga, et ei avaldunud kuni 1990. aastate lõpuni üldse (Hakkarainen 1999).

M. Hellman (2009, 2010a,b,c) on viimastel aastatel toonud Soome narkouuringutesse kvalitatiivsemat lähenemist. Ta uuris näiteks narkokajastuse riski- ja ohustenaariumil baseeruvat ja stilistilist dihhotoomiat (2010c) ning leidis, et

n-ö kontrollitud meelelahutuslikku narkotarbimist on kirjeldatud riski hindamise seisukohast, mis eeldab narkotarbijalt iseendaga toimetuleku oskusi. Probleemseid sõltlasi on seevastu kirjeldatud „meist“ distantseerituna, nad ei tule endaga toime, on ohus ja vajavad riigilt abi. Ta leiab, et riskistsenaariumidel on parem kultuuriline resonants, sest nende väärtushoiak hindab enesejuhtimist, riskidega toimetulekut ja ratsionaalsete otsuste tegemist. Koos V. Rantalaga (2011) uuris ta kolme naiskuulsuse (A. Winehouse, B. Spears ja K. Moss) narkoprobleemide kajastusi internetikeskkonnas. Järeldati, et kuulsuste narkomaaninarratiivid sisaldavad uusi imagoid.

2.1.2 Uuringud Eestis

Erinevalt Soomest jt lääneriikidest on narkoprobleem Eestis uuem ning meediakajastuste uurimise traditsioon lühem. 1990. aastate esimeses pooles uurisin, kuidas kajastasid narkoprobleeme tabloidid, mis olid Eesti turul uued ja inimeste hulgas kiiresti populaarsust võitnud väljaanded. Uurisin peamiselt teemasid, artiklites narkootikumide kohta esile tulnud väärtushinnanguid ja seda, milliste eluvaldkondadega narkootikume seostati. Uurimuse tulemused näitasid, et ainult kolmandik artikleid kajastas 1994. aastal Eesti narkoprobleeme ja pea pooltes analüüsitud artiklites (48%) seostati narkootikume väliskuulsustega (Paimre 1995). Kui otsene positiivne narkotarbimise suhtumine väljendus harva (nt Liivimaa Kroonikas 1993–1995 7% juhtudel), siis varjatud positiivne suhtumine tuli samas väljaandes esile tervelt 34% juhtudel (Paimre 1999).

On leitud (nt Mõttus 2000; Paimre 2006, 2010), et 1990. aastate vältel muutus narkootikumidesse suhtumine oluliselt. Kui 1990. aastate keskpaigas väljendus meedias sallivam keelatud uimastitesse suhtumine, siis uueks millenniumiks hakati narkomaaniat teadvustama kogu ühiskonda puudutava probleemina, mis oli seotud kuritegevuse avalikkuse tähelepanu keskmesse tõusuga. Aastatuhande vahetuseks tõusis meedias esile narkokuritegevuse teema. Narkomaania representatsiooni iseloomustas eri uimastite käsitlemise heterogeensus, näiteks süstitavaid narkootikume esitati nii indiviidi kui ka ühiskonna seisukohalt ohtlikena (Mõttus 2000 Laastik & Vihalemm 2004, 29 kaudu).

Triin Vihalemma ja Liina Laastiku (2004) uuringutulemused 2000. aastate alguse kohta kinnitasid kuritegevusega seotud teemade domineerimist meediapildis. Leiti, et statistika, arvamusküsitlused jms on üldiselt meedia esitatuga korrelatsioonis. Press toob teemad avalikku agendasse tuginedes sotsiaalstatistikale, ekspertanalüüsile jms allikatele. Järeldati, et meedia täidab narkovaldkonnas avalikkuse teavitaja rolli hästi, sest hoiab narkoteemat stabiilselt avalikkuse päevakorras. Seevastu jäävad suured päevalehed diskussiooni ärgitajana tagasihoidlikuks.

Laastik (2004) fikseeris Eesti peavoolu ajakirjanduse huvi kahanemise narkoteema vastu (Laastik 2004). Seevastu muutusid narkoteemat kajastavad lood aja jooksul arutlevamaks. Narkomaanidesse suhtumine halvenes 2000. aastate esimeses pooles oluliselt. Elanike halb suhtumine narkomaanidesse tuli eriti

esile artiklitest, milles räägiti narkomaanidele ravi- ja rehabilitatsioonivõimaluste loomisest.

Koos Halliki Harro-Loidiga uurisin (2008 ja 2011) nn Tai narkojuhtumit, mis toimus 1990. aastate keskel narkoproblemaatika Eesti avalikkusse jõudmise katalüsaatorina.

Ehkki Eesti meedia narkotemaatika kajastust on nii kõneaine kujundamise, representatsiooni kui ka skandaaliteooria raamistikutes sporaadiliselt uuritud, puudub seni süsteemne ülevaade narkoprobleemi kajastuse dünaamikast ja muutustest Eesti ajakirjanduses eri aastakümnete vältel.

2.1.3 Võrdlevad sotsioloogilised uuringud narkoprobleemi meedias konstrueerimise, raamistuste ja representatsiooni kohta

Mikko Lagerpsetzi toimetatud kogumik „Social Problems in Newspapers: Studies around the Baltic Sea” (1994) keskendus sellele, kuidas narkoprobleemi Põhjamaade ning Eesti, Poola ja Venemaa meedias 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses konstrueeriti. Meediaanalüüsi tulemusi kõrvutati kohati probleemide tegelikkuse indikaatorite ning avalikku arvamust ja poliitikat peegeldavate näitajatega. Põhiliselt huvituti, kes on need sotsiaalsed tegelased (*social actors*), kes konstrueerivad meedias probleemi, milline on artikli kontekst (nt kuritegevus, meditsiin, kool, perekond jne), milliseid probleemi põhjuseid ja lahendusi esitatakse jne. Töösse oli kaasatud väga erinevaid uuringuid.

Endiste sotsialismimaade ühiskonna majanduslikus ja poliitilises struktuuris, sotsiaalsete probleemide epidemioloogias ja nende sotsiaalses tajus olid toimunud muutused. Poola meedia, erinevalt Eesti ja Vene meediast, kajastas narkoprobleemi aktiivselt juba 1980. aastatel. Esile tulid justkui kaks erinevat narkomaaniat: Poola kontekstis esitati narkomaaniat üldiselt meditsiinilise probleemina, seevastu välismaa narkoprobleemid kajastasid kapitalistliku ühiskonna langust ja narkootikumidest räägiti peaaesjalikult kriminaalses kontekstis. Kui 1985. aastal kajastati meedias narkotemaatikat päris aktiivselt, siis 1990. aastatel Poola meedia huvi narkoprobleemide vastu vaibus, sest uued probleemid (tööpuudus, vaesus jms) olid meedia jaoks huvitavamad. Eesti (Rahva Hääle näitel) ja Vene pressi huvi narkomaania kajastamise vastu oli 1990. aastate alguses minimaalne. Kui Rahva Hääle huvi 1990. aastatel majanduse, poliitika ja töötuse probleemidest, siis Vene meedias hakkas sotsiaalsest probleemidest suuremat huvi äratama eelkõige kuritegevus.

Erinevalt nõukogudeaegsest survest ja tsensuurist vabanenud Eesti ja Vene meediast oli Põhjamaade pressil 1990. aastate alguseks juba mitmekümne-aastane narkoprobleemi kajastamise kogemus. Taani pressis jäid narkootikumid sel ajajärgul muude sotsiaalsete probleemide, nagu kuritegevuse (eriti vägivaldse kuritegevuse kajastamise) ja töötuse varju. Sama lugu oli Soomes, kus narkootikumidest rohkem kirjutati näiteks majandusest, keskkonnast ja poliitikast. Taanis peegeldas narkostatistika 1990. aastate esimeses pooles narkosiituatsiooni dramaatilist arengut, millele aga meediakajastus ei reageerinud. Rootsi puhul leidis Börje Olsson, et meedial puudus 1990. aastate alguses aktiivne huvi alkoholi ja narkomaania probleemide vastu ning neid käsitleti mee-

dias peamiselt siis, kui juhtus midagi dramaatilist. Kui Põhjamaade meedia oli 1990. aastate alguseks juba narkootikumide kajastamisest tüdinud, siis Eesti press hakkas selliseid uusi teemasid enda jaoks alles avastama.

Teistelegi uurijatele maailmas on huvi pakkunud, milliseid aspekte on meedia narkoproblemaatika puhul tähtsustanud ja milliseid mitte. Philip Bell (1985) on väitnud, et uimastid on Austraalia meedias väga uudisväärased, ent uudised on fokuseeritud kitsalt kuritegevusele ja deviantsusele. Ta leiab, et meedia ignoreerib süstemaatiliselt narkootikumide tootmise ja tarbimise ajaloolisi, majanduslikke ja tööstuslikke aspekte. Uimastid, mida tavaliselt peetakse nii sotsiaalsete kui ka üksikisiku probleemide põhjustajaks (ja mis seega vajavad administratiivset tähelepanu), on meediapildis lahutatud tegelikust poliitilisest ja majanduslikust analüüsist. Sama väidab oma raamatus „Living With Drugs” (2007, xii) Michael Gossop Suurbritanniast, kes puudutab seal meediat siiski ainult kaude. Ta märgib, et tavaliselt puudub narkoprobleemi käsitlese puhul meedias kompleksu ning jäetakse kõrvale nüansirikkamad arusaamad narkotarbimise, sotsiaalse konteksti ja/või poliitika kohta. Sarnasel seisukohal on oma raamatus „Drugs Across the Spectrum” (2009) Raymond Goldberg.

Brasiilia uimastiteemalise meediakajastuse uuring (Noto jt 2006) peegeldas represseerivate meetmete ületähtsustamist (probleemide lahenduse puhul olid kõne all eelkõige karmid kontrollimeetmed), mis on vastuolus riigi tervishoiu- poliitikaga. Ka Stephen Chermak (1997) Ameerika Ühendriikidest on leidnud, et meedia toetab õiguskaitse raami, näiteks seeläbi, et eelistab allikatena politsei- ja kohtuametnikke. Seevastu austraallaste Brighti, Marshi, Smithi ja Bishopi (2008) uuring viitas Austraalia uimastikajastuse tunduvalt mitmekesisemale raamistusele (meditsiin, õigus, majandus, poliitika ja popkultuur), ent nad olid käsitlenud ka legaalsetest uimastitest rääkivaid artikleid.

Hiljutine uuring Suurbritannia pressi narkoteema representatsiooni kohta näitas, et kõige rohkem sattusid meedia huviorbiiti kuritegevusega seotud juhtumid (nt arreterimised ja kohtukaasused). Tabloidpress huvitus teistest väljaannetest rohkem kuulsuste narkokasutamisest ja eliidi narkotarbimise kajastamise puhul oli kõige rohkem kõne all kokaiin. Kui heroïini tarbimises nähti pigem isiklike probleemide tagajärge, siis kokaiin kuulus elustiili juurde. N-õ tavalisi noori portreeteriti kui kanepi ja *ecstasy* tarvitajaid. Harv oli narkotarbimise seletamine ja põhjuse esiletoomine. Eristati n-õ positiivset (kuulsused, tavalised noored) ja negatiivset (sõltlased) narkotarbimist (Representations of Drug Use 2010, 6–8; Hughes et al. 2011).

Hughesi, Spiceri, Lancasteri ja Matthew-Simmons (2010a,b) uuringud 2000. aastate Austraalia meedia narkotemaatika kajastuse kohta näitavad õiguskaitse raami domineerimist, kuid ravi ja narkomaanide aitamine on tulnud esile tunduvalt harvemini. Jääb arusaamatuks, kui suur oli muude raamide osakaal peale õiguskaitse (*criminal justice*) raami. Sellegi puhul on ainult öeldud, et 70% artikleid olid uudisväärased, sest käsitlesid narkomaanide, narkoäritsejate või -tootjate arreterimist või nende üle kohtumõistmist ning viitasid seega sellele, et uimastitarbimine viib õiguslike probleemideni (Hughes et al. 2010a, 103). On küll detailselt kirjeldatud, kuidas raam moodustus (Samas, 34), kuid ei sel-

gu, millised raamid ja mis ulatuses lõpuks üldse esile tulid. Autorid kasutavad küll raamistamise mõistet, mis viitab sotsiaalkonstruksionistlikule paradigmale, aga ühtlasi tegelevad nad kallutuste uurimisega, mis viitab pigem positivistlikule paradigmale. Nad järeldavad, et uimastitemaatika kajastus polnud enam nii kallutatud, kui varasemate uuringute põhjal oleks võinud karta (Hughes et al. 2011, 289). Nende järgi (2011) on Austraalia meedia narkoteemale lähenemise kallutatus aja jooksul vähenenud.

Osa uurijaid on analüüsinud mõne konkreetse narkootikumi raamistusi (nt Murji 1998) või mõnd konkreetset narkodiskursuse kaasust (Lawrence et al 2000, 2000; Elliott & Chapman 2000) või). Näiteks Karim Murji (1998) leidis *ecstasy* tarvitamise kajastusi analüüsid, et meedias on levinud eelkõige n-ö kuratlikud pildid narkootikumidest ja nendega äritsejatest, kellele vastanduvad kasutajad kui „süütud ohvrid“. Tema sõnul edastab meedia lihtsustatud ja husteriliste reportaažidega avalikkust eksitavat informatsiooni ning ignoreerib fakte.

Austraalias on uurijate tähelepanu köitnud n-ö herooiniravi debatt (valitus tahtis toetada narkomaanide herooiniga ravimist, ent loobus sellest avalikkuse vastuseisu tõttu). Meediakajastuses domineerisid herooiniravi vastased ja selle pooldajaid ignoreeriti. Lawrence jt (2000, Lancaster jt 2010, 3 järgi) eristasid selle debati kajastusest 13 subtekstuaalset raami, millest domineerivad käsitlesid herooinitarbimist kui moraalselt allakäiku ja „nuhtlust“, meditsiinilist probleemi ja sotsiaalse ebavõrdsuse tagajärge. Elliott ja Chapman (2000) seevastu uurisid sama debatti kriitilise diskursuse analüüsiga (Fairclough). Võrreldi narkoravi pooldajate ja vastaste vaateid ning leiti, et narkomaanidest rääkides ilmes klassikaline eristus „meie“ ja „nemad“. Narkomaanides nähti ühiskonnale ohtu ja lisakulusid. Ravi pooldajad üritasid jätta narkomaanidest muljet kui „haigetest inimestest“, kes vajavad abi ja on üldjoontes meiega sarnased. Oponentid nägid aga herooinitarbimises vaba valikut, mis taandub üksikisiku moraali ja mille eest tuleb karistada. Kokkuvõttes leidsid uurijad, et meedia suhtumine, mis iseloomustas narkomaane deviantsetena (mida toonitasid ravi vastased), mängis olulist rolli selles, et valitus narkoravi keelustas.

Mõnedes uuringutes on analüüsitud meedias väljenduvat narkootikumidesse suhtumist ja vaadeldud, kas meediakajastus on korrelatsioonis tegeliku eluga, nt kirjeldatavate uimastite puhul. 2005. aastal uuriti Euroopa Liidu seirekeskuses (EMCDDA) narkotemaatika representatsiooni eri maades (Kreeka, Iirimaa, Portugal, Soome ja Suurbritannia) noortele suunatud meedias (Youth Media 2005). Noortele suunatud väljaannete kaudu taheti paremini mõista narkotarbimise uusi suundi, et neile suundumustele kiiresti ennetustegevusega vastata. Kõige rohkem kajastas narkotemaatikat Suurbritannia ja kõige vähem Soome noortele mõeldud meedia. Enim kajastusi said ained, mis noorte hulgas rohkem levivadki (kanep, *ecstasy*, kokaiin), seevastu narkootikumidest, mida tarvitatakse vähe, räägiti ka meedias vähem (heroiin, *crack* ja mõned uued ained). Lugudes väljendus erinev keelatud uimastitesse suhtumine. Kolmandik lugusid olid neutraalsed, ülejäänutes olid narkotarbimise positiivsed ja negatiivsed aspektid enam-vähem tasakaalus. Eri maades narkootikumide kohta

publitseeritud info erinevus tulenes olemasoleva õigusliku ja sotsiaalse kontrolli erinevusest.

Mitmed uuringud on jõudnud tulemuseni, et narkootikumidega seotud teemasid esitatakse meedias sensatsioonilisuse vaatenurgast, mis võib omakorda tekitada ühiskonnas hirmu ja paanikat. Jones, Hall ja Cowlin (2008) uurisid Austraalia roheliste narkopoliitika meediakajastust ja leidsid, et ajalehtedes väljendus erinev narkopoliitika perspektiiv. Kaks väljaannet raamistasid seda kui moraalset debatti ja ülejäänud kaks kui poliitilist manöövrit. Ajalehed keskendusid emotsionaalsetele ja sensatsioonilistele faktoritele ega pakkunud lugejatele vajalikku informatsiooni. Blood, Williams ja McCallum uurisid aga narkoteemaatika kajastust Austraalia 2003. aasta riiklikes uudistes. Nad keskendusid prominentsete ajalehtede rollile selles, et narkoprobleemi riski defineerimine oli jõudnud alarmeerivatesse ja sensatsioonilistesse raamidesse, ning näitasid, kuidas ajakirjandus võib suurendada üldsuse hirmu. Sensatsiooniliste kaasuste meediakajastust on uurinud näiteks ka Treloar ja Körner (2005).

Meedia liialdusi statistiliste andmete tõlgendamisel ja paanika juhtumeid uurisid 1993. aastal ka Orcutt ja Turner USA-st. Nad keskendusid sellele, kuidas riikliku trükimeedia ajakirjanikud ja infograafikategijad kasutasid õpilaste narkotarbimise aastaülevaadete statistilisi andmeid nii, et tarbimise mõõdukast kasvu esitati 1986-ndal ja sellele järgnenud aastatel meedias kokaiiniepideemiana. Meedia tegi tagasihoidlikest statistikamuudatustest „kokaiinikatku” ja kriisi. Autorid järeldasid, et ajakirjanduskonkurents mõjutas narkoprobleemaatika kajastust. A. J. M. Forsight jõudis oma töös järeldusele, et narkosurmade puhul eelistatakse kajastada šokeerivamaid juhtumeid ja kindlate uimastitega (*ecstasy*) seotud lugusid.

2.1.4 Kõneaine kujundamise uuringud

Narkoprobleemaatika on kõneaine kujundamise aspektist keskne kahes USA 1980. aastate narkokriisi käsitlevas raamatus, esiteks Pamela J. Shoemakeri toimetatud artiklite kogumikus „Communication Campaigns About Drugs. Government, Media and the Public” (1989) ja teiseks Willam J. Gonzenbachi teoses „The Media, the President and Public Opinion: A Longitudinal Analysis of the Drug Issue, 1984–1991” (1996).

Selgitavaks taustaks niipalju, et narkotarbimine, eriti marihuaana kasutamine ja LSD-ga katsetamine hakkas USA üliõpilaste hulgas laiemalt levima juba 1960.–1970. aastatel. Aastal 1972 otsustas föderaalvalitsus midagi ette võtta, et narkootikumide levikut peatada. 1975 loodi National Institute on Drug Abuse (NIDA), mis hakkas tegelema narkouuringutega ning ravi- ja rehabilitatsiooniprogrammide käivitamisega. NIDA uuringud peegeldasid narkotarbimise suurenemist läbi 1970. aastate ja avalikkuse vähest teadlikkust narkoprobleemist. NIDA hakkas 1980. aastate alguses ette valmistama põhjalikku infokampaaniat teismeliste ja nende vanemate narkoteemadel harimiseks. Esimene suurem kampaania „Cocaine, The Big Lie” („Kokaiin, suur vale”) käivitus 1986. aasta kevadel. Narkoteema meediakajastus laienes 1980-ndate alguses pidevalt. 1986. aasta sügisel täheldati meediahuvi järsku suurenemist. Arvati, et meedia eba-

proportsionaalselt suur huvi ei peegeldanud üksnes tegelikku olukorda, sest üliõpilaste seas täheldati 1980. aastatel pigem narkohuvi vähenemist, eriti marihuaana vastu. Küll aga püsis noorte huvi endiselt ühel narkootikumil – kokaiinil (Shoemaker et al. 1989, 1–5).

Shoemaker küsib: kui meediakajastuse äkilist suurenemist ei saa seletada narkotarbimise kasvuga, siis mis selle põhjustas? Milline mõju oli meediakajastusel rahva murele narkootikumide pärast? Ehk teisisõnu, kes kujundas meedia agenda ja milline mõju oli meedia agendal avalikule agendale? (Samas, 2) SEDA, kuidas kujundati 1960. ja 1970. aastatel föderaalvalitsuse poliitilist agendat, uurisid S. Lachter ja A. Forman, kes leidsid, et NIDA avalikud infokampaaniad kujundasid nii meedia kui ka avalikku agendat. Kampaaniad ei aktiveerinud üksnes avalikkuse muret narkoprobleemi pärast, vaid aitasid fokuseerida massimeedia huvi. P. Shoemaker, W. Wanta ja D. Leggett võrdlesid avalikkuse muret 15 aasta vältel narkotemaatika meediakajastusega ja leidsid, et ajalehtedes kajastatu on parim avaliku arvamuse ennustaja (Samas, 3).

J. Merriam kaardistas riikliku meedia kajastuse kõikumised kõrvuti narkootikumidega seotud sündmustega. Meediakajastus suurenes 1985. aastal „Just Say No” kampaania jooksul, kusjuures meedia huvi suurendas oluliselt kahe USA narkoadministratsiooni töötaja hukkumine Mexicos. Meedia huvi suurem tõus tuli alles 1986. aasta suvel, veidi aega pärast seda, kui NIDA oli käivitanud oma „Cocaine, The Big Lie” kampaania ja kui Marylandi korvpallur Len Bias kokaiini üledoosi tõttu suri. 1986. aasta hilissuveks, kui Ronald Reagani juhitud Valge Maja alustas „sõda narkootikumide vastu”, hakkas meedia huvi juba kahanema. Peale meediakajastuse tõusude ja mõõnade fikseerimise võrdles Merriam narkoprobleemi „elu” ka muude probleemidega ja arutles selle üle, kuidas võistlus muude probleemidega võis mõjutada seda, kuhu narkoprobleem parasjagu meedia agendal sattus. Ta räägib ka sellest, kuidas narkotemaatika aja jooksul muutus. Kui 1983. aasta paiku tajuti narkoprobleemi meedias eelkõige narkokuritegevuse probleemina, siis 1986 pigem narkotarbimise probleemina. Uurinud erinevate väljaannete kokaiinikajastusi, järeldasid S. Reese ja L. Danielian oma uuringus, et kogu uuritud meedia kajastas kokaiiniprobleemi üsna sarnaselt. Nad arvasid, et trükimeedia seab või võib seada agenda ka televisioonile ja uudisteajakirjadele (Samas, 3).

Shoemaker järeltab kogu tööst, et hoolimata NIDA 1985.–1986. aasta jõupingutustest õpetada meediat kokaiiniga seotud ohte kajastama, reageeris meedia peale NIDA ka ühiskonna tegelikule probleemile (noorte suurenev kokaiinitarbimine selle ohtlikes vormides). Avalikkuse suurenevat muret narkootikumide pärast mõjutasid nii meedias kajastatud NIDA kampaaniad kui ka inimeste suurenev isiklik kontakt narkootikumidega. D. Shaw ja M. McCombs ütlevad, et NIDA ja meedia mõjude puhul hüpodermilise nõela mudelit kasutada oleks liiga lihtne. Nad rõhutavad, et uudised on loodud reaktsiooniks tegelikele maailma sündmustele, kuid ajakirjanike hinnangut probleemi uudisväärsusele mõjutavad ka nende isiklik arvamus, valitsuse PR-jõupingutused, huvigrupid, auditoorium, muu meediategevus, tähtjad ja mitmed muud faktorid (Samas, 99–107).

William J. Gonzenbachi 1996. aastal välja antud raamatusse on koondatud uurimused USA meedia narkoproblematika kajastusest, selle teadvustamisest 1980. aastate lõpu ja 1990. aastate alguse avalikus ja poliitilises agendas. Kõneaine kujundamise teooria raames on ta rakendanud ARIMA aegridade analüüsi. Tulemused näitasid, et reaalse elu indikaatorid ja valitsuse poliitilised reaktsioonid (nt infokampaaniad) mõjutasid avalikku huvi, ent kergelt. Avalikkuse narkoprobleemi mure äratas meedia tähelepanu, seejärel juhtis meedia narkoprobleemid presidendini. President oli aastail 1984–1991 narkoprobleemide puhul USA-s pigem järgneja kui juht.

Gonzenbach kasutas meediakajastuse uurimiseks ka tähelepanu tsükli Downsi järgi. Üks ta longituuduuring („The Media’s Structuring of the Drug Issue”) näiteks toetus Rogersi ja Dearingu (1991) lähenemisele, mis puudutas uue informatsiooni rolli ja meedia interpretatsiooni ajas muutumist. Pärast meediakajastuse tähelepanutsükli alusel uurimist analüüsis ta probleemide ja sündmuste sisu ning meediakajastuse tsükli vahelisi suhteid. Ta selgitas välja, kuidas uus informatsioon ja meedia interpretatsiooni muutumine mõjutasid aja jooksul narkoproblematika arengut. Leiti, et uue informatsiooni roll ja tõlgendused muutuvad aja jooksul. Tulemuste põhjal sai järeldada, et meedia fookusesse satuvad eriti need sündmused ja teemad, mis on seotud valitsuse kontrolliga narkotarbivate ja diilerite üle, milles väljendub draamatika, osalevad prominentsed isikud ja fookuses on ka uimastite sisseveo kontrolliga seotud poliitiliselt laetud küsimused. Uuritud perioodi meediakajastus oli kohandatav Downsi tähelepanutsüklile. Meedia valikuline rõhuasetus teatud probleemidele ja sündmustele struktureeris teema arengut läbi aja.

D. P. Fan (1996) tegi aegridade analüüsi narkotemaatika kajastuse kohta USA meedias 1985.–1994. aastatel ja leidis, et kui narkoprobleemi raamistatakse meedias kriisina, siis sellega toetab meedia oluliselt avalikkuse hoiakute muutusi. Meedia toetas kuni 55%-list narkoprobleemi tähtsuse suurenemist avalikus arvamuses. 1985. aastal tundis ainult 5% elanikest, et illegaalsed uimastid on USA tähtsaim probleem, 1994. aastal aga 60%. McArthur (1999) nendib, et meedia on mänginud ka Austraalias kesket osa ja mitte üksnes selles, et mida rahvas narkoprobleemist arvab, vaid ka poliitika mõjutamises, ehkki ta peab seda protsessi küllaltki keeruliseks.

T. Deseran ja J. D. Orcutt (2009) uurisid USA 1996. aasta presidendivalimiste kampaania aegset narkotemaatika meediakajastust. Presidendikandidaat Robert Dole jt prominentsed poliitikud tegid narkokriisi kohta dramaatilisi avaldusi, mis tuginesid riiklikele ülevaadetele narkotarbimise levi kohta, kuid mida meedia pahatihti ignoreeris ja uudismeedia isegi kritiseeris. Uurimus vaatles, kuidas ja miks ajakirjanikud sellele oletatavale kriisile varasematega võrreldes nii erinevalt vastasid. Näiteks 1980. aastatel meedia isegi ületähtsustas *crack*’i levikut. Uudised, poliitilised avaldused ja toimetuste kommentaarid, mis ilmusid peamistes uudisteagentuurides 1995.–1996. aastal, tõid esile võtteid, mida meediatöötajad rakendasid, et dekonstrueerida poliitikute nõudmisi ja raamistada narkoküsimus pigem valimisaasta strateegiana kui autentse kriisina.

2.1.5 Sotsiokultuurilised ja muud uuringud

Paul Manning Winchesteri Ülikoolist uuris sümboolseid raamistikke, mille kaudu uimastite tarvitamist on representeeritud, ja uudismeedia rolli niisuguste raamistike reproduktsioonis. Ajakirjandus on oluline popkultuuri osa ning ajalehedki toetavad populaarsete ideede reproduktsiooni (Manning 2007, 150). *Ecstasy* ja lenduvate lahustitega kaasnevaid probleeme representeerides on meedia rakendanud märkimisväärselt erinevat sümboolset raamistikku, mis tuleneb ajalehtede turundusstrateegiast. Näiteks pälvivad lenduvad lahustid Suurbritannia riiklikus meedias väga vähe tähelepanu võrreldes selliste „toredate“ ja „glamuursete“ narkootikumidega nagu *ecstasy*, ehkki ei saa öelda, et lahustite tarbimine ühiskonnas vähem leviks. Lehtedest tuli esile kahesugune narkomaania: *ecstasy* puudutas lootustandvaid headest peredest pärit noori, aga lenduvaid lahusteid kasutavaid noori portreeriti patoloogiliste ja metsistunutenähtena (Samas, 163; Manning 2006).

Manning leiab ka (2007, 3), et kui üldiselt suhtub meedia narkomaanidesse halvasti, siis tuntud inimeste narkotarbimist ta koguni sallib. Manning tõdeb, et isegi moraliseerivad Briti ajalehed andestavad kuulsustele nende uimastitarbimise. David Cameroni väidetav narkotarbimine olevat viidanud sellele, et Briti ühiskond on muutunud illegaalsete uimastusainete vastu tolerantsemaks. Ühtlasi on viidatud, et mõningat liiki narkotarbimise aktsepteerimine meedias ei ole viinud ühiskonna üldise tolerantsuseni.

Narkoprobleemide esiletõusu Venemaal on puudutanud oma artiklis Peter Meylakhs (2009). Toetudes riski kultuuriteooriale (*cultural theory of risk*), väidab autor, et negatiivset narkomaanidesse suhtumist, mis on Venemaal väga levinud, ei ole võimalik seletada ratsionaalselt negatiivse tervisemõju ega turvalisuse probleemiga. Ta nendib, et narkootikume ja narkotarvitajaid tajutakse ühiskonna sümboolsete saastajatena. Rikkumatuse/puhtuse ja saastatuse kultuurilised koodid aitavad selgitada mitut Venemaa poliitilistes ja avalikes debattides narkootikumidega seotud võtmeteemat. Vene meedia on narkoprobleemi konstrueerinud 1990. ja 2000. aastatel neomoraalsuse esilekerkimise raamistikus. Ta kirjeldab ka 1990. aastate lõpu meedias esile kerkinud narkolainet, mis hääbus 2000. aastate alguses.

Narkotemaatika meediakäsitlust on uurinud veel antropoloog David Moore (2008), kes väidab, et narkoprobleemaatika dominante raamistik „patoloogia“ ja „nauding“ on marginaliseerunud. Susan Fraser (2006) on uurinud, mismoodi meedias on representeeritud metadooni ja metadooniravi programme, fokuseerudes metafoori rollile.

2.2 Töö teoreetiline taust

Minu doktoritöö on peamiselt sotsiaalkonstruksionistlikus paradigmas, mis tähtsustab inimestevahelist interaktsiooni, teadmiste, keele ja tõlgenduste rolli (Berger & Luckmann 1966; Spector & Kitsuse 1987; Hall 1997, 28). Selle lähene-

mise kohaselt ei ole ühiskondlikud probleemid inimtegevusest ja teadmistest väljaspool asetsevad muutumatud üksused, vaid inimesed ise kujundavad ühiskonda tähenduste loomise interaktiivses protsessis (Holstein & Miller 1993; Burr 2003).

Representatsiooni näol on meedias alati tegemist konstruktsiooniga, milles sisalduvad kindlad tähendused (Halliday 1978). Konstruktsionistliku lähenemise järgi on representatsioon selekteerimise tulemus, tänu millele mõningaid reaalsuse aspekte tõstetakse esile ja teisi ignoreeritakse (Fairclough 1995/1997). Narkomaaniat kui kompleksset probleemi võidakse meedias kajastada väga erinevast perspektiivist lähtudes, alates narkootikumidest kui õiguskaitse probleemist ja lõpetades popmuusikute hedonistliku narkotarbimisega (nt Shapiro 1999, 2003; Gossop 2007, xii; Goldberg 2009). See, millises raamis on probleemi meedias esitatud, aitab määratleda, kuidas avalikkus probleemi tajub ja interpreteerib (Gamson & Modigliani 1989; Scheufele 2000; Entman et al. 2009).

2.2.1 Ajakirjanduslik raamistamine

„Raamistamine“ (*framing*) ja „raamistused“ või „raamid“ (*frames*) on sotsiaalkonstruktsionistlikku paradigmasse kuuluvad mõisted, kirjeldamaks, kuidas meedia mingit nähtust või probleemi kajastab ja kuidas see võib auditooriumi mõjutada (Entman et al. 2009). Raamid on sotsiaalteadustes eri definitsioone ja kasutusi ning nende täpse määratluse kohta puudub teoreetikute hulgas tänaseni üksmeel (Semetko & Valkenburg 2000, 94; Shih et al. 2008, 144; Entman et al. 2009, 175). Näiteks Gamsoni ja Modigliani (1989) järgi on raamistus keskne koondav idee või läbiv lugu, mis annab toimuvale sündmuste jadale tähenduse. Gitlin (1980, 7) on määratlenud raamistusi kui valiku, rõhutamise ja välistamise jaoks vajaminevaid järjepidevaid tunnetus-, tõlgendus- ja esitlusmudeleid, mille kaudu sümboliuurijad harilikult diskursust organiseerivad (de Vreese 2005, 53 kaudu). Goffman (1974) nimetab raamideks kognitiivseid struktuure, mis juhivad igapäevaste sündmuste representatsiooni ja aitavad sõnumit interpreteerida. Raame leidub nii kultuuris, auditooriumi ja kommunikaatori mõtetes kui ka tekstides (Entman 1993, 51). Käesolevas töös tegeletakse üksnes tekstidest ilmnevate raamidega ega käsitleta meedia mõju küsimusi.

Meediauuringutes viidatakse sageli R. Entmani (1993, 52) definitsioonile, mille järgi on raamistamine tunnetatava reaalsuse teatud aspektide väljavalimine ja meediatekstis esiletõstmine, nii et probleem defineeritakse, määratakse kindlaks sellesse suhtumine ja esitatakse soovitusel probleemiga toimetulekuks. Paljud teisedki teadlased toovad raamistamise definitsioonis esile käsitletava probleemi või sündmuse kindlate joonte või aspektide rõhutamist ja teiste nende arvel vähendamist või isegi ignoreerimist (Gitlin 1980; Semetko & Valkenburg 2000, 94 kaudu; Cappella & Jamieson 1997, 58; de Vreese 2005, 44).

Oma töös kasutan Kohringi ja Matthese (2002, 143) lähenemist, kus raamistusi on samastatud perspektiividega, sest tahtsin teada, millistest vaatenurkadest on narkotemaatika Eesti meedias kajastatud. Nende autorite järgi käsitleb meedia probleeme erineval viisil, nii et probleem esitatakse avalikkusele erinevatest raamidest või vaatenurkadest (perspectives) lähtudes. Nad definee-

rivad raamistust kui teksti mustrit, mis koosneb erinevatest eriomasel viisil rühmitunud tekstielementidest (Samas, 146, 152). Kui erinevad tekstielemendid (neis tegutsejad, teemad, hinnangud) grupeeruvad eri tekstides sarnaselt, siis seda eriomast ja süstemaatilist kombinatsiooni nimetavadki nad raamistuseks. Sarnaselt Kohringi ja Matthesega mõistan ma oma töös raamistuse all narko-probleemile lähenemise vaatenurka, perspektiivi, mida saab tekstidest tuvastada erinevate tekstielementide kooseksisteerimise kaudu. Raamistused selguvadki minu töös teemade, sõnasaajate, allikate ja probleemi kajastamise tasandi uurimisega.

Tekstiraame jagatakse laias laastus geneerilisteks (generic) ja probleemi-spetsiifilisteks (issue-specific frames) (de Vreese 2005, 51). Esimesed ületavad temaatilisi piire ning neid saab rakendada korduvalt ja järjekindlalt (Zillmann et al. 2004, 60). On leitud, et USA meedias tulevad uudistes kõige rohkem esile nn konflikt, inimliku mõju, majanduslike tagajärgede, moraalsuse ja vastutuse raamid (nt Neuman, Just & Crigler 1992, Zillmann et al. 2004, 60 kaudu; Semetko ja Valkenburg 2000). Geneerilised raamid ei pruugi aga olla otstarbekad mingi konkreetse teema adekvaatseks ja detailseks kirjeldamiseks (Kohring & Matthes 2002, 144; Entman et al. 2009). Shih jt (2008, 145–146) eristasid näiteks epideemilise ulatusega viirushaiguste kajastamisel ka mitut sellist raami, mis olid selle diskursuse puhul spetsiifilised ja olulised (nt ebakindluse ja rahustamise, haiguse tagajärje, tegutsemise ja uute tõendite raamid). Uurides biotehnoloogia problemaatika kajastusi Saksa meedias, eristasid Kohring ja Matthes (2002) uuritavale problemaatikale iseloomulikke raame. Narkoteema puhul on samuti mõttekas otsida just teemale spetsiifilisi raame, sest need võimaldavad diskursust paremini kirjeldada (nagu näiteks Hughes jt (2010a) on Austraalia meediat analüüsides teinud).

Kuidas aga raame tekstist leida? Eristatakse induktiivset ja deduktiivset lähenemist. Kui esimese puhul selguvad raamid analüüsi käigus, siis teise lähenemise korral hakatakse tekstidest otsima juba varem defineeritud raame (de Vreese 2005, 53), mis leitakse tavaliselt kontentanalüüsiga (Kohring & Matthes 2002, 144). Mina püüan oma töös tuvastada perspektiive, mis Eesti pressis kahel viimasel aastakümnel narkotemaatikas esile on tulnud. Loogilise arutluse ja teiste tööde pinnal (nt Hughes et al. 2010a, 2011) olid narkotemaatika võimalikud raamistused mõneti prognoositavad (näiteks see, et eristada saab õiguskaitsse vs. narkomaanide sallimise raamistust). Teisalt olin avatud muude raamistuste leidmisele.

Raamistamise kontseptsiooni on kasutatud väga erinevate teemade ja probleemide meediakajastuse uurimiseks, näiteks poliitiliste probleemide (nt Cappella & Jamieson 1996, 1997; Iyengar 1991; Scheufele 2000), tehnoloogia ohtude (nt Gamson & Modigliani 1989), tüviraku-uuringute (nt Nisbet, Brossard & Kroepsch 2003), biotehnoloogia (Nisbet & Huges 2006), ülemaailmse kliimasoojenemise (McComas & Shanahan 1999) ja ka terviseiga seotud probleemide puhul (Clarke, McLellan & Hoffman-Goetz 2006; Wallis & Nerlich 2005, Shih jt 2008, 142 kaudu). Hughes, Spicer, Lancaster, Matthew-Simmons ja Dillon (2010a), Fan (1996) jt on kasutanud raamistamist ka narkotemaatika puhul.

Muudest narkotemaatika meediakajastust käsitlevatest uuringutest (kus raamistamise kontseptsiooni kasutatud ei ole) on selgunud, et uimastidiskursuses domineerivad ametlikud sõnasaajad ja allikad, nagu politsei- ja kohtuesindajad (Teece & Makkai 2000; Hughes et al. 2010a, 105; Belackova et al. 2011), seevastu alternatiivseid allikaid marginaliseeritakse (Hansen, Cottle, Negrine & Newbold 1998, Hughes et al. 2010a, 20 kaudu). On leitud, et narkoprobleemi puhul tulevad meedias pigem esile kuritegevuse ja selle vastu võitlemisega seotud teemad kui preventatsioon, ravi, rehabilitatsioon, sotsiaalabi, noorte probleemid (nt Hakkarainen 1999; Noto et al. 2006; Hughes et al. 2010a). Alkoholi representatsiooni puhul on leitud, et meedias on ülekaalus õnnetused, kuriteod ja alkoholitarbimise reklaam, seevastu tervise aspekt jääb tagasihoidlikuks (Myhre et al. 2002). „Narkosõja“ metafoor (drug war), mida USA meedias meelsasti on rakendatud, vihjab näiteks tugevale sõjalisele või politseilisele sekkumisele, mille kõrval tervisekaitse ja majanduslikud sekkumised näivad tähtsusetud (McLeod et al. 1991).

Meedias väljenduvat raamistamist on oluline uurida, sest raamistus võib mõjutada seda, kuidas auditoorium konkreetset probleemi tunnetab (Gamson & Modigliani 1989, Scheufele 1999, 2000, Shih et al. 2008, 142 kaudu; Cappella & Jamieson 1997, 47; Semetko & Valkenburg 2000, 94; de Vreese 2005, 53). On leitud, et inimesed kasutavad meediakajastust kui kognitiivset otseteed komplekssete probleemide mõtestamiseks. See puudutab eriti selliseid nähtusi, millellega neil endal vahetut kokkupuudet pole (Gamson & Modigliani 1989; Scheufele & Lewenstein 2005, Shih et al. 2008, 142 kaudu).

Ajakirjanduslikud raamid kalduvad probleemi arenedes ajas muutuma (Entman et al. 2009; Shih et al. 2008, 143). Oluline roll on võtmesündmustel, mis võivad seniseid ajakirjanduslikke raame muuta ja välja vahetada (Scheufele 2006, Brosius & Eps 1995 Entman et al. 2009, 180 järgi). Shih jt leidsid (2008) näiteks, et epideemilise ulatusega viirushaiguste kajastus on suuresti põhinenud sündmustel. Kui midagi toimus (saadi teada uutest haigusjuhtudest, valitsus tegutses jms), siis ka meedia huvi suurenes. Kuna raamid ajas muutuvad, on mõttekas keskenduda uuritava temaatika kajastuse muutumisele ajas. Selleks olen oma töös kasutanud tähelepanutsükli A. Downsi järgi. Sellist eri teoreetiliste kontseptsioonide kombineerimist on viirushaiguste meediakajastusi uurides kasutanud nt T.-J. Shih ja ta kolleegid (2008).

Kui raamistamine puudutab seda, mida meedia esile tõstab ja mida varju jätab, siis tähelepanutsükkel A. Downsi (1972) järgi ja kõneaine kujundamine tegelevad probleemide avalikkuses ja meedias esil olekuga (de Vreese 2005, 44).

2.2.2 Tähelepanutsükkel A. Downsi järgi

Võib küsida: millal üldse hakatakse mingit nähtust sotsiaalseks probleemiks pidama ja kui kaua probleem avalikkuse huviorbiidis püsib? Ameerika poliitikateadlane Anthony Downs tutvustas 40 aastat tagasi (1972) tähelepanutsükli (*issue-attention cycle*), mis kirjeldab, kuidas vähemalt osa probleeme tõuseb ühtäkki avalikku agendasse, püsib seal suhteliselt lühikest aega ning olles muutunud avalikkusele üsna igavaks ja tüütuks, taandub avaliku huvi keskmest, te-

hes ruumi uutele probleemidele. Niimoodi on USA-s läinud keskkonnaprobleemi, vaesuse, rassismi, kehva ühistranspordi, vähe kvaliteetse hariduse, töötuse, kuritegevuse ja ka narkomaaniaga (Downs 1972, 41).

Downs peatus meedia rollil ainult põgusalt, kuid viitas siiski ajakirjanduse tähtsusele 1960. aastate lõpus ja 1970. alguses USA avalikkuses toimunud keskkonnaprobleemide teravnemise puhul (Downs 1972, 45). Kriitikat on ta hiljem pälvinud selle eest, et pidas nähtuste tajumise tsüklilisuse peamiseks põhjuseks probleemi seemsi karakteristikuid. Hilisemad uurijad (nt Hansen 1991; Hilgartner & Bosk 1988; Ungar 1992, 1995, Shih et al. 2008, 147 kaudu) on seevastu leidnud, et pigem mängib olulisemat rolli hoopis meedia ise, ajakirjandusväärtused ja kajastamisstrateegiad, mis avaldavad mõju ka tsüklilise meediakajastuse formeerumisele (Nisbet jt. 2003, 2007; Brossard, Shanahan ja McComas 2004, Shih et al. 2008, 147 kaudu).

Kuna ühiskonda puudutavad tähtsad probleemid jõuavadki tänapäeval avalikkuse tähelepanu fookusesse eeskätt meediast, siis on võimalik uurida ka meediakajastuse tsüklilisust, mida paljud uurijad ongi teinud. Tsüklilisus on tulnud esile näiteks rahvusvahelise terrorismi (Petersen 2009), biotehnoloogia ja tüvirakkude problemaatika (Nisbet et al. 2007) ning mitmesuguste epideemia mõõtu viirushaiguste (AIDS, linnugriip jms) meediakajastuste puhul (Shih et al. 2008; Cullen 2003).

Tähelepanutsüklis eristas Downs viit etappi: 1) probleemieelne seisund, 2) probleemi alarmeeritud avastamine ja eufooriline entusiasm, 3) probleemi lahendamise kõrgest hinnast aru saamine ning 4) avalikkuse huvi järkjärguline vähenemine, mis läheb sujuvalt üle 5) probleemijärgseks staadiumiks (Downs 1972, 39–41). Osa hilisemaid uurijaid on probleemide meediakajastuse puhul eristanud mitte viit, vaid kolme etappi: 1) meedia huvi suurenemise, 2) huvi säilimise ja 3) huvi kadumise faasi (McComas & Shanahan 1999, Shih et al. 2008, 147 kaudu). Kuna oma varasemate tööde (Paimre 1999; 2010) põhjal teadsin, et transitsioonijal oli Eesti narkodiskursuses pikk n-ö latentne periood, siis sobib Downsi probleemieelset seisundit esile toov periodiseering sellesse töösse paremini.

Probleemieelse etapiga on tegemist, kui ühiskonnas on märgata tegeliku olukorra halvenemist, kuid see ei ole avalikkuse tähelepanu veel eriti köitnud. Näiteks USA keskkonnaprobleemide puhul olid eksperdid ja huvigrupid 1960. aastate teises pooles küll juba alarmeeritud, ent laiad rahvahulgad probleemi veel ei tajunud. AIDS-i puhul oli kõnealune etapp USA-s 1980. aastate esimeses pooles, kui nakkus levis meeshomoseksuaalide ja süstivate narkomaanide hulgas (Cullen 2003, 72). Esimene aidsihaige registreeriti küll juba 1981. aastal ning meditsiiniringkondades räägiti uuest viirusest ja arstiteaduslikud ajakirjad käsitlesid seda, kuid lai avalikkus ega massimeediakanalid ei olnud uue haiguse vastu veel erilist huvi ilmutanud (Fee & Fox 1991, 84-91; Cullen 2003, 65-66). Sama võib öelda ka rahvusvahelise terrorismi kohta, mis oli mitme riigi jaoks probleem juba ammu, sh 1980. aastatest alates ka USA jaoks. Sellele etapile on seega iseloomulik, et probleem, tavaliselt uus, ei ole veel n-ö ületanud läve ei avalikus, meedia- ega ka poliitilises agendas. Seejuures peegeldavad tegelikkus-

se indikaatorid olukorra halvenemist ja valdkonnaga tegelevad eksperdid on negatiivsetest trendidest teadlikud.

Probleemi alarmeeritud avastamine ja eufooriline entusiasm. Mingil hetkel, sageli mõne dramaatilise juhtumi tagajärjel või muudel põhjustel, avastab avalikkus äkki probleemi. Rahva mure USA keskkonnaprobleemide pärast põhines suuresti tunduvalt halvenenud tingimustel: õhk ja vesi olid muutunud märgatavalt saastatumaks, metsadest hakkasid kaduma mitmed linnu- ja loomaliigid jne. Seevastu aidsiprobleem vajas sündmust, mis viiks uue viiruse teema laiemate rahvahulkade teadvusse. Selleks sai 1980. aastate keskel Hollywoodi tuntud filminäitleja Rock Hudsoni haigus, mida meedia intensiivselt kajastas (Fee & Fox 1991, 84–91). Eestis muutus aidsiprobleem ühtäkki oluliseks 2000. aasta sügisel, kui Ida-Eesti süstivate narkomaanide hulgast viirust avastati, ehkki ka varem olid eksperdid (nt Nelli Kalikova) ohule tungiva tooniga tähelepanu juhtinud.

Probleemi alarmeeritud avastamist saadab tavaliselt entusiasm, et ühiskond suudab sellega kiiresti toime tulla, kui ainult õigeid meetmeid rakendada ja arukalt tegutseda. Downs ütleb, et selles staadiumis ei anta endale siiski aru, et paljusid probleeme ei saagi lahendada, vähemalt mitte selliste ettevõtmiste ja muutustega, mis ei hõlma ühiskonna fundamentaalseid ümberkorraldusi. Keskkonnaprobleemi muutmiseks oleks USA-s 1970. aastatel tulnud teha suuri ühiskondlikke muudatusi, aga sellest poleks enamik elanikkonda huvitatud olnud. Mida Ameerika näitel saavutati, oli peamiselt see, et avalikkus avaldas poliitikutele survet, et midagi tuleb ette võtta.

Probleemi tõus avalikkuse huvisfääri ei tähenda tingimata n-ö objektiivsete tingimuste halvenemist ega muutust tegeliku elu indikaatorites, vaid näiteks hoopis uute poliitikate rakendamist (Baumgartner & Jones 1993, 27–28). USA 1986. aasta nn narkokriis oli osalt küll tingitud kokaiini tarbimise näitajate suurenemisest (ehkki narkotarbimine üldiselt näitas langustendentsi), ent avalikkuse tähelepanu olid köitnud ka valitsuse algatatud infokampaaniad ja sellest tulenev aktiveerunud meediakajastus (Gonzenbach 1996; Schoemaker 1989).

Progressi maksumusest teada saamine. Tsükli kolmandas faasis veendutakse, et hind, mida tuleks probleemi lahendamiseks maksta, on tõepoolest väga kõrge (Downs 1972, 39). Seda etappi on nimetatud ka „platoo faasiks“ (Neuman 1990). Probleemi maksumus ei tähenda üksnes rahalisi kulutusi, vaid elanikkonna muidki ohverdusi. Näiteks oli mitu USA keskkonnaprobleemi 1970. aastatel põhjutanud areng, mida nautis suurem osa ameeriklasi. Kivisöekütteil baseeruvad elektrienergia generaatorid tekitasid õhusaastet, tuumaenergial tegelevad jaamad tõstsid veekogude temperatuuri, ent inimesed tarbisid energiat aina rohkem ja seda protsessi oli võimatu muuta. Üha rohkematel ameeriklastel oli auto ja raske oli ette kujutada, et nad neist loobuksid. Neist hüvedest keskkonnatingimuste parandamise nimel lahtiütlemine ei tulnud enam kõne allagi. 1970. aastateks oli järjest rohkem inimesi USA-s mõistnud, millist tohutut sotsiaalset ja rahalist hinda nõuaks kasvõi õhu ja vee puhastamine. Seega kadus suur osa entusiasmi, mis lootis probleemi kiiresti lahendada ja keskkonda parandada, aga avalik huvi siiski püsis.

Hilisemad uurijad on jõudnud järeldusele, et kõik probleemid ei pruugigi kõiki etappe läbida. Näiteks leidis Petersen (2009), et USA avalikkuse ja meedia terrorismi tajumine jättis kolmanda faasi vahele. New York Timesi terrorismiteema kajastus oli 2002. aasta esimeses kvartalis 60% väiksem kui 2001. aasta neljandas kvartalis ja 2002. aasta neljandaks kvartaliks oli kajastuse määr kukunud lausa 80% (Birkland 2004, 180, Petersen 2009, 6 kaudu). Seega algas terrorismi liikumine tsükli neljandasse faasi juba üsna pea pärast esialgset sündmust (11. septembrit 2001). See sai Peterseni arvates võimalikuks tänu sellele, et avalikkus ei mõistnud rahvusvahelise terrorismi probleemi kompleksust, mitte aga kalli hinna tajumise tõttu, sest rahva toetus Iraagi sõjale oli kadunud juba ammu enne majanduskriisi algust (Petersen 2009, 6,11).

Intensiivse avalikkuse tähelepanu järkjärguline taandumine. Kui inimesed mõistavad, kui raske ja kallis võib olla probleemi lahendada, siis kaob nende (ja meedia) huvi probleemi vastu ja see taandub avalikkuse huvi keskmest. Selleks ajaks on tavaliselt juba mingi muu teema või probleem jõudnud teise staadiumisse ja muutub rahva jaoks olulisemaks.

Viimases, *probleemi-järgses etapis* on probleem lõpuks avalikkuse huviorbiidist taandunud, kuid organisatsioonid ja programmid, mis loodi kõrghuvi ajal, püsivad endiselt edasi, olles sageli mõjukad ka veel siis, kui avalikkuse tähelepanu on suundunud muudele teemadele. Näiteks „War on Poverty” varastes etappides loodi USA-s Office of Economic Opportunity (OEO), mis algatas mitu uut programmi ja jätkas oma tegevust ka siis, kui vaesus keskse avaliku teemana oli kadunud. Avalikkuse huvi vähenemine ja kadu ei tähenda, et probleem on lahendatud. Näiteks see, et USA presidendi huvi narkoprobleemi vastu 1990. aastatel (võrreldes 1980. aastate keskpaigaga) vähenes, ei tähendanud kaugeltki narkoprobleemi lahendamist, vaid presidendil oli uusi probleeme ja väljakutseid.

Iga suurem probleem, mis kunagi on olnud riiklikult tähtis, võib soraadiliselt jälle uuesti avalikku tähelepanu kōita. Tähelepanu võib saavutada ka see läbi, kui nähtus on haakunud mõne teise sellel ajajärgul populaarsema teema külge. Probleem, mis on juba tsükli läbi käinud, saab peaaegu alati keskmisest suuremat tähelepanu kui need, mis on ikka avastamiseelses staadiumis (Downs 1972).

Mitte kõik probleemid ei läbi kirjeldatud tsükli. Downs toob kolm tundi, millele probleemid peaksid vastama, et tsükli läbida. Esiteks haaravad need probleemid otseselt vähem kui 15% rahvastikust. See väide seab aga kahtluse alla Downsi enda näite keskkonnaprobleemistikast, mis puudutab kõiki inimesi.

On täheldatud, et meedia keskendub probleemide arengu eri faasides eri aspektidele. McComas ja Shanahan (1999) uurisid näiteks, millised narratiivid olid meedias olulised globaalse kliimamuutuse probleematika eri faasides. Nad leidsid, et „tagajärjed” ja „kaudne oht” olid huvi suurenemise perioodil meediakajastuse kõige tähtsamad aspektid, seevastu meediahuvi säilimise faasis keskendusid lood rohkem teadlaste poleemikale (Shih et al. 2008, 147 kaudu). Nisbet ja tema kolleegid (2003; 2007) leidsid biotehnoloogia ja tüvirakkude

problemaatika puhul, et kui probleem jäi administratiivsesse konteksti, siis domineerisid meediadiskursuses sellised raamid nagu „uued teaduslikud uurinud“ ja „teaduslik taust“. Kui aga meedia huvi jõudis uuritava probleemi puhul tippu, siis tuli esile hoopis „strateegia/konflikti raam“ (Shih et al. 2008, 147 kaudu). USA meedias narkotemaatika käsitlemist analüüsinud William J. Gonzenbach (1996) tõdes samuti, et tähelepanutsükli eri faasides on meediakajastus erinev.

See, millal avalikkus hakkab tajuma mingit nähtust (sh narkomaania) kiiret lahendust nõudva sotsiaalse probleemina ja millal huvi probleemi vastu kaob, sõltub oluliselt just meediakajastusest ja kõneaine kujundamise protsessist, mitte niivõrd reaalsest olukorrast (Dearing ja Rogers 1996, 29; Gonzenbach 1996, xi-xii; 94–95).

Eesti narkoprobleem sobib tsüklit läbivaks probleemiks, sest narkomaania ja ka narkokuritegevus puudutavad otseselt suhteliselt väikest osa ühiskonnast, kuid oma ohtlikkusest on see kogu ühiskonna probleem. Teiseks peab probleem olema põhjustatud sellistest riigi sotsiaalsetest korraldustest, millest saab kasu suurem osa inimesi (või võimukas väiksem osa). Seega tegelikult neid probleeme eriti lahendada ei tahetagi, ehkki tsükli mõnes faasis tundub vastupidi. Näiteks oleks narkomaania vähendamiseks igati vaja vähendada Ida-Eesti töötust, ent see oleks riigile liiga koormav, mistõttu maksimum, mida narkomaania vastu üldiselt teha saadakse, on programmide ja projektide käivitamine, riigi rahalised, uurimis- ja ennetusametuste loomine jms. Ühiskonna fundamentaalsed ümberkorraldused, mis võib-olla aitaksid probleemi lahendada, enamikule aga ei meeldiks. Kolmandaks pole tsüklit läbiv probleem ka eriti huvitav või pole seda enam, mistõttu meedia ja avalikkus tüdineb peagi probleemi algfaasides tehtud põnevatest kaadritest, sest uut ja huvitavat materjali tavaliselt enam eriti juurde ei tule. Näiteks aastatuhande vahetusel Eesti meedias figureerinud fotod Ida-Virumaa narkomaanide ärasüstitud kätest-jalgadest olid sensatsioonilised ja õõvastavad, kuid ainult mõneks ajaks.

2.2.3 Kõneaine kujundamine

Kõneaine kujundamine (*agenda-setting*) on massimeedia protsess, mille puhul meedia esitab mingeid probleeme sagedamini ja esiletulevamalt kui muid ning sellest tulenevalt tajubki suur osa auditooriumist neid probleeme ülejäänutest tähtsamatena. Ehk teisisõnu: mida rohkem mingit teemat kajastatakse, seda tähtsam see inimestele on (Coleman et al. 2009, 147). Sellisele kontseptsioonile viidatakse praegu kui kõneaine kujundamise traditsioonilisele või esimesele tasandile. Kõneaine kujundamise teine tasand vaatleb, kuidas meedia mingeid probleeme, avaliku elu tegelasi jne käsitleb. Fookus on siinkohal omadustel/karakteristikutel, mis probleemi, avaliku elu tegelasi jne uudistes kirjeldavad, ning toonil, kuidas neist räägitakse. Omadused ja toon, mida meedia kirjeldustes kasutab, ühtivad nendega, mis on rahva mõtetes (Samas, 149). Niisiis on uudismedia kõneaine kujundamisel võimas mõju sellele, millele me tähelepanu pöörame ja kuidas me mõistame kõike seda, mis jääb väljapoole meie isiklikku kogemust (McCombs et al. 2004, 217; McCombs 2004). Peale kõneaine ku-

jundamise esimese ja teise tasandi on teadlased eristanud veel eri huvifääre, nagu meedia kõneaine kujundamise puhul avalikkusele mõjuvad juhuslikud tingimused, kõneaine kujundamise mõju hoiakutele, arvamustele ja käitumisele jne (Samas, 218).

Rogersi ja Dearingu (1988) *agenda-setting*'u mudel eristab kõneaine kujundamises kolme peamist komponenti: meedia agenda, avalik agenda ja poliitiline agenda (Gonzenbach 1996, xii). Mudel hõlmab ka teisi komponente nagu vära- vavalvurid (*gatekeepers*), mõjukad meediakanalid, tähtsad meediasündmused, isiklikud kogemused, inimestevaheline kommunikatsioon teema kohta ja probleemi olulisuse tegelikud indikaatorid⁶, millel kõigil võib olla mõju kõneaine kujunemisele. Meedia kõneaines toimub pidev võistlus teemade vahel ja nende järjestamine tähtsuse alusel. Ajakirjandus ei pruugi aga kõneaine kujundamisega kajastada tegelikke tendentse, sest statistikas esiletulevad trendid ei suuda võistelda kõige kõmulisega (Dearing ja Rogers 1996).

Paljud teadlased (nt Dearing ja Rogers 1996; McQuail 2000 jne) on käsitlenud meediat kui kõneaine kujundamise ja avaliku arvamuse kujunemise liikuma panevat jõudu. Downs tähtsustab pigem drastiliste sündmuste rolli nähtuste avalikkuse huviorbiiti tõusul (Petersen 2009, 3). Midagi peab juhtuma, et probleem tõuseks meedia ja avalikkuse agendasse. Niisiis on sündmustel oluline roll nähtuse probleemieelsest staadiumist alarmeeritud avastamise faasi jõudmisel. Seda on USA meedia narkoteema puhul kinnitanud Gonzenbach (1996). 1980. aastate teises pooles USA pressis väljendunud narkootikumipaani- kaks ei andnud reaalse elu näitajad just erilist alust. Narkoteemat aitasid meedias esiplaanile lükata nii uimastitega seotud traagilised sündmused kui ka valitsuse infokampaaniad (Samas).

Sotsiaalse kontrolli probleemide (kuritegevus, narkootikumid) uuringud on näidanud (Beckett 1994, Lancaster jt 2010 kaudu), et avalikkuse huvi on sageli otseselt proportsionaalne sellega, kui suurt rõhku meedia probleemile paneb, ja mitte probleemi ulatusega ühiskonnas laiemalt. Lancaster jt (2010) on toonud Austraalia kohta sellise näite, et kui heroini üledoose hakati 1990. aastatel Victoria ajalehes Herald Sun võrdlema lii klussurmadega ja neist avaldati ülevaateid toimetuse lehekülgedel, siis hoidis see narkootikumid olulise sotsiaalse ja individuaalse probleemina avalikus agendas. Mõnikord võib kõneaine kujundamine olla strateegiline, teinekord ettekavatsematu (Samas). Narkomaania näol on tegemist teemaga, mille kohta suuremal osal elanikkonnal vahetu kogemus puudub, ja niisugused teemad muutuvad inimestele oluliseks just siis, kui nad on meedias esil (Coleman jt 2009, 153).

Kõneaine kujundamise teooria alus on eeldus, et kui mingi probleem või objekt on jõudnud meedia agendasse, siis kuhjuv uudisekajastus tõstab selle nähtuse prominentsust avalikkuse silmis (McCombs et al. 2004, 218). Niisiis hakkab avalikkus kõnealust nähtust tähelepanutsükli probleemi eufoorilise

⁶ Tegelikult elu indikaatorid (või vihjed reaalse maailma kohta) on muutujad, mille kaudu saab hinnata probleemi tõsidust ühiskonnas (Dearing & Rogers 1996, 28; Gonzenbach 1996). Oma töös olen näiteks tegeliku elu indikaatoritena kasutanud narkotarbimise, -kuritegevuse ja nakkushaiguste statistikat, mida olen kõrvutanud meediakajastuse ja ka narkopoliitiste suundumustega.

avastamise perioodil suure tõenäosusega tähtsana tajuma. Mida tugevamini meedia mingit probleemi esile lükkab, seda tõenäolisem on, et ka poliitikud märkavad seda ja meediakajastus hakkab mõjutama poliitilisi otsuseid. See puudutab ka narkoprobleemi (nt Christie 1998 Lancaster 2010 kaudu). Narkoteemalistest uuringutest on tulnud esile, et uudismeedia mängibki poliitiliste otsuste kujunemisel olulist rolli (Lancaster 2010).

2.2.4 Kokkuvõtte narkoproblemaatika representatsiooni uuringutest ja töö teoreetilisest taustast

Kokkuvõttes võib öelda, et narkoprobleemide meediakajastuse kohta on maailmas viimasel paarikümnel aastal tehtud mitmekümneid uuringuid, ent ainult vähesed neist on integratiivsed ja mitmemõõtmelised (Hughes et al. 2010a,b, 2011; Hellman 2010a,b,c). Enamik uuringuid keskendub üksnes teatud aspektidele või kaasustele (Elliott & Chapman 2000; Lawrence et al. 1999 jne). Peale Soome näidete (nt Hakkarainen & Törrönen 2002 jt) ei ole uuringud eriti keskendunud sellele, kuidas eri maade narkodiskursus on formeerunud. Uuringud on piirdunud traditsiooniliste meediavormidega (trükimeedia), internetis kirjutatud on käsitletud ainult M. Hellman ja V. Rantala (2012), kes vähestena on uurinud ka kuulsuste narkotarbimise kajastamist (Samas).

Kõneaine kujundamise raamistikku jäävatest uuringutest võib järeldada, et meedia, avalik ja poliitikaagenda teevad narkoprobleemaatikas üksteisega tihedat koostööd (Gonzenbach 1996; Shoemaker 1989; Fan 1996). Meediadiskursust aktiveerib tegeliku olukorra kõrval ka valitsuse tegevus narkomaania preventsionis (nt kampaaniad), nagu ka šokeerivad sündmused ja juhtumid tuntud inimestega. Aktiivne meediakajastus viib probleemi hõlpsamini avalikku agendasse ja seda rohkem inimesi peab kajastatavat nähtust ühiskonnas tähtsaks probleemiks (Shoemaker 1989). Meedia juhtroll on eelkõige ilmnenud probleemi poliitilisse agendasse jõudmise puhul (Gonzenbach 1996).

Töödest, mis on keskendunud kontekstile, milles narkoprobleematikat on meedias esitatud, tuleb esile, et uimastid jäävad meediakajastuses eriti kriminaalõiguse (või kuritegevuse ja karistuse) raamistusse (Törrönen 2004; Hughes et al. 2010a, Noto et al. 2006, Olsson 1994, Bell 1985 jt). See omakorda ei lase inimestel mõista narkoprobleemi keerukust ja võib takistada uimastiteemalise diskussiooni teket (Hughes et al. 2010a,b).

Tähelepanutsükli on teadlased rakendanud eri probleemide (nt rahvusvahelise terrorismi, epideemiate jne) meediakajastust uurides. Gonzenbach (1996) on kasutanud tähelepanutsükli ka USA 1980. aastate narkoprobleemi teadvustamist uurides. Narkoprobleemi käsitluse muutumist ajalises perspektiivis ja seda, kas meediakajastuses tuleb esile tähelepanutsükli omane meedia huvi järsk suurenemine ja avalikkuse/meedia temast tüdinemine, uuritud ei ole.

2.3 Hüpoteesid ja uurimisküsimused

Toetudes oma probleemipüstituses varasematele uuringutele ja töö teoreetilisele taustale, saan püstitada järgmised hüpoteesid:

1. Konkurentsi surve all on meediakajastus suunatud pigem narkootikumidega seotud kuritegevusele, narkokurjategijate arreteerimisele, kohumõistmisele ja tragöödiatele kui narkoprobleemide analüüsile ühiskondlik-poliitilisest või tervise aspektist.
2. Narkotemaatika kajastus on aja jooksul muutunud sensatsioonilisuse vähenemise poole.
3. On kindlad murrangukohad, mis ilmnevad, kui toimub mõni erakordne sündmus. Kõmulised juhtumid panevad meediat rohkem narkoteemal rääkima ja kaasuse intensiivse kajastuse käigus võib narkodiskussus muutuda.
4. Narkotemaatika kajastus on meedias üldiselt korrelatsioonis narkoolukorra muutuste ja riigi narkopoliitiliste suundumustega.

Et neid hüpoteese kontrollida, on vaja teada:

1. Kuidas on narkoprobleematikat Eesti ajakirjanduses kajastatud? Millises raamistuses on narkotemaatika Eesti pressis esitatud?
2. Kuidas on narkotemaatika kajastus Eesti pressis kahel viimasel aastakümnel muutunud? Millised murrangukohad on esile tulnud? Mis ajal ja millega seoses muutus narkootikumide teema meedia jaoks oluliseks?
3. Millised sündmused on käivitanud uudislained ja kuidas neid on kajastatud?
4. Kas meediakajastus on olnud üldiselt korrelatsioonis tarbimis- ja registreeritud kuritegevuse näitajatega ning riigi reaktsiooniga?

Erinevalt paljudest eespool nimetatud uuringutest on minu töö mitmeaspektiline (kasutatud on erinevaid teoreetilisi kontseptsioone ja meetodeid), hõlmab avarat ajalist dimensiooni (kaks aastakümnet) ja on süstemaatiline (ühe ja sama kodeerimisjuhendi alusel on uuritud läbi aja sarnaste põhimõtete järgi valitud artikleid). Minu töö on teoreetilises plaanis uudne selle poolest, et integreerib raamistamise kontseptsiooni (Kohring & Matthes 2002) ja tähelepanutsüklit

(Downs 1972), aga ka kõneaine kujundamist (Dearing & Rogers 1996), et narkotemaatika kajastuse ajas muutumist paremini kirjeldada.

Eesti kontekstis on meedia narkotemaatika kajastuse uuring eriline ajaloolise aspekti tõttu. Töö eripära on, et keskendutakse ühe riigi meedia narkodiskursuse kujunemisele. Sealhulgas uurin ka Eesti narkodiskursuse arengus olulisemate kaasuste kajastamist (nt Tai juhtum).

Kirjeldamaks seda, kuidas konstrueeritakse Eesti meedias uimastitarbimisega seotud kõneaineid, olen kasutanud ajakirjandusliku raamistamise kontseptsiooni (Kohring & Matthes 2002 etc). Raamistused võivad ajas muutuda, mistõttu neid uurides on mõttekas kombineerida erinevaid teoreetilisi lähenemisi (Shih et al. 2008, 143). Narkoprobleemi kajastuse muutusi aitab minu töös selgitada tähelepanutsükkel (*issue-attention cycle*) A. Downsi järgi (1972) ja sellega seotud kõneaine kujundamine (*agenda-setting*) (Dearing & Rodgers 1996; McCombs 2004; Coleman et al. 2009).

3 UURINGU METOODIKA JA MATERJAL

Kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete meetodite kombineerimisel on „puhta“ uuritudisainiga võrreldes potentsiaalset lisaväärtust (Tashakkori & Teddlie 2003, 679). Narkotemaatika kajastusest võimalikult tõepärase pildi saamiseks olengi kasutanud oma töös eri meetodeid. Selleks et vastata sissejuhatuses (lk 16–17) toodud uurimisküsimustele, kuidas on narkotemaatikat Eesti pressis kajastatud ja raamistatud ning kuidas kajastus on aja jooksul muutunud, tuli selgitada, millised on olnud eri aastatel artiklite teemad, milliseid sõnasaajad ja allikaid on ajakirjanikud mingites teemagruppides eelistanud, millised ained seostuvad milliste teemadega jne. Selleks rakendasin kvantitatiivse kontentanalüüsi meetodit (Berger 1998; Hansen 1998; Riffe et al. 2005). Raamistuse leidmiseks olen peale kontentanalüüsi (näitas kätte, et mingid teemad, sõnasaajad, allikad jne korduvad) kasutanud ka lähilugemist (Kain 1998; McClennen 2001; Johnson 2004). Viimane võimaldas täpsustada raami olemasolu (nt mitte kõik kuulsuste elu peegeldavad artiklid ei kinnitanud hedonismi raami). Ka kaasusi (nt Tai juhtum, „moonisõda“ jne), mis tekitasid suuremaid uudislaineid, uurisin täpsemalt lähilugemise teel. Näiteks Tai juhtumi puhul tuvastasin korduvaid elemente, mis moodustasid kindlaid diskursusi (nt „kaastunne“, „meie“/ „nemad“ jne).

Et huvi pakkus ka see, kas ajakirjanduses kajastatu on olnud vastavuses reaalsusega (nt kas meedia kajastas narkoteemasid rohkem ajal, mil probleem oli ühiskonnas suurenenud jne) kõrvutasin vajaduse korral n-ö tegeliku elu indikaatoreid (politsei- ja tervisestatistikat, aastaülevaateid ja uuringute tulemusi) kontentanalüüsi tulemustega.

3.1 Kontentanalüüs

3.1.1 Kontentanalüüsi olemus

Kvantitatiivne kontentanalüüs ehk sisuanalüüs (*content analysis*) on üks meediauuringute olulisemaid ja laialt kasutatavamaid uurimismeetodeid (McQuail 2000, 293). Seda on hea rakendada just suurte tekstikogumite alusel muutuste ja trendide kaardistamiseks (Hansen 1998, 123), mistõttu see sobis ka käesolevasse töösse. Kvantitatiivse kontentanalüüsi puhul toimub kommunikatsiooni sisu süstemaatiline jaotamine kategooriatesse vastavalt kodeerimisjuhenditele ja nende kategooriate vaheliste seoste analüüsile statistiliste meetodite alusel (Riffe et al. 2005, 23). Berelsoni sageli viidatud definitsiooni järgi on kontentanalüüs uurimismeetod, mis sobib kommunikatsiooni eksplitsiitse sisu objektiivseks, süstemaatiliseks ja kvantitatiivseks kirjeldamiseks. Riffe ja kolleegid ütlevad, et kvantitatiivne kontentanalüüs on kommunikatsiooni sisu süstemaatiline ja korratav (*replicable*) uurimine, mille käigus antakse kommunikatsiooni sümbolitele vastavalt kodeerimisjuhendile arvulised väärtused ja analüüsitakse neid väärtusi hõlmavaid suhteid statistiliste meetoditega, et kirjeldada kommunikatsiooni ja teha selle tähenduste või konteksti kohta järeldusi nii tootmise kui ka tarbimise silmas pidades (Samas, 24–25).

Eelnimetatud definitsioonidest tulevad esile kontentanalüüsile esitatavad peamised nõuded. Need on süstemaatilisus, korratavus ja järelduste tegemine üksnes eksplitsiitse sisu põhjal. Kontentanalüüsile seatud süsteemsuse nõue tähendab ühelt poolt seda, et empiiriline materjal peab olema tõendus põhine, mille põhjal saab üldistusi teha. Uurija peab olema süsteemne ka operatsiooniprotseduure planeerides (valim, muutujad jne). Süstemaatilisus ja korratavus viitavad usaldusväärsusele, objektiivsusele, selgusele. Kontentanalüüsi tuleb teha nii, et uuringu põhimõtted ja reeglid oleksid teistele uurijatele üheselt arusaadavad ning nad jõuaksid analüüsi korrates sarnastele tulemustele (Samas, 25–26, 143–153).

3.1.2 Analüüsi kategooriad

Analüüsi muutujad tulenevad töö eesmärkidest ja ülesannetest ning teoreetilistest raamistikust (Hansen 1989, 99–100). Lähtudes oma varasematest töödest (Paimre 1995, 1999) ning pidades silmas teiste teadlaste uuringuid (nt Gonzenbach 1996; Laastik & Vihalemm 2004; Youth Media 2005; Hughes et al. 2010a; Representations 2010 jne) töötasin välja 13 põhikategooriat, et vastata eespool esitatud uurimisküsimustele. Töö käigus selgus, et mitme kategooria analüüsil (allikad, sõnasaajad, loo žanr, probleemi kajastuse tasand, eestlaseks/muulaseks olek jne) on väärtust peamiselt konkreetsete teemade või teemagruppide piires. Niisiis allikad, sõnasaajad, rahvus jne ei olnud uurimisobjekt omaette, vaid olulised teemade analüüsi täiendajatena ja ajaliste muutuste ilmetajatena.

JOONIS 6 Analüüsi kategooriad

1. Artikli autor
2. Pealkiri
3. Väljaanne
4. Kuupäev
5. Geograafiline dimensioon (Eesti/muud maad)
6. Artikli teema (ja neid täpsustavad alateemad)
7. Sõnasaajad
8. Infoallikad
9. Loo žanr
10. Narkootikumid
11. Süütegude liik (kas räägiti narkotarbimisest või -käitlemisest eri tasanditel?)
12. Narkoprobleemi kajastamise tasand (üldinimlik/riigi/grupi/indiviidi)
13. Probleemi seos rahvusega (muulased/eestlased)

Teema. Teema oli raami tuvastamise põhiline indikaator ja oma töös pean teema all silmas seda, millest artikkel peamiselt räägib, mis on loo peamine fookus. Teemade väljatöötamisel olen võtnud eeskju ka teiste uurijate tööd (nt Gonzenbach 1996, 37; Törrönen 2004; Hughes et al. 2010a) ja lähtunud oma varasematest uuringutest (Paimre 1999; 2006, 2010). Uimastid on kompleksne nähtus, mis haakub eri eluvaldkondade ja teemadega (Gossop 1996; Goldberg 2009, 10, 56–59, 65), ning uimastiteemaline artikkel võib kajastada narkomaaniat kui ühiskondlikku probleemi, narkokuritegevust, sõltlaste elu ja probleeme, narkomaanide ravi ja rehabilitatsiooni, jagada lastevanematele õpetusi sõltuvuse avastamiseks, kajastada ennetuskampaaniate korraldamist, kuulsuste ja tavaliste noorte vaba aja veetmist ning palju muud. Mind huvitas eriti, kas on esindatud terve narkoprobleemaatika lai spekter või keskendutakse üksnes kindlatele nähtustele ja teistest ei räägita. Tasakaalustatuse printsibist lähtudes võiks eeldada, et keeruliste probleemide (nagu narkomaania) kajastamisel peaksid olema hõlmatud erinevad teemad. Soovisin välja selgitada, kas dominantsed teemad hõlmavad pigem kuritegevust ja õiguskaitset või domineerib inimlikum lähenemine (nt sotsiaal- ja meditsiinilise abiga seotud teemad).

Ehkki artikli teemad tulevad tavaliselt esile juba pealkirjas või juhtlausel, olen siiski kõik lood läbi lugenud. Paberväljaanded vaatasin läbi Eesti rahvusraamatukogu perioodika saalis ja sisestasin muutujate arvulised väärtused arvutis MsExceli faili. Iga artikkel sai ühe põhiteema, mida vajaduse korral alateemaga täpsustasin. Teemasid välja töötades jälgisin, et nad tuleksid võimalikult „tundlikud”, s.t et nad ei oleks liiga üldised. Ainuüksi narkokuritegevuse valdkond on mitmetahuline (ülevaated narkokuritegevuse levist, rutiinsed poliitsei- ja kohtu-uudised, välisuudised muudes maades juhtuvast, nt Mehhiko ja Colombia narkokartellidest, Iraani oopiumikasvatustest, artiklid rahvusvahelisest koostööst narkoäri ohjeldamiseks jne). Kõik koos vaadelduna ei peegelda narkodiskursuse peenemaid nüansse, mistõttu jaotasin temaatika detailsemaks.

Eristasin 27 peateemat, mida vajaduse korral täpsustasin alateemadega, mis olid teemade piires spetsiifilised. Kui kodeerimisel selgus, et osa teemasid esines statistiliselt ebaolulisel määral, ühendasin nad hilisemas andmetöötluses

suuremate sisult lähedaste teemagruppidega või kodeerisin kategooriasse „muu“. Kõik muutujad on esitatud koos selgitustega detailselt kodeerimisjuhendis (vt lisa 2). Kuna mind huvitas peamiselt Eesti narkodiskursus, eristasin üksnes välismaad kajastavad lood eri teemadesse, mis kokku moodustasid rubriigi „narkoprobleemid laias maailmas“.

Sõnasaajad. Selles töös peetakse sõnasaajate all silmas inimesi, kes artiklis räägivad, keda küsitletakse või intervjuueritakse, aga ka arvamslugude autoreid. Narkoprobleemid puudutavad nii ainete tarbijaid (üksikisikuid), nende peresid, ühiskonda laiemalt (noori, kes veel ei tarvita jne) kui ka neid, keda riik on seadnud nende probleemidega võitlema – kas siis kuritegevuse kontrolli mõttes, meditsiinilise abi või ennetustegevuse mõttes jne (Bell 1983). Et mõista, kuidas on uimastiprobleem meedias konstrueeritud, on oluline uurida, kes saavad sõna ja keda ignoreeritakse. Näiteks kas sõna saavad ainult institutsioonide esindajad (korraldajad, meditsiin) ning narkotarbijate ja sõltlaste endi häält ignoreeritakse.

Allikate all pean silmas neid kirjalikke materjale, dokumente, institutsioone, üritusi, inimesi, kust ja kellelt on ajakirjanikud oma lugude tegemiseks teavet saanud. Tahtsin allikate analüüsiga välja selgitada, kas ajakirjandus on saanud infot peamiselt valitsusasutustelt, sh politseilt ja kohtult või pärineb teave ka n-ö pehmemate valdkondade institutsioonidelt (kool, haiglad, ennetusasutused). Huvitav oli uurida, kas ajakirjanikud on informatsiooni saanud pigem uudisteagentuuridelt ja muust meediast, s.o kasutanud vahendatud infot või käinud ise teavet kogumas (nt konverentsidelt, seminaridelt, haiglatest, koolist, eraisikutelt jne). Mitmed uurijad on rõhutanud raamide kindlaks tegemisel allikate uurimise tähtsust (nt Tuchman 1978, Gitlin 1980, Berkowitz 1992, Gans 1979, Sigal 1986). Sel, kelle materjale lugudes kasutatakse, on ühiskonnas rohkem võimu, sest tema andmed paisatakse avalikkusesse, ta saab ennast seeläbi ühiskonnas olulisemaks ja nähtavamaks teha. Allikate analüüs on oluline, sest teemade analüüs ei pruugi näidata näiteks võimuinstitutsioonide tähtsat rolli narkodiskursuses.

Žanr. Artikli žanri on peetud oluliseks raamistusele viitavaks kategooriaks (Fairclough 1995/1997). Eristan juhtkirju, laiendatud ja lühiuudiseid, arvamusi, kommentaare, repliike, intervjuusid, olemus- või portreelugusid ja lugejakirju.

Narkootikumid. Tekstides mainitud narkootikumid võivad mängida rolli „raami“ määratlemisel. Näiteks on teada, et kindlad uimastid (heroiin, fentanüül) seostuvad probleemsete narkomaanidega, seevastu *ecstasy* ja kanep kaasnevad pigem noorte vaba aja veetmisega ning kokaiin on tuntud kuulsuste ja eliidi narkootikumina. Tähtis oli mõista, kas selline ainete ja tarbijagruppide erinevus tuleb esile ka lehelugudes. Kategooriaid koostades lähtusin Tervise Arengu Instituudi veebilehel toodud klassifikatsioonist (<http://www.narko.ee/et/Mis-on-mis>). Eraldi kategooria oli teada saamiseks, mida uuritavas loos kajastati – kas narkootikume tarbiti, kaubitseti, veeti üle piiri vm –, et mõista, kas meedias räägitakse rohkem narkootikumidega äritsemisest ja nende tarbimisest või keskendutakse narkokulleritele. See aitas ka kindlaks teha, kuidas on meedias kajastatav ja reaalne elu (tegeliku elu indikaatorid) omavahel vastavuses.

Artiklis kajastatud süüteo all pean silmas seda, kas loos viidati narkootilise aine tarbimisele või räägiti käitlemisest ning kas käitlemise puhul oli kõne all narkootiliste ainete tootmine, narkotaimede kasvatamine või hoopis diilerlus, ainete üle piiri vedamine vms. Seda oli oluline uurida, et teada, mis ajakirjanikke narkoprobleemi juures huvitab – kas peamiselt kuritegelik aspekt või uimastite tarvitamine.

Probleemi kajastamise tasand. Töös on eeldatud, et igas loos tuli narkoprobleem mingilgi määral esile. Üldise moraalse tasandi puhul nähti narkootikumide kui avarat, kogu inimkonda puudutavat probleemi, mis võis seostuda moraalsusega. Riigi tasand peegeldas riigi vastutust ja vastureaktsiooni narkoprobleemile (arreteerimised, süüdimõistmised, rahvusvaheline koostöö, ennetusprogramm, narkomaanide toetamiseks riigi abi korraldamine jne). Hiljutised uuringud on muudes maades (nt Soomes) näidanud, et mida aeg edasi, seda rohkem kasutatakse narkoprobleemi kajastamisel individikeskset lähenemist, näiteks on Helsingin Sanomates viimasel aastakümnel tähtsustatud indiviidi enda üleelamiste ja sisemise võitluse kirjeldust (Hellman 2010a,b).

Rahvus. Narkomaaniat on peetud Eestis muulaste probleemiks. Tahtsin näha, kuidas on see meedias esile tulnud.

Erinevalt oma varasematest töödest ei ole ma selles uuringus eristanud kontentanalüüsi hoiakuid. Kontentanalüüsi nõue, et uurija peab tegema järeldusi üksnes artiklite eksplitsiitse sisu põhjal, raskendab suhtumise selle meetodiga uurimist. Analüüs ei tule viljakas, kui arvestada ainult loos selgesõnaliselt esile tulevat suhtumist. Kuna narkootikumid on keelatud, siis tavaliselt otsesõnu neid meedias keegi ei kiidagi (v.a mõni lääne kuulsus) ning kui artikkel räägib legaliseerimisest, öeldakse tavaliselt loos otse, et tegemist on probleemi ja pahega. Aga just keelatud ainete kajastamise puhul võib lugedes esile tulla implitsiitne väärtushinnang, mis paistab n-ö ridade vahelt. Näiteks kui loos räägitakse tuntud edukast näitlejast, kes muu hulgas ajaviiteks kanepit popsub, siis on ilmne, et niisugune lugu kannab endas pigem positiivset väärtushinnangut, ehkki seda on loos otsesõnu nimetatud paheks ja probleemiks. Näiteks Hughes jt (2010a) said Austraalia meediat uurides tulemuse, et ainult 1% kontentanalüüsiga uuritud narkoteemaliste artiklite üldtoon oli positiivne, ehkki ainuüksi eliidi narkotarbimist kajastavaid lugusid oli 9%. Seda arvestades võib hoiakutele kontentanalüüsiga lähenemine takistada raamide määratlemist. Kui pea kümnendik artikleid Austraalia uuringu näitel rääkis edukatest inimestest, siis on põhjust arvata, et ka implitsiitne positiivne väärtusnorm väljendus seal tegelikult sagedamini. Arvestades, et hoiakute kontentanalüüsi meetodiga tehtud analüüs võib olla eksitav, olen suhtumist uurides kasutanud ka lähilugemist.

3.1.3 Kontentanalüüsi valim

Oluline on enne analüüsi tegemist otsustada, milliseid aastaid ja materjale analüüs peaks hõlmama. Valikut tehes tuleb lähtuda uurimuse eesmärgist ja ülesannetest (Hansen 1989, 100–101). Kordan siinkohal üle, et mind huvitasid nar-

kotemaatika kaardistamine, raamide väljaselgitamine, suuremad muutused ja kaasused, mis on mõjutanud narkodiskursuse muutuseid.

Kuna soovisin uurida detailsemalt narkotemaatika kujunemist 1990. aastate esimeses pooles, siis uurisin 1993–1995 puhul 25 suurema leviga eestikeelse ajalehe ja ajakirja kõiki aastakäike. Kuna puudub Eesti ajakirjanduse narkoteemaliste artiklite süsteemne ja ammendav bibliograafia, siis vaatasin kõik väljaanded Eesti Rahvusraamatukogus ise läbi. Selgus, et 1992. aastal ilmus narkootikumide kohta ainult mõni üksik artikkel, mistõttu alustasin analüüsi 1993. aastast, mil lugusid ilmus juba rohkem. Alates 1995. aastast oli intervall viis aastat (1995, 2000, 2005). Viimaseks aastaks võtsin 2009-nda, kuna 2010. aastal tegelesin juba andmete töötlemisega. Uuel aastatuhandel olen piirdunud Eesti kahe suurema päevalehe Postimehe (PM) ja Eesti Päevalehega (EPL).

2005. ja 2009. aasta puhul vaatlesin nii paber- kui ka võrguväljaandeid. Leidsin 1523 lugu (vt tabel 6), millest analüüsi tegemiseks eemaldasid korduvad artiklid. 2005 ja 2009 kordus trüki- ja võrguväljaannetes kokku 93 artiklit. Võrguväljaannete ja nende lisade (nt Elu24, mis on üks põhilisi kuulsuste ja seltskonnaelu kajastajaid Eestis) analüüs pakkus huvi, et näha, mis on narkoteemast üldse saanud. Päevalehed ei peegelda kogu narkoteema spektrit, ent PM-i ja EPL-i lisade põhjal pilt oluliselt avardub. Kui 1990. aastate esimeses pooles oli valim lai (25 väljaannet), siis 2005. ja 2009. aasta puhul avardasin valimit võrguväljaannetega.

Valisin analüüsimiseks kõik lood, kus juba pealkirjas või juhtlauses oli sõna „narkootikum“, „narkomaania“, „uimasti“, „uimastisõltuvus“ (juhul kui jutt oli keelatud uimastist) või mõne illegaalse aine nimetus. Analüüsist jäid välja artiklid, kus „narko“ esines ülekantud tähenduses, nt „töönarkomaania“. Valimisse kuulusid nii uudised, arvamused, juhtkirjad, intervjuud, olemuslood, lugejakirjad kui ka kõikvõimalikud muud olulisemad žanrid. Mitteaajakirjanduslikku sisu ei ole ma töös vaadelnud.

TABEL 6 Analüüsitud ajakirjandusartiklite hulk

	1993	1994	1995	2000	2005		2009		Kokku
	P	P	P	P	P	V	P	V	P+V
PM	2	1	36	111	38	210	43	298	739
EPL	5	4	29	172	31	165	15	112	533
Muud	47	98	106	-	-	-	-	-	251
Kokku	54	103	171	283	69	375	58	410	1523

P on paberandjal ilmuvad väljaanded, V aga võrguväljaanded

Eemaldanud 93 paber- ja võrguväljaannetes korduvat artiklit, jäi koondandmebaasi 1430 kirjet. Andmed sisestas algul MsExcelisse, andmeanalüüsi tegin hiljem SPSS-iga. 2005. ja 2009. aasta paber- ja veebiversioonide võrdlemisel on opereeritud andmebaasiga, mis sisaldas kõiki nende aastate narkoteemalisi artikleid (912 lugu).

Kontentanalüüs 1993.–1995. aasta kohta näitas, et narkoteema kajastus suurenes oluliselt 1995. aasta suvel (vt tabel 6). Lähemal uurimisel tulid esile kaks kaasust: Tai juhtum (51 artiklit) ja „moonisõda“ (45 lugu). Tai juhtumi, mis vältas kümme aastat, valisin detailsemaks analüüsiks. Võis arvata, et nii pikka aega kestnud kaasuse kajastuses peegeldusid uimastitesse suhtumise muutused jne.

Tai juhtumi analüüs hõlmas 161 artiklit (vt tabel 7). Analüüsitavad lood olid nii uudised, arvamused, juhtkirjad, intervjuud kui ka lugejate kirjad. 1995. aastal, kui eestlased arreteriti ja süüdi mõisteti, ilmus juhtunu kohta 51 artiklit. Need artiklid on ka üldises andmebaasis, mille põhjal tehti muu statistika. 1996–2002, kullerite Tai vangistuse ajal, ilmus 56 artiklit. 2003, kui nad tagasi kodumaale toimetati, ilmus 35 artiklit ja nende Eesti vanglatest vabanemise kohta leidis 2004.–2005. aastal 19 lugu.

TABEL 7 Eestikeelsete suurema leviga ajakirjandusväljaannete artiklid Tai juhtumi kohta 1995–2005

Aasta	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Art. arv	51	4	6	4	16	7	10	9	35	7	12

3.1.4 Kontentanalüüsi usaldusväarsuse kontroll

Kontentanalüüsi usaldusväarsust peegeldab korratavus. Uurimismaterjali kodeerimise järjekindluse hindamiseks võrreldakse eri kodeerijate tulemusi sama materjali kodeerimisel. Riffe ja ta kolleegid (2005, 150) on pidanud piisavaks, kui kontrollkodeerija tegeleb 10%-ga valimist, kusjuures esindatud peab olema kogu valim. Sellest lähtudes leiti minu uuringu 1430 artiklist SPSS-iga juhuvalimina 143 artiklit, mis anti teisele uurijale. Enne kodeerimist instrueeriti teda põhjalikult, selgitati kodeerimise põhimõtteid, tutvustati kodeerimisjuhendit ja kõigepealt tehti harjutuskodeerimine.

Kasutasin usaldusväarsuse kontrolliks Scotti (1955) P_i (π) koefitsienti, mis arvestab ka juhuslikkust. Analüüsi loetakse piisavalt usaldusväärseks, kui kodeerimise erinevus on alla 20% (Riffe jt 2005, 150).

$$P_i = \frac{\% OA - \% EA}{1 - \% EA}$$

kus:

OA = erinevate kodeerimiste kokkulangevus,

EA = kodeerimiste eeldatav juhuslik kokkulangevus.

Pi väärtus peaks olema vähemalt 0,80 (Riffe et al. 2005, 151). Selles uuringus langes kokku 86% kodeerimisotsuseid. Teine kodeerija eksis teemade määramise puhul sagedamini.

3.2 Raamistuste moodustumine töös

Tekstidest võib otsida varem teadaolevaid raamistusi, ent neid võib tuvastada ka eri tekstielementide koosseksiteerimise põhjal, nagu seda on teinud näiteks Kohring ja Matthes (2002) ning narkoteemal Hughes jt (2010a, 2011). Viimane variant võimaldab uurida probleemi kajastust meedias üksikasjalikumalt ja vabastab uurija uuritava nähtuse kohta esinevatest eelarvamustest (Hughes et al. 2010a, 34, 286). Minu töös osutasid võimalikule raamistusele kontentanalüüsi muutujad (teemad ja alateemad, sõnasaajad, allikad, probleemi kajastamise tasand, artiklis mainitud narkootikum jne), lõplikult kinnistusid need aga lähilugemise baasil. Erinevalt näiteks Fanist (1996), kes keskendus peamiselt USA meedia kriisi raami tuvastamisele, huvitusin mina narkotemaatika võimalikult erinevate aspektide tuvastamisest.

Võimalike vaatenurkade leidmisel oli antud töös peamine roll artikli teemadel ja alateemadel, muud muutujad (sõnasaajad jne) olid siinkohal täpsustavas rollis. Näiteks õiguskaitse esindajad ja juristid toetasid õiguskaitse raamistust, seevastu meditsiinitöötajad jt narkomaanide abistajad (psühholoogid, sotsiaaltöötajad) narkomaanide aitamise vaatenurka jne. Kui teema põhjal raamistus ei selgunud, vaadeldi lähemalt alateemasid. Mitu teemat võisid kinnitada ühte perspektiivi. Ühe teema alateemad võisid viidata eri aspektidele. Kui näiteks kuritegevuse- ja kohtu-uudised üldiselt ei vajanud raami määramisel täiendava kvalitatiivse meetodi kasutamist (v.a siis, kui jutt oli narkokulleritest), siis mitmetel muudel teemadel kirjutatud artikleid lugesin lähemalt. Lähilugemise käigus kirjutasin välja märksõnu, mis võisid viidata raamile (vt lisa 3).

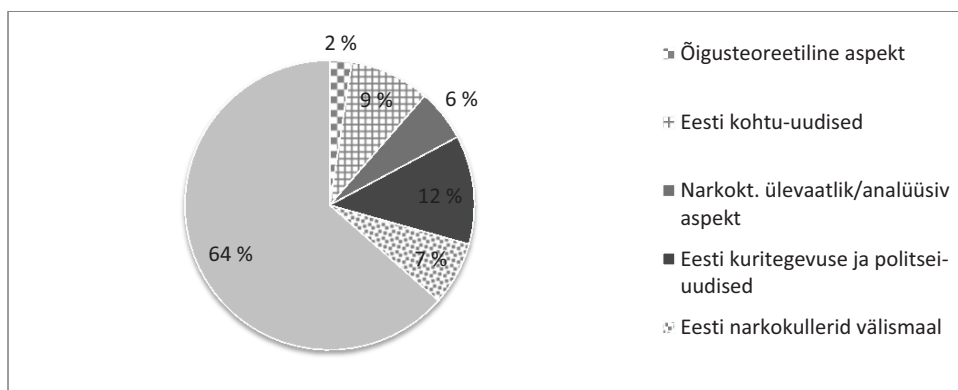
Lähilugemine on tekstide tähelepanelik ja kriitiline lugemine, eristades tekstide iseärasusi erinevatel tasanditel (nt tekstide retoorilised ja kultuurilised omadused, struktuurielemendid jne (Kain 1998). Nagu Johnson (2004) ütleb, nõuab tekstide lähilugemine uurijalt tundlikkust tekstides kasutatud keele kõigi nüansside ja kaastähenduste suhtes. Kain (1998) soovitab tekstides märgistada võtmesõnu ja –fraase ning otsida kordusi, vastandusi ja sarnasusi. Teise samana uurija interpreteerib oma tekstivaatluse tulemusi ning arutleb, mida saadud andmed juba teadaolevale juurde lisasid.

4 NARKOTEMAATIKA KAJASTUS EESTI AJAKIRJANDUSES

4.1 Narkootikumid kui Eesti kuritegevuse alaliik

Järgnevalt analüüsin narkotemaatika kajastust moodustunud teemagrupidest lähtudes. Nagu jooniselt 7 näha, on Eesti ajakirjanduse narkootikumide kajastus olnud peamiselt seotud kuritegevusega. Lood narkokuritegevusest ning politsei ja piirivalve (aga ka maksu- ja tolliameti jne) vastureaktsioonist moodustasid aastatel 1993–2009 kõigist narkoteemalistest artiklitest veerandi ja õigusemõistmisega seotud teemad 11% (vt lisa 4 tabel 1). Seega käsitles vähemalt 36% artikleid narkokuritegevust Eestis. Valdav osa (93%) nendest narkokuritegevust kajastavatest lugudest olid uudised (vt lisa 4 joonis 1).

JOONIS 7 Eesti narkokuritegevust kajastavate teemade osakaal kõigist narkoteemalistest artiklitest 1993–2009



Järgnevatel lehekülgedel on antud ülevaade kuritegevuse (narkokuritegevuse ülevaatlük aspekt, kuritegevusega seotud ja politseiuudised ning Eesti narko-

kullerid) ja õigusemõistmisega seotud teemadest (õigusteoreetiline aspekt ja kohtu-uudised).

4.1.1 Kuritegevusega seotud teemad

Kuritegevus on uudisväärne teema, millele ajalehed konkurentsitingimustes müügiedu suurendamiseks meelsasti panustavad (Patterson 2000; Surette 2007). Ilmselt on see peamine põhjus, miks narkoteema on Eesti meedias esindatud eelkõige kuritegevuse ja kohtumõistmise, mitte aga näiteks narkomaanide ravi ja rehabilitatsiooni või ennetuse kontekstis.

Ainuüksi uudiseid sellest, kuidas Eesti politsei narkolaste konfiskeeris, kanepiistandusi avastas jms, leidis kaks korda rohkem (12% narkoteemalistest artiklitest) kui teemal „ülevaatlikum/analüüsivam aspekt Eesti narkokuritegevuses“ (6%) (vt joonis 7). Üsna tüüpiliseks võib pidada järgmist uudist Postimehest:

Politsei sai rekordilise heroïnisaagi (plk). Põhja prefektuuri politseinikud said Tallinnas kätte rekordilise koguse «valget hiinlast» ehk sünteetilist heroïni (juhtlause). «Politseinikud leidsid 17. juunil ühest Tallinnas asuvast garaazist umbes ühe kilo trimetüülfentanüüli,» kinnitas Põhja ringkonnaprefektuuri pressinõunik Maria-Elisa Tuulik. /---/ See on suurim kogus «valget hiinlast», mille politsei on Eestis tabanud. Politsei pidas kinni 30-aastase Andrei, kelle kohus võttis vahi alla. Andreid kahtlustatakse suures koguses narkootilise aine ebaseaduslikus käitlemises, mille eest teda võib oodata kuni kümne aasta pikkune vanglakaristus. Politseinike hinnangul müüs Andrei suuri narkootikumikoguseid edasi väiksematele diileritele, kes varustasid tänavakaubitsejaid. Andrei on kohtulikult karistamata ning ei ole varem politsei huviorbiiti sattunud. (Gnadenteich, U. PM, 05.08.2009)

Peale eri mahus ja eri tasanditel narkootikumidega äritsemise on tähelepanu äratanud ka narkootikumide kasvatamine ja tootmine (7% narkoteemalistest artiklitest 1993–2009) (vt lisa 4 joonis 2). Näiteks tüüpilisi pealkirju: „Politsei avastas Urvastes kanepikasvatuse“ (EPL 19.10.2005); „Keemik katsetas taludes narkootikumide tootmist“ (EPL 11.10.2000); „Narkopolitseinikud avastasid Valgast GHB keedukoja“ (EPL 30.03.2009) jne. Sellised uudised loovad Eesti inimesest narkovaldkonnas üsna „ettevõtliku“ mulje. Narkokuritegevuse puhul tulid esile üldiselt samad ained (amfetamiin, kanep, heroïn) (vt lisa 4 joonis 3), mida politsei rohkem konfiskeeribki. Ajakirjanik võtab faktid tegelikult toimuvast, aga uudiskriteeriumitele vastavalt.

Välisuuringud on näidanud, et ajakirjanik pöördub narkoteema puhul meelsasti just politseisse, sest seal saab kiiresti uut ja kontrollitud informatsiooni (Mastroianni ja Noto 2008; Chermak 1997). 1993–2009 saidki Eesti ajakirjanduses narkoteemal kõige rohkem sõna politsei ja piirivalve, maksu- ja tolliameti ning kohtu ja prokuratuuri esindajad (39%) (vt lisa 4 joonis 4). Kuritegevusega seotud teemade puhul hakkas silma sõnasaajate ja kasutatud allikate vähenemine variatiivsus (vt lisa 4 joonis 4-7). Politseitöötajate kõrval said harva sõna n-ö pehmemad valdkonna esindajad (sotsioloogid, meedikud). Ajakirjanik käis ise sündmuskohal harva ja piirdus enamasti valitsusasutustelt (sh politseilt) saadud infoga.

Pikemad ülevaatlised Eesti narkokuritegevuse lood on tutvustanud Eesti kuritegevuse statistika trende (Berendson, R. EPL 28.01.2005). Käsitlemist on leidnud vastuolud politseis (Tallinna narkopolitsei juht paneb ameti maha, PM 03.03.2000, Narkomaania viib kuritegevuse tõusule: Harry Tuul: koondamise tagajärg on politsei parem töö, mitte kuritegevuse kasv, PM 12.04.2000) ja riikidvahelises koostöös (E. Tammeri intervjuu Tallinna narkokomissari K. Mõtusega, EPL 4.02.2000) jms. Siiski on analüüsivamad kirjutised narkokuritegevuse teemal üsna haruldased (kokku 6% kõigist narkoteemalistest artiklitest 1993–2009).

Kuritegevusteemalistele artiklitele on olnud iseloomulik, et riik politsei näol „saab kätte“, „tabab“, „arreteerib“, „konfiskeerib“, „teeb kahjutuks“ jne. Riigi tasand tuli Eesti narkokuritegevusega seotud teemade grupis (politsei- ja kohtu-uudised ning ülevaatlisk aspekt) esile pea 90% juhtudel (vt lisa 4 joonis 6). Üksnes harva (5%) tunti huvi selle vastu, miks või kuidas kujunes inimesest kriminaal (Endise narkodiileri pihtimus, PM 26.02.2000; Tali, P. Eesti ei kõlba narkotööstuseks, EPL 22.04.2000) vms. Ilmselt ei leidu just palju asjaosalisi, kes oleksid nõus oma kogemustest meedias rääkima, ja probleemi põhjuste analüüsi oleks ajakirjanikul ilmselt ka keerukas teha. Pea veerandis Eesti narkokulleritest rääkivatest lugudest oli (23%) keskpunktis just inimene ise (vt lisa 4 joonis 8) (Esimene kiri tuli vanglast, PM 29.07.1995; Saar, V. Elu Pilt 1995/9,10).

Narkokullerite kohta käivad uudised ei põhinenud üksnes ametlikul infol, vaid ajakirjanik püüdis ka ise lisateavet hankida, küsitledes näiteks arreteeritute vanemaid jt sugulasi (Esimene kiri tuli vanglast, PM 29.07.1995; Isa Tais kohtu all, ema Ameerikas õnne otsimas, PM 26.10.1995). Postimees pöördus 1995. aasta suvel isegi Eesti presidendi poole, et teada saada, kas ja mida võtab Eesti riik ette Bangkokis vahistatud nelja eestlase päästmiseks (Karpa, K. EPL 28.07.1995). Mõned ajakirjanikud käisid narkovange isegi Tais vaatamas, nt A. Raid räägib intervjuus:

„Tüdrukute meeleolu oli siiski küllaltki optimistlik. Reet õpib täiendavalt inglise keelt, tegeleda saab aeroobikaga, õppida tai keelt...“ (Saar, V. Elu Pilt 1995 nr 9/10).

Narkootikumide üle piiri vedajate näol oli artiklites sagedamini tegemist eestlastega (79% narkokullerite-teemalistes artiklites). Rohkem kui pooltes selle-teemalistes lugudes (56%) rõhutati rahvust, kui öeldi otse „eestlane“ (vt lisa 4 joonis 9). Seega äratas narkootikumide vedajate arreteerimise puhul tähelepanu just asjaolu, et tegemist oli rahvuskaaslastega. See, et „äpardus“ juhtus kellegagi „meie“ hulgast, on aidanud vahelejäämise kaasustel uudiskünnist ületada. Võib arvata, et kui 1995. aasta suvel oleks Tais eestlaste asemel heroini omamise tõttu kinni võetud muulased, poleks juhtum erilist meediakära põhjustanud. Narkokulleriks olemine eristus meediakajastuses muust uimastikuritegevusest ka artiklites väljendunud empaatia kaudu (vt Paimre ja Harro-Loit 2012).

4.1.2 Õigusemõistmisega seotud teemad

Eesti kohtumõistmisega seostusid teemad „kohtu-uudised“ ja „õigusteoreetiline aspekt“, millest kokku ilmus 1993.–2009. aastal 11% narkoteemalistest artiklitest. Kohtu-uudiseid moodustasid 9% kõigist analüüsitud artiklitest (vt joonis 7). Kui eestlased olid nendes uudistes kõne all 59% juhtudel, siis muulased vähem kui kolmandikul juhtudel (vt lisa 4 joonis 9). Jäi mulje, et eestlastest oli kujundatud meediapildis pigem n-õ ettevõtjad ja äritsejad kui oma eluga mitte toime tulevad narkomaanid (kelleks olid pigem muulased):

Harju maakohus määras täna kahele mehele psühhotropse aine GHB ehk „korgijoogi“ valmistamise eest pikad vanglakaristused. Kohus karistas Voldemar Vamperit (21) ja Kristo Kuga (26) narkokuriteo eest nelja aasta ja kolme kuu pikkuse vangistusega, lisades Vamperi karistusele juurde tema varasema kandmata karistuse kaks aastat, 11 kuud ja 28 päeva ning Kugale tema varasema kandmata karistuse viis kuud, vahendasid ERR uudised. Nii jäi Vamperi lõplikuks karistuseks seitse aastat, kaks kuud ja 28 päeva ning Kugal neli aastat ja kaheksa kuud vangistust, ühtlasi mõistis kohus mõlemalt mehelt välja menetluskulusid 15 686 krooni. Keskkriminaalpolitsei pidas mehed kinni 9. jaanuaril Tallinnas ühes Seebi tänaval asuvas korteris ning leidis nende juurest plastpudelites kaks ja pool liitrit GHB-d.... (Kohus saatis GHB valmistajad aastateks vangi, PM 20.10.2009).

Neile, kelle politsei oli varem kinni püüdnud, määrati nüüd karistus, mistõttu sellised uudised olid justkui mõtteline pikendus kuritegevuselugudele. Meedia huvi kohtumõistmise vastu on ilmselt seletatav teema uudisväärseusega nagu kuritegevusegi puhul. Arvata võib, et sellised uudised rahuldavad rahva õiglustunnet ja uudishimu, sest (pool)anonüümsetest kahtlustatavatest (süütuse presumptsioon) politseiudistes on nüüd saanud identifitseeritavad isikud.

Esines erinevaid kaasusi, nt narkopolitsei eksjuhi süüasi (Narkokomissari V. Jääratsi karistuseks jäi neli aastat tingimisi, EPL 23.05.2009), kahtlast retseptiäri ajanud psühhiaatrite lood (Räpase retseptiäri seotud arstid kaotasid tegutsemisõiguse, EPL 15.05.2009) ja diilerit tulistanud politseiniku kohtukaasus (Narkodiilerit tulistanud komissar jäi kohtus süüdi, EPL 5.04.2005) jm.

Üle kolme korra vähem (3%) esines põhjalikumaid lugusid, mis tõid esile narkokuritegude menetlemise probleeme (vt lisa 4 tabel 1). Näiteks oli aastatuhande vahetusel juttu sellest, kuidas Ida-Virumaa narkopolitsei tubli töö nurjas kohtu passiivsuse narkokaasustega tegelemisel (Kohtu abitus soodustab Ida-Viru narkoäri, PM, 4.04.2000, Narva politsei: kohus hellitab narkoärimehi, EPL 29.09.2000). 2009 tekitas ajakirjanduses mõningast elevust riigikohtu väide, et narkojoove ei tõenda uimastitarbimist, sest joores olek iseenesest ei ole Eesti riigis keelatud (Riigikohtu narko-otsus seadusemuudatusi ei too, PM 2.07.2009).

4.2 Probleemsete narkomaanidega seotud teemad

Olgugi et sellistel teemadel nagu „probleemne narkotarbimine Eestis“ (7%), „sõltlaste aitamine“ (4%), aga ka „AIDS“ (3%) ning „narkomaanid kui oht n-ö korralikele inimestele“ (3%) ja „lapssõltlased“ (1%) kirjutati vähem kui kriminaalsusest või õigusemõistmisest (vt lisa 4 tabel 1), esines just siin juhtkirju (Narkosõltuvus kui kuritegevus, EPL 11.09.2000, „Nende“ probleem, PM 25.11.2005, Aidsihaige meie kõrval, PM 12.10.2000). Aastatuhande vahetusel süstivate narkomaanide hulgas toimunud HI-viiruse puhang pani meedia opiaadi- ja moonisõltlaste elust ja aitamisest rohkem kõnelema. Juhtkirjadest ja ajakirjanike repliikidest, arvamusedest ja intervjuudest n-ö narkomaanide aitajatega (arstide, sotsiaaltöötajate, psühholoogidega) käis muu hulgas läbi, et narkomaane on vaja toetada eriti seetõttu, et kaitsta „meid“ (n-ö korralikke inimesi) (Narkomaania ja AIDS käivad käsikäes, EPL 21.09.2000; Troupp, R. Võõras häda puu otsas, PM 24.11.2005). Erinevalt kuritegevuseteemadest oli siinkohal esindatud uudiste kõrval muidki žanre (vt lisa 4 joonis 8).

Kui n-ö pidunarkomaane kujutati meedias kui endaga täielikult toime tulevaid üldiselt tublisid eesti noori, siis Ida-Virumaa sõltlasi portreeriti kui oma eluga hädas, jõuetuid ja õnnetuid inimesi:

Allaste silmis on Narva vene nooruk sageli elu- ja olmemurede alla maetud. Maailm paistab talle hädaoruna, sest vanemaid vaevab rahapuudus ja joomarlus, kooli- ja tänavavägivald muutuvad üha tavapärasemaks ning hämaratel õhtutundidel pole muud teha, kui uulitsail hulkuda. (Laanem, T. EPL 10.10.2000)

Osa eksperte rõhutas, et sõltlaste („nende“) aitamine on „meile“ odavam, kui nende hooleta jätmine. Dr Martien Kooyman, kes käis 2000. aastal Eestis olukorraga tutvumas, soovitas:

See võib olla küll kallis, kuid on odavam, kui nad ei vedele tänavail, ei varasta. Pealegi on palju kallim neid hiljem vanglas hoida. (---) Viie aasta pärast võib korraliku riikliku programmi puhul olla probleeme oluliselt vähem ja seepärast tasuvad kulu- tused end ära. (Ammas, A. EPL 22.09.2000)

Erinevalt korralike teemaatikast oli nimetatud teemadel sõnasaajate spekter väga avar (vt lisa 4 joonis 4). Arvamust avaldasid nii eri tasandite võimuesindajad (24% selleteemalistest artiklitest), meedikud (26%), sotsiaaltöötajad ja psühholoogid (16%) kui ka lihtsalt kaastundlikud kodanikud (9%) (vt lisa 4 joonis 3). Aktiveerus mõningaid kultuuriinimesi (1%) (Kender, K. PM 3.05.2005). Aegajalt sai kuuldavaks ka narkomaanide endi hääl (11%) ning lugejatele anti aimu, mida nad tunnevad ja mõtlevad (Ammas, A. EPL 21.09.2000). Nii mõnigi kord tuli narkomaani hääl vahendatult, näiteks sotsioloogi artikli kaudu:

„Enne mängisime hoovis palli. Saime vanemaks, hakkasime õlut jooma. Siis kanepit suitsetama ja hiljem amfetamiini tarvitama. Sealt edasi tuli herooin,“ räägib 17-aastane Dima. (Allaste, A.-A. PM 3.09.2005)

Eriti tuli noorte narkomaanide hääl esile kirjanik K. Kenderi loos „Kohutav. Valus. Ja kurb“ (PM 3.05.2005), kus ta kasutas Eesti narkomaanide **intervjuusid** dr P. Downesi uurimusest „Elu heroiiniga“⁷:

„Olen 18 aastat vana ja mul pole tulevikku. Mu vanemad kaotasid töö ja neil on nii palju muresid, et minu juuresolek ajab nad endast välja. Nad ei suutnud minu eest hoolitseda, kui ma väike olin, ja nüüd käin kodus nii harva kui võimalik. Mul pole haridust. Muidugi on see minu süü, aga kui ma olin seitsme-kaheksa-aastane, meeldis mulle mängida, suitsetada... Õpetajatel on tegemist „heade poiste ja tüdrukutega“, ma saan neist aru. Lõppude lõpuks on nende palk liiga väike ja neil on õigus minusugused unustada. Kas arvate, et mõned minusugused oskavad eesti keelt? Ma ei oska vene keeltki vigadeta kirjutada, mis siis veel eesti keelest rääkida. Ma ei saa passi, ma ei leia kunagi tööd. Ma ei saa minna Venemaale – seal on tuhandeid töötuid. Ma ei hooli sellest, mis juhtub homme, tahan midagi, mis aitaks unustada, et mul pole millegi nimel elada ja ma pole ühiskonna jaoks küllalt hea. Ma tean, et suren, aga nii ongi parem.“ (Kender. PM. 3.05.2005).

Ajakirjanik on niisiis kasutanud allikatena kirjanike, teadlaste jt materjale (13%). Siiski on selle teemadegrupi puhul kõige rohkem kasutatud ravi-, sotsiaaltöö ja ennetusametuste infot (32%) ning võimuallikaid (24%) (vt lisa 4 joonis 4).

Narkomaanide ravimise kohta väljendati erinevaid arvamusi. Näiteks dr J. Mumma pidas narkomaanide toetamist vajalikuks:

Arenenud riikide uuringud on tõestanud, et ravisse ja rehabilitatsiooni paigutatud vahendid tasuvad end ära. Normaalse ravivõimaluste korral vähenevad ühiskonna kahjud – kahaneb veidigi kuritegevus, nakkushaiguste levik ja invaliidistumine. Eesti vaestes oludes tuleks alustada tagasihoidlikult, elementaarsete ravivõimaluste loomisega. (Mumma, J. EPL 6.10.2000).

Riigikogu liige dr A. Liiv aga oli vastupidisel arvamusel:

Erinevalt aidsihvritest pole kellelgi pähe tulnud iga infarktiohus olija abistamiseks riigilt 10 000 krooni kuus nõuda. (---) Miks siis ehmata mõned HI-viirusesse nakatanud Narvas, kuid sajad tänava kalmistule jõudvad vähihaiged jätavad ükskõikseks? (---) Loobugem ometi utoopilisest ideest narkomaane vägivaldselt meditsiiniliste vahenditega terveks ravida. See on niisama tulutu nagu ravida homoseksualismi. (Liiv, A. EPL 5.10.2000)

Tallinna politsei narkokuritegude talituse komissar K. Mõtus leidis:

Isegi kui riik leiab raha narkomaanide võõrutuskuuri kinnimaksmiseks, on sellel väike kasutegur. „Ka maailmapraktika näitab, et ega neid enam terveks ravida saa,“ ütles ta. (---) „Võõrutusravi võiks olla narkovastase võitluse programmi üks osa.“ (Rand, O. EPL 8.03.2000)

⁷ Paul Downes. Elu heroiiniga. Identiteet, sotsiaalne tõrjutus ja HIV Eesti ja Läti venekeelsete vähemuste seas. Tlk. K.Saks. Tallinn, Inimõiguste Teabekeskus; AIDS-i tugikeskus, 2003.

4.3 Noorte elu Eestis ja meelelahutuslik narkotarbimine

Narkootikumid on viimasel 20 aastal levinud just Eesti noorte hulgas (vt ptk 1). Sotsioloogid on eristanud Eesti ühiskonnas laias laastus meelelahutuslikku ja probleemset narkotarbimist (Allaste 2006). Ka meedias sai eristada noorte narkotarbimisest kõneldes kaheksugust uimastikasutamist. Probleemseid sõltlasi käsitles eelmine alapeatükk. Teemal „noorte elu Eestis“ (3%) räägiti aga hoopis teistsugusest uimastikasutamisest, kus narkootikume nähti noortekultuuri osana ning nende tarvitajaid portreeriti edukate inimestena. Seda, et kellelgi oleks uimastitest tingitud suuri probleeme, meelelahutuslikust narkotarbimisest rääkivad lood üldiselt ei peegeldanud. Selleteemaline info oli sagedasti saadud (39%) teadusasutustest või uuringutest (vt lisa 4 joonis 6). Noorte narkotarbimisest on mitu arvamislugu kirjutanud näiteks noorsoosotsioloog A.-A. Allaste, kes 2000. aastal kujutas meelelahutuslikke narkokasutajaid kui tavalisi oma käitumist täielikult kontrollivaid pidumeelseid inimesi:

Üks osa noori – nimetame neid peoloomadeks – läheb kaasa üheksakümnendate aastate noorsookultuuri lainega ja neist kujunevad tõenäoliselt n-ö meelelahutuslikud tarvitajad. (Allaste, A.-A. PM 03.09.2005)

Meelelahutusliku tarbija jaoks on uimastid pigem osa vabast ajast, peoõhtust ja muust meelelahutusest. Neil on hea olla ka siis, kui uimastid on koju ununenud ja igapäevast kaifivajadust neil pole. (Sarv, M. EPL 26.08.2005)

Niisugune uimastitarbimine seostus eriti pidutsemistega (Hiiob, M. Club Ecstasy kesklinnas, Eesti Ekspress 22.12.1995; Vibe on suurim narkopesa, EPL 14.12.2000). Pidusid kirjeldasid nii kultuuriinimesed kui ka teadlased:

Nõnda nimetatakse põlvkonda, kelle maailmavaade on kümne viimase aasta jooksul olnud hõivatud kütkestavast tähekombinatsioonist ECSTASY. Iga *rave-fan* teab otsemaid, millega tegu, olles kuulnud või isegi proovinud väikest valkjat tabletti, millel võimu paotada ust paariks tunniks Paradiisi Eeskotta... (Volkman, T. EE. 17.11.1995)

Kanep seostub kultuurilises mõttes ehk eelkõige hip-hopi, rasta ja boheemlastega. Samas on kanepiga katsetamine muutunud niivõrd tavaliseks, et sellega tegelevad kohati väga erineva muusikalise maitse ja kultuuriliste huvidega noored. (---) Kokaiinil on „rikaste ja ilusate“ uimastina võrdlemisi glamuurne imago ning selle tarvitamine sümboliseerib pigem edu kui allakäiku. (Allaste, A.-A. EPL. 16. 07. 2005)

Jäi mulje, nagu oleks selline narkotarbimine väga levinud, mis võis 2000. aastal olla suuresti meedia liialdus:

Nagu Alice sattus Lewis Carrolli raamatus peegli kaudu Imedemaale, nii põgenevad rusuvast argipäevast nädalalõputi popkultuuri säravasse maailma tuhanded Eesti noored. (---) See on avalik saladus, et narkootikumide tarbijaid leidub Eestis tuntud kultuuri- ja majandusnimemete hulgas ja et isegi mitmed poliitikud on keelatud ainetega tutvust teinud. Nimetatagu seda kultuuriks või mitte, aga narkootikumid levi- vad Eestis nagu Nike või Nokia. (Valme, V. 15.01.2000. PM Arter)

Uimastitest kajastusid kõige rohkem *ecstasy*, hašiš, amfetamiin (esinesid enam-vähem kolmandikus meelelahutustarbimise teemalistes artiklites) ning ka kokaiin (13%) (vt lisa 4 joonis 3). Samal ajal ei mainitud artiklites liime, lakke jm inhalante, mida noored palju tarvitavad (Uimastite tarvitamine 2012, 18).

Teadlased said lugedes sõna rohkem (30%) kui mittetarbijatest noored (15%) või narkotarbijad (11%) ise (vt lisa 4 joonis 4). Noortega enam-vähem ühepalju ja tunduvalt rohkem kui erinevat liiki „aitajatele“ (ennetajad, arstid, sotsiaaltöötajad jne) anti sellel teemal sõna korrakaitse esindajatele (26%) ning õiguskaitseasutused olid allikaks märgitud 28% puhul (vt lisa 4 joonis 6), mis kinnitab juba eespool öeldut, et politsei on meediale uimastite asjus üks lem-mikallikas. Noorte teemal sõna saajate variatiivsus oli küllalt avar.

Osas lugudes seostusid peod politseireididega. Näiteks mõningaid tüüpilisi pealkirju: „Politsei viis peolt tosin narkojoobe kahtlusega noort“ (Berendson, R. EPL 14.02.2000); „Politsei tabas Valgas purjus ja narkouimas lapsi“ (EPL 12.12.2005); „Politseikoerad avastasid ühiselamutes jälgi narkootikumide kasutamist“ (EPL 18.11.2009); „Rootsi laeval oli üle tuhande narkojoobes noore“ (EPL 28.02.2005) jne. Samal ajal ei peegeldanud need artiklid vägivalatsemist ega muud kuritegelikkust. Politsei arreteeris inimesi, sest nad pidutsesid keelatud ainete mõju all. Kui arutleda siinkohal edasi, siis tundub, et juhul kui politsei ei oleks klubisid jm asutusi kontrollinud, poleks olnud ka probleemi (sest pidutsejad ei olnud ohtlikud ei endale ega teistele).

Mure selle pärast, et koolinoored on hakanud rohkem uimasteid kasutama, avaldus eriti aastatuhande vahetusel (Rand, O. EPL 8.03.2000; Rudi, E. PM 27.06.2000; Tali, P. EPL 22.04.2000). Väljendus isegi paanikat:

„Keegi meist ei uskunud, et ainuüksi kanepit nii palju tarbitakse. See tulemus šokeeris kindlasti kogu Keilat, kuid peaks šokeerima kogu riiki, sest pealinna külje all paikneva Keila näide iseloomustab kindlasti ka kogu riigi koolilaste narkotarbimist,“ ütles Liiger (Rooväli, K. EPL 20.11.2000).

Ainult ühes loos selgitas psühholoog, miks noored üldse uimasteid kasutavad (uudishimu, võimalus saada uusi kogemusi, leevendada stressi) ja mida peaks tegema, et nad valiksid pigem tervislikuma vaba aja veetmise viisi (Saat, H. EPL 21.01.2000). Arvestades seda, et uuringud on vähemalt viimasel 15 aastal näidanud noorte uimastilembuse suurenemist, oleks selliseid lugusid võinud muidugi rohkem olla.

Noorte meelelahutuslikku uimastitarbimist kajastavates artiklites olid kõne all peamiselt eestlased (20% selle teema artiklites), mitte-eestlased tulid esile ainult 5% juhtudel (vt lisa 4 joonis 9). Millegipärast on meediale meeldinud luua eesti noortest kuvand kui probleemivabadest, oma käitumist kontrollivatest nautlejatest (vastandina probleemsetele muulastele).

4.4 Ennetus, kodu ja kool

Ennetusest ilmus 1993–2009 eestikeelses meedias küllaltki vähe artikleid (ennetusest 2%, koolist 1% ning kodust ja perest u 0,5%, vt lisa 4 tabel 1). Eesti Päevalehes ilmus kooliteemal isegi juhtkirju, mis näitas, et meedia pidas koolilaste uimastitarbimist tähtsaks probleemiks. 2000. aastal väljendus ajakirjanike mure näiteks selles, et pealinna koolid salgavad oma maine parandamiseks narko-probleemi (Kuidas panna narkojää sulama? EPL 10.01.2000):

Paljud koolijuhid kardavad, et kui nad hakkavad narkomaaniast oma koolis ausalt ja avameelselt rääkima, siis paneb see kabelihoobi nende kooli mainele. Ometigi pole jaanalinnulik pea liiva alla peitmine ehk suhtumine stiilis, et kui probleemist ei räägita, siis pole seda olemas, lahendus. (---) Narkoprobleemi ei saa leevendada sellest vaikides või karmide karistustega. Narkomaania nõuab pikka põhjalikku ennetustööd, suhtumise muutmist. Kuna koolid on noorte narkomaanide puhul oluliseks vahelülis, tuleb õpilastele, aga sama palju ka õpetajatele selgitada narkootikumide tarvitamisega tekkivaid kohutavaid tagajärgi. Probleemi mahasalgamine oleks kuritegu. (Kuidas panna narkojää sulama? EPL 10.01.2000)

Oli positiivne, et ajakirjanik lõpuks noorte narkoprobleemi tähtsustas, kuid preventiivsetel kaalutlustel polnud tollal probleemi afišeerimine ehk mõttekas-ki (vt nt Saat, H. EPL. 21.01.2000). Võib-olla tundsid ajakirjanikud, et probleemi on keeruline kajastada, ja seetõttu on neil teemadel lugusid ilmunud kasinalt.

2000. aastal käsitleti juhtkirjades ka seda, et Tallinna linn palkab koolidesse turvamehi, mis oli esmakordne, ning 2005. aastal jõudsid juhtkirja tasandile narkopolitsei reidid pealinna koolidesse. Ajalehed pigem toetasid selliseid akt-sioone, sest see kõik oli „meie“ laste kaitsmise teenistuses.

Idealis annavad lapsevanemad oma lapsed kooli õpetajate hoolde teadmise, et seal on lapsel sama turvaline kui kodus. Natuke karmimas tegelikkuses on kool koht, kus siiski võib paljugi juhtuda. (Narkokoer – koolielu argipäev, EPL 4.02.2005)

Aga turvameeste palkamine võtab narkoärikatelt ühe turustuskanali ning pakub kindlustunnet neile lastele, kes uimasteid ei tarvita. (Turvamees narkoärika vastu, EPL 8.04.2000)

Politseireidide puhul väljendati ka kahtlust, sest narkokoerte ülitundlikud ni-nad reageerisid pahatihti ka neile õpilastele, kes polnudki ehk midagi tarvita-nud. Üldiselt räägiti küll laste narkodiilerite eest kaitsmisest, ent ei käsitletud eriti seda, kuidas õpetada lapsi tugevateks, et nad suudaksid kahtlastele ahvat-lustele „ei“ öelda. Sellest, kuidas sisustada paremini laste aega, räägiti ilmselt muude teemade kontekstis. Ennetusteemalistes artiklites pakuti eelkõige üle-vaadet narkoennetuse rahastusprobleemidest (Eelrand, H. EPL 8.03.2005; Kruu-se, M. EPL 27.01.2009) ja ennetusüritustest (Noored võistlesid narkovastaste filmidega, PM; Vabaduse väljakul toimub uimastiennetusüritus, PM 21.08.2005).

Selles teemadegrupis said sõna väga erinevate eluvaldkondade esindajad: võimuesindajad (19%), psühholoogid ja sotsiaaltöötajad (13%), arstid (16%), õpetajad (12%), noored ise (11%). Kõige rohkem (26% juhtudest) said siingi sõ-na õiguskaitse valdkonna esindajad, mis näitab veel kord, et politsei ja ka juris-

tid on uudiste koostamisel ajakirjaniku eelistatuimad partnerid (vt lisa 4 joonis 4).

4.5 Narkootikumid riikliku probleemina. Eesti narkopoliitika

1993.–2009. aastal ilmunud narkoteemalistest lugudest käsitles 6% teemasid „Narkootikumid Eesti ühiskonna probleemina”, „Legaliseerimisideed” ja „Narko kui poliitiline instrument” (vt lisa 4 tabel 1). 1990. aastate esimesest poolest saadik on meedias aeg-ajalt tekkinud küsimus: mida narkootikumidega Eestis teha – keelata või vabaks lasta? A. Liivi sõnul ignoreerisid poliitikud uue EV algul üsna sihilikult narkootikumide võimalikku levikut (Lagerspetz 2005, 101 kaudu). Nõukogudeaegsed juhtivad narkoeksperdid (A. Liiv, L. Allingu) propageerisid karmi narkopoliitikat, noorpoliitikud ja majandusinimesed (M. Kitsing, T. Lepmets) aga seevastu liberaalset lähenemist. Uuel aastatuhandel on pidanud ka osa õigusteadlasi (nt J. Sootak, J. Ginter), juriste (P. Vahur jt) jm uimastiteemast huvitatuid (nt T. Kruusmägi) mõistlikuks massidesse läinud narkotarbimine pigem legaliseerida, mis on tekitanud arstides (nt M. Liiger, J. Mumma jt) ja terviseteadlastes (nt K. Abel-Ollo, A. Talu, A. Kurbatova jt) ja ka ajakirjanikes (P. Hõbemägi, A. Samost jt) tugevat protesti. Narkopoliitilistes küsimustes on võtnud sõna nii poliitikud, majandusinimesed, arstid, politseitöötajad, juristid kui ka lihtsalt asjaarmastajad.

Keelupoliitika

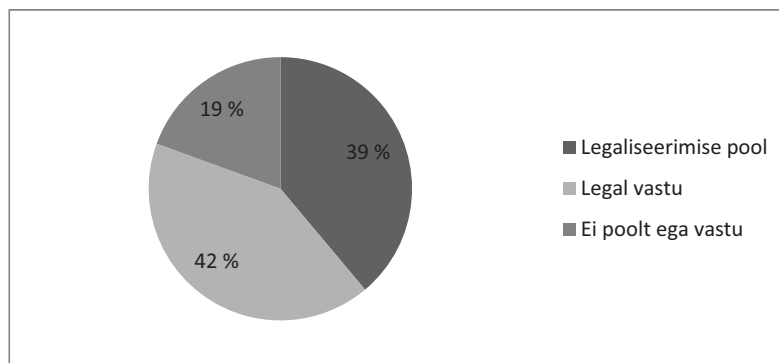
Olgugi et repressiivsem narkootikumidele lähenemine peegeldub kasvõi igas narkootikumidega seotud arreteerimise või süüdimõistmise uudises, on keelupoliitika tulnud otsesemalt esile artiklites, mis selles töös liigitusid tema alla „Narkootikumid Eesti ühiskonna probleemina” (3% artiklitest) ja teema „Legaliseerimistemaatika Eestis” alateema „Legaliseerimise vastu” (2%) alla (vt lisa 4 tabel 1). Üks esimesi, kes 1993. aasta alguses hakkas narkootikumidest rääkima ning toetas karmikäelist uimastipoliitikat, oli endine peanarkoloog ja riigikogu liige aastatel 1995–2003 A. Liiv (nt Liivimaa Kuller 21.10.1993; Eestimaa 2.06.1993; Politsei 6.06.1994 jne). Oma selgitavates artiklites juhtis ta muu hulgas tähelepanu riigi ignorantsusele suureneva probleemi vastu võitlemisel. Teda toetasid 1990. aastate alguses jõustruktuuride esindajad (A. Tenusaar, L. Allingu jt).

Uuel aastatuhandel, kui keelatud uimastid on laiemalt levinud ja räägitakse rohkem narkomaanide aitamisest, on keelupoliitika ja „narkovastase võitluse” eest seisnud eelkõige korralvalve esindajad (vt nt Enno Tammeri intervjuu Tallinna narkokomissari Kalev Mõtusega, EPL 4.02.2000; Rand, O. Arst nõuab riigilt narkosõltlaste ravi, EPL 8.03.2000). See on ka arusaadav, sest uimasteid legaliseerides suunatakse senised resursid, mis olid mõeldud politseile narkootikumide vastu võitlemiseks, ilmselt mujale, nt ennetusele, ravile, rehabilitatsioonile.

Legaliseerimisideed

Legaliseerimist pooldavaid ideid väljendas 1993.–2009. aastal kõigest 1% uimas-
titeemalisi artikleid, mis moodustasid legaliseerimisteemalistest artiklitest 39%
(vt joonis 8), kuid just nendes artiklites esines ka narkoprobleemi süvakäsitlust
eeltoodud teemal „Narkootikumid Eesti ühiskonna probleemina“.

JOONIS 8 Suhtumine narkootikumide tarbimise seadustamisse Eestis legaliseerimise
debati teemal (n=32)



Juba 1993 käisid mõned noorpoliitikud ja majandusinimesed (M. Kitsing, T. Lepmets, tollal ühenduse Res Publica liikmed) välja mõtte narkootikumid Eestis hoopis legaliseerida. Hommikuleht (edaspidi HL) oli 1993. aasta sügiskuu alguses kujunemata Eesti uimastipoliitika omavahel võistlevatele seisukohtadele oluline areen. Avaldati isegi kaks asjakohast juhtkirja (Eesti suhe uimastitesse: huvipuudus ja infopuudus, HL 25.11.1993; Interpoli esindaja seisukohta oli kurb lugeda, HL 7.12.1993). 25.11.1993 ilmus HL-is artikkel „Mitu riiki tunnistavad, et on sõja uimastite vastu kaotanud“, mille autor R. Muru viitas muude maade (USA, Saksamaa) mitte eriti edukale keelupoliitika rakendamisele. Samas lehes oli avaldatud ka Res Publica ühenduse liikmete M. Kitsingu ja T. Lepmetsa artikkel „Uimastite keelustamine teeb ühiskonnas rohkem halba kui head“ põhjendustega, miks Eestisse sobib just liberaalne uimastipoliitika (keelupoliitikaga kaasnev rahulike elanike kurjategijaks tembeldamine rikub nende elu, keelamisest saab kasu ainult allmaailm, uimasteid keelustavad seadused on maksumaksjale kulukamad jne).

Arvestades seda, et avalikkus ei teadnud narkootikumidest veel suurt midagi ja näiteks Soomegi eksperdid (T. Sarvanti jt) väljendasid samas väljaandes muret, et narkomaania levik Eestis suureneb (Kons, T. HL 8.10.1993), tundub HL-i legaliseerimistemaatika tõstatamine natuke rutakas. Kuna uue Eesti Vabariigi alguses tõepoolest leidis neid, kes nägid narkootikumide legaliseerimises Eesti majanduse ärgitamise hooba (sellest kirjutab nt A. Liiv, Elu Pilt 1993/2 ja EPL 26.10.1993), võisid legaliseerima kutsuvad lood ollagi kirjutatud kellegi huvides, mida on tagantjärele võimatu kindlaks teha. Aga võib-olla soovis HL käivitada lihtsalt arutelu uuel põneval teemal.

Uuel aastatuhandel, täpsemalt 2009. aasta juulis käivitus ajalehes Postimees mõnevõrra suurem legaliseerimisdebat (u 30 artiklit). Debati algatas ja seda modereeris ajakirjanik A. Raun. Juristid J. Sootak ja P. Vahur esitasid idee, et Eestis võiks kergemad narkootikumid (nt kanep) n-ö vabaks lasta (Juuraprofessor: asugem narkootikumide legaliseerimise teele, PM 7.07.2009), seejuures oli nende arutus väga argumenteeritud ja töötas meedias huvitavat arutelu. Leiti, et rahumeelsete noorte kanepitarvitajate karistamine võib tuua kaasa nende häbimärgistamise ja ühiskonnast eemale tõrjumise, mis teeb kogu ühiskonnale pigem halba kui head. Juhiti tähelepanu, et ka õigusfilosoofiliselt on põhjendamatu, et ühed uimastid on keelatud (nt kanep), aga teised ja mitte vähem ohtlikud (alkohol, tubakas) lubatud. Nenditi, et narkootikumide tarvitamine on vabatahtlik enesekahjustamine, mille eest pole õigust kedagi karistada (Juuraprofessor: asugem narkootikumide legaliseerimise teele, PM 07.07.2009).

Järgmiseks andis ajakirjanik sõna väga erinevate eluvaldkondade esindajatele: arstidele (J. Mumma, M. Liiger), narko- ja terviseekspertidele (A. Kurbatova, K. Abel-Ollo), poliitikutele (E. Sepp, J. Pihl, K-M. Vaher, M. Strandberg jt) ja ministeeriumide esindajatele (E. Koort jt), kes pooldasid pigem konservatiivset poliitikat, sõna said ka teised asjast huvitatud (nt T. Kruusmägi, Õnnelike Inimeste Erakonna asutaja). TAI ekspert A. Kurbatova (PM 24.07.2009) oli legaliseerimise vastu ja ütles, et kuni kooliprogramm ei sisalda uimastiennetust, on kanepi legaliseerimise mõte vastutustundetud. Teda toetas sama asutuse ekspert K. Abel-Ollo (PM 7.07.2009), kes märkis, et juristid, kes tahavad kergemaid aineid legaliseerida, ei ole kursis sõltlaste probleemidega. Ekspert püüdis viidata, et narkootikumid võivad rikkuda inimese elu, ent seos kanepi legaliseerimise ja paadunud narkomaani vahel jäi pisut meelevaldseks, millele viitas ka T. Kruusmägi (PM 11.07.2009).

Kogenud kiirabiarst M. Liiger leidis, et narkotarbimise seadustamine oleks eesti rahvale hukatuslik, ja tõi paralleeli alkoholiga, mis on lastele kättesaadav ja viinud Eestis lapsalkohoolikute arvu olulise suurenemiseni (PM 14.07.2009). Prof Sootak küsis aga vastu, miks korralagedus ühes valdkonnas on malakas, millega hirmutame nüüd ka teises valdkonnas (Raun, A. PM 14.07.2009).

PM-i sammu tõstatada legaliseerimisteema 2009. aasta suvel avalikule arutelule võib pidada igati mõistlikuks ja asjakohaseks. Kindlasti on demokraatlikus ühiskonnas oluline vaagida probleeme ja poliitikaid mitmest eri vaatenurgast (nt Gamson jt 1992), seetõttu tuleb hinnata ajakirjanike (eriti A. Rauni) pingutusi läheneda narkoprobleemile ka legaliseerimise aspektist ja püüdu ärgitada inimesi narkootikumidest midagi arvama.

4.6 Informatsiooni ja teavitamise teema

1993–2009 avaldati teemal „Informatiivne aspekt narkotemaatikas, narko teadvustamine“ küllaltki palju artikleid (peaaegu 5% kõigist analüüsitud artiklitest). Kui 1990. aastate alguses ilmus veel tuumakamaid artikleid, mis selgitasid narkomaania olemust ja seda, kuidas tulevad narkoprobleemiga toime eri maad,

siis uuel aastatuhandel raporteeriti eelkõige sellest, kui järjekordne EL-i narkoaruanne tõi esile Eestit:

Euroopa narkoaruanne tõstab Eestit esile mitme probleemiga (plk).

Euroopa Liidu neljapäeval avalikustatud narkoaruandes paistab Eesti Euroopas silma noorte amfetamiini ja *ecstasy* keskmisest suurema tarbimise ning narkokuritegude kiire kasvu poolest. Samuti on Eesti probleem noorte narkosurmad ja kõrge HIViiruse esinemissagedus süstivate narkomaanide hulgas, teatas ETV24.

Uimastiseire keskuse juhataja Ave Talu sõnul paistab Eestis silma ka opiaatide tarbimisel üledoosi surnud isikute vanus, mis Eestis on keskmiselt 24 aastat.

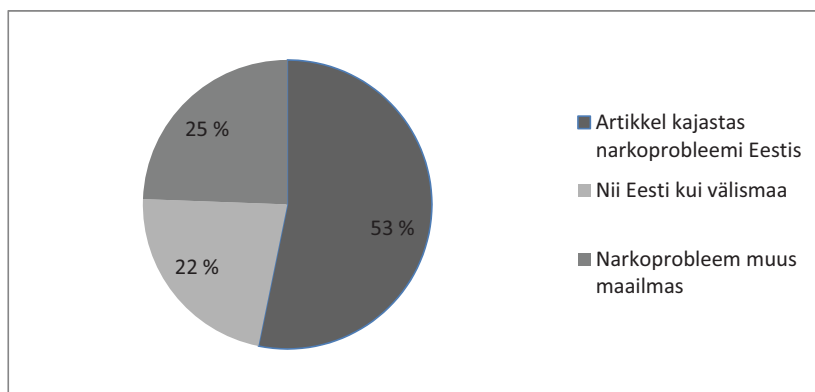
Lisaks noorte narkosurmadele eristub Eesti ka noorte amfetamiini ja *ecstasy* keskmisest innukama tarvitamise poolest ning narkokuritegude kümnekordse kasvu poolest aastatel 1998 kuni 2003. (EPL, 24.11.2005)

Ajakirjandust huvitas siis eelkõige see, millisena „meie“ Euroopas paistame, mis pole muidugi iseloomulik üksnes narkotemaatika kajastamisele. See aga, miks meil narkomaania levib, polnud meedia jaoks eriti huvitav. Rohkem kui kolmandikul juhtudest said sõna teadlased ja eksperdid (vt lisa 4 joonis 4). Võib tunduda, et infot jagatakse avalikkusele suhteliselt sageli ja mitmekülgselt, aga probleemi kohta me meediast põhjalikumat teavet ei saa. Napib nii analüüsi- vaid kirjutisi ajakirjanikelt ja ekspertidelt kui ka häid välisajakirjanduse tõlkeid.

4.7 Narkoprobleemataika mujal maailmas

Vähem kui pooled (47%) 1993.–2009. aasta uimastiteemalised artiklid kajastasid muude maade narkoprobleemi, seejuures puudutasid neist pea pooled ka Eesti narkoolukorda (vt joonis 9). Välismaalt olid kõige sagedamini kõne all arenenud lääneriigid (58%) (vt lisa 4 joonis 10).

JOONIS 9 Narkoteemaliste artiklite geograafiline dimensioon



4.7.1 Narkokuritööd välismaal

Välismaa kontekstis ilmus kõige rohkem artikleid narkokuritegevusest ja selle vastu võitlemisest (10% kõigist analüüsitud 1993.–2009. aasta narkoteemalisest artiklitest, vt lisa 4 tabel 1). Võib öelda, et Eesti ajalehed on tunduvalt rohkem keskendunud USA, Mehhiko, Colombia jt narkoärile kui Eesti narkosõltlaste aitamisele. Kolmandik artikleid rääkis uimastite päritolumaadest (Lähis-Ida, Lõuna- ja Ladina-Ameerika jms), seevastu USA-st ja Lääne-Euroopast nagu ka Põhjamaadest ainult 17% artikleid. Tüüpilised olid pealkirjad: „Mehhikos tabati väidetav narkoparun“ (EPL 22.11.2005); „Colombia armee leidis suure kokaiinilabori“ (EPL 21.09.2005); „Mehhiko narkokartellide lahingus hukkus vähemalt 20 inimest“ (PM 27.07.2009); „Colombia tuntuim narkoparun saadeti 45 aastaks trellide taha“ (PM 22.10.2009); „Oopiumikasvatavad müüvad võlgade katteks tütreid“ (PM 03.10.2005) jms. Põhjamaade narkokullerite tabamise ühisoperatsioonidest jms olid Eesti pressile huvitavamad kuumade maade „narkokuningad“, maffia ja lahingud, kus paukusid tulirelvad ja tavaliselt keegi ka hukkus.

4.7.2 Kuulsuste narkotarbimine

Pea kümnendiku (9%) 1993.–2009. aasta narkoteemalistest artiklitest moodustasid lood kuulsustest (vt lisa 4 tabel 1). Artiklites räägiti enamasti (83%) lääne päritolu popmuusikutest, näitlejatest, sportlastest, modellidest jne. Maailmastaapi kuulsused armastavad tähelepanu võitmiseks seostada end skandaalide ja šokeerivate nähtustega. Narkootikumid (eriti kokaiin, kanep, aga mõnikord ka herooin) ehk keelatud ained pakuvad kuulsustele head võimalust millegi pahelisega silma paista. Kuulsus saab end keelatud uimastiga afišeerides justkui väärtust juurde, muutudes austajate silmis ehk põnevamaks, julgemaks, riskialtimaks. Pea neljandikul juhtudest (23%) oli tegemist välisajakirjandusest tõlgitud või vahendatud suurte illustreeritud olemuslugudega.

Kuulsad inimesed on uudisväärsed ja neist on meedias üldse palju juttu. Kui uue EV künnisel kajastus lääne kuulsuste elu eelkõige n-õ kollastes väljaannetes, siis 2000. aastatel on see temaatika kandunud suurte päevalehtede võrgukülgedele, näiteks Postimehe veebiversioonis on spetsiaalselt kuulsustest rääkiv lisa Elu24. Lugusid tuntud inimestest leidub eelkõige väljaannetes, mida eelistavad nooremad inimesed, nt Postimehe veebiversioonis peaksid lood kuulsustest ja nende narkoharjumusest panema nooremaid lugejaid ilmselt aktiivsemalt „klikkima“.

Mõnikord võis kohata lausa propagandat: „Megan Fox nõuab kanepi legaliseerimist“ (PM Elu24 07.06.2009) või „Allen: lapsed peaksid narkootikume proovima“ (PM Elu24, 15.02.2009). Sageli viitas kontekst sellele, et narkotarbimine on taunitav. Vaevalt kannab näiteks võõrutuskliinikusse minek või sealt välja pääsemine endas positiivset suhtumist (Kate Moss alustas narkootikumidest vabanemiseks võõrutusravi, PM 29.09.2005; Kelly Osbourne naasis võõrutusravilt, PM Elu24 21.02.2009). Mõnigi kord väljendas kuulsus juhtunu pärast piinlikkust ja kahetsust, näiteks olümpiavõitja M. Phelps rääkis oma kanepitarvitamisest:

„Olin seotud tegevusega, mis on kahetsusväärne ja näitab minu halba otsustusvõimet,” selgitas Phelps oma avalduses. „Olen 23-aastane ja hoolimata basseinis saavutatud edust käitusin lapsikult ja kohatult, mitte niimoodi, nagu inimesed minult ootavad. Seetõttu vabandan ja luban oma fännidele ning avalikkusele, et rohkem selliseid asju ei juhtu.” (Phelps: foto minust kanepipiibuga on ehtne. PM Elu24 02.02.2009)

Kuna kuulsuste narkotarbimine on küllaltki sagedane kõneaine, siis võib tunduda, nagu kuuluksidki narkootikumid lääne meelalahutustööstuse ja kuulsaks olemise juurde. Järgmise näite põhjal võib jääda mulje, et Hollywoodis tehaksegi lepinguid kanepiuimas. Lõbus foto kuulsast näitlejast ja režissöörist uudise juures lisas arusaama, et narkotarbimine on igati tore:

Räägitakse nimelt, et Brad ja Quentin istusid maha viimase filmi „Vääritud tõprad” stsenaariumi arutama. Järgmisel hommikul ärkas Brad üles, nägi laual vedelevat viit tühja veinipudelit ja nn suitsetamisaparaati. Ega ta eriti mäleta, millest jutt käis, aga Quentinil oli igatahes taskus lubadus tema filmis osaleda. (Angelina Jolie sakib Brad Pitti kanepi pärast, PM Elu 24 01.09.2009)

Foto allkiri samas: „Pilvevennad Quentin Tarantino ja Brad Pitt: kuuldavasti tegid kahekesi kanepit.”

Eesti muusikud, lauljad, näitlejad end avalikult narkootikumidega eriti seostanud pole⁸. Selle uuringu valimisse sattusid ainult mõned lood Eesti väiksematest „staaridest” (Rahahäda viis Tõehetke-Taivo narkodiileriks, PM Elu24 14.02.2009; Staarajakirjanik Mari-Leen Albers on osalenud grupiseksis ja tarbinud narkootikume! PM Elu24, 21.04.2009). Võib-olla Eesti kuulsused ei tarbigi eriti keelatud aineid, vähemalt ei afišeeri nad oma uimastikogemusi avalikult. Narkolembuse meediaveergudel kuulutamine võiks ilmselt neile probleeme tekitada ja kalliks maksta minna. Lady Gaga uimastitarbimine Eesti politseid kindlasti ei huvita. Võib-olla on aga ajakirjanikud saanud koolitust, et see ei anna noortele head eeskujut, kui staaril lastakse meedias oma uimastikogemustega eputada.

Mõnikord kannavad tuntud lauljaid (nt W. Houstonit ja A. Winehouse'i) vm meelahtustegelasi kajastavad lood isiklikku tragöödiat, mis saadab lugejatele hoiatava sõnumi sellest, mis võib juhtuda, kui inimene ei suuda oma eksklusiivseid harjumusi ja lõbustusi kontrolli all hoida. Põhjalikum ohtudele viitav artikkel mõne poptähe narkotarbimisest paneb lugejat ilmselt rohkem narkootikumide üle järele mõtlema kui rutiinne raport narkopolitsei järjekordsest aktsioonist.

4.7.3 Muud teemad

Välismaa kontekstis kajastati ravi- ja rehabilitatsiooniteemasid väga tagasihoidlikult (0,4%) (vt lisa 4 tabel 1). Tunduvalt rohkem (4%) ilmus laiast maailmast lugusid, milles uimastid olid pööratud naljaks või vastupidi, lugu oli sattunud meediasse tänu ülimalle traagikale. Tüüpilised olid siin sellised pealkirjad nagu

⁸ 2007 aastal sattus näitleja J. Uuspõld meediasse kokaiiniga seoses, (vt nt Jan Uuspõld andis üles oma narkovarustaja, EPL 14.06.2007)

„Lehmad liialdavad marihuaanaga“ (Liivimaa Kroonika, 19.07.1995); „New Jerseys kasvas kanepitaim keset äritänavat“ (PM Elu24, 19.09.2009); „Kanepiuimas koer reetis kanepikasvatuse“ (PM Elu24, 8.05.2009) jne. Siin ilmselt toimib sama mehhanism, mis kuulsuste puhul: lõbu ja nalja skeem kantakse üle tõsisele teemaatikale. Tegelikult elust on teada, et kui probleemiga hakkama ei saada, keeratakse see sageli naljaks. Näiteks rääkis üks lugu sellest, kuidas inglanna oli võitnud lotoga suure summa ja kulutanud selle kokaiinile:

Inglanna, kes 16-aastaselt võitis lotoga ligi 1,9 miljonit naela, kulutas suure osa rahast kokaiinile. Nüüd on 22-aastane Callie Rogers pennitu üksikema, kirjutab Daily Mail. Rogers võitis 2003. aastal lotoga 1 875 000 naela, kuid see pööras ta elu pea peale. Noor inglanna kulutas suuri summasid narkootikumidele, kiiretele autodele ja luksusreisidele. Ainuüksi kokaiinile läks tal neljandik saadud summast. (Lotoga miljooneid võitnu kulutas raha kokaiinile, PM Elu24 31.08.2009)

3% narkoteemalisi artikleid käsitles narkootikumide levikut eri maades. 2% lugusid kajastas rahvusvahelist koostööd narkoprobleemide lahendamisel. Kuna neis oli juttu üksnes narkokuritegevuse vastu võitlemisest, täiendasid nad omakorda kuritegevuse- ja krimiteemat. Muudel teemadel oli vähem lugusid.

4.8 Kokkuvõte

Narkootikumidest on räägitud väga erinevate teemade puhul, ent ligi pooled 1993.–2009. aasta narkoteemalised artiklid kajastasid kriminaalsust, kuritegude avastamist ning õiguse- ja kohtumõistmist, seda nii Eesti kui ka välismaa kontekstis. Narkoprobleemile inimesekesksemat lähenemist on pakkunud kirjuti- sed sõltlaste aitamise, aga ka kuulsuste narkotarbimisest. Viimati mainitu puhul tuleb küll esile, et keelatud ained kuuluvad tuntud lääne näitlejate, lauljate ja sportlaste igapäevaellu, aga seejuures püsivad uimastite kasutajad vägagi edukad ja hea tervise juures (nt B. Pitt, M. Fox jt). Kuid mõne kuulsa inimese sõltuvus ja traagika (A. Whinehouse, W. Houston) võib panna lugejaid probleemi üle järele mõtlema.

Lood Eesti narkomaanidest ja n-ö tavalistest noortest, kes narkootikume huvi pärast katsetavad, on olnud selges vähemuses võrreldes eespool nimetatud kõmuliste teemadega. Narkokuritegevusest ja välismaa poptähtedest ilmub rohkem lugusid kui noorte narkotarbimisest ja Eesti sõltlastest. Narkomaania on aga 21. sajandi Eesti jaoks nii suur probleem, et on märgitud ka ülemaailmsetesse ja -euroopalistesse narkoaruannetesse. Selle tähtsa sotsiaalse probleemi analüüs jääb paraku Eesti ajakirjanduses sensatsioonilisemate teemade varju. Ehk eeldab ajakirjanik, et niisugused lood ei huvita kedagi. Pigem võib arvata, et ajakirjanik on tähtaegade surve all ja tööga ülekoormatud, nagu Mastroianni ja Noto (2008) uuring näitas, ja tal ei ole piiratud aja tõttu võimalik probleemide analüüsi süveneda.

Ajalehtede narkoteema kajastusi analüüsidest tekib küsimus: kuidas siis meedia peaks seda probleemi käsitlema? Milline oleks adekvaatne narkoteema

või -probleemi käsitus? Meediauurijad on jaganud ajakirjandusele mõningaid soovitusi, kuidas narkoteemat adekvaatsemalt kajastada (Noto jt 2006, Hughes jt 2010). Näiteks peab Shapiro (2011) narkoennetuse puhul oluliseks meedias endiste narkomaanide sõltuvusjärgsete edulugude avaldamist. Tasakaalustatuse printsiibist lähtudes (nt McQuail 2000, 152) võiks eeldada, et narkoprobleemi tuleks kajastada võimalikult mitmetahuliselt ja kasutama peaks ka alternatiivseid infoallikaid. Eesti pressis on narkoteemat kajastatud eelkõige meelelahutuse kontekstis: ühelt poolt lood väliskuulsuste glamuursest elust, teisalt põnevad uudised narkokurjategijate arreteerimisest. Probleemi analüüsi on selle kõrval vähe, mida võib seletada meedia tabloidiseerumise ja kommertsialiseerumisega.

5 NARKOTEMAATIKA RAAMISTAMINE

Selles töös moodustusid narkotemaatikas sellised raamistused nagu: 1) õiguskaitse; 2) hedonistlik narkotarbimine; 3) tolerantsus narkomaanide vastu; 4) narkomaanid kui oht; 5) legaliseerimise pooldamine; 6) narkomaania võib kasvada kriisiks; 7) riigi vastutuse rõhutamine ja 8) narkokuller kui eduideoloogia ohver.

5.1 Õiguskaitseline raamistus

Valdavates analüüsitud artiklites (u 45%) esitati narkomaaniat ja narkokuritegevust õiguskaitseorganite (politsei, prokuratuur, kohus jne) probleemina, millele tuleb läheneda n-ö jõuvõtetega: politseil tuleb narkootikumidega tegeleda vahel alla võtta (olgu tegemist narkomaanide, diilerite või maffialiikmetega) ja ettenähtud korras karistada. Riik on niisiis delegeerinud uimastiprobleemi lahendamise politseile, kohtule jt õiguskaitse institutsioonidele ning rahvas on vabastatud murest, mida narkoprobleemist arvata. Keelatud ainetega tegelevad spetsialistid ja see pole „meie“ probleem. Inimest selles raamistuses ei tähtsustata, nt üldjuhul ei saa me teada, miks keegi üldse narkootikume müüma hakkas. Kas see oli tingitud vaesusest või soovist rikastuda, uudishimust või millestki muust? Narkokuritegevust kajastanud uudistes ei analüüsitud probleemi põhjusi ega käsitletud võimalikke lahendusi, uurivamates lugudes puudutati vaid mõni kord probleemi lahendamise võimalusi (karmistamise tõhustamine, preventatsioon). Legaliseerimise ideed jäid raamist aga kindlalt välja ning ravi ja rehabilitatsioon oli harva jutuks.

Loogiliselt arutledes võivad narkokurjategijate tabamist ja süüdimõistmist peegeldavad uudised viidata sellele, et karistuslike meetmete tõhustamise ning politseile lisaressursside määramisega saaks narkoprobleemi ühiskonnas roh-

kem kontrolli alla⁹. Narkootikumidega tegelejate kinnivõtmine, trahvimine või vanglasse panek võiks justkui iseenesest lahendada ühiskonna narkoprobleemi või olla vähemasti dominantne muude meetmete (töökohtade loomine, ennetus, ravi, sotsiaalabi jne) taustal.

Mida võib meedia sellise lähenemise domineerimine põhjustada? Kui üks vaatenurk nii tugevalt esile tuleb, siis ei pääse muud võimalikud seisukohad arutellu ja selline ühekülgsus desorienteerib avalikkust (Hughes et al. 2010a, 103). Õiguskaitse esitusviisi domineerides on keeruline lugejatele näidata, et sõltlased vajavad empaatiat, tuge ja riigi abi. Kui riigi tegevus repressiooni näol kogu aeg esile tuleb, vabastab see justkui lehelugeja probleemi eest vastutamast. Me ei pea mõtlema, mida teha narkomaaniaga, sest sellega tegeleb riik. Eestis on empaatiat narkomaanide vastu aga nappinud (sellest kirjutavad nt Lagerspetz 2005; Laastik 2004 jt), mis on teinud raskeks või võimatuks isegi narkomaanide abistamise n-ö tavaliste inimeste naabruses või elurajoonis (Tallinna Magasini tn keskuse kohtus keelustamine 2005. aastal).

5.2 Hedonistlik narkootikumide kasutamine

Kui õiguskaitse raamistuses nähti narkootikumides ühiskondlikku probleemi, millele riik reageerib õiguskaitseorganite kaudu, siis hedonistliku vaatenurga puhul on narkootikumid eelkõige indiviidi enda asi. Keelatud uimasteid käsitletakse sel puhul lõbu, meelelahutuse ja edukuse kontekstis. Niimoodi raamistatud lood jagunesid temaatiliselt kaheks: kuulsused ja narkootikumid ning n-ö tavaliste (eesti) noorte vaba aja veetmine.

5.2.1 Narkootikumid kui lääne meelelahutustööstuse lahutamatu osa

Sellest vaatepunktist lähtus u 7% artikleid ehk need lood, mis rääkisid lääne kuulsuste narkotarbimisest¹⁰. Artiklid peegeldasid üldiselt seda, et seadustega keelatud ained on kuulsuste argipäev. Aeg-ajalt saab keegi üledoosi, kuid see on justkui paratamatus, mis käib muidu toreda tegevusega kaasas.

„Kaks sõbrannat „Beverly Hills 90210-st“ Shannen Doherty ja Tori Spelling on neis paigus endale kokaiini-sõprade kuulsuse teinud. (...) Parimad sõbrad Kiefer Sutherland ja Charlie Sheen olid „Kolme musketäri“ filmimise ajal nii pilves, et nende pärast tuli filmitöö ajutiselt katkestada. (...) Keanu Reeves tunnistab avalikult, et tarvitab heroini. (...) Elu läheb edasi ja pidu ei lõpe kunagi. Varem või hiljem keegi jälle langeb...“ (Post 5.09.1994).

Kuulsuste narkootikumide tarbimist peegeldavatest lugudest tuleb esile sõnum, justkui oleks tuntud inimeste uimastitarbimine aktsepteeritavam kui n-ö tava-

⁹ Näiteks tähtsusast poliitik A. Anvelt 2012. aasta suvel meedias korrakaitsele lisaresursside andmist, et narkoprobleem kontrolli alla saada. (Narkosurmasid soosib poliitsei jõuetus, PM 24.06.2012)

¹⁰ Kuulsuste narkotarbimise teema moodustas 9% 1993.–2009. aasta narkoteemalistest artiklitest, sellest 2% kajastas tuntud inimesi Eestis ja 7% USA-d või Lääne-Euroopat.

inimeste oma. Staaridel on raha ja voli teha seda (tarbida keelatud aineid), mida lihtinimesel ei ole võimalik või mis on keelatud. Ehkki harjumust narkootikumide tarbida nimetatakse lugudes sageli paheks vms, on see nagu lisaväärtus, mis annab staarile sära ja atraktiivsust juurdegi, teeb ta julgemaks ja huvitavamaks. Tänapäeval tahaks igaüks staariks saada ning kuulsuste elu näib ihaldusväärne. Iidolitega sarnanemiseks matkitakse nende riietust, käitumist ja kõnepruuki ning jäljendamisväärsed võivad näida ka nende pahed. Austraallased Hughes jt (2010a, 2) väidavad, et meedias kajastatud kuulsuste uimastitarbimisse tuleb suhtuda kriitiliselt, sest sel võib olla normatiivne efekt. Narkotarbimise esitamine meeldivas kontekstis või positiivsete rollimudelite kaudu võib soodustada narkootikumide pooldavat suhtumist ja ärgitada noortes huvi aineid proovida.

Kuna enamasti räägitakse meedias narkootikumidest politseiaktsioonide tõttu, siis narkootikumide kajastamine positiivses kontekstis (nt kuulsuste lõbusa elu osana) köidab lugeja tähelepanu ilmselt rohkemgi, sest see on ebaharilik (vt Lang jt 2005, Harro 2006, 244 kaudu). Lehe müügiedu poole pealt on ilmselt positiivne, kui esineb lugusid tuntud inimeste narkoharjumusest, sest ebatavalisus on uudiskriteerium. Sellistest lugudest tulev sõnum on vastupidine harjumuspärasele (narkootikumidega tegelemine on suur pahe, mis väärrib karmi karistust) ja meelstab lugema.

5.2.2 Eesti noorte meelelahutuslik narkotarbimine

Hedonistlikku vaatenurka väljendasid ka sellised artiklid, milles räägiti edukatest või üsna tavalistest noortest, kes aeg-ajalt keelatud uimasteid kasutavad. Need artiklid toetasid liberaalset lähenemist, et tarvitaja vastutab oma tegude eest ise ja riigi roll on minimaalne. Artiklitest tuli esile, et narkootikumide ei tarbita mitte probleemidest, masendusest või suutmatusest eluga toime tulla, vaid naudinguga ja põnevuse mõttes, ning kui mõõdukalt ja oskuslikult tarvitada, ei tekita keelatud ained probleeme.

Tõsi, muusika ja peod tõstavad tuju ka abivahenditeta, aga põnevam on end pisut turgutada, väidavad narkokasutajad. (...) Narkootikumide kasutavad nad üksnes selleks, et hea elu veel parem tunduks. (Valme, V. PM Arter 15.01.2000)

Narkovastane propaganda on asjatu, kui me ei mõista, et narkootikumid ei too mitte ainult ja tingimata räsitud elusaatusi, vaid on meeldivad viisil, mida miski ei asenda. (Kahu, T. PM Arter 15.01.2000)

Uimastikasutamist iseloomustati kui pop- või noortekultuuri osa, mis on iseloomulik just edukamatele noortele (ja nooremapoolsetele inimestele):

Eestis tõstab pead uus põlvkond noori ja tublisid, kes ei kustuta argiritiini viskiga, vaid tapavad seda uimastitega (juhtlause). (---) Seljas tuntud moekunstnike looming valmistub paari-kolmekümne seltskond nädala pingeid maha laadima... (Valme, V. PM Arter 15.01.2000).

Narkootikumide tarbimist paremal järjel olevate noorte seas on kujutatud kui läänelikku ilmingut, mis vastandub probleeme kaasa toovale mooni- ja herooini-

tarbimisele (seostub eelkõige muulastega), aga ka tubaka- ja alkoholtarbimisele, mis käisid kaasas pigem nõukogudeaegsete pidutsemistega:

Poolasotsiaalsest moonisõlgisüstijate armeest eraldi liigub Eestis teine kiht narkotarbijaid. Nimelt tarbijaid, sest narkomaanideks on neid palju nimetada – nagu ei nime-ta keegi joodikuteks saunas kahe õlle kummutajaid. (---) Tallinna ja Tartu suurte koo-lide ümbruses võib märgata suitsetavaid noori nagu möödunud kümnendeilgi. Ai-nult et nüüd ei tõmba nad tubakat, vaid sageli hašišit või marihuaanat. (---) Kel tarbi-jaist on meeles 1970. aastate Wall Streeti pilves hooaeg, kel silme ees eelmise küm-nendi tähisfilme „Pulp Fiction” koos Ameerika näitlejate kaadritaguste sõgetegudega, kel kõrvus kajamas lemmikartistide popmuusika – eeskujul pakub Lääne kultuur räsitud põhjarahvale kuhjaga. (Valme, V. 15.01.2000, PM Arter).

Probleemi lahendamiseks rääkides toonitati pigem targu talitamist kui n-õ jõu-võtete rakendamist. Sotsioloog (A.-A. Allaste) arvas:

Narkootikumid on nagu vaaraosipelgad paarikümne aasta eest imbumas igasse Eesti majja. (---) Igatahes pole mõtet kogu maja maha põletada, et vaaraosipelgaid – ja nar-kootikume – välja peletada. (Valme, V. PM Arter 15.01.2000)

Hedonistlik teemakäsitlus sobib hästi turumajanduse ideoloogiaga, kus inimene vastutab ise nii oma õnne kui ka hädade eest, ehk „naudi narkootikume ja lõ-butse, kui suudad piiri pidada ja probleeme vältida”. Eeldatakse, et uimastitar-vitaja on arukas inimene (erinevalt nn solgisüstijatest, kes on riigi turgutada).

5.3 Narkomaanid kui oht

Vastupidi narkomaanide aitamisele rõhutati osas artiklites hoopis seda, et nar-komaanid kujutavad endast n-õ korralikele inimestele ohtu ja nende aitamise (näiteks võõrutustalude või päevakeskuste loomise) vastu tuleb võidelda. (Mu-hu vald nõuab Peterburi narkomaanide lahkumist, PM 18.12.2000; Sommer, S. Rahvas ei taha narkokommuuni, EPL 18.02.2000 jms.) Niisugune vaatenurk esindas konservatiivset uimastipoliitikale lähenemist. Ühtlasi ei avaldunud lu-gudes vastuseis mitte niivõrd narkomaanidele ja nende sallimisele üldse, vaid just nende aitamisele oma piirkonnas. Näiteks dr N. Kalikova kirjutab:

Globaalselt on peaaegu iga inimene nõus sellega, et nähtusega tuleb võidelda, eksi-nud noori aidata, ravida, ühiskonda tagasi tuua. (---) Kuid siis, kui asi läheb lokaal-seks, aetakse teist juttu. Minu kodu juurde – ei; minu töö juurde – ei; minu linnaossa – ei; minu valda – ei. Narkoennetajad on mitu korda selliseid lahinguid pidanud, protestikirju lugenud ja hurjutavaid inimesi rahustanud. Mõni aasta tagasi otsis nar-komaanide kommuun Ida-Virumaal endale asupaika, kuid ükski vald polnud nõus neid enda juurde lubama. (Kalikova, N. PM 14.07.2005).

Artiklites peegeldus inimeste hirm ja põlgus narkomaanide vastu (nt Päärt, V. PM 11.10.2000). Mõnikord vahendasid artiklid inimeste äärmuslikke soove pai-gutada narkomaanid tavainimestest eraldatud kohtadesse, näiteks Ida-Virumaa tühjadesse kaevandustesse:

Kui Aleksander Laanemann Tudu rahvakoosolekul vihjas, et narkomaania võib ka nende kanti jõuda, võttis rahvas seda kui solvangut. „Me ei soovi, et teie kommuun seda mingilgi määral kiirendaks,” vastas koolidirektor narvalastele. Kui keskuste vajadust ka tunnistatakse, leitakse, et need peaksid asuma kusagil mujal. „Ida-Virumaal on palju tühje kaevandusi, las elavad seal,” ütles Avinurme vallavanem Ants Rummel Tudus. (Kübar, U. EPL. 16.11.2000)

Sellised äärmuslikud vaated olid aga haruldased, pigem tõusis esile, et ka n-ö korralike inimeste elu on raske, mistõttu ravi- või rehabilitatsiooniasutus on lisakoorem kogu elurajoonile.

Mida rohkem Raiv (Matsuri küla sidekontori juhataja) artiklit luges, seda enam küsimusi ta peas keerles Miks just siia, piiräärsesse külla, kus elu niigi kehv ja viimaste aastate jooksul kinni pandud kool, pood ja arstipunkt? (Kübar, U. EPL. 16.11.2000)

Tähelepanuväärne on, et kui ajakirjanikud vahendasid rahva hirmu ja vaenu, siis ise nad „korralike inimeste” poolele enamasti ei astunud. Toimetaja Sigrid Tappo kirjutas Postimehes:

Tallinna Magasini tänava elanikud ei taha narkomaanide päevakeskust oma linnaosasa. (---) Neid näiteid on lõputult. Ent nad on kõik ühesuguselt õõvastavad: inimesi, kes pole „korralikud”, ei pea kohtlema nii, nagu „korralikele” inimestele meeldiks, et neid endid koheldakse – vähemalt viisakalt. (---) Tugikeskuse ees lonkivate narkomaanide vahelt ma läbi minna ei karda. Nad on kurvad, mitte kurjad. Ma kardan „korralikke” inimesi, sest ma ei tea, mida nad teeksid, kui neil oleks meelevald kõigi inimeste üle. (Tappo, S. PM 11.05.2005).

5.4 Tolerantsus narkomaanide suhtes

Vastupidi õiguskaitsele raamistusele ja narkomaanide ohuna tajumisele väljendas umbes 5% artikleid seisukohta, et narkomaane tuleb toetada ja aidata ning neisse mõistvalt suhtuda, sest see on mõttekas kogu ühiskonnale (vt tabel 8 ja lisa 3). Toodi esile, et narkomaania näol pole tegemist mitte moraaltusega, vaid haigusega, mida tuleb ravida (nt Troupp, R. PM. 24.11.2005). Narkomaanide sallimise raami näol on tegemist humaanse lähenemisega. Abivajajaid tuleb aidata, nad on meie sarnased, ainult neil on läinud elus halvemini. Uimastite liigtarbimise põhjusena nähakse siin mitte niivõrd lõbu ja naudingut, vaid alternatiivset võimalust elumuredele leevendust saada. Neis artiklites ei süüdistata sõltlasi, vaid osutatakse narkomaania põhjustest rääkides pigem ühiskonnale. Uimastitarbimises nähakse reaktsiooni suurematele probleemidele nagu töötus ja vaesus:

Vähemalt osaliselt on narkomaaniaprobleem Eestis seletatav nõrga regionaalpoliitika ja venekeelse vähemuse halvema seisundiga Eestis. (---) Vastupidiselt levinud arvamusele ei ole nad ühemõtteliselt „ise süüdi”. Probleemsed uimastitarvitajad on sageli pärit marginaliseerunud kogukondadest ning kasvanud üles vaesuse, tööpuuduse ja tavapäraseks muutunud kriminaalse tegevuse õhkkonnas. Sellistel noortel puuduvad teadmised ja oskused teha enda ja teiste heaolu hoidvaid otsuseid. (Allaste, A.-A. PM 02.05.2005)

Viidatakse, et Ida-Virumaal on noorte elu trööstitu ja vabal ajal polegi seal midagi mõistlikku peale hakata:

„Kirjutage aidsiloos, et Narvas pole õhtuti muud tehagi kui narkar olla,“ ütleb Žanna (tulevane õpetaja), kellel on punased juuksed. „Pole kino, vaid üks diskoteek ja miljon töötut!“ Žanna silmis süttib tige tuluke. Park ühiselamu taga aga sumiseb ja krabiseb. Süttivad ja kustuvad sigaretiotsad. (Sikk, R. EPL. 30.09.2000)

Allaste silmis on Narva vene nooruk sageli elu- ja olmemurede alla maetud. Maailm paistab talle hädaoruna, sest vanemaid vaevab rahapuudus ja joomarus, kooli- ja tänavavägivald muutuvad üha tavapärasemaks ning hämaratel õhtutundidel pole muud teha, kui uulitsail hulkuda. (Laanem, T. EPL. 10.10.2000)

Narkomaanidesse tolerantset suhtumist väljendavate artiklite vähesus näitab, et narkomaanidele kaasa tundmise aspekt ei ole meedia jaoks eriti atraktiivne. Võib tekkida küsimus, miks on üldse vaja aidata kedagi, kes ise tahab oma elu hävitada. Ilmselt selline lähenemine oma tervist vabatahtlikult kahjustavate inimeste kaitsmise puhul võib korralikku maksumaksjat (kes ongi tõenäolisem suure päevalehe tellija kui sõltlane) ärritada. Miks rääkida raviraha (mida riigil on alati vähe) kulutamisest sõltlastele, kui seda ei jätku isegi n-õ korralikele inimestele (Liiv, A. EPL 5.10.2000)? Just selliseid keerulisi probleeme peaks ajakirjanik avalikkusele selgitama. Nagu ütleb oma töös M. Hellman (2010c): niisugune lähenemine ei sobi eriti turumajanduse paradigmasse, kus igaüks vastutab ise oma tegude eest, mistõttu ka meedia sellist raami eriti ei soosi.

Kindlasti on positiivne, et ajakirjanikud on üritanud muuta rahva negatiivset suhtumist narkomaanidesse kasvõi oma tolerantse rõhutamisega. Ajakirjanik K. Roováli viitas näiteks ühiskonna topeltmoraalile ühiskonnas, mis peab põlastusväärseks üksnes asotsiaalseid narkomaane (kes ei sarnane „meiega“), seevastu ärimeeste ja mõnede loova eluvaldkonna esindajate narkootikumidega seotust nimetatakse hoopis „ületöötamise“ tagajärjeks vms (Roováli, K. PM 7.07.2005). Ajakirjanik nägi narkoprobleemi lahendust mitte niivõrd rahvast ärritavate narkomaanide keskuste loomises, kuivõrd kehvemal järjel olevate inimeste toimetuleku kindlustamises ja avalikkuse suhtumise muutmises.

Alustada tuleks pigem põhjustest – anda noortele tegevust, tagada peredele inimväärne toimetulek ja aidata jalule põhjakäinud perede lapsed. Ja mitte sisendada paljudele juba lapseast, et neid pole kellelgi vaja. (Roováli, K. PM 7.07.2005)

Ka sotsioloogid ning ministeeriumi töötajad nägid peamist probleemi lahendamise eeldust ühiskonna suhtumise muutumises:

Narkomaanide aitamist raskendavaks asjaoluks peeti puudujääke avalikkuse teavitamises ning elanikkonna teadlikkuses (Allaste, A.-A. PM 02.05.2005).

Uimastipreventsiooni sihtasutuse juhataja Tarmo Kariisi hinnangul põhjustab kohalike vastuseisu eelkõige teadmatus, millega neil kokku puutuda tuleb. „Lehtedes kirjutatakse, kuidas narkomaanid röövivad ja tapavad politseinikke ning inimesed kannavad selle suhtumise üle ka neile, kes ise ravile lähevad,“ ütleb ta. (Kübar, U. EPL 16.11.2000)

Niisiis arvab see käsitlus, et narkoprobleemi lahendamise võti on kogu ühiskonna käes ja avalikkuse suhtumise muutumises.

5.5 Legaliseerimise pooldamise raamistus

Kui õiguskaitsja ja „narkomaanid kui oht“ raamistuses nähti narkotarbimises midagi moraalist ja tavatut, siis legaliseerimise pooldamise raamistuses käsitletakse illegaalsete mõnuainete tarbimist normaalse nähtusena. Leitakse, et uimastite kasutamist ei saagi ilmselt ühiskonnast kõrvaldada või on vähemasti karistamine vale meede. Keegi pole uimastitarbimises otseselt süüdi, tung riskantseid tegevusi viljeleda on inimloomusele omane. Uimastitarbimist nimetatakse paheks ja ei propageerita, aga nende valikut, kes on valinud uimastite kasutamise, tuleks austada.

Mõlema mehe sõnul tuleb esiteks aru saada, et mõnuained on meie ühiskonna loomulik osa, mida kõrvaldada ei ole võimalik, nagu ei saa lahti nn legaalsete narkootikumide tarvitamise pahedest. (Raun, A. PM 7.07.2009)

Narkootikumide puuduvat olukorda teadmistepõhiselt hinnates on ilmselge, et keelupoliitika ei toimi. Lisaks on praeguse olukorra näol tegemist inimõiguste ja vabaduste jämeda rikkumisega. (Kruusmägi, T. PM 11.07.2009)

Juhitakse tähelepanu, et repressiivsed meetmed ei sobi demokraatlikku ühiskonda, olulise koha repressioonide arvelt peaksid sisse võtma preventsiion, ravi, rehabilitatsioon:

„Demokraatlik ja õigusriiklik karistusõigus püüab kohelda sõltlasi mitte kurjategijatenä, vaid abi ja ravi vajavate inimestena. (---) „Repressiooni kõrval peab olulisema koha sisse võtma preventsiion.“ (Juuraprofessor: asugem narkootikumide legaliseerimise teele, PM 07.07.2009)

Selle perspektiivi järgi tähtsustatakse inimest, kes on nii arukas, et suudab ise teha sobilikke valikuid ja tarbib uimasteid mõõdukalt. Riigi roll võiks karistamise asemel avalduda ennetuse, ravi- ja rehabilitatsiooniteenuste pakkumises. Repressioonid pole mõttekad, sest need toimivad tagantjärele ega ennetata probleemi:

Sootaki väitel nähakse repressioonis sageli lahendust, kuid tegelikult see probleemi ei lahenda, kasvõi seetõttu, et karistus toimib alati tagant järele. (Sootak: riigi alkosuutmatust ei õigusta narkokeeldu, PM 14.07.2009).

Uimastite legaliseerimises nähakse narkootikumidega seotud kuritegevuse leviku lahendust ja poliitika muutmine aitaks ressursse mõttekamalt suunata.

„Kindlasti väheneks dekriminaliseerimise korral ka seotud kuritegevus - sõltlaste sooritatud varguseid oleks vähem, kuna legaalselt kättesaadavad narkootikumid oleksid odavamad.“ (Juuraprofessor: asugem narkootikumide legaliseerimise teele, PM 07.07.2009).

Lisaks juriidilistele küsimustele on narkootikumide legaliseerimise taga maisemad teemad nagu näiteks rahaküsimus. Narkovõitlus on kulukas ning see makstakse kinni maksumaksja rahakotist. Teisalt on vägagi tulus, paljuski sama keelatuse tõttu – ajada narkoäri, mis tähendab allilmale suurtulusid. „Oleme sunnitud kulutama raha, et narkootikumide levikut tõkestada, samal ajal kui organiseeritud kuritegevus ja terroristid maades, kus narkootikume toodetakse, on saanud täiendava tuluallika,“ räägib Vahur. (---) Sootaki sõnul vähendaks näiteks lahjade narkootikumide legaliseerimine narkomaffia tulusid ning kui nõuda, et legaalse kanepimüügi tulud peaksid minema narkoprobleemide lahendamiseks, saaks selle sama narkoärikate saamata jäänud raha abil saavutada paremaid tulemusi ka ülejäänud musta narkoäri ohjamisel. (Raun, A. PM 07.07.2009)

Tegemist on demokraatlikule riigile omase, inimesi ja nende õigusi austava lähenemisega, mis meediast siiski harva esile tuleb. Legaliseerimise raamistuses selgus, et narkoprobleemi lahendamist takistab narkoteemalise diskussiooni puudumine. Mainiti ka, et poliitikud jt ei suuda juba aastakümneid otsustada, kas Eestile sobib pigem karistuslik või liberaalne narkopoliitika suund.

Tema (prof. J. Ginteri) sõnul võibki märgata, et Eestisse ei ole narkodiskussioon arvestataval määral jõudnud, kui viimased päevad välja arvata. Ginteri hinnangul läksidki esimesed avalikud arvamused valdavalt ühte – hukkamõistvasse – suunda just seepärast, et meil pole narkootikumide teemal varem tõsiselt diskuteeritud. (Professor Ginter: lahjem narkootikum väärib kergemat karistust, PM 15.07.2009)

Professori (J. Sootaki) sõnul tuleb alati lahendada küsimus, kas kasutada repressiooni või preventsiiooni. „Meie oleme selle kaalukausi asetanud selgelt repressiooni kasuks ja preventsiioon on jäänud tagaplaanile.“ Küsimus ei ole tema sõnul mitte selles, et narkootikumide tarvitamine muutub vabaks ja saabub täielik anarhia, vaid kummale väljundile panustada. (Sootak: riigi alkosuutmatus ei õigusta narkokeeldu, PM 14.07.2009)

5.6 Narkomaania võib kasvada kriisiks

Aastatuhande vahetuse paiku väljendasid paljud lood paanikat, et süstivate narkomaanide HI-viirus levib. Olukord näis kontrolli alt väljuvat (Ammas, A. EPL 21.10.2000; Alasoo, A. PM 18.09.2000; Lees, M. PM 29.12.2000 jne). Raamistusele viitasid märksõnad nagu „kriis“, „epideemia“, „aidsiplahvatus“ jne. Näiteks Postimehes kirjutati:

Augustis-septembris registreeriti ligi kaks korda nii palju HI-viiruse kandjaid kui tänavu esimese poolaasta jooksul kokku, arstide hinnangul võib see ennustada aidsiplahvatust. (---) „Arvan küll, et meil läheb ka hulluks – kahjuks me aidsiplahvatusest ei pääse.“ ütles Kalikova. (Alasoo, A. PM 18.09.2000)

Epideemia sai alguse augustis Narvast, kus ühe kuuga diagnoositi kaheksa aidsiviirusesse nakatunut. (---) Lõppev aasta tõi endaga kaasa aidsiviiruse plahvatusliku kasvu Eestis, mille tulemusena oli detsembri lõpuks ametlikult registreeritud 425 HI-viiruse kandjat, kellest kuus on aidsihaiged. (---) Varasügisene epideemiapuhang lõi lõhki kõik aidsi ennetuskeskuse arved. (Lees, M. PM 29.12.2000)

Epideemia põhjusteks nimetati suuremaid sotsiaalseid probleeme:

Viiruse plahvatuskoldeks olnud Ida-Virumaal annab narkomaaniale ja narkomaanide süstalde kaudu levivale viirusele tõuke sotsiaalne ebakindlus, vaesus ja tööpuudus. (Lees, M. PM 29.12.2000)

Narkomaanide hulgas leviva HI-viiruse peatamise meetmeteks pidasid ajakirjanikud eelkõige ennetamist, ravi ja rehabilitatsiooni. Vaatepunkt välistas narkomaanide karistamise. Aidsiennetuskeskuse juhataja N. Kalikova rõhutas ka sihtgrupi informeerimist ja süstalde jagamist:

Eesti teeb õigesti, koondades jõupingutused narkomaania ennetamiseks, kuid sellest üksi on vähe. Hullema ärahoidmiseks on hädavajalik pakkuda ravi- ja rehabilitatsioonivõimalusi, aga paraku ka puhtaid süstlaid neile, kes juba on sõltuvusse sattunud (Narkomaania ja aids käivad käsikäes. 21.09.2000).

Aidsi ennetuskeskus peab HI-viiruse leviku vastu võitlemisel peamiseks nõustamist, kondoomide, süstalde ja kirjanduse jagamist. (Lees, M. PM 29.12.2000).

Sellistele artiklitele oli iseloomulik, et sõna said ministrid jt suured võimukandidad, mis näitas, et probleemi peetakse tõsiseks (nt Rand, O. EPL 23.09.2000).

Probleemi lahendamisel peeti oluliseks riigi rolli, sõltlased ja HIV-kandjad olid üksnes passiivsed objektid.

5.7 Riigi karmimalt tegutsema ärgitamine

Teema „narkootikumid Eesti ühiskonna probleemina, tegevusele ärgitamine“ moodustas 2,5% 1993.–2009. aasta narkoteemalistest artiklitest (vt lisa 4 tabel 1). Neis artiklites rõhutati, et riik peaks narkoprobleemiga aktiivsemalt tegelema. Toetati pigem karme võtteid probleemi kontrolli all hoidmiseks, ekspertide sõnavarast käisid läbi märksõnad „võitlus“, „kontroll“ ja „probleemi likvideerimine“. Rohkem tuli selline käsitlus esile uue EV algul, kui narkootikumidest alles vähe teati ja keelupoliitika võiski olla Eestile sobilik.

Eesti vajab ranget narkokontrolli riigipiiril ja ulatuslikku selgitustööd rahva hulgas. (Kivi, K. [intervjuu A. Liiviga]. Päevaleht 26.10.1993)

Olen ametikoha tõttu nende probleemidega ja vastava teabega kokku puutunud nii siin- kui ka sealpool piiri ning sellest on koorunud veendumus: tuhandete Eesti perede õnn on see, et nende võsudel on „narkootikum seni proovimata ainuüksi seepärast, et neid on raske ja riskantne kätte saada“ (---) Ma ei loodagi sinisilmselt, et uimastiäri kunagi lõplikult likvideeritakse, kuid võitlus narkoäriga peab suutma hoida seda nähtust sellistes raamides, mis inimkonna eksistentsile ohtlikuks ei muutuks. (Tenusaar, A. Hommikuleht, 7.12.1993)

Tollal viitasid narkoprobleemiga rohkem kursis olevad inimesed riigijuhtide ignorantsusele, kahtlustati, et tegemist on probleemi teadliku eitamisega.

„Tänase Eesti juhid pole aru saanud narkoprobleemi sotsiaalsest ohtlikkusest,“ ütleb Tallinna Wismari haigla ambulatoorse osakonna juhataja Anti Liiv. (Kivi, K. Päevaleht 26.10.1993).

Praeguseks ei ole Eesti ühinenud rahvusvaheliste uimastikaubandust piiravate lepingutega. (---) Selge peaks olema ka siilile – uimastiäri on nii tulus, et selle keelamine on kellelegi kõvasti vastukarva. Nii üritataksegi läbi suruda stalinlikku taktikat: pole asjaga tegelejaid – pole statistilisi näitajaid – pole probleemi. (Liiv, A. Elu Pilt 1993/2, 9)

Valitsus nähtavasti ei tunneta ega teadvusta enesele narkomaaniaga kaasnevat tohutut ohtu kogu meie ühiskonnale. (Allingu, A. Rahva Leht 04.02.-10.02.1993)

Hiljem on karmima poliitika ihalus avaldunud eelkõige korrakaitse valdkonnas (vt nt Tammer, E. EPL 4.02.2000). Näiteks siseminister T. Loodus kirjutas aastatuhande vahetusel Postimehes:

Nüüd seisame silmitsi olukorraga, kus sellega võitlemiseks on vaja kogu ühiskonna tõsiseid jõupingutusi. (---) Uimastitevastane võitlus peab olema pidev ning nõuab head koostööd ja korralikke plaane. (Loodus, T. Eesti silmitsi narkoprobleemidega, PM 18.02.2000)

5.8 Narkokuller kui eduideoloogia ohver

Eestlastest narkokullerite vastu on väljendatud meedias kaastunnet ja sümpaatiat (nt Tai juhtum). Eesti ajakirjandus portreeteris 1995. aastal Bangkokis suure koguse heroiiniga arreteritud nelja eestlast kui juhusliku ebaõnne tõttu kaastunnet väärivaid ohvreid. See peegeldus näiteks loo kontekstualiseerimises. Motiivid (raha, võimalus reisida eksootilisse paika) näisid olevat õigustatud, sest need olid transitsiooniaegses Eestis inimestele mõistetavad väärtused.

„Narkootikumiveoga oli haljale oksale jõudnud mitu Bernhardti tuttavat. Risk näis kaduvväike, sest kõik eestlased olid Taist seni puhta nahaga välja tulnud. (Vahe, U. PM 18.12. 1999) „ Sa ei kujuta ette, kuid on täiesti võimalik vaid tänasele elada. Tahhan seda, seda ja veel seda – ning siis pakub keegi võimaluse soov tegelikkuseks muuta. Loomulikult minnakse rõõmsalt reisima, et vaid oleks võimalus mõne aja pärast hooletult mainida: „See juhtus siis, kui ma parajasti Bangkokis olin...“ (Saar, V. Elu Pilt 1995, nr 9/10)

Foto allkiri: Paneb mõtlema: sellesse vanglasse sattumiseks piisab vähesest: kallim jättis maha, elumured käivad üle pea... Ja äkitselt pakub keegi sulle puhkust palmissaarel – väikese teene eest loomulikult. Mida teeksid? (Hansen, R. Ohtuleht 22.05.1999).

Kaastunnet ja õigustust toetas loos selgesti eristuv meie-nemad-(rahvus)diskursus. Juba esimestes artiklites toonitati eestlaseks olekut, nt „Nelja eestlast ähvardab Tais surmanuhtlus“ (Karpa, K., EPL 27.07.1995); „Neli eestlast ja tšehh jäid Bangkokis kümne kilo heroini väljaveol vahele“ (PM, 28.07.1995). Eestlaseks olekut hakati justkui vastandama kuritegevusega (kuna eestlane on tubli, töukas, aus). Seevastu kauget Taimaad, kus narkootikumidega vahele jäädi, kujutati julma ja ebahumaansena, eurooplase jaoks võõra maailmana, kus kehtivad teistsugused reeglid.

Vangla kivimüüride äärde on kokku joostud kogu Taist. Sadade, ehk isegi tuhandete seas on vaid mõni üksik korralikult riides. Teadagi, niisuguse rahva põhiline elatusallikas ongi see, mille eest sugulased müüride taga istuvad – narkootikumid. (Vahe, U. PM 18.12.1999)

Et paljude igapäevatöö ongi lõbuteenused ja uimastitega kauplemine, selles oleme kohapeal viibides jõudnud juba veendunud. Narkovangla hoovis näib kaubavalik piirduvat jätise ja loteriipiltiga, aga mine sa tea. (Hansen, R. Öhtuleht 22.05.1999)

Ma (president L. Meri) tahaks öelda ka seda, et riigid, kus uimastusaineid toodetakse, on selle vastu võidelnud väga karmide vahenditega, selle eest karistatakse surmaga, just lõunapoolsetes riikides, Lõuna-Aasias ja Lõuna Ameerikas. (Neli eestlast ja tšehh jäid Bangkokis kümne kilo heroini väljaveol vahele: kinnipeetuid võib ähvardada surmanuhtlus, PM 28.07.1995).

Juhtumit kajastati seega kui kaasmaalaste õnnetut vahelejäämist, mille negatiivseid tagajärgi taheti minimeerida. Eluaegne vangistus kaugel maal näis toimepandud süüteo eest proportsioonitu. Postimees pöördus kohe ka Eesti presidendile poole, kes lubas teha kõik, mis temast oleneb.

Postimees küsis eile president Lennart Merilt, kas Eesti kodanike surmamõistmise korral kirjutab ta Tai võimudele armuandmispalve. (---) Olen kindel, et võimaluse avanedes pöördun ma kahtlemata Tai valitsuse poole. (PM 28.07.1995)

President Meri soovib eestlastele armu paluda [pealkiri] (---) President Lennart Meri kinnitas, et kavatseb võimaluse korral esitada armuandmispalve, juhul, kui Tai võimud mõistavad oma seaduste kohaselt surma neli narkoöris süüdistatavat eestlast [juhtlause] (Karpa, K. EPL 27.07.1995).

Algas „omade“ päästmise aktsioon, mis kestis kümme aastat. Aja jooksul meedia suhtumine pisut muutus. Näiteks uue aastatuhande alguses olid suurte päevalehtede uudised, mis rääkisid vangide Taist Eestisse pääsemisest, üsna napisõnalised ega väljendanud erilist empaatiat. Aga 2003. aastal, kui vangid Eestisse saabusid, võtsid ajakirjanikud neid Tallinna lennujaamas vastu justkui olümpiasangareid. Siiski ei tundnud ajakirjandus kullerite vastu pärast nende vangist vabanemist (2005) enam huvi, ehkki kindlasti oleksid intervjuud n-ö kuulsate narkokulleritega suurendanud seltskonnaväljaannete müüki.

Uuel aastatuhandel on Eesti inimesi narkootikumidega vahele jäänud pea kõikjal maailmas ja see ei ole enam meedia jaoks uus ega huvitav teema, mida kajastada. Ka suhtumine vahelejääjaisse ei ole üldiselt kaastundlik. Erandid on olnud noorte Eesti poiste kinnivõtmised Venezuelas, Argentinas, Ecuadoris, Peruu ja Lõuna-Ameerikas. 2011. aastal tegi TV3 isegi telesarja „Eesti narkomuulad“, millest võis välja lugeda vägagi kaasatundvat suhtumist. Narkokullerite lugudes on inimlik aspekt: tavalised (enamasti kriminaalse taustata) noored inimesed lähevad riski eirates kas rahamure, põnevuse vms tõttu reisima ja kõik eelnimetatu teeb nad lugejatele sümpaatseks. Ühelt poolt tuleks neisse küll halvasti suhtuda (narkokulleri amet on ikkagi kriminaalne), aga naiivsuse, riski võtmine ja ettevõtlikkus muudavad lugude peategelased kaastunnet väärivaiks.

5.9 Kokkuvõte

Eesti ajakirjanduse narkoteema käsitus on olnud ülekaalukalt kuritegevuse ja õiguskaitse raamistuses (vt tabel 8). Meedias domineeriv lähenemisnurk eeldab, et narkoprobleemide lahendus seisneb riigi repressiivses sekkumises, mis üldjuhul välistab inimliku diskursuse (nt narkomaanidele kaasa tundmise ja nende aitamise). Suurtes päevalehtedes on tulnud vähem esile ka muid, demokraatlikule ühiskonnale kohasemaid lähenemisi, nagu „tolerants narkomaanide vastu“, „hedonistlik narkotarbimine“ ja „legaliseerimise toetamine“, kus tähtsustatakse inimest ning riigi rolli nähakse eelkõige preventsiiooni ja ravi tagamises. Viimati nimetatutes tuleb riigi osa esile pigem võimalike töökohtade loomise ja inimeste elamisväärsema elu kujundamise ning ravi- ja rehabilitatsioonivõrgustiku arendamise, mitte karistamise kaudu.

Õiguskaitse raamistuse domineerimine meedias võib kanda rahva jaoks preventiivset sõnumit ja selles väljendub negatiivne suhtumine uimastitesse. Siiski jätab ühe raamistuse niivõrd selge esiletõusmine muude ees alternatiivsed lähenemised varju. Põhjuseid, miks õiguskaitse raamistus esile tõuseb, võib olla mitu, alates ajaloost (NL-i ülikarm narkopoliitika) ja lõpetades ajakirjandusliku rutiiniga (ajakirjanikud on harjunud narkoteemal politsei, prokuratuuri ja kohtu poole pöörduma). Lood narkovahendajatest, nende arreteerimised ja kohtus süüdimõistmisest on üheselt mõistetavad, kannavad lihtsat sõnumit: narkootikumid on keelatud ja neid, kes selle alaga tegelevad, tuleb karistada. Seevastu narkomaanidele kaasa tundevärs käsitus väljendab avalikkusele keerulist sõnumit, sest arusaamatuks võib jääda, kas ja kuidas väljendada empaatiat inimeste vastu, kes vabatahtlikult hävitavad oma tervist ja kelle tegevus on vastuolus kehtivate seadustega? Siinkohal peaks just esile tulema ajakirjaniku kui avalikkusele keeruliste probleemide selgitaja roll. Ilmselt nii keerulise probleemi analüüs ei mahu päevalehe formaati. Nädalalehes Eesti Ekspress on ilmunud läbi 2000. aastate ka analüüsivamaid ja narkoprobleemi tausta enam avavaid lugusid.

Soome uuringud (nt Hellman 2010) viitavad, et uuel aastatuhandel on sõltuvuse teemades tugevnenud inimlik aspekt. Ka Eesti press võiks julgemalt kaastada narkomaania inimlikku poolt, uimastitarvitaja kannatusi ja võitlust pahega, mis ilmselt kannaks endas ka mõjusamat preventsionisõnumit kui uudised politseireididest. Suurbritannia ennetajad toovad esile positiivse näitena nõ narkomaanide edulugude avaldamist meedias (Shapiro 2011).

TABEL 8 Narkotemaatika raamistused

Raamistuse nimetus	Kirjeldus	%
1) Õiguskaitse	Narkootikumid kui õiguskaitseorganite vastutusalasse jääv probleem, mida tuleb lahendada n-ö jõuvõtetega. Narkootikumidega tegelejad tuleb vahi alla võtta ja karistada. Loogiline lahendus narkoprobleemile: politseile rohkem ressursse, narkootikumidega tegelejaid (sh narkomaane) rohkem süüdi mõista, tugevdada rahvusvahelist koostööd jms. Ei räägita näiteks, et kui narkootikumid oleksid legaalsed, siis oleks probleem ehk väiksem. Inimeste mõistmine ja aitamine, probleemide leevendamise leebemad võtted on selles raamis tavaliselt välistatud. Märksõnad: <i>arreteerima, kinni võtma, põlvili suruma, kahjutuks tegema, konfiskeerima, süüdi mõistma.</i>	u 45%
2) Hedonistlik narkotarbimine	Narkotarbimine kuulub kuulsuste elustiili ja nüüdisaegse noortekultuuri juurde. Narkootikumidega eksperimenteerida on põnev, mida söandavad julgemad ja edukamad. Vastandub sageli alkoholitarbimisele, mis on tavaliste/igavate inimeste uimasti. Narkootikumid polegi ühiskonnas probleem, nad on lihtsalt vaba aja veetmise moodus – kes kontrolli all suudab hoida, tarvitagu. Inimene ise vastutab oma tegude eest. Märksõnad: <i>pidutsemine, pilves olemine, nauding, enmast turgutama, pingeid maandama, moodsad noored, hea elu, meeldiv, põnev.</i>	10-12%
a) <i>Väliskuulsused</i>	Tänapäeva meelelahutustööstuses on narkootikumid igapäevane asi. Mõnigi kord toovad need isiklike probleeme, ent kuulsus püsib tavaliselt sellest hoolimata edukas. Keelatud uimastitega tegelemine annaks nagu kuulsusele väärtust juurdegi.	7-9%
b) <i>Eesti noorte meelelahutuslik narkotarbimine</i>	Narkootikumid kuuluvad Eesti noorte vaba aja veetmise juurde. Ei tekita tarvitajatele suuremaid probleeme (asi on tarvitajatel n-ö kontrolli all, erinevalt sõltlastest). Tarvitavad edukamad ja julgemad noored.	u 3%
3) Tolerantsus narkomaanide vastu	Kogu ühiskonna huvides on, et narkomaane aidataks ja neisse suhtutaks kui „meisse“. Narkomaaniks kujunetakse sageli jõuetusest igapäevaeltu probleeme ise lahendada. Võimalik lahendus: riigi ravi- ja rehabilitatsiooniteenuste tagamine, ennetus; avalikkuse negatiivse suhtumise muutmine. Probleemis on süüdi pigem ühiskond kui konkreetne indiviid. Märksõnad: <i>pole ise süüdi, elu- ja olmemured, maailm kui hädaorg, rahapuudus/vaesus, töötus, kriminaalsus, teadmiste ja oskuste puudumine, neil pole muud teha, tuleb aidata ja mõista, ulatame käe jne.</i>	u 5%
4) Narkomaanid kui oht	Narkomaanid kujutavad endast „korralikele“ inimestele ohtu, sest nad varastavad ja levitavad nakkushaigusi (hepatiit, AIDS) ning on agressiivsed. Kuna	Kõiki alla 3%

	<p>sõltlased on ise moraaltitud ja süüdi oma probleemides, siis pole „meie” mure neid aidata ja me ei taha neid oma naabruses taluda.</p> <p>Väljendeid: <i>mitte minu kodu juures, mitte lubada, kusagil mujal, miks just siia?, turvalisus on ohus, see kant ei suuda vastu võtta, narkarite tulles hakkab hirmsaid asju juhtuma, narkomaanid on alati vargil käinud, ohus on inimeste turvalisus.</i></p>	
5) Legaliseerimise pooldamine	<p>Ainete keelu all hoidmine on isikuvabaduse piiramine, teisalt viib keelustamine riigis ülekriminaliseerimisele. Põhiseadusesse sisse kirjutatud võrdse kohtlemise nõudest lähtudes ei saa üht osa uimasteid keelata ja teisi lubada. Mõttetu on teha rahumeelsed noored uimastitega katsetajad kurjategijaks. Narkootikumide legaliseerimine aitaks ressursse mõttekamalt ümber jaotada – ennetus ja ravi muutuksid tähtsamaks kui politsei kontroll.</p> <p>Narkootikumid on ühiskonna loomulik osa, mida kõrvaldada ei ole võimalik, riigi roll avaldugu ennetuse, ravi- ja rehabilitatsiooniteenuste pakkumises.</p> <p>Keelupoliitika ei toimi inimõiguste ja -vabaduste jämeda rikkumisega.</p> <p>Märksõnad: <i>inimõigused ja -vabadused, mõnuained on ühiskonna loomulik osa, preventatsioon, demokraatlik ja õigusriik, narkovõitlus on kulukas jne.</i></p>	
6) Narkomaania võib kasvada kriisiks	<p>Avalikkust informeeritakse uimastitega katsetamise, narkomaania ja HIV-i levikust Eestis. Kohe jõuavad probleemid Ida-Eestist (muulaste, „nende” hulgast) Tallinna („meieni”). Me kõik oleme ohus. Riik peaks sõltlasi aitama, et nad „meid” ei ohustaks.</p> <p>Märksõnad: <i>kriis, epideemia, aidsiplahvatus, plahvatuslik kasv, epideemiapuhang.</i></p>	
7) Riigi vastutuse rõhutamise raamistus	<p>Riik vastutab narkoprobleemi eest. Riik peab probleemi ennetamiseks/lahendamiseks midagi olulist ette võtma – täiustama seadustikku, looma politseiüksusi, aga ka ennetusstruktuure ja ravivõrgustiku.</p> <p>Märksõnu: <i>katastroofiliseks kujunema, Eesti juhid pole aru saanud probleemi sotsiaalsest ohtlikkusest, Eesti vajab ranget narkokontrolli piiril, võitlus, probleemi likvideerimine.</i></p>	
8) Narkokuller kui eduideoloogia ohver	<p>Turumajanduslikus ühiskonnas tahavad kõik ruttu rikkaks saada, sellepärast ei saa me seda eriti pahaks panna ka noortele, kes on otsustanud riskida ja keelatud aineid üle piiri toimetada.</p> <p>Märksõnu: <i>haljale oksale jõudma, risk, puhta nahaga välja tulema, võimalust pakkuma, elumured jms</i></p>	

6 MUUTUSED NARKOTEMAATIKA KAJASTUSES: TÄHELEPANUTSÜKLI ETAPID

6.1 Probleemieelne etapp (kuni 1995. aastani)

A. Downsi tähelepanutsükli kontseptsiooni kohaselt on probleemieelses etapis tajutav reaalse olukorra halvenemine, millest on teadlikud eksperdid, ent avalikkus veel mitte (Downs 1972, 39). Eesti narkoprobleemi tajumises hõlmas see etapp nõukogude aja lõppu ja uue EV algust kuni 1995. aasta suveni.

6.1.1 Narkoprobleemi mahasalgamine NL-i meedias

Kui 1960.–1970. aastatel narkootikume Eestis veel eriti ei tarbitud, siis 1980. aastate teises pooles hakkasid keelatud uimastid rohkem levima ja avalikkus ei teadnud sellest veel suurt midagi. 1980. aastate teises pooles hakati meedias varem keelatud teemadel (keskkonnakaitse, kuritegevuse levik jne) sõna võtma ja ka narkootikumid said mõnikord tähelepanu. Näiteks 1985.–1990. aasta kohta leidsin eestikeelsest ajakirjandusest 16 narkoteemalist artiklit, millest veerand ilmus erialases väljaandes Nõukogude Eesti Tervishoid ja rohkem kui kümnendik ajakirjas Nõukogude Kool. Artiklitest tuli esile justkui kahesugune narkomaania. Kui juttu oli narkootikumidest NL-is, nähti seda meditsiinilise, eriti psühhiaatria valdkonda jääva probleemina. Kapitalismimaade kontekstis seevastu esitati narkootikume sotsiaalse pahena. Selline kahesugune kajastus oli iseloomulik kogu NL-i meediale (vt ka Meylakhs 2009). Niisiis nõukogude aja lõpus meedias juba üht-teist narkootikumidest kirjutati, mida oli aga liiga vähe, et agendat luua (vt ka ptk 1, lk 18).

6.1.2 Uued ajakirjandusväljaanded „avastavad“ narkomaania kõmulised aspektid

Kui 1990. aastate esimeses pooles ei tajunud Eesti avalikkus ega tollased poliitikud keelatud uimasteid veel probleemina (Liiv 2000b; Lagerspetz 2005), siis

meedia juba narkoteemat mõneti kajastas. Aastail 1993 ja 1994 ilmus suurtes päevalehtedes siiski veel vähe narkoteemalisi artikleid: PM-is ja EPL-is kokku ainult 12 lugu (vt lisa 5 tabel 1). Harva usutleti üle riigi ilumuvates päevalehtedes narkoeksperte, näiteks Päevalehes ilmus Krister Kivi intervjuu narkoloog A. Liiviga (Päevaleht 26.10.1993) ja Rahva Hääles küsitleti A. Tenusaart Interpolist (Toomsalu, T. 8.06.1994). 1994. aastal võttis Päevalehes (8.04.1994) narkoteemal sõna jurist A. Leps. Peavoolu meedia oleks võinud uue EV alguses narkoprobleemi tekkides aktiivsemalt reageerida ja ekspertide hääl oleks võinud jõuliselt esile tulla. Ekspertid avaldasid arvamust küll, kuid muudes väljaannetes. Näiteks A. Liiv kirjutas aastail 1993 ja 1994 narkomaania kohta kaheksa arvamuskirjutist, kuid need ilmusid Liivimaa Kulleris, Eestimaas, Elu Pildis jt uutes väljaannetes. Kui suured päevalehed ei olnud narkomaania kajastamisest huvitatud, siis mitu uut väljaannet nägid uimastites uut, huvitavat ja müüvat teemat.

Kriminaalsus. Teemade analüüs näitas, et uue EV alguses avaldati kõige rohkem lugusid uimastikuritegevusest ja õiguskaitseinstiitutsioonide (politsei, kohus jms) sellele reageerimisest (vt lisa 4 tabel 1). 1993–1994 moodustasid narkokuritegevust peegeldavad artiklid (sh kohtu-uudised ja artiklid rahvusvahelise koostöö kohta) kokku rohkem kui kolmandiku nimetatud kahe aasta narkoteemalistest artiklitest (34%), millest üle poolte kajastasid narkokuritegevust välismaal. Tüüpilised pealkirjad olid näiteks „Colombia mafiooso lõpp“ (Kasesalu, A. Eesti Ekspress, 17.12.1993), „Must raha“ (Michel, A. Eesti Ekspress, 23.04.1993). Üks esimesi ajakirjanikke, kes kirjutas Eesti narkokuritegevusest analüüsivaid artikleid, oli Toomas Sildam. Esines mõningaid uudiseid (2%) Eesti narkokaubitsejate või -kullerite vahelejäämistest välismaal või piiril, kusjuures iga juhtum ületas uudiskünnise kõigest ühe korra. Eesti narkokullerid olid juba liikvel ja tegutsesid, ent ei pakkunud veel meediale kuigivõrd kõneainet.

Välisriikide narkotarbimine. Uue iseseisvusaja künnisel kirjutati meie lehtedes ka välisriikide narkotarbimise teemadest. 1993.–1994. aastal ilmunud narkoteemalistest artiklitest moodustasid sellised lood isegi viiendiku (vt lisa 4 tabel 1). Eriti oli lääne tuntud inimeste narkotarbimisest juttu elanike hulgas kiiresti populaarsust võitnud nn kollastes ajalehtedes (Liivimaa Kroonika, Liivimaa Kuller, Esmaspäev, Nelli Teataja ja Post). Tüüpilised olid pealkirjad nagu „Jackson vabaneb uimastitest“ (Liivimaa Kroonika 9.12.1993), „Kas Elvise varajase surma põhjustasid narkootikumid?“ (Liivimaa Kroonika 27.05.1993), „Courtney Love tunnistas, et tarvitab uimasteid“ (Post 7.12.1994), „Andie McDowell: tarvitasin narkootikume, et olla sale“ (Post 14.06.1994), „Blind Melon ei pääse narkootikumide pärast Põhjamaadesse“ (Post 17.01.1994) jms. Seega erinevalt NL-i ajast sattusid narkootikumid vähemalt ajakirjanduse ühes osas hedonistlikku raamistusse.

Uue EV alguses väljendus eestikeelses ajakirjanduses narkoteema kajastamisel jällegi teatav dihhotoomia: ühelt poolt seostusid narkootikumid kuritegevuse ja jõustruktuuride vastureaktsiooniga, teisalt aga jäid uimastid lõbusasse konteksti (lääne popmuusikute, modellide ja näitlejate kireva elu osana).

Kokku moodustasid sellised kõmulood 1993.–1994. aastal üle poole (55%) kõigist narkoteemalistest artiklitest. Ilmselt oli narkoteema uute ajakirjandusväljaannete jaoks EV alguses miski, mis töötas müügiedu, olgu siis lõbusa või kriminaalse kandi pealt kajastatuna.

Kas narkootikumid Eestis endiselt keelata või hoopis vabaks lasta? Peale kuri-tegevuse ja poptähtede elu räägiti narkootikumidest mõnikord ka kui Eesti võimalikust sotsiaalsest probleemist. Samuti sellest, et riik peaks suureneva uimastiprobleemi ennetamiseks midagi ette võtma (vt ptk 4 ja ptk 5).

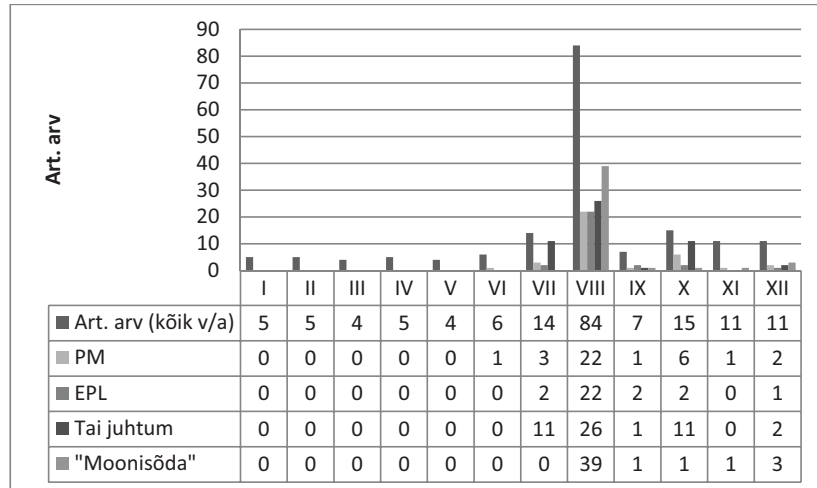
Kui paljud lehed (ühelt poolt Hommikuleht, mis üritas täita kvaliteetlehtede nišši, teisalt „kollased“ väljaanded Post, Liivimaa Kroonika jms) olid endale 1990. aastate alguses narkoteema juba avastanud, siis suurteil päevalehtedel oli pärast taasiseseisvumist kajastada tähtsamaidki teemasid, mis seostusid eelkõige majanduse ja poliitikaga. Oli vaja mingit sündmust, mis aitaks narkoprobleemil meedia uudiskünnist ületada.

6.2 Peavoolumeedia „avastab“ 1995. aasta suvel narkoprobleemi

Olgugi et tegeliku elu indikaatorid peegeldasid probleemi suurenemist juba 1993.–1994. aastal (vt nt tbl 2 ptk-s 1) ja eksperdid hoiatasid probleemi leviku eest, hakkas peavoolumeedia narkoteemale tähelepanu pöörama alles 1995. aastal Tai juhtumi ja „moonisõjaga“ tõttu. Kui 1995. a esimeses kvartalis ei avaldatud PM-is ega EPL-is ühtegi narkoteemalist lugu, siis juulis-augustis ilmus neid kokku pea poolsada (49) (vt joonis 10). Seega muutusid keelatud uimastid 1995. suvel pressis jaoks ühtäkki väga oluliseks teemaks.

Nagu juba eespool kirjutatud (vt ptk 5 lk 88-89), äratas 1995. aasta suvel ajalehtede huvi esmalt see, et neli noort eestlast olid juuni lõpus heroiiniga Tai ametivõimudele vahele jäänud. Juhtum ületaski meedia uudisläve tänu šokile: eluaegne vanglakaristus või poomissurm narkootikumide üle piiri toimetamise katse eest tundus ajakirjanikele mõistetamatu. 1995. aastal ilmus suurema leviga eestikeelsetes väljaannetes sellest juhtumist 51 artiklit (vt joonis 10). Nagu viitavad teisedki teadlased (nt Liiv 2000a; Harro 2006, 247), oli tegemist ühe 1990. aastate silmatorkavama meediasündmusega, mille kajastamise ajal uimastitemaatika võtmeküsimused Eesti meedias alles välja kujunesid.

JOONIS 10 1995. aasta narkoteemalised artiklid 25-s suurema leviga eestikeelses väljaandes



Teiseks räägiti Eesti suurte väljaannete esikülgedel 1995. aasta suvel narkootikumidest moonide kasvatamist puudutava segaduse tõttu (nt Paet, U. ja Lõhmus, A. PM 1.08.1995; Paet, U. PM 2.08.1995; Malmberg, K. & Milve, M. EPL 2.08.1995 jne). Kokku ilmus „moonisõjast“ 45 artiklit (vt joonis 10). Politsei oli hävitanud ühe Viljandi talupidaja unimagunapõllu, mille seemned oli toonud Eestisse põllumajandusminister isiklikult. Kas politsei oli taluniku omandust hävitades näidanud häbitult omavoli või oli moonipõld tõesti ühiskonnaohtlik? Press peegeldas segadust valitsuses: kui siseminister (E. Savisaar) kiitis politsei tegevuse heaks, siis justiitsminister (P. Varul) pidas seda seadusvastaseks, olgugi et talunikul moonikasvatustaluba ette näidata ei olnud. Ka põllumajandusminister (I. Mändmets) oli veendunud politsei tegevuse seadusvastasuses. Näiteks Eesti Sõnumites kirjutati:

Minister Ilmar Mändmets kinnitas Eesti Sõnumitele, et moonikasvatases pole midagi kriminaalset ega uut – seda taime on Eestis kasvatatud kolmandat aastat, sest tema tõi siis mooniseemne Eestisse, ja et politsei on põllumehele raudselt liiga teinud. (Põld, T. Eesti Sõnumid 8.08.1995)

Ärksamad ajakirjanikud mõistsid, et küsimus ei ole pelgalt siseministri soovis silma paista, vaid 1995. aasta sündmused peegeldavad tegelikult suuremat probleemi: narkomaaniat ja narkokuritegevust Eestis. Ajakirjanik Ainar Ruussaar kirjutas Eesti Sõnumites:

Kahe-kolme Eestis avastatud unimagunaistanduse hävitamine ei päästa aga olukorda ja siseministri katse lõigata sellest loorbereid on hirmuäratava reaalsuse taustal pelgalt läbipaistev propagandanõks. Viljandimaa moonipõllu hävitamisega püüdis politsei näidata, et võitlus uimastitarbijate ja kasvatajate vastu on alanud. Kui sellele ei järgne aga uimastite vahendajate, sissetoojate ning hulgemüüjate vastane tõhus tegevus, jääb üksiku moonipõllu mahaniitmine vaid rumalatele mõeldud etenduseks. (Ruussaar, A. Eesti Sõnumid 7.08.1995)

Ühtlasi ei väljendunud artiklites niivõrd mure narkootikumide tarbimise pärast, kuivõrd keelatud uimastid pälvisid tähelepanu kui uus nähtus, mis oli ühtäkki kaasa toonud segadust ja probleeme nii isikute kui ka riigi tasandil (kaasmaalasi Taimaal ähvardanud surmanuhtlus, jõuline politseioperatsioon Lõuna-Eestis).

Peale selle, et narkoprobleem ületas uudiskünnise ja narkoteemalisi artikleid ilmus 1995. aasta suvel palju (toimus kvantitatiivne muutus), täienes narkodiskursus ka sisuliselt (kvalitatiivne muutus). Lisandus võimuesindajate (Riigikogu liikmed, ministrid, riigiprokurörid, poliitikud, politseijuhid jne) hääli (vt lisa 5 joonis 1), aga ka narkomaanidele endile anti sõna. Kajastuse alguses oli meediale oluline infoallikas kõnealusel moonipõllul isiklikult „maiuustamas“ käinud sõltlane, kes teadis narkootikumidest rohkem kui nii mõnigi võimuesindaja.

Narkomaan kinnitas aga, et Viljandimaal olnud ja nüüdseks hävitatud moonipõllul kasvanud moonid olid kvaliteedilt Ukraina omadest veelgi paremad ning nende kuprad olid nagu õunad. Hävitatud põld oli tema sõnul narkomaanidele tõeline kingitus. Ta seletas ka, kus asuvad sealses piirkonnas teised moonipõllud. Narkomaan pajatas, et tavaliselt sõideti nüüdseks juba hävitatud põllu juurde õhtuti, öösel lõigati kupardesse triipe ning hommikul korjati välja valgunud oopium kokku. Kaasa võeti seljakotid, kuhu korjati ka kupraid. Viljandimaal hävitatud moonipõllul olevat narkomaanid end öösel ka süstinud, sest ei suuda terve öö ilma olla. (Paet, U. PM 5.08.1995)

Olgugi et politsei tegevust lehtedes üldiselt tauniti (nt Muuli, K. EPL 15.08.1995; Tarand, K. EPL, 2.08.1995 jt) ja et heroini üle piiri vedamise katsel Tais vangistatud eestlased pälvisid pigem meedia poolehoidu kui hukkamõistu, sai avalikkus 1995. aasta suvel teadlikuks sellest, et narkootikumid toovad kaasa negatiivseid sanktsioone. Narkotarbimise hedonistlik vaatenurk asendus õiguskaitsega. Seni peaaesjalikult kollastes ajalehtedes kajastatud muu maailma probleemist sai järsku n-ö Eesti asi. 1995. aastal kajastus narkoprobleem riigi tasandil 74% narkoteemalistes artiklites. Allikate analüüs näitas, et kui 1994. aastal oli välismeedia ajakirjanikele infoallikaks 43% juhtudest, siis 1995. aastal ainult 18% puhul ning suurenenud oli oluliselt võimuinstiitutsioonidest (31%) ja kohust/prokuratuurist (13%) saadud info osakaal (vt lisa 5 joonis 2). Isegi narkootikumide analüüs peegeldas muutust: kuulsuste narkootikumid kokaiin ja kanep asendusid kodumaise mooni ja heroïniga (vt lisa 5 joonis 3).

Osa arvamusalugusid, mida ilmus 1995. aastal juba mitmeid, rääkis narkomaaniaprobleemist kui sellisest (nt Liiv, A. Eesti Sõnumid 15.08.1995 ja EPL 11.08.1995; Kariis, T. EPL 23.08.1995 jne). Suurem osa keskendus konkreetsele politseiaktsioonile (nt Herkel, A. EPL 7.08.1995) ja Taimaa karmile õigussüsteemile (nt Lepasaar, K. Eesti Ekspress 1.09.1995; Lina, J. EPL 3.08.1995 jne). Ilmus ka mõningaid lugejakirju (Born, E. PM 2.08.1995 ja Kohv, H. PM 10.08.1995), ent neiski ei tundud muret Eesti narkomaania probleemi pärast, vaid jutt keerles rangete karistumäärade vajalikkuse ümber. Narkoprobleem oli seega tänu paarile kõmulisele sündmusele avalikku agendasse tõusnud, nagu näiteks Ameerikas 1980. aastate teises pooles (Gonzenbach 1996).

A. Downsi järgi peaks tähelepanutsükli teises faasis esile tulema ka probleemi lahendamise eufooriline entusiasm. Narkomaania probleemi vastu Eestis

press eriti huvi ei tundnudki. Pigem muretseti Eesti narkokullerite Taist kätte-saamise pärast ja kalkuleeriti, kas moonikasvatajast talunikul on kohtus lootust politsei üle võitu saada jms. Suurem narkomaania kui probleemi likvideerimise entusiasm tuli esile alles viis aastat hiljem. 1996–1997 võeti vastu narkootikumide puudutavaid seadusi ja 1997. aastal lõi riik narkoennetusprogrammi. Niisiis aktiveerus ka poliitiline agenda. Pole täpselt teada, kui suurt rolli mängis selles kahe eelkirjeldatud sündmuse meediakajastus, ent arvata võib, et sel oli suur mõju nii avalikkuse kui ka poliitikute narkoprobleemi teadvustamisel.

6.3 Narkoprobleemi uuesti avastamine aastatuhande vahetusel

2000. aastaks oli riigis narkootikumide koha pealt palju muutunud. Narkokuri-tegevus levis, koolinoorte uuringud peegeldasid uimastitega eksperimenteeri-mise levikut (Allaste et al. 2008) ja narkomaanide ravinäitajad olid kümne aastaga mitmekordistunud (Kariis et al. 1998, 31; Abel et al. 2002, 38). Ka meedia huvi narkoprobleemi vastu oli oluliselt suurenenud. Ainuüksi PM-i ja EPL-i paberväljaannetes ilmus 2000. aastal kokku 283 uimastiteemalist artiklit, mida oli ligi neli ja pool korda rohkem kui 1995. aastal. 2000. aasta lõikes suurenes meediakajastus sügisel, mil Ida-Virumaal süstivate narkomaanide hulgas registreeriti aina rohkem HIV-i juhtusid (lisa 5 joonis 4).

„Aidsiplahvatus“ ja humaansem narkoprobleemile lähenemine. AIDS-i levik pani meediat samuti narkootikumidest rohkem rääkima. Kui 1990. aastate keskpaigani oli aidsiteema osakaal analüüsitud artiklites nullilähedane, siis 2000. aastal moodustas see pea kümnendiku (9,2%) (vt lisa 4 tabel 1). Avaldati mitu juhtkirja (EPL 21.09.2000; EPL 9.09.2000). Räägiti „aidsiplahvatuses“ ja „epideemiast“ (Kalikova, N. PM 12.10.2000; Rand, O. EPL 28.09.2000). Paanika väljendus näiteks selles, et raporteeriti, kuivõrd surmaviirus pealinnale („meile“) läheneb (vt EPL 7.09.2000). Just aidsiteema tõi narkodiskursusse ka humaansema aspekti. Siinkohal mõned pealkirjad: „Narkomaan väärrib ravi“ (Mumma, J. EPL 6.09.2000); „Narkomaanid saavad ravikodu“ (Sommer, S. PM 7.02.2000); „Tallinna pensionär pakub oma Valgamaa talu narkomaanidele“ (Sikk, R. EPL 3.03.2000). Hakati rohkem rääkima sõltlaste aitamisest (4,6%) (vt lisa 4 tabel 1). Avaldati intervjuusid viirusekandjate lähedastega (Ammas, A. EPL 21.09.2000). Niisugune sõltlasi märkav lähenemine oli võrreldes 1990. aastatega uudne.

Lisandus veel mitu varem puudunud teemat nagu „narkootikumid ja kool“, „lapssõltlased“, „sooline aspekt“, suurenenud oli ennetusteema osakaal (6%) (vt lisa 4 tabel 1). Varasemast rohkem oli narkotemaatikas esil sotsiaalset ja humaanset lähenemist, samal ajal hakati aga narkomaanides nägema ohtu n-ö korralike inimeste heaolule. Lisan mõned pealkirjad: „Muhu vald nõuab Peterburi narkomaanide lahkumist“ (Püttsepp, J. PM 18.12.2000); „Küla asus narkomaanide vastu sõtta“ (Päärt, V. PM 11.10.2000); „Pelutav naabrus“ (PM 18.12.2000). Muu hulgas hakati rääkima sellest, et narkomaanid torkavad „kor-

ralikke" inimesi naljavihiks ühissõidukites süstaldega ja puhastavad süstlanõelu poes sidrunitesse, mistõttu kõiki ohustab AIDS ja hepatiit (Alasoo, A. PM 3.11.2000; Sikk, R. EPL 11.10.2000). Teema „narkomaanid kui oht „korralike“ inimeste heaolule“ moodustas 7%. Teemade spekter oli niisiis uueks aastatuhandeks oluliselt avardunud. Osas lugedes tunti narkomaanidele kaasa ja salliti neid, teistes seevastu püüti end „neile“ vastandada ja portreeriti narkomaane kui ohuallikaid.

Juurde tuli uusi sõnasaajaid. Õiguskaitse spetsialistide kõrvale lisandus meedikuid (16%), psühholooge, õpetajaid, ennetus- ja sotsiaaltöötajad (kokku 7%). Varasemast rohkem said sõna tavakodanikud (6%), lapsed ja noored (4%) ning narkomaanid ise (6%), nagu ka nende lähedased (5%) (vt lisa 5 joonis 1). Pea kümnendikul juhtudest olid sõnasaajateks teadlased. Suurenenud oli teadus- ja ravi-, ennetus- ja sotsiaalkeskuste osakaal infoallikatena (vt. lisa 5 joonis 2).

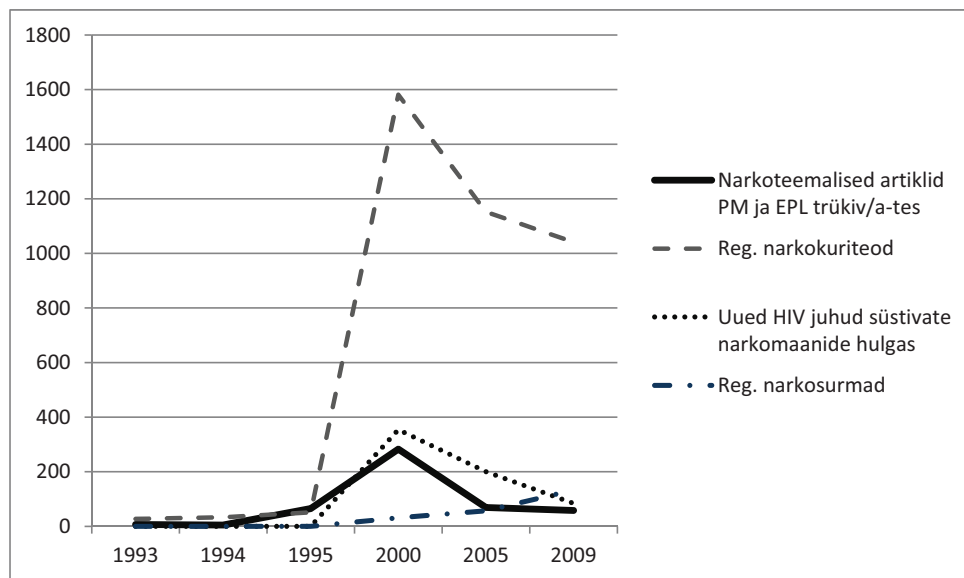
Narkokuritegevus ja selle kontroll. Kriminaalsuse, kuritegevuse kontrolli ja õigusega seotud teemade osakaal humaansema aspekti lisandudes kaugeltki ei vähenenud. Eesti kuritegevuse- ja politsei uudised moodustasid 2000. aastal 15%, Eesti narkokuritegevuse ülevaatlilik ja analüüsiv aspekt 9%, kohtu-uudised 6% ja lood Eesti narkokulleritest 5% PM-i ja EPL-i narkoteemalistest artiklitest (vt lisa 4 tabel 1). Meedia huviorbiiti olid tõusnud eestlaste vahelejäämised Põhjamaaades (nt Tapver, A. EPL 15.12.2000). Õigusteoreetiline aspekt moodustas 2% narkoteemalistest artiklitest. Allikatena leidsid sagedamini äramärkimist just politsei ja kohus/prokuratuur (vt lisa 5 joonis 2).

Kui narkodiskursus muutus, siis Tai juhtumi kajastus jätkas 1995. aastal alustatud võõrast kohtusüsteemi süüdistavat ja eestlasi õigustavat liini (nt Hansen, R. Õhtuleht 22.05.1999). 2000. aastal kirjutati meedias peamiselt sellest, et vangidel võib olla võimalus peagi kodumaale saada (nt Michelson, T. EPL 7.09.2000). 2003. aastal võeti Taist naasnud vange siiski kaamerate ja mikrofonidega vastu (EPL 13.05.2003; PM 13.05.2003 jne).

Aastatuhande vahetuse paiku oli statistika põhjal nii ühiskonnas kui ka meediakajastuses tegemist narkoprobleemi kõrgajaga (vt joonis 11). Meedia huvi narkoteema kajastamise vastu võisid tingida mitu asjaolu. Esiteks võisid narkootikumid tunduda uue põneva teemana. Teisalt puudutasid kuritööd, mida narkomaanid tänaval toime panid, juba paljusid, vähemalt jahmatasid avalikkust oma julmusega. (Näiteks 1999. aastal tappis narkomaan Tallinnas röövi käigus nii politseiinspektori kui ka ühe nooruki.) Kolmandaks ähvardas Ida-Virumaa narkomaanide hulgas leviv HIV peagi Tallinna jõuda ja ka „korralikud“ inimesed tundsid end ohustatuna. Just ohutunne nii narkokuritegevuse kui ka AIDS-i ees tingis vajaduse narkomaane aidata. Neljandaks oli meedia jaoks sümpaatseid aktiviste, nagu dr N. Kalikova, kelle tegevussfäär on küll aidsinnetus, kuid aastatuhande vahetuseks olid AIDS ja narkomaania muutunud mõisteteks, mis käisid n-ö käsikäes. Viiendaks tegutses riiklik ennetusprogramm, mille raames jagati ajakirjanikele stiihiliselt koolitust ning meediaväljaanded said hõlpsamini vajalikku informatsiooni. Kas ja kui suur roll oli

aktiivsel meediakajastusel selles, et riigi tasandil hakati 2000. aastate alguses probleemi likvideerimiseks suuremaid aktsioone ette võtma, ei ole teada. Arvata võib, et intensiivsem meediakajastus mõjus poliitika agenda aktiveerumisele positiivselt. L. Raju uuring (2010, 102) peegeldas noorte narkomaania tajumist 2000. aastatel ühe tähtsaima probleemina Eesti ühiskonnas ning ilmselt ei saa siin meedia rolli alahinnata.

JOONIS 11 Narkoprobleemi areng ja selle meediakajastus



Suurte päevalehtede huvi narkoteema kajastamise vastu oli eriti tugev 2000. aastate alguses, millele viitavad ka teised uurijad (nt Laastik ja Vihalemm 2004; Laastik 2004). Meediakajastus oli korrelatsioonis tegeliku elu indikaatoritega. Kõneaine kujundajana mängis peavoolumeedia just sel ajal kõige olulisemat rolli. Poliitilise agenda aktiveerumine uue aastatuhande alguses võis ühelt poolt olla tingitud aktiivsest meediakajastusest, kuid oma osa mängis siin ilmselt nii Eesti ühinemine Euroopa Liiduga kui ka ekspertide soovitusel.

6.4 Probleemi lahenduse hinnast teadlikuks saamine 2000. aastate jooksul

Teised uurijad on väitnud, et narkoprobleem oli kindlalt agendas ka 2002. aastal, kuid juba 2003. aasta paiku hakkas pressu huvi narkomaania vastu vähenema (Laastik & Vihalemm 2004). 2005. aastaks oligi PM-i ja EPL-i paberlehtede huvi narkoteema vastu oluliselt kahanenud (vt joon 11). Narkomaanide uue päevakeskuse avamine Tallinnas pälvis sündmustest tol aastal kõige rohkem tähelepanu (25 artiklit). Tekkis mõningane arutelu, kus väljendusid poolt- ja vastu-

seisukohad ning mis peegeldas muu hulgas seda, et vähemalt osal rahvast oli tekkinud vastumeelsus narkomaane sallida.

Tallinna Magasini tänava narkomaanide päevakeskuse juhtum. 2005. aastal kavatses linn avada sõltlastele nn madala läve keskuse. Selle avamist nägi ette uus riiklik ennetusstrateegia (Narkomaania 2004). Linnapea väitis meedias:

„Oleme lubanud astuda reaalseid samme narkomaaniaga võitlemiseks ning ei saa piirduda sõnade ja loosungitega,“ ütles Palts. (Olvet, T. PM 11.05.2005)

Ene Tomberg, Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuameti tervishoiuosakonna juhataja, oli samuti optimistlik: „Nii riiklik kui ka linna uimastivastase võitluse strateegia näevad ette niisuguste keskuste rajamist mitmel pool Tallinnas. Kindlasti oleks vaja vähemalt nelja niisugust keskust.“ (Eelrand, H. EPL 30.08.2005)

Kui selle elurajooni inimesed 2005. aasta kevadel keskuse avamisest kuulsid, tekkis protest ja asi jõudis meediasse (nt Rooväli, K. PM 14.04.2005; Olvet, T. PM 28.04.2005 jm). Sealtkandi elanik väljendas hirmu, et seni rahulikus elurajoonis võib peagi hakata levima narkoäri ja süstimine:

„Asi pole pirtsutamises, see kant ei suuda vastu võtta ja ära mäluda nii palju seda-laadi asutusi,“ põhjendas Kindel. „Siin on väikeste majadega rahulik rajoon. Vaikse tänava park on ainus suurem avatud laste mänguplats kogu kesklinna peale. Selleks ei pea olema Delfi oraakel, et ennustada, mis narkarite tulles pargis juhtuma hakkab.“ (Olvet, T. PM 28.04.2005).

Ajakirjanduses leidis linna plaanile muidki vastuväiteid, näiteks ajakirjanik K. Rooväli kirjutas:

Juttu, et enesemürgitajad saadakse tänu keskusele tänavalt ära, ei kipu ilmselt keegi nende tulevastest naabritest uskuma. Kui majal on madal lävi, siis on ka väljumine piisavalt lihtne. Narkootikumide hankimiseks on narkomaanid alati vargil käinud ja teevad seda ka edaspidi. Või hakkab linn neid sellega varustama ja tehakse riigihangete parima diileri leidmiseks? Esimestena saavad maja asukoha igal juhul teada narkoärikad. (PM 14.04.2005)

Tallinna ühisgümnaasiumi direktor arvas, et keskuse avamine tooks piirkonda probleeme:

Direktori arvates paneb keskuse rajamine ohtu paljude seal piirkonnas elavate inimeste, sealhulgas ühisgümnaasiumi õpilaste ja nende pereliikmete turvalisuse ning ta palub tungivalt kaaluda keskuse sobivust miljööväärtuslikku ja praegu veel rahu-likku elamispiirkonda. (Olvet, T. PM 11.05.2005)

Ühtlasi leidis ka palju sõltlaste toetajaid. PM-i repliigis nenditi:

Protestihimulised kodanikud peaksid siiski endalt küsima: kus siis ja kuidas peaks avalik võim, olgu riik või omavalitsus, probleemi lahendama? Kas välismaal? Ja ka nüüd, mil probleemiks narkomaanide hoolduskeskused, meenutada Eesti seniseid positiivseid kogemusi. (EPL 2005 16.05.2005)

Noorsoosotsioloog Airi-Alina Allaste tõi esile, et narkomaania näol on Eestis tegemist „teiste“ probleemiga ja Eestis ei olda veel valmis lääne-euroopalikult mõtlema ega käituma:

Narkomaaniaalane avalik diskussioon Eestis on siiani pigem loonud pildi narkosõltlastest kui ebamäärasest „teisest“, kellega korralikul kodanikul mingit kokkupuudet ei ole. Tegemist oleks nagu kurjade tulnukatega, kes on tulnud „meid“ röövima ja tappa ning meie lapsi oma mustade nõeltega mürgitama. Suhtumist narkomaaniasse kui „teiste“ probleemi on süvendanud asjaolu, et suure osa probleemsetest narkosõltlastest moodustab venekeelne elanikkond. (Allaste, A.-A. PM 2.05.2005)

Linn nägi ärritatuset tegelikku põhjust selle piirkonna kinnisvaraobjektide hinna võimalikus languses (Olvet, T. Elanikud ei taha endale naabriks narkosõltlast, PM 28.04.2005). Riigikogu liige ning aidi- ja narkoennetaja dr Nelli Kalikova tõdes, et Magasini tänava probleemid on valesti käitunud mõlemad konfliktipooled.

Elanikud kaitsevad kirglikult ainult oma huve, ametnikel jäi aga kodutöö tegemata – puudulikuks jäi keskuse optimaalse asukoha põhjendus ja ühiskondliku arvamuse kujundamine. (Kalikova, N. PM 14.07.2005)

1. juulil avas keskus ukseid ja samal päeval keelas kohus oma määrusega seal igasuguse narkomaanidega seotud tegevuse (EPL 7.07.2005). Nii ei hakanudki narkomaanidele mõeldud asutus tööle. Eelneva kajastuse taustal sai ilmseks, et oma turvalise elukeskkonna narkomaanide hüvanguks loovutamise tundus inimestele liig, ehkki ennetusstrateegia oli niisuguseid rajatisi ette näinud. Siin saab vedada paralleeli A. Downsi väitega, et elanikkonna jaoks on paljude sotsiaalsete probleemide lahendamine tegelikul vastumeelne, sest ohverdused on liiga suured.

Probleemi lahendamise hinnast teadlikuks saamist peegeldab mõneti ka Tai kaasuse lõpp. Vangide Eestisse toomine tõstatas uue küsimuse: miks peaks maksumaksja nende Eestisse sõidu kinni maksma (nt Mattson, T. PM 7.05.2003)?

Sõnasaajate ja allikate analüüs näitas, et 2005. aastaks oli tugevnenud õiguskaitse allikate osakaal ning politseitöötajaid kasutati varasemast rohkem kõneisikutena. (vt lisa 5 joonised 1 ja 2)

6.5 Avalikkuse intensiivse tähelepanu taandumine ja probleemi-järgne etapp

2009. aastal vähenes meedia huvi narkoteema vastu järjekindlalt. Olgugi et kahe suure päevalehe võrguväljaanded kajastasid narkoteemat rohkem kui varem, paberväljaannetes narkootikumidest enam suurt midagi ei kirjutatud – PM-i ja EPL-i paberversioonides ilmus kogu aasta peale kokku ainult 58 artiklit (vt joonis 11). Sisulises plaanis oli 2005. aastaga võrreldes suurenenud inimlik lähenemine, mida peegeldas näiteks indiviidi tasandil probleemi kajastamise rohkenemine (vt lisa 5 joonis 5).

Paber- ja võrguväljaannete teemakäsitus oli erinev (vt lisa 5 joonis 6). Kui esimestes tulid esile sotsiaalsemad teemad (narkomaanide aitamine, noorte elu ja aidsiteemaatika) ning õigusteoreetiline ja kultuuriline aspekt, siis võrguväljaanded kajastasid eelkõige laia maailma narkoprobleeme. Näiteks leidis tunduvalt rohkem lugusid kuulsustest (11%) ja narkokuritegevusest muudes maades (11%). PM-i veebiversioonile tehti 2009. aastal lisa Elu24, mis oli orienteeritud spetsiaalselt kuulsuste elu kajastamisele. See on ehk peamine põhjus, miks internetikeskkonnas selliste kajastavate artiklite osakaal suurenes. Võib-olla soovist lugejatele silma paista, võib-olla aga ka suutmatusest uimastiteemaatikat analüüsivamalt käsitleda, oli narkoprobleem just internetis naljaks pööratud või keskenduti Eesti-kaugetele šokeerivatele sündmustele. Mõned näited pealkirjadest: „Kaug-Idas peitsid narkokullerid heroini pesumasinasse“ (PM 21.07.2009); „Hollandi politsei hävitas kogemata ülikooli kanepipõllu“ (PM Elu24, 4.09.2009); „Enamikul dollaritest on kokaiinjälgi“ (PM tarbija24 18.08.2009); „Elusate kalkunite seest leiti viis kilo kokaiini“ (PM Elu24 29.08.2009); „Narko jõuk üritas vedada beebivankrites hasišit“ (PM 26.08.2009) jne. Kahe päevalehe huvi välismaa staaride narkoharjumuse kajastamise vastu oli suurenenud.

2009. aastal esines ka tõsisemat probleemipüstitust, näiteks juulis tuli päevakorda kanepidiskussioon. PM oli üles noppinud mõnede juristide (J. Sootak ja P. Vahur) seisukoha, et kergemad narkootikumid võiks Eesti legaliseerida, sest ühiskond on niigi ülekriminaliseeritud ja kergete keelatud uimastite tarbimise vabaks laskmine aitaks narkoprobleemiga tõhusamalt tegeleda. Mitte just eriti suure narkokoguse omamisega vahele jäänud inimese saab nende sõnul kerge vaevaga kuulutada kriminaalkurjategijaks. Suur osa Eesti noori on aga narkootikume proovinud, seega on Eestis tohtu hulk potentsiaalseid kurjategijaid (Raun, A. PM 07.07.2009).

Mitme ajakirjaniku arvates (P. Hõbemägi, A. Ruussaar ja A. Samost) oli see siiski pseudoprobleem, millele polevat mõtet meedias aega raisata (vt Hõbemägi PM 11.07.2009). See näitab, et narkoteemat, olgugi et traditsioonilisest tavatuma kandi pealt tõstatatuna, ei peetud arutlusväärsekski, ehkki 2009 oli küllalt objektiivset põhjust see probleem jutuks võtta. Võrreldes 1993. aastaga, mil Hommikulehes üritati samuti legaliseerimisteemat tõstatada (vt ptk 4, lk 84–85), oli ühiskonnas paljugi muutunud. Nagu kirjutas sama debati raames Aljona Kurbatova (PM 24.07.2009) TAI-st, oli kanepitarbimine muutunud Eestis normaalseks sotsiaalseks nähtuseks, mida kinnitasid internetifoorumid, aktivistide avalikud sõnavõtted, erakonna loomine jne. Postimehe enda küsitluski näitas, et pea 70% vastanuid pooldas narkootikumide tarbimise seadustamist (Gallop: lahjad narkootikumid tuleks legaliseerida, PM 07.07.2009).

Tai juhtumi peategelased said 2005. aasta jooksul Eesti vanglatest vabaks. Kümne aasta pikkuse kaasatundva kajastuse põhjal oleks võinud arvata, et vangide vabanemine tekitab suurt meediahuvi. Siiski märkisid suuremad lehed vangide vabanemist üksnes põgusalt ja üsna kuival toonil (nt PM 25.06.2005; EPL 9.08.2005 jne), sest tegemist oli vana, mahakäinud teemaga.

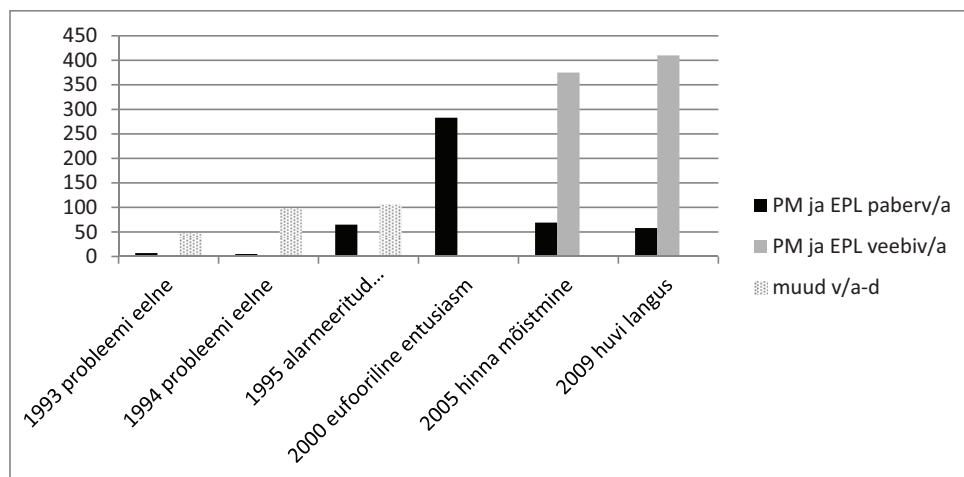
6.6 Kokkuvõte

Eesti ajakirjanduse narkoteema kajastamine on teinud läbi arengu, mis üldjoontes kinnitab A. Downsi tähelepanutsükli (vt joonis 12). Meediakajastuses saab eristada etappe. Probleemieelne periood kestis Eesti narkoprobleemi puhul kuni 1995. aastani, mil kaks drastilist sündmust tõstsid narkoprobleemi avalikkuse teadvusse.

Aastatuhande vahetuseks oli narkoteema kajastus kahes suuremas päevalehes haripunktis ja meedia hoidis teemat 21. sajandi algusaastatel stabiilselt avalikus agendas, millele on viidanud ka teised uurijad (Laastik & Vihalemm 2004). 2005. aastaks paistis, et meedia oli „nende” (sõltlaste) aitamiseks ohverduste tegemisest mingil määral tüdinud. 2000. aastate vältel on pressi huvi narkoprobleemi vastu vähenenud, mida peegeldab narkoteemaliste artiklite vähe- sus paberväljaannetes. Meedia roll narkoteemalise kõneaine kujundamisel on praeguseks oluliselt kahanenud. Ilmselt ei ole ka avalikkus viimastel aastatel tajunud narkomaaniat olulise sotsiaalse probleemina, mis vajaks lähemat uurimist.

Tegeliku elu indikaatorid näitavad aga, et ühiskonnas probleem püsib ja on isegi mingil määral teravnemud (nt narkosurmad). Seega ei ole meedia huvi vähenemine tegelikkusega korrelatsioonis. Siiski 2013. aastal on narkosurmade suurenemine pannud meediat enam probleemist rääkima. Kui juhtub midagi drastilist (nt juhtumid noorte naiste uinutamistest Tallinna meelelahutusasutustes GHB-ga ning Pärnu koolipoisi surm välgumihkligaasi nuusutamise tagajärjel 2013. aasta suvel), siis on narko meedia jaoks praegugi uudisäärne.

JOONIS 12 Narkoprobleemi tähelepanutsükkel Eesti trükimeedias



7 DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED

Uue EV künnisel ei olnud narkoprobleem veel poliitilisse agendasse jõudnud ja rahvas ei teadnud narkootikumidest suurt midagi (Narusk 1999; Liiv 2000a,b; Lagerspetz 2005). Aga vähemalt osas ajakirjandusväljaannetes narkoteemat juba kajastati. Erinevalt nõukogude ajast sattusid uimastid isegi hedonistlikku raamistusse – narkootikumidest räägiti tabloidides (nagu Post, Liivimaa Kroonika jt) kui lääne kuulsuste huvitavast harjumusest. See ei tähenda, et ajakirjanduses propageeriti uimastitarbimist või et narkootikumidesse suhtuti positiivselt (üksnes mõned lääne näitlejad ja muusikud kutsusid üles uimasteid kasutama), vaid narkotarbimine oli esitatud meeldivas kontekstis – kuulsuste ajaviitena. Kommertsialiseeruma hakanud meediat, eriti uusi kergeid väljaandeid huvitasidki edukad ja kuulsad inimesed, kõmu ja klatš ning tuntud lääne inimeste narkotarbimine jäi sellesse konteksti. Narkootikumidega seotud probleemid (sõltuvus, narkokuritegevuse ja viiruste levik jne) olid Eestis 1990. aastate alguses veel üsna tundmatud ja naudingulises kontekstis tunti narkootikumide ühiskonna kindlates gruppides (nt klubides pidutsejate hulgas) (Allaste 2005, 2006).

Eesti suurematele päevalehtedele narkootikumide levik Eestis 1990. aastate esimeses pooles veel huvi ei pakkunud. Domineeriv liberaalne diskursus ignoreeris uusi sotsiaalseid probleeme ja kriitilisi hääli uue ühiskondliku korralduse kohta (Lauristin ja Vihalemm 2002, 48). Ilmselt just sel ajal oleks tulnud narkomaaniale kui potentsiaalsele probleemile kiiresti reageerida, millele on viidanud ka eksperdid (nt Liiv 2000; Lagerspetz 2005). Arvata võib, et aktiivsem ja asjatundlikum meediakajastus ärgitanud poliitikuid juba enne uut aastatuhandet probleemile jõulisemalt reageerima. Nulltolerants oleks olnud just sel ajal poliitikas sobiv suund, sest uimastikasutus ei olnud veel massidesse jõudnud. Karmikäeline riiklik kontroll narkootikumide üle võis aga äsja sotsialismipainest vabanenud riigis tunduda nõukogudeaegse meetmena ja vastuseisu tekitada. Aeg-ajalt anti ajalehtedes (peamiselt väiksema leviga väljaannetes) küll sõna karmi suunda pooldavatele ekspertidele, ent näiteks Hommikulehes arutleti juba 1993. aastal Eestis uimastite legaliseerimise võimaluse üle. Ent Eesti narkoprobleemi arutelu esines niivõrd vähe, et see ei loonud veel meedias diskursust ega pannud rahvast ega poliitikuid probleemi üle järele

mõtlemata (sellele viitab ka nt Lagerspetz 2005). Näiteks aastatel 1993 ja 1994 ilmus Postimehes ja Päevalehes kokku ainult 12 narkoteemalist lugu. Aega kuni 1995. aastani võib Downsi (1972) tähelepanutsükli järgi nimetada probleemieelseks perioodiks, sest tegelik olukord oli muutunud probleemsemaks (narkootikumid juba levisid), eksperdid olid sellest teadlikud, kuid probleem ei olnud veel avalikkusesse jõudnud. Oli vaja mingit sündmust, mis viiks probleemi avalikku agendasse.

1995. a suvel tõusis narkoteema ühtäkki suuremate eestikeelsete päevalehtede (Postimees, Eesti Päevaleht, Eesti Sõnumid) esikülgedele kahe kõmulise juhtumiga. Esimene hõlmas nelja eestlase vahelejäämist Bangkoki lennujaamas suure koguse herooiniga, mille eest neid sealsete seaduste kohaselt ähvardas surmanuhtlus. Tänu šokile (suur karistus tühisena näiva teo eest) pääses narkoteema peavoolumeediasse. Teine meedia jaoks huvipakkuv sündmus oli 1995. aasta suve politseiaktsioon Viljandimaal (ehk nn moonisõda). Hävitati talumehe suure oopiumisisaldusega unimagunad. Tegemist oli poliitiliselt laetud sündmusega, sest siseminister kiitis heaks moonide hävitamise, mille seemned oli põllumajandusminister talunikule isiklikult toonud. Olgugi et mõlema loo kajastuses kõlas õigustust, said inimesed teada, et narkootikumidega tegelemine toob kaasa sanktsioone. Narkoteemal lisandus sõnasaajaid kõrgel tasandil: Eesti president, riigikogu, valitsuse liikmed, ministeeriumide esindajad ja tuntud juristid. Just need kaks sündmust funktsioneerisid narkoprobleemi avalikkusse jõudmise katalüsaatorina ja narkodiskursus muutus oluliselt (nt domineerivaks sai kriminaalne aspekt). Narkoprobleem oli jõudnud tähelepanutsükli teise (probleemi avastamise) faasi.

1990. aastate teises pooles jõudis uimastiprobleem ka poliitilisse agendasse. Loodi riiklik narkoennetusprogramm ja võeti vastu uusi seadusi. Rolli mängisid selles nii kohalike kui ka välisekspertide soovitusel probleemiga kiiresti tegelemata hakata (vt nt Lagerspetz 2005, 98), ent alahinnata ei saa ka kahe eelmainitud juhtumi kajastamise mõju. Siiski ei võtnud valitsusasutused eksperte (nt AIDS-i ennetuskeskuse juhataja dr N. Kalikova ja riigikogu liige A. Liiv), kes hoiatasid narkotarbimise kasvu, narkomaanide hulgas levivate nakkushaiguste ja nende võimaliku n-ö tavaliste inimeste hulka jõudmise eest, veel tõsiselt (Lagerspetz 2005; Liiv 2005a,b). Avaliku arvamuse uuringud peegeldasid 1990. aastate teises pooles narkoprobleemi jõudmist rahva teadvusse (Narusk 1999). Meedias tuli esile vastuolu: narkootikumidest räägiti küll rohkem, ent kui eksperdid rõhutasid karmi kontrolli vajadust, siis näiteks kunstiinimesed jms toetasid pigem narkootikumide võimalikku legaliseerimist (Paimre 2006). Niisiis kuigivõrd 1990. aastate teises pooles hakkas narkoprobleemile reageerima nii valitsus kui ka meedia, sest enam polnud võimalik probleemi olemasolu eitada, siis ei olnud see reageerimine entusiastlik, nagu Downsi (1972) tähelepanutsükli kirjeldab. Meedia huvi oli 1995. aasta näitel sündmustepõhine. Narkomaania kui suurenev sotsiaalne probleem meediale eriti huvi ei pakkunud. Sõltuvus puudutas eelkõige üleminekuühiskonna „kaotajaid“ (peamiselt muulasi, töötuid) ning oma eluga mitte hakkama saamine ei haakunud eduideoloogiaga, millest Eesti meedia oli 1990. aastatel kantud (Lauristin & Vihalemm 2002).

Aastatuhande vahetuseks oli olukord muutunud Eestis sedavõrd halvaks, et paljudel inimestel oli isiklik narkomaanide kuritööde (eriti varguste) kogemus. 2000. aastal tuvastati ehmatusega, et süstivate narkomaanid hulgas levib HIV, mis võib kohe ka „meie“ hulka levida. Ilmselt just seetõttu, et vältida ohu levikut „meie“ (n-ö korralike inimeste) sekka, hakkas riik kiiresti narko- ja sellega seotud AIDS-i probleemiga tegelema. Aktiveerus poliitiline agenda: narkoprobleemi arutati näiteks riigikogus (vt nt Riigikogu Toimetised 2000 nr 2). Loodi riiklik narkoennetusstrateegia ning senine alkoholismi ja narkomaania ennetamise riiklik programm muutus kehtetuks. Teadlaste ärgitusel asutati Tervise Arengu Instituut ja riiklik uimastiseirekeskus.

Valitsuse aktiivsema reaktsiooni puhul narkoprobleemi likvideerimisse 2000. aastate alguses ei saa ilmselt alahinnata ajakirjanduse suurenenud huvi narkoteema kajastamise vastu. Eesti ajakirjandus hakkas aastatuhande vahetuse paiku juhtima üldse avalikkuse tähelepanu sotsiaalsetele probleemidele, nagu sugude võrdsus, vaesus, HIV, inimõigused jne (Lauristin ja Vihalemm 2002, 49). Ka narkomaaniast kirjutati varasemast rohkem. Erinevalt 1990. aastatest hakkas meedia 2000. aastaks narkoprobleemi käsitlema kriisi raamistuses. Räägiti epideemiast, kriisist, aidsiplahvatuses jne. Ajakirjanikud kirjeldasid Ida-Eestis arengut hirmuäratavana: raporteeriti, kui palju uusi viirusejuhtumeid on registreeritud, ja peeti aru, kuivõrd nakkus Tallinna ohustab. 2000. aastal oli narkotemaatika kajastamisse lisandunud humaansemat aspekti, hakati käsitlema sõltlaste abistamist, varasemast rohkem said sõna arstid, sotsiaaltöötajad, psühholoogid, ennetajad. Siiski tuli ajalehtedes vastukaaluks esile ka suhtumist (isegi riigikogu liikmetelt, nt A. Liiv, T. Vilosius), et kuna narkomaanid on ise oma elu ära rikkunud ja nende ravi on kallis, siis pole mõtet ravile raha kulutada. Kvantitatiivses plaanis oli narkoteema kajastus 2000. aastal n-ö seniidis: suurtes päevalehtedes nagu Postimees ja Eesti Päevaleht ilmus kummaski üle paari päeva mõni uimastiteemaline lugu. Kõrgenenud meediahuvil võis olla mitu põhjust. Narkomaanide sooritatud kuritööd, HIV levik ja ka uimastitarbimise levik koolinoorte hulgas olid meediale uudisväärased nähtused. Niisiis avaldas HIV-i ja kuritegevuse levik aastatuhande vahetusel meediakajastuse muutusele mõju, nagu Tai juhtum ja „moonisõda“ 1995. aastal. On väidetud (nt Raju 2010, 2), et uue aastatuhande alguses tajuti narkomaaniat vähemalt noorte hulgas tähtsa sotsiaalse probleemina ja selles ei saa ilmselt meedia rolli alahinnata.

Erinevalt näiteks Downsi analüüsitud USA keskkonnaprobleemist kestis narkoprobleemi eufoorilise avastamise ja entusiastliku lahendamise lootuse faas Eestis mitu aastat. Esiti avastati 1995. aastal, et narkootikumidega käivad kaasas sanktsioonid. Probleem hakkas seostuma „meiega“, eestlastega. (Tai võimud püüdsid ettevõtlikud eestlased, ühed „meie“ hulgast kinni.) Alles uue aastatuhande alguses sundis elanike hirm narkomaanide rünnakute, varguste ja AIDS-i leviku ees riiki aktiivsemalt tegutsema. Vajaks lähemat uurimist, kas ka muude uute probleemide teadvustamiseks on vaja läinud šokki ja probleemi seostumist „meiega“. Igal juhul narkoprobleemi jõudmisel avalikku agendasse on meedia mänginud Eestis tähtsat rolli, vaatamata sellele, et on tähtsustatud kõmulisi aspekte.

2005. aastaks oli alanud tsükli kolmas faas ehk probleemi lahendamise kõrgest hinnast arusaamine. Seda peegeldasid meediakajastuses väljendunud n-ö korralike inimeste sõnavõttud selle kohta, et narkomaanide aitamine nende elurajoonis on liig. Paljud ajakirjanikud (S. Tappo, K. Rooväli jt) väljendasid aga poolehoidu mitte „korralikele inimestele“, vaid hoopis sõltlastele. Palju teadlasi, arste, tavakodanikke ja kultuuriinimesi (nt A.-A. Allaste, J. Mumma, N. Kalikova, K. Kender jt) võttis sõna narkomaanide aitamise poolt. Hoolimata mõningasest diskussioonist narkomaanide aitamise üle, ilmutas meedia narkoteemast tühimuse märke: näiteks PM-i ja EPL-i trükiväljaannetes kokku ilmus selle kohta neli korda vähem artikleid kui 2000. aastal.

Aastal 2009 kajastasid suurte päevalehtede paberversioonid narkoteemat veelgi kasinamalt, seevastu võrguversioonides esines seda varasemast rohkem. Uuel aastatuhandel ongi Eesti ajalehed panustanud rohkem veebiväljaannete arendamisse, sest neid loetakse rohkem, eriti loevad just nooremad (Vihalemm & Kõuts-Klemm 2006). Veebikeskkonnas olid 2005. ja 2009. aastal ülekaalus just kõmulisemad teemad (väliskuulsuste narkokasutamine, kuritegevusuudised), seevastu sotsiaalsemad teemad jäid pigem paberlehtedesse. Siiski ilmutas PM-i võrguväljaanne 2009. aastal huvi ka narkopoliitiliste küsimuste vastu (kas legaliseerida Eestis kergemad narkootikumid või mitte?). Selline küllalt ootamatu probleemipüstitus võis olla lugejatelt „klikkide“ väljameelitamise teenistuses.

Ka 2013. aastal on narkoprobleem meedias aeg-ajalt esil olnud (nt narkosurmade tõttu), mis näitab, et probleem võib meedia suurema huvi kadudes ikkagi aeg-ajalt aktualiseeruda, ent sellist huvi narkoteema vastu nagu aastatuhande vahetusel praegu pole. See näitab, et kätte on jõudnud või jõudmas tähelepanutsükli probleemijärgne etapp. Viimastel aastatel on olnud muid päevakajalisemaid probleeme, mida kajastada, nagu majandussurutus, vaesus, töötus jne ning poliitiline kriis ja korruptsioon. Nagu kirjutas Downs (1972, 42) kosmonautika teemast: filmilõigud ja fotod inimese Kuule jõudmisest olid ameeriklastele küll mõnda aega väga köitvad, ent peagi avalikkus tüdines ühtedest ja samadest kaadritest. Kuivõrd avaldab meedia tähelepanu vähenemine uimastiteema vastu mõju näiteks riigi narkostrategia realiseerimisele, vajaks analüüsi. Ilmselt ei teadvustata keelatud uimasteid terava probleemina praegu ka avalikkuses, mis vajaks aga uurimist.

Järgnevalt näitan, millised vastused sain uurimisküsimustele ja kas hüpoteesid leidsid kinnitust.

Kuidas on narkoprobleematikat Eesti ajakirjanduses representeeritud? Millises raamistuses on narkotemaatikat ajalehtedes käsitletud?

Narkotemaatika on esitatud eelkõige õiguskaitse aspektist. Umbes 45% artikleid toetas seda raamistust. Narkomaanide toetamist ja abistamist (ravi, rehabilitatsioon, sotsiaalabi) salliv vaatenurk jääb meedias selle kõrval selgelt varju (5%). Narkomaania kui sotsiaalne probleem leiab analüüsimist harva. Ilmselt narkokuritegevuse uudistest esile tulev lihtne sõnum – narkootikumidega tegelejad

tuleb vahi alla võtta ja karistada – sobib päevalehtede formaati paremini kui probleemi analüüs või usutlused sõltlaste ja nende aitajatega. See, et uimastitarbimist kajastati hedonistlikust perspektiivist rohkem kui kümnendikus artiklites, näitab, et meedia jaoks on peale narkokuritegevuse kajastamise uudisväärne ka täpselt vastupidine – see, kui uimastitarbimine on esitatud meeldivas kontekstis (narkotarbimine kui nauding, edukate ja kuulsate inimeste elustiil). Millist muljet ja mõju see võib Eesti noortele avaldada, vajaks uurimist. Välisuuringud on näidanud, et taunitava käitumise meedias atraktiivsete ja edukate rollimudelitega ning kuulsuse, võimu, tunnustusega taustal esitamine paneb indiviidi tõenäolisemalt sellist käitumist imiteerima (Roberts, Henriksen, et al. 1999, Hughes et al. 2010a kaudu).

Hüpotees selle kohta, et konkurentsi surve all on meediakajastus suunatud pigem narkootikumidega seotud kuritegevusele, narkokurjategijate arreteerimisele, kohtumõistmisele ja tragöödiatele kui narkoprobleemide analüüsile ühiskondlik-poliitilisest või tervise aspektist, leidis niisiis kinnitust. Ajakirjanduse keskendumine narkoprobleematika kajastamisel vaid teatud aspektidele on pannud muretsema meediauurijaid erinevates maades (Bell 1985, Hughes et al. 2010a jt).

Kuidas on narkotemaatika kajastus Eesti pressis kahel viimasel aastakümnel muutunud? Millised murrangukohad on esile tulnud?

Narkotemaatika kajastus on Eesti pressis läbi teinud tõuse ja mõõnu, mis üldiselt vastab Downsi (1972) tähelepanutsüklile, ehkki kõik etapid pole siinkohal nii selgelt välja joonistunud. ENSV ajal, kui narkootikumidest meedias üldse ei räägitud, kajastus narkomaania lääne maailma sotsiaalse probleemina või psühhiaatria valdkonda jääva probleemina. Esimene suurem muutus oli narkotemaatika käsitlemine hedonistlikus raamistuses 1990. aastate alguses. Oluline murrang toimus 1995. aasta suvel Tai ja nn moonisõja juhtumiga, mis panid meediat narkootikumidest oluliselt enam rääkima. Niisiis pressil oli narkoprobleemi jõudmisel Eesti avalikkusesse tähtis roll.

Narkoprobleemi representatsioon ajakirjanduses muutus taas 2000. aastate künnisel, mil meedia külvas narkomaanide hulgas leviva HIV-i tõttu hirmu, et viirus levib ka n-õ korralike inimeste sekka. Meediakajastus oluliselt suurenes võrreldes varasemaga. Seega press oli ka aastatuhande vahetusel väga aktiivne narkoprobleemile tähelepanu juhtija ja ilmselt ka poliitilise agenda ärgitaja. 2000. aastal esitati narkoprobleemi ajalehtedes rohkem narkomaanide sallimise raamistuses, aga osas artiklites käsitleti sõltlasi ohuallikatena n-õ korralike inimeste heaolule. Varasemast rohkem lugusid ilmus sotsiaalsetel teemadel.

2009. aastaks tuli suurte päevalehtede veebiversioonides taas tugevalt esile kuulsuste uimastitarbimine. Selles mõttes oli vähemalt Postimehe veebikülje „tabloidirubriikide“ (Elu24) kajastus muutunud sarnaseks 1990. aastate esimese poole tabloidväljaannetega. Suured päevalehed olid tüdinenud narkoprobleemi kajastamisest, narkootikumid ei olnud enam uudne teema. Niisiis ei pi-

danud paika hüpotees, et narkotemaatikat on aja jooksul hakatud käsitlema vähem sensatsiooni taotlede. See on seletatav meedia tabloidiseerumisega, näiteks Postimees on loonud oma võrguväljaandes mitmeid kõmurubriike.

Mis sündmused on käivitanud uudislained ja millises raamistuses neid on esitatud?

Kinnitust leidis hüpotees, et erakordsetel sündmustel on olnud narkodiskursuse muutustele ja arengule oluline mõju. Tänu meedia intensiivselt kajastatud drastilistele 1995. aasta juhtumitele (Tai juhtum ja „moonisõda“) tõusiski narkomaania kui seni latentne probleem üldse avalikkuse teadvusse. Tai juhtumi näol oli vaja šokki (proportsioonitult karm karistus teo eest, mida ei tajutud eriti kriminaalsena), narkoprobleemi seostumist „meie“/eestlastega ning vastandust „meie“ (tublid eestlased) ja „nemad“ (julg ja arusaamatu õigussüsteemiga idamaa). Meedia näitas narkokurjategijaid kui eduideoloogia ohvreid (kõik tahavad turumajanduse tingimustes kiiresti rikkaks saada, kõne all olnud narkokulleritel lihtsalt ei vedanud). Ka „moonisõjas“ (1995. augustis) ei väljendatud kõrge oopiumisisaldusega moonide kasvatamisele erilist hukkamõistu. Siiski õppis rahvas mõlema juhtumi kajastusest, et uimastusained, millest ENSV-s isegi avalikult ei räägitud, polegi niisama põnevad uued nauteained, vaid hinnaline salakaup, mille tootmise, omamise ja müümise eest võib saada karmilt karistada ja oma elu ära rikkuda.

2005. aastal ärgitas narkomaanide päevakeskuse Tallinnasse Magasini tänavale planeerimine „korralikke“ inimesi meedias sõna võtma ja sündmuse kajastus peegeldas, et vähemalt ühel osal inimestel sai „teiste aitamisest“ mõõt täis. Siiski mitu ajakirjanikku oli selleks ajaks õppinud keerukat probleemi rahvale selgitama ning sõltlaste suhtes tolerantsustk väljendama.

Kas meediakajastus on olnud korrelatsioonis tarbimis- jm näitajatega ning riigi probleemile reageerimisega?

Kui uue EV künnisel alatähtsustas meedia narkomaaniat kui Eesti jaoks uut probleemi, siis aastatuhande vahetuseks reageeris ajakirjandus nii narkokuritegevuse kasvule, koolinoorte uimastitarbimise suurenemisele kui ka HIV-i levikule süstivate narkomaanide hulgas. Seega võib öelda, et 2000. aastal oli meediakajastus korrelatsioonis n-ö tegeliku elu indikaatoritega. Narkoekspertid on arvanud, et meedia isegi reageeris üle, tekitades AIDS-i leviku puhul asjatut paanikat (Liiv 2000a).

Praegu, kui Eesti on näiteks narkosurmade poolest Euroopas konkurentsi- tult esimene ja ka muud indikaatorid ei peegelda eriti probleemi taandumist, on meedia tähelepanu suhteliselt tagasihoidlik. Pärast iga-aastaste narkoraportite või uuringutulemuste (nt ESPAD) avaldamist kestab päevalehtede huvi tavaliselt küll mõne päeva, ent rauged õige pea. Arvestades trükiväljaannete huvi

vähennemist ja seda, et tegelik olukord on praegu vähemalt osa näitajate (nt narkosurmad) puhul palju halvem kui 1995. või 2000. aastal, võib väita, et meedia huvi ei ole tegelikkusega korrelatsioonis. Tähelepanu probleemi vastu on vähenenud ja avalikku agendasse ilmub see harva, mis tõestab Downsi tsükli paikapidavust: avalik tähelepanu väheneb hoolimata sellest, et asjad on halvemad kui tähelepanu tipphetkedel, sest teema on juba meedia fookusest väljas. Siiski 2013. aastal pani meediat ja poliitikuid rääkima 2012. aastal Eestis registreeritud 160 narkosurma. Narkosurmad olid juba mitmeid aastaid tõusuteel, ent kuuskümmend või sada surma ei äratanud veel meedia tähelepanu. Oli vaja oluliselt halvenenud näitajaid olukorra kohta, et probleem tõuseks meedias mõneks ajaks esile.

2000. aastatel on meediakajastus olnud poliitikaga kooskõlas, sest kuritegevusuudiste domineerimine sobis riigi karmi narkopoliitikaga. Euroopa narkopoliitika dokumentides räägitakse 21. sajandil pigem narkomaanide aitamise ja inimõigustest (EU Drugs 2012) ning ka Eesti narkostrategias on tähtsustatud muu hulgas ennetust ja sõltlaste toetamist (Narkomaania ennetamine 2004). Võiks arvata, et õiguskaitseline raamistamine on nõukogude aja pärand. Aga ka muude maade (USA, Suurbritannia, Austraalia ja Brasiilia) meediaanalüüs on näidanud narkoteema käsitluses kriminaalsuse ja kontrolli domineerimist (Gonzenbach 1996; Noto et al. 2006; Representations 2010; Hughes et al. 2010a,b, 2011), mis viitab sellele, et uimastiteemaatika representeerimise õiguskaitseline aspekt on universaalsem nähe.

Narkoprobleemi uurijad maailmas on viidanud, et narkootikumid on liiga keeruline temaatika ajakirjanduse jaoks, mida huvitavad suured pealkirjad, hirmulood ning probleemide lihtsustatud esitus (nt Bell 1985; Gossop, 2007). Narkoprobleem vajaks mitmeaspektilist ja asjatundlikku käsitlust. Eestis on narkoteema meediakajastus olnud suuresti drastiliste sündmuste keskne. 21. sajandi alguses hoidis meedia narkoprobleemi avalikus agendas, ent 2000. aastate vältel meediahuvi vähenes ning ilmselt ei tunneta narkomaaniat praegu väga olulise sotsiaalse probleemina ka avalikkus. Meediahuvi vähenemine võib olla tingitud mitmest asjaolust. Viimastel aastatel on ühiskonnas esile kerkinud muid huvitavaid probleeme ja teemasid (nt majandussurutus, haridusreform, korruptsioon poliitikute hulgas, doping spordis jne), mida meedia meeleldi kajastab. Keelatud uimastid, mis olid uus ja põnev probleem 1990. aastate keskel ja aastatuhande vahetuse paiku, ei ole enam avalikkuse jaoks eriti huvitav.

Narkomaania on üks probleem, mis sai ühiskonnas nähtavaks ja mida hakati meedias aktiivsemalt käsitlema alles uues Eesti Vabariigis. Kas muud nõu uued probleemid, nagu prostitutsioon, AIDS, töötus jms on teinud läbi sarnase meedia huvi tõusu ja languse ning läbinud „tähelepanu tsükli“, vajab veel uurimist.

SUMMARY

1 Introduction

Use of illicit drugs (henceforth simply drugs) has been one of the social problems such as social injustice, unemployment, poverty and HIV that started to spread in newly independent (post-1991) Estonia. Addiction and related problems (drug-related crime, spread of infectious diseases) have rapidly grown in last decades in Estonia. Estonia in the twenty-first century lies in the top rank in Europe for several drugs-use related indicators e.g. use of opiates and number of drugs related deaths per million inhabitants (World Drug Report 2010, Annual Report Online 2011; 155; Uimastiprobleemide 2012). Drugs have also since 1991 been a new topic for the Estonian press. Media coverage plays an important role in shaping the public perception of new social issues (Kohring & Matthes 2002, 143) and shapes policy (Noto et al. 2006, 1263; Lancaster 2010; Hansen & Gunter 2007, 153). Therefore it is important to study media representations in drugs issues.

Although use of drugs occurred in the Soviet Estonia (Lagerspetz & Moskalewicz 2002), society did not then perceive it as a social problem (Liiv 1993, 2000a,b; Ahven 2000). Particular manifestations of social life like prostitution, poverty, crime, drug addiction, AIDS etc were not compatible with Communist ideology, and were not therefore an issue of public attention. Indeed the Soviet Union treated media discourses of social problems as taboo topics. Soviet media usually mentioned drugs, within context of the degeneration of the capitalist West (Meylakh 2009) and treated other socially sensitive issues such as crime, poverty, prostitution, homosexuality in the same contextual manner. In the *glasnost* period of milder censorship, in the second half of the 1980s, the media started reporting about these previously banned topics and the Estonian press published a number of articles on drug addiction authored by members of the medical profession.

Illegal drugs started to spread more in the 1990s partly due to the growing possibilities to travel, partly by the global youth culture which now started to affect Estonian youth (Allaste 2006) etc. The crumbling of the previous drug control system and the ignorance of the state also aided the spread of drugs (Liiv 2000a, b).

The transition from the Soviet command economy to the free market (business) model of the West influenced not only society but also the media. The authoritarian media-state relationship was replaced in the 1990s by completely free media. Most of newspapers were privatised and hundreds of periodicals established (Lauristin & Vihalemm 2002, 30). At the same time, a rapid generational replacement of journalists occurred. The new journalist quickly accepted liberal model of media and took marketisation of journalism as a natural process (Lauk 1997). The content of the media was adapted more to market principles than to social and cultural values. Information and

entertainment intertwined, superseding analysis, enlightenment and social integration (Lauristin & Vihalemm 2002, 30-31).

New topics like the lives of well-known people and the *nouveau riche* began to attract the popular newspapers (the tabloid “yellow” press) starting to emerge. So it was not surprising that the tabloids often represented drug use as a habit of Western celebrities (Paimre 1999).

In the second half of the 1990s the government, belatedly recognising the impact of drug use on society began to tackle the problem. A national prevention programme (Alkoholismi ja narkomaania 1997) was set up, drug related laws were adopted and Estonia joined at least part of the UN Drugs Conventions (Lagerspetz 2005). At the same time a noticeable upswing in the awareness of the general public towards drugs occurred (Narusk 1999) although there was some confusion. While sociologists argued that society generally scorned drug addicts (Lagerspetz 2005), the media often featured positive projections of the use of so-called softer drugs such as marijuana (Paimre 2006).

Despite the increase in the awareness of the drug problem by both Government and public cases of HIV infection among drugs addicts approached the threshold level that enables blood borne diseases like HIV-AIDS to be transmitted beyond the addicts’ community and endanger society as a whole. The state set up new institutions, the Estonian Drugs Monitoring Centre in 2001 and the Health Development Institute in 2003) and developed a new drug prevention strategy (Narkomaania ennetamise 2004). Nevertheless, use of drugs among the population has significantly grown in the new millennium (Talu et al. 2010). Part of the problem is the steady growth in experimenting with drugs among school children with as many as 32% of students aged 15-16 years having tried one drug or another (Uimastite tarvitamine 2012, 18) and the method of injecting drugs (needle hygiene issues) remains a serious problem (Vorobjov 2012). Media research, however, indicates that during the first half of the 2000s, the interest of the Estonian press in the topic of drug abuse had begun to fade (Laastik 2004).

2 Theoretical background

Several scholars have studied representations of drug issues in the media. But, despite the seriousness of the drug problem, these studies are scarce. Research of drugs issues has two dominant methodological foundations – the integrative and multidimensional (Hughes et al. 2010a,b, 2011; Hellman 2010; Representations of Drug Use 2010) and those that focus only on certain aspects or cases of drug issues (Murji 1998; Elliott & Chapman 2000; Lawrence et al. 2000).

The main framework of this study is the social constructionist paradigm involving the interactions between people, knowledge, language and interpretation (Berger & Luckmann 1966; Spector & Kitsuse 1987; Hall 1997, 28),

which infers that social problems are not constants located outside of human activity and knowledge, but result from the activities of individuals in shaping society and the meanings resulting from their interactions (Holstein & Miller 1993, Burr 2003). Media representations are always select constructions and include pertinent meanings (Halliday 1978), thus the media emphasises some aspects of reality but ignores others (Fairclough 1995/1997). (However, comparing media coverage with the real world indicators and the main trends in the Estonian drug policy I have followed positivist perspective).

In media studies, “frames” are often referred to when discussing the emphasis and selection and salience, inclusion and exclusion of things in media content (Entman 1993). Framing is related to the social power of journalism since journalists decide which topics are significant, the sources used and the context to give to certain news (de Vreese 2005). Framing helps readers to perceive a problem and thus an understanding of how media frame that issue is important (Entman 1993), especially as the manner in which media frames the issue influences the political reaction to the problem (Hansen & Gunter 2007, 153).

I am guided by Kohring and Matthes’s (2002, 144) who define framing as perspectives and argue the media deal with certain issues in different ways and therefore each issue is covered by a different frames or perspective (Ibid, 103). American journalists use most often conflict perspectives, such as economic-consequences, human-impact, morality (Neuman et al. 1992), actions and new evidence frames (Shih et al. 2008). However this kind of frames could be quite unimportant in analysing certain thematic or issue. E.g. in biotechnology, Kohring & Matthes (2002) distinguished frames (biomedicine as health, profits of biomedicine, cloning as risk etc) suitable for given discourse in German press. In the context of drugs, Hughes et al. (2011) found that criminal justice was the dominant frame in Australian media in the 2000s. Research in Finland (Hakkarainen 1992; Hellman 2010) also shows that criminal justice was the dominant frame in the context of the drug representation by the Finnish media from 1970 to 1980 drugs. This emphasis changed in 2000 to the perspective of providing support to addicts. In recent decades, the social dimension of drug abuse started to recede and the more individualised stance came to the fore emphasizing the individual’s own responsibility to govern their behaviour (Hellman 2010, 7).

Media frames tend to change during the development of a problem (Shih et al. 2008; Nisbet & Huges 2003). Thus, in order to examine any changes in media representation I use the “issue-attention cycle” developed by Anthony Downs (1972), which refers to the ebbs and flows of public attention to a certain issue. In his original article Downs concentrated on public concern and only mentions the role of the media in maintaining public interest. However, the only avenue for expressing public concern or for bringing an issue to the attention of the public is the mass media. Important social issues reach the focus of public attention primarily through the media, thus it could be possible to

examine media “issue-attention cycle” in media coverage as well as other scholars have done (e.g. Nisbet et al. 2007; Shih et al. 2008; Petersen 2009).

According to Downs (1972), at a certain moment, the topical problem-phenomena are elevated suddenly to national prominence; they stay there for some time and thereafter slowly vanish from the limelight, mainly remaining unsolved. The “issue-attention cycle” has five phases, which may vary in duration depending on the particular issue involved, but occur in a specific sequence. First, *the pre-problem phase* prevails when a highly undesirable social condition exists but which has not yet captured much public attention. The second phase begins in response to a dramatic series of occurrences, which brings the problem to the general public’s awareness. The media play a major role in introducing this phase of *alarmed discovery of the problem and euphoric enthusiasm*. This phase is invariably accompanied by euphoric enthusiasm about the society’s ability to cope with the problem, without further ado. The third phase begins with society *realizing the cost of progress* (i.e. towards solving the problem) is going to be exceedingly high and will not only involve substantial fiscal input but also major sacrifices by the population. During this phase, inevitably longer and more drawn out than the previous, society in order to avoid cognitive dissonance with the cost and out of boredom at the absence of action, the public’s attention on the issue wanes (Newig 2004). This phase is the *gradual decline of intense public interest* in the initial problem, invariably compounded by the emergence of a new problem being brought to the public’s attention and inevitably leads to the fifth and final phase of *post-problem*. At which point the problem disappears off the public agenda. Nevertheless, any problem related organisations and programmes created during the second and third phases will persist and often have some impact even after public attention has shifted to another issue.

The upward and downward surges of public interest cycles may occur independently from actual development of, and any political reaction to, a particular problem, although being mostly dependent on the public agenda setting processes. The more emphasis that media puts any problem into the public’s perspective, the higher the probability of politicians becoming aware and thus the media starts to affect the political decision making process (McCombs & Shaw 1972, Dearing & Rogers 1996). The media’s role in the agenda setting process is particularly relevant to the problems posed by drugs to society (Dearing & Rogers 1996; Gonzenbach 1996; Christie 1998, cited by Lancaster 2010).

My study uses an innovative theoretical perspective that integrates media framing (Kohring & Matthes 2002, Entman et al. 2009) with the “issue attention cycle” (Downs 1972) and agenda setting theory (Dearing & Rogers 1996). My use of a historical approach, an examination of the development of the drug discourse in the Estonian press during the 1990s, has not been previously attempted (in either or both the Estonian national and international arena).

3 Aim, hypothesis and research questions

The overall aims of the research were to find out how (in what frame, from what kind of perspective or aspect) the Estonian print media have represented the drugs issue and what major changes have taken place in representation. Society as a whole lacks personal experience of drugs use as well any drugs discourse (legislation, statistics, policy developments, etc), consequently the role of the media in shaping public perceptions of drugs issues is of particular importance (Hansen & Gunter 2007; Clegg Smith et al. 2008; Lancaster 2010). The drugs issue is highly complex, comprising legislation, crime, police reactions, prevention at different levels, addiction treatments and rehabilitation, pleasure and hedonism etc that enable the media to select a variety of perspectives in their representations (Goldberg 2009), of which sensational is a prime perspective (see for example Gossop 2007; Hughes et al. 2010a; Shapiro 2011).

My hypotheses were as follows:

- 1) Due to the competitive pressure of the media, the Estonian press has focused on drugs-related crime, drugs offenders arrested by the police and their trials rather than on analysing the drugs issue as a social or public health problem in Estonia.
- 2) Coverage of drug issues has changed over time towards a decrease of sensationalism.
- 3) Out-of-the-ordinary drug related events cause surges in public awareness and also introduce new “voices” to the discourse of both public and media discourses.
- 4) The media coverage on drugs issues and changes in the coverage generally correlate to real world indicators whereas changes in the causes and effects of drug abuse and State reactions correlate to national drugs policy.

To verify these hypotheses, the following research questions were formulated:

- 1) How has the Estonia print media represented/framed the drugs issues? What are the main themes within the print media coverage?
- 2) How has coverage of drugs issues changed in the last two decades? What kind of cases have emerged causing change in coverage? When and why (in relation to what?) have drugs become an important theme for the media?

- 3) What kind of events triggered news waves (“spikes”) and how these cases were framed?
- 4) Has media coverage generally been in correlation with statistics and main trends in national drugs policy?

4 Method & sample

The study employed a combination of two methods of analysis, consisting of formalized content analysis (Berger 1998; Hansen 1998; Riffe et al. 2005) and close reading (Kain 1998; McClennen 2001; Johnson 2004). Content analysis, enabled the mapping of trends and changes in representation of the drugs theme, consisted of several categories: First were themes; second the voices (representatives of various sectors who are either authors of opinion articles or given voice in an article); third, the sources of information (institutions, agencies, media, citizens); fourth, the types of drugs mentioned in the texts; fifth, nationality (Estonians versus non-Estonians); sixth, the level of representation of the drugs problem (general, national, group, individual); seventh, the topicality of the article – drugs abuse or drug related crime. Close reading enabled the testing of the media’s framing (e.g. not all articles on drugs crime indicated to criminal justice frame). Close reading was used to assess attitudes to drugs use etc and to study standpoints, opinions, causes and solutions of the problem that were expressed in the articles.

The study sample consisted of newspaper articles (print and online versions) that appeared in Estonia’s print media between 1993 and 2009 (N=1523, reduced by 93 articles that appeared in both print and online versions of the newspapers to N=1430). The key search topics in online were related to the core word “narco*” (in Estonian accordingly “narko*” and “uimasti*”) and the names of different substances (“heroin”, “cocain” etc). All together 12 keywords were used in order to find relevant articles. Only those articles where the main focus/theme was related to illegal drugs were selected and analysed.

A sub-sample gathered from 25 Estonian newspapers in the period 1993-1995 (n=251) explores in detail how the drugs discourse started. The sample of articles for the period 2000-2009 (n=1195) was gathered from the two largest Estonian dailies - Postimees (PM) and Eesti Päevaleht (EPL), on the basis of the argument that analysis of national dailies enables broader conclusions to be drawn (Clegg Smith et al. 2002; Wakefield et al. cited by Hughes et al. 2010). Both print versions and web issues of newspapers were included for the period 2005 to 2009.

The most dramatic drug related occurrences in the study period comprise the three case studies (Thailand case and Poppy Field cases in 1995 and failure to open Magasini str day care centre in Tallinn in 2005), of which the most important and most influential on the drug discourse was the Thailand case in 1995, which involved the arrest in Bangkok of four Estonians on charges of drugs smuggling. The Thailand case was also the most intensively covered

event in the 1990s. The quantitative analysis of the case embraces 161 articles in the main newspapers and magazines in Estonia in 1995-2002, which included news stories, opinions, editorials, interviews, readers' letters and feature stories. Initially 51 articles in newspapers and journals were published in 1995; a further 56 appeared while the four Estonians were in the Bangkok prison between 1996 and 2002; their return, from Thailand to prison in Estonia in 2003 generated a further 35 articles in the main dailies and their freedom (release from Estonian prison) caused the last 19 articles to appear in the media between 2004 and 2005.

All the articles were encoded and analyzed for features such as the subject matter, the perspective and vocabulary used to represent the topic; the identity of the dominant voices; the roles and labels attributed to the individuals involved; who covered the topic, whose comments were solicited by the journalists and attitudes towards particular events.

5 Main results

Representations

Themes related to crime and law enforcement in Estonia comprised more than a third (36% of articles on drug theme in 1993-2009). Stories on prevention, treatment and social problems have been in the clear minority compared to arrests and trials. Court news more often portrayed Estonian drug offenders. Representatives of law enforcement authorities, e.g. police/ frontier guard and lawyers spoke in 39% articles. Drug addicts (4%) and even ordinary young people (2%) were seldom given a voice. Even medical experts (8%) and prevention specialists (4%) figured rarely compared to criminal justice representatives. The most frequently used sources were other media (17%), police (16%) and government institutions (13%). It seems that relying on criminal justice voices and institutional sources is convenient for journalists to write quickly a drugs story/news.

Themes reflecting the life of addicts, their treatment and social support, as well prevention and educational issues were clearly in the minority compared to above-mentioned sensationalist themes. Articles on recreational drug use by Estonian youth were quite rare as well (3%). These stories reflected more Estonians (20%) than non-Estonians (5%). By contrast, topics like "support for addicts" and "HIV" reflected non-Estonians more often.

A quarter of the articles on the drug theme 1993-2009 concentrated on drugs problems in the other countries. Drug crime was the most prominent theme followed by drug use by western celebrities.

Framing drugs issues

The Estonian print media had used eight distinct key frames for representing the drugs issue: 1) *criminal justice*; 2) *hedonistic drugs use*; 3) *tolerance with respect*

to addicts; 4) addicts as a threat; 5) favouring drugs legislation; 6) addiction could grow in a crisis; 7) response of the state and 8) drugs courier as a victim of success ideology.

Criminal justice has been the predominant frame (about 45% of articles). The simple underlying message of the drugs discourse in the print media, that users of drugs should be caught and punished, is deliberate. The key institutions involved in this frame are the police, tax authorities and customs board, which implies that the general public should not be, and are not responsible for, the use of illegal drugs. The main keywords in this frame are *arresting, confiscating, convicting* etc. Studies in the other countries (USA, UK, Australia and Brazil at least) have also shown the dominance of criminality and punishment in the drug discourse in the media (e.g. Gonzenbach 1996; Noto et al. 2006; Representations 2010; Hughes et al. 2010a,b; 2011), which shows that representing issues of illicit drugs in the criminal justice frame is a universal phenomenon.

In contrast to the criminal justice frame, more human-centred approach has been emerged in articles discussing need to help addicts (5%). Possible solution to drug problem mentioned in these articles suggested to create better life conditions in eastern part of Estonia, to develop the system of medical and rehabilitation care, drug prevention etc. This frame suggested that addicts who are people like "us", but have failed in their lives. "We" should tolerate/help them and this is interest of the society as the whole. *Poverty, unemployment, lack of alternative activities, understanding, toleration* etc. are main keywords describing the frame.

Illicit drugs were framed in hedonistic drugs use in 10%-12% of articles. This frame implies that drug use is a part of celebrities' or ordinary young people's life. Illicit drugs are a risky leisure activity that should be controlled by the users without overarching concern from the state. Scholars have found that celebrity drug use could have a normative effect to youngsters (Hughes et al 2010a, 21). It could be argued that framing drugs as a habit of well-known and successful people could make the use of illicit drugs more attractive for Estonian youth. This does not correlate with the endeavours of the Estonian national drug policy.

Other frames were less prominent. "Addiction could grow in a crisis" was framed mainly at the turn of the millennium concerning the spread of drugs related crime and HIV. The notion of the public favouring drugs legislation was framed intermittently during the study period and the "drugs courier as a victim of the success ideology of the market economy" was framed mainly in the representations of particular cases (e.g. the Thailand case).

Estonia's media maintains a distance from humanitarian programmes of prevention, treatment and rehabilitation of addicts and indeed any possible major changes in society that would improve the wellbeing of the poor in order to diminish drugs problem in Estonia. The alternative message of drug users and addicts being a serious social problem requiring a sophisticated and complex approach may be beyond the ability of the Estonian press to portray.

Changes in representations: phases of “issue-attention cycle” and the major cases that caused news waves

Coverage on the drugs problem has followed a development schedule similar to A. Downs' “issue-attention cycle” model (1972). The pre-problem phase follows the contour of the model from the Soviet time until the summer of 1995. The indicators of the actual situation suggested deterioration in control (both official and personal) of drugs and experts sporadically voiced their concerns in the media in the end of 1980s and early 1990s. The public did not recognize drugs as a social problem in the first half of 1990s (Narusk 1999; Lagerspetz 2005). The press reacted to drugs issues earlier than the political agenda, still using the recreational point of view (drugs as crime in distant countries and the use of drugs by western celebrities). Sometimes experts on drug fields were given voice (not in the major dailies but in new papers and magazines) warning of possible danger and urged punitive drug policy. *Postimees* and *Eesti Päevaleht* published only 12 articles on drugs in 1993-1994. Zero tolerance would have been the proper political approach at that time, as use of drugs was not common yet. Still in the newspapers (e.g. in *Hommikuleht*) possible legislation of illegal drugs was discussed. The media would have reacted much stronger and adequately to the growing problem in the beginning of newly independent EV (e.g. Liiv 2000; Lagerspetz 2005) to prevent the drug problem in society.

The phase of alarmed discovery split into two parts. The first occurred in the summer of 1995 when the problems associated with drugs crossed the news threshold of the mainstream media with two serious cases (i) the Thailand case (51 articles), and (ii) the “poppy war” (45 articles). In summer 1995, four Estonian citizens were arrested at Thailand's international airport for heroin smuggling and the Estonian media was alarmed at the possibility that these four would be sentenced to death. The dramatic situation of capital punishment or life imprisonment for a crime of misfortune was the main factor behind the strong media appearance and bringing about a news wave.

The media discourse in the context of the Thailand case developed the “Us” (Estonians and Estonian culture) versus the “Them” (Thais and Thailand culture) and the inherently negative anti-drugs sanctions of the Thai police and judiciary (intervention, arrests, harsh punishments). Being Estonian was portrayed as opposed to crime but simultaneously naively innocent of the elements of the crime, and consequently understating and ignoring the severity. The application of Thai laws to “Us” seemed disproportionately harsh and in the early stages of the case the media even petitioned the President of the Estonian Republic to intervene if necessary. This event revealed the negative side effects of media hype that occur when the focus of attention emphasizes the dramatic features of a story rather than providing a platform for public discourse.

In the course of the Thai case, media coverage of drug issues changed. On one hand drug trafficking as a crime was introduced while on the other, the media portrayed the Estonian traffickers as victims of an Eastern legal system. In the Thai case, the presentation of “naivety” versus “criminal intent”, the in-

justice of a foreign culture and the death penalty option available to the legal system were the media's core tools in changing the public discourse of drug related crimes. The discourse further developed during Estonia's "poppy war" to reflect the naivety of state authorities and the criminality of drugs at the national level. The Thailand and "poppy war" cases in 1995 impacted seriously on both the media's drugs discourse and the public's attention to the problem. The intensity of the coverage of these two events in the summer of 1995 made the Estonian people more aware of the drugs and related problems and led to the Estonian government initiating countermeasures on the political level (e.g. a state drugs prevention programme) during the second half of the 1990s. Despite the fact that representations of both cases were overshadowed by sympathy and justification, intensive media coverage acted as a catalyst by directing the public attention to new social issues.

The second part of the "alarmed discovery" phase began in 2000 with the combined burgeoning of both HIV in the drugs addict's community and drugs related crime. The fear that HIV could spread into the wider community of Estonia emerged in 2000 and prompted active response from the state.

The opening of the centre for drugs addicts in Tallinn (2005) in Magasini street, reflected the popular animosity and lack of will to help addicts, particularly by residents in that particular residential district. The Magasini street centre heralded the third phase i.e. realising the cost of significant progress. By this time media interest in issues of illegal drugs vanished, which is reflected by the lack of coverage in the print versions of Estonian main dailies. Nevertheless, the Internet versions of the same mainstream dailies were once again using the "hedonistic" discourse as encouragement to the public to read their online versions. Seemingly the drugs topic still is attractive enough to make people click on the stories.

Decline of main dailies' paper version's interest to cover the drug problem in and the attraction of online versions of the media to sensationalism in the drugs discourse reflects the initiation of the penultimate phase of Downs' "issue attention cycle" – the gradual decline of intense public interest'. This is not simply as a result of the problem being solved (or as is the case with drugs – proving to be unsolvable). Downs points out that repetition leads to ennui in the public's attention – the first photographs taken in space were enthralling but are now commonplace and uninspiring.

Media's role in bringing the issue of illicit drugs to the public agenda was strongest in 1995 when media functioned as a catalyst in bringing the drugs issue to the public attention. The media coverage on drugs issues correlated mostly to real world indicators in 2000. At the present, Estonia's print media sporadically report on illegal drugs, despite the fact, that Estonia is the leader in Europe of several indicators reflecting the drug problem. This corresponds to the "issue-attention" cycle.

6 Conclusions

1) My study proved that due to the competitive pressure of the media, the Estonian press has focused on drugs-related crime and drug use of celebrities' rather than on analysing the drugs issue as a social or public health problem in Estonia. The commercialization and tabloidization of the media is arguably the main cause. It is evident that arrests/trials and life of famous people fit well with the media format and are interesting for the public. Messages coming out from the media representations are contradictory and confusing. The problem itself – drug addiction in Estonia – is overshadowed by the sensational aspects. The same problem has emerged in the other countries (e.g. Bell 1985; Mastroianni & Noto 2008; Hughes et al. 2010a etc). In-depth analysis of the drugs problem does not seem to be selling and more analytical approach requires time and devotion from the journalists who are often under time pressure. Such a limited approach to the drugs problem, however, could confuse the public who has right to get adequate information from the media to make reasonable decisions.

2) Media coverage of drugs issues has changed during the study period, and these changes in general are in consistent with Downs' (1972) "issue-attention cycle". The pre-problem stage ended in 1995 when Thailand case and the "poppy war" raised the drug issue to the public discourse. At the turn of the millennia, the media has played a major role in the drug problem in reaching the political agenda. However in the 2000s the problem itself – drug addiction in Estonia has not been especially prominently presented in press, although the drugs problem continues to be serious. In recent years the society has evidenced the rise of other interesting problems and topics (e.g. economic depression, reform in education, corruption among politicians, doping in sports etc.), to the pleasure of the media. Illegal substances that were a new and exciting problem in mid-1990s and at the turn of millennium are no longer of great interest for the press. However according to reports/statistics illegal drugs are very serious problem in Estonia at present.

My second hypothesis that the coverage of drug issues has changed over time towards a decrease of sensationalism was not confirmed. In the early 1990s, the hedonistic approach emerged in the press coverage. Since 1995, criminal aspects become more prominent. Still, drugs issues have been framed in the hedonistic perspective even in the online versions of the major dailies in the 2000s. Despite journalists using more scientific sources and experts as voices in the new millennium, it is still hard to argue that the media coverage has become more analytical because the presses' Internet versions still produce drugs headlines in relation to sensational aspects.

3) Out-of-the-ordinary drug related events caused changes in the media discourse and public awareness Drugs problem crossed the threshold in the media due to two sensational cases (the Thailand case and "poppy war") in

1995. This was the beginning of issue attention cycle's second phase (alarmed discovery). The role of the media in bringing the drug problem to the public agenda could be considerable.

The juxtaposition of the Thai court's options for imposing either the death penalty or life imprisonment and the media's initial construction of the crime as a misfortune were the key factors behind the strong media presence in the Thailand case. The Thai case had a double effect: on one hand, the discourse of the drug traffickers as victims of the harsh Thai judicial system was dominant, and on the other hand coverage of the Thai case diversified the Estonian mediated drug discourse and a new sub-discourse – drug trafficking as a crime – appeared. New voices and subthemes were introduced.

In 2000, media coverage increased due to the spread of HIV among addicts in the new millennium. Fear that HIV could spread outwards from the community of addicts made media more interested in the issues of illegal drugs. Themes reflecting toleration of drug addicts became more prominent. Medical staff, drug prevention specialists, psychologists etc. were given a voice more often than e.g. in 1995.

In the 2000s, media coverage has been dependent on various events catching media attention, e.g. the aforementioned Magasini street centre for addicts in 2005 launching some discussion in the media. Journalists rather tolerated drug addicts and their rehabilitation.

4) The media coverage on drugs issues and changes partly correlated to real world indicators and trends in the national drug policy. In the dawn of the newly independent EV media did not react enough to drugs as a new problem in the society. Still, in 2000 the press reacted even turbulently to spread of HIV among injecting drug users. Later in 2000, when Estonia was among the leaders of European nations with drug problems, press interest declined. Thus, addiction seems to be a quite "understated problem" indeed in Estonia in the 21 century. However, due to registered death of 160 persons in 2012 have made media to cover the topic more in 2013. The fact that the media coverage does not match the reality is reflected, for example, in the varying emphases the media place on particular substances. "Mundane" drugs like inhalants, solvents and barbiturates, which have high level of consumption, only very rarely are mentioned in the press.

On the one hand, punitive media coverage has been in accordance with the repressive drug policy in Estonia. On the other hand, both the prevention of drug use and the toleration of addicts are important key phrases in drug strategies in European countries. Thus the frequent representation of drugs in the context of criminal justice (arrests, trials and punishments) do not correlate with European trends.

It seems that illicit drugs are too complicated topic for the press. As Gossop (2007) has noted – media's major interest is in large headlines, scare stories and

simplified presentations of problems. Drug topic needs profound media coverage and representations from different aspects.

Illicit drugs are one of the many problems evidenced in the society of the independent Republic of Estonia, where its media discourse started to develop. Have the other novel problems like prostitution, AIDS, unemployment etc. experienced similar ups and downs of media interest and passed through the "issue-attention cycle"? This needs be subjected to more research.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Abel, K. & Ahven, A. & Denissov, G. & Derman, N. & Hansson, L. & Kalikova, N. et al. 2002. National Report on Drug Situation in Estonia 2001. Tallinn: Estonian Drug Monitoring Centre, National Focal Point.
- Abel, K. 2006. HIV-positiivsete riskikäitumine süstivate narkomaanide hulgas. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Ahven, A. 2000. Social Problems in Official Statistics in Estonia in the 1980-s and 1990-s. Teoses Leifman, H. & Edgren, N. (toim.): Statistics on Alcohol, Drugs and Crime in the Baltic Sea Region. NAD Publications 37. Helsinki: NAD.
- Alkoholismi ja narkomaania ennetamise programm aastateks 1997-2007. 1997. <http://vana.tai.ee/?id=3910>
- Allaste, A.-A. 2006. Drug cultures in Estonia - Contexts, meanings and patterns of illicit drug use. Doctoral dissertation. Helsinki: University of Helsinki.
- Allaste, A.-A. & Lagerspetz, M. 2002. Eesti uimastipoliitika kujunemine. Teoses Vetik, Raivo (toim.): Eesti inimarengu aruanne 2002: inimarengu trendid ja poliitika kujundamine. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
- Allaste, A.-A. (toim). 2008. Koolinoored ja uimastid. 15-16 aastaste õpilaste leaalsete ja illegaalsete narkootikumide tarvitamine Eestis. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus. <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/221/1/Allastejt2008.pdf>
- Allaste, K. 2010. Narkokuritegevus Eestis 2006-2009: Dünaamika registreeritud süütegudes ja ekspertide hinnangud olukorrale. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Allikmets, L. 1968. Hašiš, meskaliin, LSD... Horisont 11, 33-37.
- Annual Report Online 2011: The State of the Drugs Problem in Europe. Luxemburg: EMCDDA . <http://www.emcdda.europa.eu/online/annual-report/2011/diseases-and-deaths/4>
- Anvelt, A. 2012. Narkosurmasid soosib politsei jõuetus. Postimees 24.juuni.
- Anvelt, A. 2013. Viie aastaga on narkosurm röövinud meilt 621 elu ehk Misso või Kareda valla jagu inimesi. Delfi 13.veebruar. <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/andres-anvelt-viie-aastaga-on-narkosurm-roovinud-meilt-621-elu-ehk-misso-voi-kareda-valla-jagu-inimesi.d?id=65670960>
- Arupärimine narkosurmade arvu kasvu kohta. 2013. XII Riigikogu stenogramm, V istungjärk. 18.veebruar. <http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&date=1361192280&pkpkaupa=1&paevakord=12134#pk12134>
- Baumgartner, F. R. & Jones, B.D. 1993. Agendas and instabilities in American politics, Chicago: University of Chicago Press.

- Belackova, V. & Stastna, L. & Miovský, M. 2011. "Selling by drugs": Content analysis of the coverage of illicit drugs in different news media types and formats. *Drugs: Education, Prevention & Policy* 6, 477-489.
- Bell, P. 1985. Drugs and the media. *Australian Alcohol/Drug Review* 4 (2), 235-242.
- Bell, P. 1983. Drugs as news: Defining the social. *Australian Journal of Cultural Studies*, 3.
<http://www.mcc.murdoch.edu.au/ReadingRoom/serial/AJCS/1.2/Bell.html>
- Berger, A. 1998. *Media analysis techniques*. California: Sage.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1966. *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books.
- Berkowitz, D. 1992. Who sets the media agenda? The ability of policymakers to determine news decisions. Teoses Kennamer, J.D. (toim.): *Public Opinion, the Press, and Public Policy*.
- Boyd, S. 2002. Media constructions of illegal drugs, users, and sellers: a closer look at *Traffic*. *International Journal of Drug Policy* 13 (5), 397-407.
- Bright, S. & Marsh, A. & Smith, L.M. & Bishop, B. 2008. What Can We Say About Substance Use? Dominant discourses and narratives emergent from Australian media. *Addiction Research & Theory* 16 (2), 135-148.
- Burr, V. 2003. *Social constructionism*. London, New York: Routledge.
- Cappella, J.N. & Jamieson, K.H. 1997. *Spiral of cynicism: The press and the public good*. New York, Oxford, Oxford University Press.
- Chermak, S. 1997. The Presentation of Drugs in the News Media: The news sources involved in the construction of social problems. *Justice Quarterly* 14 (4), 687-718.
- Cho, H. & Boster, F.J. 2008. Effects of gain versus loss frame antidrug ads on adolescents. *Journal of Communication* 58 (3), 428-446.
- Chyi, H.I. & McCombs, M. 2004. Media salience and the process of framing: Coverage of the Columbine school shootings. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 81 (1), 22-35.
- Clegg Smith, K. & Wakefield, M.A. & Terry-McElrath, Y. & Chaloupka, F.J. & Flay, B. & Johnston, L. et al. 2008. Relation between newspaper coverage of tobacco issues and smoking attitudes and behaviour among American teens. *Tobacco Control* 17 (1), 17-24.
- Coleman, R. & McCombs, M. & Shaw, D. & Weaver, D. 2009. Agenda setting. Teoses Wahl-Jorgensen, Karin & Hanitzsch, Thomas (toim.): *The handbook of journalism studies*. New York, London: Routledge.
- Crano, W.D. & Burgoon, M. 2002. *Mass media and drug prevention: Classic and contemporary theories and research*. Mahwah, New Jersey, London: LEA.
- Cullen, T. 2003. HIV/AIDS: 20 Years of press coverage. *Australian Studies in Journalism* 12, 64-82.
- Dearing, J. W. & Rogers, E. M. 1996. *Agenda-Setting*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Deseran, T. A. & Orcutt, J.D. 2009. The deconstruction of a drug crisis: Media coverage of drugs issues during the 1996 presidential campaign. *Journal of Drug Issues* 39 (4), 871-891.
- Downs, A. 1972. Up and down with ecology-the issue-attention cycle. *Public Interest* 28, 38-50.
- Downes, P. 2007. Intravenous drug use and HIV in Estonia: Socio-economic integration and development of indicators regarding the right to health for its Russian-speaking population. *Liverpool Law Review* 28, 271-317.
- Eesti keele sõnaraamat. 2003. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Eesti NSV kriminaalkodeks. 1990. Eesti NSV Justiitsministeerium. Tallinn: Olion.
- Elliott, A. & Chapman, S. 2000. "Heroin Hell their Own Making": Construction of heroin users in the Australian press 1992-97. *Drug & Alcohol Review* 19, 191-201.
- EMCDDA. 2012. Countries: National Drug-related Information and Data. Situation Summary. Estonia.
<http://www.emcdda.europa.eu/publications/country-overviews/ee>
- Entman, M. & Matthes J. & Pellicano, L. 2009. Nature, sources, and effects of news framing. Teoses Wahl-Jorgensen, Karin & Hanitzsch, Thomas (toim): *The Handbook of Journalism Studies*, 175-189.
- Entman, R. 1993. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), 51-58.
- EU Drugs Strategy (2013-20). 2012. Recommendations Council. (Resolutions, recommendations and opinions) Official Journal of the European Union 29.12.2012
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:402:0001:0010:EN:PDF>
- Fairclough. N. 1995/1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fan, D.P. 1996. News media framing sets public-opinion that drugs is the country most important problem. *Substance Use and Misuse* 31, 1413-1421.
- Fee, E. & Fox, D. M. (toim.). 1991. *AIDS. The making of a chronic disease*. California: University of California Press, Berkeley.
- Fraser, S. 2006. Speaking addictions: Substitution, metaphor and authenticity in newspaper representations of methadone treatment. *Contemporary Drug Problems* 33/Winter, 669-698.
- Gamson, W. & Modigliani, A. 1989. Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology* 95, 1-37.
- Gans, H. 1979. *Deciding what's news: A study of CBS evening news, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Vintage Books.
- Ginter, J. & Randma, P. & Sootak, J. 2007. *Narkosüüteod Eestis*. Tallinn: Juura.
- Gitlin, T. 1980. *The whole world is watching: Mass media in the making and unmaking of the new left*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.

- Goldberg, R. 2009. *Drugs across the spectrum* (6th edition). Wadsworth: Cengage Learning, Belmont.
- Gonzenbach, W. 1996. *The media, the president and public opinion: A longitudinal analysis of the drug issue, 1984-1991*. New York, London: Routledge.
- Gossop, M. 2007. *Living with drugs*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Hakkarainen, P. 1992. *Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmasodan jälkeen*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisu, No 42.
- Hakkarainen, P. & Törrönen, J. 2002. *Huumet ja hyvinvointivalttiollisen kehityksen muutos lehtien pääkirjoituksissa (Drugs and change in the welfare state framework as reflected in newspaper editorials)*. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (6), 239-551.
- Hall, S. 1997. *Representation. Cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Halliday, M.A.K. 1978. *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. Baltimore: University Park Press.
- Hansen, A. 1998. *Content analysis*. Teoses Hansen, A. & Cottle, S. & Negrine, R. & Newbold, C. (toim.): *Mass communication research methods*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hansen, A. & Gunter, B. 2007. *Constructing public and political discourse on alcohol issues: Towards a framework for analysis*. *Alcoholism* 42 (2), 150-157.
- Harro, J. 2006. *Uimastite ajastu*. Tartu: TÜ kirjastus.
- Harro-Loit, H. & Paimre, M. 2008. *Ajakirjanduslikud teemalained – kas ka muutuste katalüsaatorid? Akadeemia* 1, 82-95.
- Hellman, M. 2010a. *Construing and defining the out of control: Addiction in the media 1968 – 2008*. Swedish School of Social Science, University of Helsinki. SSKH Skrifter No 28.
- Hellman, M. 2010b. *From myth of marginality to portrayals of an addictive society: Reporting on addictions in the Finnish press (1968–2006)*. *Addiction Research and Theory*, 224-242.
- Hellman, M. 2010c. *Drawing boundaries between risk and danger scenarios: Media discourse on illicit drug use*. *In-Spire Journal of Law, Politics and Societies* 5 (2), 18-34.
- Hellman, M. 2009. *Designation practices and perceptions of addiction – a diachronic analysis of Finnish press material from 1968-2006*. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 4 (26), 355-372.
- Hellman, M. & Rantala, V. 2011. *Co-dependence, madness and glamour: Narratives of women celebrity addicts in internet tabloids*. Teoses Lee, J. (toim.): *Cultures of Addiction*. Cambria Press.
- Holstein, J. A. & Miller G. (1993) (Eds.). *Reconsidering social constructionism: Debates in social problems theory*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hughes, C.E. & Spicer, B. & Lancaster, K. & Matthew-Simmons, F. & Dillon, P. 2010a. *Media reporting on illicit drugs in Australia: Trends and impacts on*

- youth attitudes to illicit drug use. Monograph 19. Drug Policy Modelling Program (DPMP) Monograph Series. Sydney: National Drug and Alcohol Research Centre.
[http://www.dpmp.unsw.edu.au/DPMPWeb.nsf/resources/Monograph+16.pdf/\\$file/DPMP+MONO+19.pdf](http://www.dpmp.unsw.edu.au/DPMPWeb.nsf/resources/Monograph+16.pdf/$file/DPMP+MONO+19.pdf)
- Hughes, C.E. & Spicer, B. & Lancaster, K. & Matthew-Simmons, F. & Dillon, P. 2010b. Drugs in the Australian news media: Trends and impacts on youth attitudes to illicit drug use, DPMP Bulletin Series 20, 1- 4.
- Hughes, C.E. & Lancaster K. & Spicer B. 2011. How do Australian news media depict illicit drug issues? An analysis of print media reporting across and between illicit drugs, 2003-2008. *International Journal of Drug Policy* 22 (4), 285-91.
- Johnson, R. 2004. What is close reading? Mantex.
<http://www.mantex.co.uk/2009/09/14/what-is-close-reading-guidance-notes/>
- Jones, S.C. & Hall, D. & Cowlin, F. 2008. Newspaper coverage of drug policy: An analysis of pre-election reporting of the Greens' drug policy in Australia. *Drug and Alcohol Review* 27, 5-11.
- Jänes, H. 1987. Uimastid: paljutahuline probleem. *Aja Pulss* 1, 25-26.
- Kaas, I. 2009. Kas Eesti peaks legaliseerima kanepi? Postimees 24 tundi. 7.aprill.
<http://www.24tundi.ee/103956/kas-eesti-peak-legaliseerima-kanepi>
- Kain, P. 1998. How to do a close reading. Writing Center at Harvard University.
<http://www.fas.harvard.edu/~wricntr/documents/CloseReading.html>
- Kariis, T. & Ahven, A. & Jänes, V. & Narusk, A. 1998. National Report Estonia. Sub-Regional Report Estonia 1998. Tallinn.
- Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, psühhiaatrilise abi seaduse, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus. Riigi Teataja I, 15.06.2012, 2.
- Kohring, M. & Matthes, J. 2002. The face(t)s of biotech in the nineties: How the German press framed modern biotechnology. *Public Understanding of Science* 11, 143-154.
- Krippendorff, K. 2004. Content analysis : An introduction to its methodology. California etc: Thousand Oaks.
- Kärdi V. 1993. Marihuaana ja hašiši tarvitajatest Eestis. *Vikerkaar* 8 (5), 54-61 & 8 (6), 58-63.
- Käärid, T. 2011. Narkokuritegude kohtupraktika ja seadusloome analüüs. Uurimustöö. Tallinn, TÜ õigusteaduskond.
- Laastik, L. 2004. Narkomaania representatsioonid Eesti ajalehtedes 2003. aastal. Uurimisraport. Eesti Uimastiseire Keskus.
<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/482/1/Laastik2004.pdf>
- Laastik, L. & Vihalemm, T. 2004. Narkomaania representatsioonid Eesti ajalehtedes 2002. aastal. Uurimisraport. Tallinn: National Institute of Health Development, Estonian Drug Monitoring Centre.
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20526/Narkomaania_representatsioonid9%5B1%5D.pdf

- Lagerspetz, M. & Moskalewicz, J. 2002. Drugs in the post-socialist transitions of Estonia, Latvia, Lithuania and Poland. *European Addiction Research* 8, 177-183.
- Lagerspetz, M. (toim.) 1994. *Social Problems in Newspapers: Studies around the Baltic Sea*. Helsinki: NAD Publication No 28.
- Lagerspetz, M. 2005. Eesti uimastipoliitika vaevamine teke ja areng. Teoses *Allaste, Airi-Alina & Lagerspetz, Mikko & Kurbatova, Aljona (toim.): Uimastid ja uimastitarvitajad Eesti ühiskonnas*. Tallinn: Valgus.
- Lancaster, K. & Hughes, C. & Spicer, B. & Matthew-Simmons, F. & Dillon, P. 2010. Illicit drugs and the Media: Models of media effects for use in drug policy research. *Drug and Alcohol Review*.
- Lauk, E. 1997. *Historical and sociological perspectives on the development of Estonian journalism. Dissertation de mediis et communicationibus Universitatis Tartuensis 1*. Tartu University Press.
- Lauristin, M. & Vihalemm, P. 2002. *The transformation of Estonian media and society: 1987-2001*. Teoses *Vihalemm, Peeter (toim.): Baltic Media in Transition*. Tartu University Press.
- Lawrence, G. & Bammer G. & Chapman S. 2000. Sending the wrong message: Analysis of print media reportage of the ACT heroin prescription trial proposal, August 1997. *Australian and New Zealand Journal of Public Health* 24, 254-264.
- Liiv, A. 1993. *Eesti uimastipoliitika (sotsiaalpoliitika osana) XX sajandi lõpus*. Tallinn: TPÜ magistritöö.
- Liiv, A. 2000a. Kas Eesti noored enam ilma uimastiteta elada ei saa? *Riigikogu Toimetised* 2, 50-65.
- Liiv, A. 2000b. Sõltuvushaigused sõltumatus Eestis. Teoses *Johandi, Evi & Vaba, Mari (toim.): Eest uue aastatuhande lävel: väikerahva võimalused ja valikud*. Tallinn: Rahvusliku Arengu ja Koostöö Instituut.
- Liiv, A. 1987a. Oli rock'n'roll, on džiinid. Kas tuleb ka crack? *Vikerkaar* 1, 71-75.
- Liiv, A. 1987b. Jaanalinnutaktikat ei saa olla. *Noorte Hääl*, 7. veebr.
- Loodus, T. 2000. Võitlus narkomaaniaga on keeruline ja komplitseeritud. *Riigikogu Toimetised* 2.
- Makkai, T. & Teece, M. 2000. Print media reporting on drugs and crime, 1995-1998. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice* 158, 6.
- Manning, P. 2006. There's no glamour in glue: News and the symbolic framing of substance misuse. *Crime, Media & Culture* 2(1): 49-66.
- Manning, P. (toim.) 2007. *Drugs and popular culture. Drugs, media and identity in contemporary society*. Willan Publishing, London.
- Mastroianni, F.C. & Noto, A.R. 2008. Newsmaking on drugs: A qualitative study with journalism professionals. *Journal of Psychoactive Drugs* Volume 40 (3), 293-300.
- McArthur, M. 1999. Pushing the drug debate: The media's role in policy reform. *Australian Journal of Social Issues*, May, 149-165.
- McClennen, S. A. 2001. *How to Do a Close Reading*. Dr. McClennen's Close Reading Guide. The Pennsylvania State University.

- McComas, K., & Shanahan, J. 1999. Telling Stories About Global Climate Change. *Communication Research* 26, 30-57.
- McCombs, M. & Chyi, H.I. & Kioussis, S. 2004. How the news media set the agenda. *DOXA Communication, May*, 217-223.
- McCombs, M. 2004. *Setting the agenda: The mass media and public opinion*. Malden, MA, Blackwell Publishing Inc.
- McLeod, J. & Kosicki, G. & Pan, Z. 1991. On understanding and misunderstanding media effects. Teoses Curran, J. & Gurevitch, M. (toim.): *Mass media and society*. New York: Edward Arnold.
- McQuail, D. 2000. *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu Ülikooli kirjastus.
- Merriam, J. 1989. National media coverage of drug issues, 1983-1987. Teoses Shoemaker, P. (toim.) : *Communication campaigns about drugs: Government, media, and the public*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Meylakhs, P. 2009. Drugs and symbolic pollution: The work of cultural logic in the Russian press. *Cultural Sociology* 3 (3), 377-395.
- Moore, D. 2008. Erasing pleasure from public discourse on illicit drugs: On the creation and reproduction of an absence. *International Journal of Drug Policy* 19, 353-358.
- Moraal. Omnibuss-uuring. 2004. Turu-uuringute AS.
<http://www.valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/uldinfo/dokumendiregister/Uuringud/moraal%20aprill%202004.pdf>
- Murji, K. 1998. The agony and the ecstasy: Drugs, media and morality. Teoses Coomber, R. (toim.): *The Control of Drugs and Drug Users: Reason or Reaction?* London: Harwood.
<http://www.psychedelibrary.org/murji.htm>
- Möttus, K. 2000. Narkomaania representatsioonid Eesti suuremates päevalehtedes 1990. aastatel. *Bakalaureustetöö*. Tartu Ülikool.
- Myhre, S.L. & Saphir, M.N. & Flora, J.A. & Amman Howard, K. & McChesney Gonzalez, E. 2002. Alcohol coverage in California newspapers: Frequency, prominence, and framing. *Journal of Public Health Policy* 23(2), 172-190.
- Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012. 2004
https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/sotsiaalministeerium/Narkomaania_ennetamise_riiklik_strateegia.pdf
- „Narkomaania ennetamise riikliku strateegia aastani 2012“ täitmise 2010. aasta aruanne. 2010.
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Narkomaania/NERSaruanne_2010.pdf
- „Narkomaania ennetamise riikliku strateegia aastani 2012“ täitmise 2011. aasta aruanne. 2011. Sotsiaalministeerium.
- Narusk, A. 1999. *Argielu Eestis 1990ndatel aastatel. Elanikkonnaküsitlustel "Eesti 93" ja "Eesti 98" põhinev sotsioloogiline ülevaade*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, RASI.

- Neuman, W.R. 1990. The threshold of public attention. *Public Opinion Quarterly* 54, 159-176.
- Nestor, E. 2000. Uimastite vastu tuleb võidelda ühiselt. *Riigikogu Toimetised* 2.
- Newig, J. 2004. Public attention, political action: The example of environmental regulation. *Rationality and Society* 16 (2), 149-90.
- Nisbet, M.C. & Huges, M. 2006. Attention cycles and frames in the plant biotechnology debate. *Managing power and participation through the press/policy Connection. Press/Politics* 11(2), 3-40.
- Nisbet, M.C. & Huges, M. 2003. Framing science: The stem cell controversy in an age of press/politics. *Harvard International Journal of Press/Politics* 8 (2), 36-70.
- Nisbet, M.C. & Huges, M. 2007. Where do science debates come from? Understanding attention cycles and framing. Teoses Brossard, D. & Nesbitt, C. & Shanahan, J. (toim.): *The media, the public, and agricultural biotechnology*. Oxford, UK: CABI.
- Noto, A.R. & Pinsky, I. & Carvalho Mastroianni, F. de. 2006. Drugs in the Brazilian print media: An exploratory survey of newspaper and magazine stories in the year 2000. *Substance Use & Misuse* 41, 1263-1276.
- Nurmand, L. 1970. Narkomaania ja ravimite kuritarvitamine. *Edasi* 17.-20. veebruar.
- Olo, K. & Talu, A. & Vals, K. & Vorobjov, S. & Paimre, M & Aven, A. 2007. National Report (2006 Data) to the EMCDDA by the REITOX National Focal Point. Estonia. New developments, trends and in-depth information on selected issues. Tallinn: National Institute for Health Development.
- Orcutt, J.D. & Turner, J.B. 1993. Shocking numbers and graphic accounts: Quantified images of drug problems in the print media. *Social Problems* 2, 190-206.
- Paimre, M. 1995. Uimastiprobleem 1994. a. Eesti kollastes ajalehtedes. Diplomitöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Paimre, M. 1999. Narkotemaatika Eesti loetavamates nädalalehtedes aastatel 1993-1994: Bilbiomeetriline aspekt. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Paimre, M. 2006. Changes in presenting drug addiction themes in Estonian media. Teoses Paimre, M. (toim.): *Drug Prevention, Treatment and The Media: Collection of Essays on Selected Issues. The Project „Elaboration of Drug Information, Prevention and Treatment Networking 2000-2005“*.
- Paimre, M. 2010. Narkomaania probleemid Eesti ajakirjanduses ja poliitikas. *Juridica* 4, 285 - 295.
- Paimre, M. & Harro-Loit, H. 2011. Media Generated News Waves – Catalysts for Discursive Change: The Case Study on Drug Issues in Estonian Print Media. *Journalism. Theory, Practice & Criticism* 12(4), 433 - 448. <http://jou.sagepub.com/content/12/4/433.full.pdf+html>
- Palo, E. & Liiv, A. 1986. Narkoloogilise abi saavutused ja perspektiivid. *Nõukogude Eesti Tervishoid* 2, 85-87.
- Piispa, M. 2001. Sanomalehtien tarjoamat huumeviestit. *Yhteiskuntapolitiikka* 66, 463-470.

- Pullat, R. 2009. Organized crime related drug trafficking in the Baltic Sea Region. Police point of view (Organiseeritud kuritegevusega seotud uimastiäri Läänemere maades. Politseiline vaade). Riia: Läti Politseiakadeemia.
- Raju, L. 2010. HIV/aids avaliku arutelu objektina: Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Rantanen, T. 1997. Lehtien huumekirjoittelu. Mihin on unohtunut sosiaalinen ja psykologinen näkökulma? *Alkoholipolitiikka* 62, 201-215.
- Registreeritud kuriteod Eestis 2003-2012. Justiitsministeerium.
<http://www.just.ee/57886>
- Representations of drug use and drug users in the British press. A content analysis of newspapers coverage. 2010. Loughborough Communications Research Centre, Loughborough University.
- Riffe, D. & Lacy, S. & Fico, F. G. 2005. *Analysing media messages: using quantitative analysis in research*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rüütel, K. & Uusküla, A. 2009. HIV-nakkuse leviku trendid maailmas. *Eesti Arst*, 246 - 249.
- Saar, A. 2012. Võitlus narkomaaniaga ei saa olla vaid politsei rida. *Postimees* 18. juuni.
<http://arvamus.postimees.ee/880398/andrus-saar-voitlus-narkomaaniaga-ei-saa-olla-vaid-politsei-rida/>
- SAAR POLL. 2011. 37% Eesti noortest on kanepit proovinud. Tallinn.
<http://www.saarpoll.ee/?lang=est&news=35>
- Saarma, J. 1989. *Narkoloogia. Scripta medicorum*. Tallinn: Valgus.
- Saarma, J. 1971. Psühhotroopsed ained ja nende kasutamise põhijooni. *Nõukogude Eesti Tervishoid* 3, 189-194.
- Salu, M. 2013. Rekordiline narkoosta. *Postimees* 21. jaanuar.
- Sarang, A.; R. Stuikyte, R. Bykov. 2007. Implementation of harm reduction in Central and Eastern Europe and Central Asia. *International Journal of Drug Policy* 18, 129-135.
- Scheufele, D. A. 2000. Agenda-setting, priming, and framing revisited: Another look at cognitive effects of political communication. *Mass Communication & Society*, 3, 297-316.
- Semetko, H.A. & Valkenburg, P.M. 2000. Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, Spring, 93-109.
- Shapiro, H. 2003. *Shooting Stars: Drugs, Hollywood and the movies*. London: Serpent's Tail.
- Shapiro, H. 2011. *The Media Guide to Drugs. Key facts and figures for journalists*. London: DrugScope.
- Shapiro, H. 1999. *Waiting for the Man. The story of drugs and popular music*. London, Helter Skelter.
- Shaw, D. & McCombs M. 1989. Dealing with illicit drugs: the power and limits of mass media agenda setting. Teoses Shoemaker, P. (toim.): *Communication campaigns about drugs: government, media and the public*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

- Shehata, A. 2007. Facing the Muhammad cartoons: Official dominance and event-Driven News in. Swedish and American Elite Press. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 2007 12: 131.
- Shih, T.-J. & Wijaya, R. & Brossard, D. 2008. Media coverage of public health epidemics: Linking framing and issue attention cycle toward and integrated theory news coverage of epidemics. *Mass Communication and Society* 11, 141-160.
- Shoemaker, P.J. 1989. *Communication Campaigns About Drugs: Government, Media and the Public*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum.
- Sigal, L. 1986. *Sources Make the News*. Teoses Manoff, R.K. & Schudson, M. (toim.): *Reading the News*. New York: Pantheon Books.
- Situation Summary for Estonia – Up to Date Summary of the National Drug Situation in Estonia. 2012. Lissabon: EMCDDA.
<http://www.emcdda.europa.eu/publications/country-overviews/ee>
- Sootak, J. & Randma, P. 2006. Narkokriminaalpoliitika või narkopoliitika? *Akadeemia* 6, 1325-1364.
- Soroka, S. 1999. Policy agenda-setting theory revisited: A critique of Howlett on Downs, Baumgarten and Jones, and Kingdon. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique* 32 (4), 763-772.
- Spector, M. & Kitsuse, J.I. 1987. *Constructing social problems*. New York: Aldine de Gruyter.
- Stern, S. R. 2005. Messages from teens on the big screen: Smoking, drinking, and drug use in teen-centered films. *Journal of Health Communication* 10 (4), 331-346.
- Surette, R. 2007. *Media, crime and criminal justice. Images, realities, and policies* (3rd ed.) Belmont, Thomson Wadsworth.
- Talu, A. 2008. Illegaalse uimastite tarvitamine ja kättesaadavus Eestis: Tähen- dus HIV-i levimuse ja preventsiiooni seisukohalt: Magistritöö rahvatervis- hoius. Tartu Ülikool.
- Talu, A. & Abel, K. & Kutsar, K & Laastik, L. & Allaste, A.-A. & Ahven, A. et al. 2005. *Narkomaania Eestis*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut, Eesti Uimas- tiseire Keskus
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20523/Narko maania2005_A5%5B1%5D.pdf
- Talu, A. & Abel-Ollo, K. & Vals, K. & Ahven, A. 2008. 2008. a riiklik raport (2007. a andmed) EMCDDA-le REITOXi riiklikult narkoteabekeskuselt. Eesti. Uus areng, suundumused ja süvainformatsioon valitud teemadel. Tervise Arengu Instituut. Eesti Uimastiseire Keskus. Tallinn.
- Talu, A. & Abel-Ollo, K. & Vals, K. & Ahven, A. & Tärn, H. 2009. 2009. a. riik- lik raport (2008. a andmed) EMCDDA-le REITOXi riiklikult narkoteabe- keskuselt. Eesti. Uus areng, suundumused ja süvainformatsioon valitud teemadel. Toim. Tallinn, TAI.
- Talu, A. & Abel-Ollo, K. & Vals, K.; & Vorobjov, S. & Denissov, G. & Ahven, A. 2010. 2010. a. riiklik raport (2009. a andmed). EMCDDA-le REITOXi riikli-

- kult narkoteabekeskuselt. Eesti. Uus areng, suundumused ja süvainformatsioon valitud teemadel. Toim. 2010a. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Talu, A. & Abel-Ollo, K. & Vorobjov, S. & Vals, K. & Teder, P. & Ahven, A. 2011. 2011. aasta riiklik raport (2010. aasta andmed) EMCDDA-le REITOXi riiklikult narkoteabekeskuselt. Uus areng, suundumused ja süvainformatsioon valitud teemadel. Toim. Tallinn: Tervise Arengu Instituut, Eesti Uimastiseire Keskus/REITOXi Eesti narkoteabe keskus.
www.tai.ee/terviseandmed/uuringud/download/169
- Talu, A. & Rajaleid, K. & Abel-Ollo, K. & Rüütel, K. & Rahu, M. Rhodes T. et al. 2010. HIV infection and risk behaviour of primary fentanyl and amphetamine injectors in Tallinn, Estonia: Implications for intervention. *International Journal of Drug Policy* 21, 56–63.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. 2003. The Past and Future of Mixed Methods Research: From data triangulation to mixed model designs. Teoses Tashakkori, A. & Teddlie, C. (toim.): *Handbook of mixed methods in social and behavioural research*. Thousand Oaks: SAGE.
- Taylor, S. 2008. Outside the outsiders: Media representations of drug use. *Probation Journal* 55(4), 369-387.
- Tenusaar, A. 1993. Kas kogu maailm "nõela otsa". *Hommikuleht*, 7. detsember.
- Traat, U. 2010. Narkosüütegudele suunatud karistuspoliitika. Loengukonspekt. Tallinn, Sisekaitseakadeemia.
- Treloar, C. & Körner, H. 2005. NSPs and the media: A case study of balanced and accurate reporting? *Australian and New Zealand Journal of Public Health* 5, 489-90.
- Tuchman, G. 1972. Objectivity as a strategic ritual, *American Journal of Sociology* 77, 660–79.
- Törrönen, J. 2004. Finnish newspapers' positions on drug policy between 1993 and 2000. *Contemporary Drug Problems*, Spring, 59-88.
- Uimastiprobleemide olukord Euroopas. 2012. aasta aruanne. Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus.
www.emcdda.europa.eu/events/2012/annual-report
- Uimastitarvitamise vähendamise programm 2013-2016. 2013. Uimastiennetuse valitsuskomisjon.
<http://eelnoud.valitsus.ee/main#y2e3kydF>
- Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15-16.aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis. Uuringu raport. 2012. Tallinna Ülikool, RASI, Tervise Arengu Instituut.
www.tai.ee/ru/terviseandmed/uuringud/download/198
- Uusküla, A. & Rajaleid, K. & Talu, A. & Abel, K. & Rüütel, K. & Hay, G. 2007. Estimating injection drug use prevalence using state wide administrative data sources: Estonia, 2004. *Addiction Research and Theory* 15(4) 411-424.
- Uusküla A. et al. 2005. HIV levimuse ja riskikäitumise uuring Eesti kahe linna (Tallinna ja Kohtla-Järve) süstivate narkomaanide seas. Tallinn, Tervise Arengu Instituut.

- http://www.tai.ee/failid/S_stivate_narkomaanide_HIV_levimuse_uurimus_2005.pdf,
- Uusküla, A. & Des Jarlais, D.C. & Kals M, Rüütel K, Abel-Ollo K, Talu A, Sobolev I. 2011. Expanded syringe exchange programs and reduced HIV infection among new injection drug users in Tallinn, Estonia. *BMC Public Health*, 30 (11), 517.
- Vabariigi Valitsus. 2013. Ebaloomulikul teel hukkunute arv.
<http://valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm/turvaline-eesti/ebaloomulikul-teel-hukkunute-arv>
- Vihalemm, P. & Kõuts-Klemm, R. 2006. Meediakasutus 2002 ja 2005 küsitluse „Mina, maailm, meedia“ põhjal. Käsikiri. Tartu
- Vreese, C.H. de. 2005. News framing: Theory and typology. *Information Designe Journal + Document Design*, 13 (1), 51-62.
- Vorobjov, S. 2012. Drug Use, Related Risk Behaviour and Harm Reduction Interventions Utilization Among Injecting Drug Users in Estonia: Implications for Drug Policy. Tartu Ülikool.
- Võõrsõnade leksikon. 2006. Tallinn: Valgus.
- Värnik, A. 1985. Terminoloogias narkoloogias. *Nõukogude Eesti Tervishoid* 6, 430-432.
- World Drug Report 2010. New York, United Nations, UNODC.
http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf
- Youth Media: EMCDDA Thematic Papers. 2005. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_34038_EN_TP_Youth_media.pdf
- Zillmann, D. & Chen, L. & Knobloch, S. & Callison, C. 2004. Effects of Lead Framing on Selective Exposure to Internet News Reports. *Communication Research* 31 (1), 58-81.

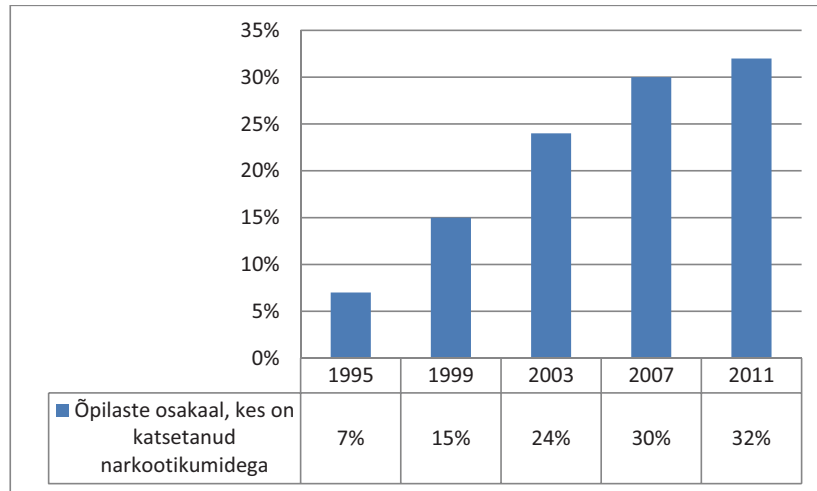
PUBLIKATSIOONIDE LOEND

- Paimre, M. 2013. Changes in framing drug issues by the Estonian press in the last two decades. Proceedings of the Estonian Academy of Security Sciences (Special Issue), xx - xx. [ilmumas]
- Paimre, M. 2012. Narkoproblematika tõus ja mõõn Eesti trükiajakirjanduses 1993-2009. Akadeemia 11, 2045 - 2072.
- Paimre, M. & Harro-Loit, H. 2011. Media generated news waves – catalysts for discursive change: The case study on drug issues in Estonian print media. Journalism. Theory, Practice & Criticism 12(4), 433 - 448.
<http://jou.sagepub.com/content/12/4/433.full.pdf+html>
- Paimre, M. 2010. Narkomaania probleemid Eesti ajakirjanduses ja poliitikas. Juridica 4, 285 - 295.
http://www.juridica.ee/juridica_et.php?document=et/articles/2010/4/178905.SUM.php
- Harro-Loit, H. & Paimre, M. 2008. Ajakirjanduslikud teemalained - kas ka muutuste katalüsaatorid? Akadeemia 1, 82 - 95.
- Paimre, M. 2008. Narkotemaatika riigi ja meedia vaatevinklist. Estonian Social Science Online.
<http://www.sotsioloogia.ee/esso4/40503.pdf>
- Paimre, M. 2007. Narkotemaatika kujunemisest Eesti ajakirjanduses. Teoses Pulver, A. (toim.): Interdistsiplinaarsus sotsiaalteadustes. Eesti Sotsiaalteaduste VI aastakonverents 4.-5. november 2005 Tallinna Ülikoolis, 302 - 316. Tallinna Ülikooli Kirjastus
<http://www.tlu.ee/files/arts/7820/Narkod6b066f432087e3612d2e09564b8eed8.pdf>
- Paimre, M. 2006. Changes in presenting drug addiction themes in Estonian media. Teoses Paimre, M. (toim.): Drug Prevention, Treatment and The Media: Collection of Essays on Selected Issues. The Project „Elaboration of Drug Information, Prevention and Treatment Networking 2000-2005“.
- Paimre, M. 2004. Tai narkojuhtumi representatsioon Eesti ajakirjanduses. Estonian Social Science Online.
http://www.sotsioloogia.ee/vana/esso3/16/marianne_paimre.htm

LISAD

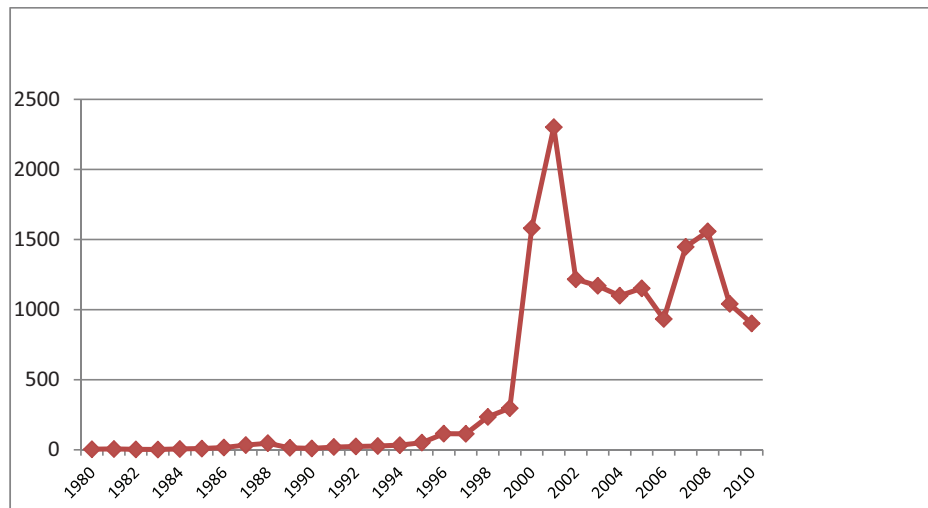
LISA 1 EESTI NARKOPROBLEEMI PEEGELDAVAD INDIKAATORID

JOONIS 1 Narkootikumide proovijate osakaal 15-16. aastaste kooliõpilaste hulgas Eestis



Allikas: Uimastite tarvitamine koolinoorte seas 2012, 18

JOONIS 2 Registreeritud narkokuritegevus Eestis 1980 - 2010



Allikas: Justiitsministeerium

TABEL 1 Uimastite kasutamine 15-64 aastaste elanike hulgas Eestis 2008.a.

Uimasti	Tarvitamine viimase 12 kuu jooksul (%)			Tarvitamine viimase 30 päeva jooksul (%)		
	15-64			15-64		
	M	N	K	M	N	K
Kanep	8,3	3,8	6	1,7	1,1	1,4
Heroin	0,4	0	0,1	0	0	0
Kokaiin	0,8	0,4	0,6	0	0,1	0,1
Amfetamiin	1,3	0,8	1	1	0	0,5
Ecstasy	1,6	0,8	1,2	0,3	0,1	0,2
LSD	0,2	0,2	0,2	0	0	0
Uinutid/rahustid	11,2	22,6	17,1	7,7	14,9	11,4
GHB	0,2	0,1	0,1	0	0,1	0,1
Fentanüül	0,2	0	0,1	0	0	0
Popper	0,8	0,8	0,8	0	0,2	0,1

Allikas: TLÜ RASI elanikkonnaküsitlus "Eesti 2008", Talu et al. 2009 kaudu.

LISA 2 AJAKIRJANDUSARTIKLITE KODEERIMISJUHEND**1. Artikli autor****2. Pealkiri****3. Väljaanne****4. Kuupäev****5. Geograafiline dimensioon:****5.1. Lugu on Eestist.****5.2. Lugu puudutab nii Eestit kui ka mõnda välisriiki.****5.3. Välismaast:**

5.3.1. Kõne all on arenenud lääneriigid (USA, Lääne-Euroopa riigid, Põhjamaad);

5.3.2. Narko päritolumaad (Lähis-Ida, Lõuna- ja Ladina-Ameerika jms);

5.3.3. Ida-Euroopa maad, sh Baltikum;

5.3.4. Venemaa;

5.3.5. Idamaad (Hiina, Tai, Malaisia, Singapur jne);

5.3.6. Muud;

5.3.7. Ei tule esile, ei saa määratleda.

6. Artiklite teemad

Iga artikkel sai vaid ühe peateema, mida on täpsustatud alateemadega. Alateemad on iga teema puhul spetsiifilised. Peateema määramisel lähtusin artikli fookusest, mis tavaliselt tuli esile juba pealkirjast ja juhtlausest. Järgnevalt on peateemad esitatud koos alateemadega.

6.1. Registreeriv, informeeriv, uuriv, teaduslik aspekt. Narkomaania teadvustamine. Siin on artiklid, kus räägitakse narkomaania levist, sellest, mis narkomaania on jne. Näiteks uuringuid ja narkoraporteid tutvustavad lood. Nt „Raport: uimastid niidavad Eesti elanikke teistest eurooplastest rohkem“ (EPL 6.11.2009).

6.2. Narkootikumid Eesti ühiskonna probleemina, tegevusele ärgitamine. Selgitatakse olukorda, rõhutatakse, et tuleb midagi ette võtta narko-probleemi vältimiseks/lahendamiseks. Antakse soovitusi, mida riik peaks tegema.

6.3. Õigusteoreetiline aspekt. Seadustest, nende muudatustest, korraldustest Eestis seoses narkootikumidega, nt „Narko. Spice'i taolised tooted keelustatakse ametlikult“ (EPL 29.06.2009); „Riigikohtu narkootsus seadusemuudatusi ei too“ (PM 2.07.2009) jne.

6.4. Narkootikumide legaliseerimisest Eestis. Kõik artiklid, mis kajastavad narkootikumide legaliseerimise võimalust Eestis, nii selle poolt kui vastu. Sõna võtavad väga erinevate eluvaldkondade esindajad (juristid, arstid, ennetajad, õpetajad jne).

6.4.1. Legaliseerimise poolt. (Tekstis öeldakse otse, et vajalik oleks vä- hemalt osade narkootikumide kasutamine legaliseerida);

6.4.2. Legaliseerimise vastu („Eksperdid ei poolda leebemaid kanepikaristusi“, PM 15.07.2009);

6.4.3. Otseselt ei poolt ega vastu.

6.5. Narko kui instrument poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Narkootikumid seoses „võimuvõimudega“. Nt „Edgar Savisaar teel võimule“ (EPL, 15.08.1995).

6.6. Analüüsivam/ülevaatlikum lähenemine narkokuritegevusele Eestis ja jõustruktuuride vastutegevusele. Nt „Narkokuritegevus suurenes Tallinnas viis korda“ (EPL 14.12.2000).

6.7. Kuritegevuse- ja politsei uudised narkokurjategijate tabamise, ainet konfiskeerimise jms kohta Eestis (nt „Politsei avastas Harjumaal narkolabori“ (PM 25.01.2005).

6.8. Kohtu-uudised. Narkokurjategijate süüdimõistmisest Eestis. (Nt „Kohus mõistis marihuaanat müünud noormehed süüdi“, PM. 30.08.2009).

6.9. Eesti narkokullerid (eestimaalaste vahelejäämised narkootikumidega (piiril, välismaades), sõltumata sellest, kas lugu käsitles arreteerimist, kohtuprotsessi, vangistamist vms).

6.10. Narkootikumide probleemne tarvitamine Eestis. Sõltlastest, nende elust/ probleemidest. Nt „Kui ei süsti, pole mõtet eladagi“ (Eesti Ekspress 25.08.1995).

6.11. Narkomaanide ravi jm aitamine. Meditsiiniline, psühholoogiline jne sekkumine. Fookuses on ravi jne, mitte narkomaani elu ja probleemid, nt „Sõltlaste ravimiseks tuleb jalgratast leiutada“, EPL 24.06.2005).

6.12. Narkomaanid kui oht „korralike inimeste“ heaolule. Siin kõik artiklid, kus süüdistatakse narkomaane ohuallikaks olemises ning ka need, mis sellele vastu vaidlevad.

6.12.1. Sõltlased on ohuks;

6.12.2. Ei ole ohuks;

6.12.3. Ei tule esile, kas otseselt poolt või vastu.

6.13. Ennetus. Mõeldud esmatasandi preventsiiooni (ennetust mittetarbijatele). Siin mitte nõ ennetavad lood, vaid need, kus räägitakse ennetuse vajalikkusest, ennetusürituse korraldamisest, probleemidest riikliku ennetusprogrammi ümber jms.

6.14. Noorte elu Eestis, meelelahutuslik narkotarbimine. Narkootikumid kui edukate/tavaliste noorte ellu kuuluv meelelahutus, millest erilisi probleeme ei teki.

6.15. Lapssõitlased Eestis

6.16. Kool/haridus

6.17. Kodu ja perekond

6.18. AIDS

6.19. Rahvuste aspekt/ Narkootikumid kui muulaste probleem Eestis

6.20. Sugude erinevuse aspekt (Nt lood sellest, et narkomaania puudutab rohkem mehi)

6.21. Kultuur, kirjandus, kunst, filosoofia. (Rõhk kultuuril, mitte kuulsusel, nt „Umberto Eco: kriisis on süüdi virtuaalmaailm ja kokaiin“, PM 9.05.2009).

6.22. Meedia & auditooriumi mõjutamine („Hollywood reklaamib vastutustundetult seksi ja uimasteid“, PM 3.10.2005; „Tasuta narkopropaganda“, PM 27.09.2005).

6.23. Kuulsused ja narkootikumid

6.23.1. Välismaa kuulsus;

6.23.2. Eesti kuulsus.

6.24. Õnnetused, üledoosid, enesetapud (Eesti), nt Uimastitootja mürgitas end politseinike silme all, EPL 17.04.2000).

6.25. Rahvusvaheline koostöö narkootikumide ja narkokuritegevuse vastu võitlemisel (riikidevahelised kokkulepped ja abiandmised). Nt lood sellest, kuidas Eesti on saanud välisriikidelt ja organisatsioonidelt toetust narkoprobleemidega toime tulekuks, kuidas Eesti toetab Afganistani narkovastast võitlust jne.

6.26. Narkootikumide probleemid laias maailmas, (s.o. kõik Eestist väljapoole jääv).

6.26.1. Narkokuritegevus, maffia & selle vastu võitlemine, nt „Kokaiinikoridor USA ja Mehhiko all“ (Hommikuleht, 7.06.1993);

6.26.2. Narkoolukord erinevates maades, uued suundumused, piirkondlik eripära jms, nt „Afganistani moonikasvatavad toodavad oopiumi üha tõhusamalt“, EPL 2.09.2009).

6.26.3. Narkopoliitiline ja õigusteoreetiline (nt „Argentina legaliseeris marihuaana“, PM 26.08.2009)

6.26.4. Meditsiiniline aspekt välismaa kontekstis

6.26.5. Jahmatavaid ja naljakaid lugusid laia maailmas seoses narkootikumidega

6.26.5.1. Traagilised juhtumid;

6.26.5.2. Naljad ja lõbusad lood;

6.26.5.3. Muud

6.27. Mingi muu teema

5. Sõnasaajad

Sõnasaajate all mõistetakse antud töös isikuid, kes artiklis räägivad või kelle juttu/arvamusi vahendatakse. Ühes artiklis võib esineda mitmeid erinevaid sõnasaajaid (1 - jah esines, 0 - ei esinenud).

7.1. Võimuesindajad erinevatel tasanditel;

7.2. Teadlased;

7.3. Meditsiinitöötajad (arstid, õed, apteekrid jt);

7.4. Psühholoogid, sotsiaaltöötajad;

7.5. Ennetustöötajad;

7.6. Juristid;

7.7. Korrakaitse esindajad (politseist, piirivalvest, tollist, vanglast);

7.8. Ärimehed ja firmade esindajad;

7.9. Õpetajad jm lastega tegelejad (kasvatajad);

7.10. Ajakirjanikud;

7.11. Kirikuinimesed;

7.12. Lapsevanemad; sõbrad, elukaaslased (narkotarvitaja vm lähedased);

7.13. Narkotarvitajad ise/narkomaanid/narkokurjategijad;

7.14. Narkomaanide ja narkokurjategijate ohvrid;

7.15. Tavakodanikud (elanikud, pealtnägijad (täiskasvanud inimesed);

7.16. Lapsed/noored (nö tavalised noored, ei ole pöördunud nende kui uimastitarvitajate poole;

7.17. Popartistid ja teised kuulsused (nii Eesti kui välismaa);

7.18. Muud;

7.19. Ei tule esile, keegi ei räägi.

Kui sõnasaaja on elus mitmes rollis, nt N.Kalikova nii arst kui Riigikogu liige (teatud perioodil), siis märgitakse lähtuvalt sellest, kas ajakirjanik on pöördunud tema kui poliitiku v arsti poole. Kui on juttu noorest narkomaanist, siis ta on „narkomaan“ mitte lihtsalt noor, sest rõhk on sellel, et ta on sõltlane.

8. Infoallikad

8.1. Võimuinstiitutsioonid (Riigikogu, ministeeriumid, ametid jne);

8.2. Korrakaitse (politsei, MTA, piirivalve, vanglad jne.);

8.3. Ravi-, rehabilitatsiooni ja ennetusasutused;

8.4. Kohus, prokuratuur, advokatuur;

- 8.5. Õppeasutused;
- 8.6. Teadusallikad (uuringud, raportid, teadusasutuste andmed);
- 8.7. Uudisteagentuurid;
- 8.8. Meedia;
- 8.9. Välisallikas (va meedia/uudisteagentuur);
- 8.10. Konverents, seminar, koosolek;
- 8.11. Inimeste isiklikud materjalid/andmed;
- 8.12. Anonüümne allikas;
- 8.13. Muu allikas;
- 8.14. Ei tule esile, ei saa määratleda.

9. Lugude žanr

- 9.1. Juhtkiri;
- 9.2. Laiendatud uudis;
- 9.3. Lühiuudis (kuni 750 tähemärki);
- 9.4. Arvamus, kommentaar, repliik;
- 9.5. Olemus- või portreelugu;
- 9.6. Intervjuu;
- 9.7. Lugejakiri;
- 9.8. Muu (nt „päevaküsimus“, „+/-“, jne).

10. Narkootikumid, millest artiklis juttu või mida lihtsalt mainitud (liigendus TAI veebilehe narko.ee järgi):

- 10.1. Ecstasy;
- 10.2. Amfetamiin;
- 10.3. Metamfetamiin;
- 10.4. LSD;
- 10.5. Seened;
- 10.6. Ketamiin;
- 10.7. Kanepitooted;
- 10.8. Heroiin, (oopium);
- 10.9. Mooniproduktid;
- 10.10. Fentanüül e valge hiinlane;
- 10.11. Metadoon;
- 10.12. Kokaiin;
- 10.13. Crack;
- 10.14. GHB;
- 10.15. Poppers;
- 10.16. Rahustid/uinutid;
- 10.17. Liimid/lakid;
- 10.18. Muud;
- 10.19. Võimatu määratleda/ ei räägitagi millestki konkreetsest.

11. Narkosüüteo liik

- 11.1. Tarbimine;
- 11.2. Tootmine/kasvatamine;
- 11.3. Müük, edasi andmine, tänavadiilerlus;
- 11.4. Maffia jm organiseeritud suuräri;
- 11.5. Üle piiri vedamine;
- 11.6. Narkojoobes kuriteod;
- 11.7. Muu kuritegevuse sees;
- 11.8. Narkojoobes avalikus kohas viibimine (noortepeod jms);
- 11.9. Muud;
- 11.10. Ei saa määratleda.

12. Narkoprobleemi kajastamise tasand

12.1. Üldinimlik, abstraktne tasand. Narkootikumidest räägitakse üldiselt (nt mis nad on ja millist toimet inimorganismile avaldavad). Narkotarbimine kui ülemaailmne nähtus, nt kas on moraalne tarvitada/mitte. Narkootikumid erinevates kultuurides jne.

12.2. Riigi/rahva tasand. Narkootikumid kui probleem, mille eest vastutab riik. Narko puudutab kogu rahvast, mitte vaid üksikuid inimesi.

12.3. Grupi tasand. Narkootikumid kui noorte, muulaste, sõltlaste jne (mitte kogu rahva) probleem.

12.4. Indiviidi, persooni tasand. Narkootikumid on artiklis kõne all oleva inimese probleem.

12.5. Tasand ei tule esile

13. Probleemi seos rahvusega

13.1. Eestlaseks olek:

- 13.1.1. Rahvus ära toodud, nimetatud „eestlane“;
- 13.1.2. Pole öeldud, et eestlane, aga nimest tuleb välja;
- 13.1.3. Rahvus ei ole identifitseeritav

13.2. Muulaseks olek:

- 13.2.1. Rahvus ära toodud, öeldud, et „muulane“, „venelane“ vm;
- 13.2.2. Pole öeldud, et muulane, aga nimest tuleb esile;
- 13.2.3. Rahvus ei ole identifitseeritav.

LISA 3 RAAMIDE MOODUSTUMINE

Muutujad Raam	Teemad	Märksõnad	Sõnasaajad	Allikad	Tasand	Žanr	Ained	Kes/mis EI tule esile?
1. Õiguskaitse	Narkokuritegevuse ülevaatlilik/analüüsiv aspekt; Eesti kuritegevuse ja politseiuudised; Eesti kohtu-uudised; Narkokuritegevus ja selle vastu võitlemine muudes maades; Rahvusvaheline koostöö; Eesti narkokullerid (ca ½ artiklitest)	Arreteerimine, konfiskeerimine, kinni võtmine, kahjutuks tegemine, süüdi mõistmine, „põlvili surumine“, võitlus narkootikumide vastu jne	Eelkõige politsei ja piirivalve, maksuameti esindajad, juristid jms.	Institutsioonid (politsei, kohus/prokuratuur; MTA, vangla, piirivalve)	Riiklik	Enamasti uudised	Kanep, amfetamiin, <i>ecstasy</i> jne	Probleemi kajastus indiviidi tasandil. Ennetajad, arstid, õpetajad sõnasaajatena
2.Hedonistlik narkotarbimine	Kuulsused; Noorte meelelahutuslik narkotarbimine; Kultuur, kirjandus, kunst.	Pidutsemine, nautlemine, lõõgastumine, tavalisele ja igavale vastandumine, julgus, riskivalmidus	Kuulsused, Eesti noored, teadlased jt.	Meedia, uudiste agentuurid; teadustööd, küsitletud noori.	Indiviidi, grupi	Erinevad	Kokaiin, kanep, <i>ecstasy</i> , amfetamiin	Riigi roll, Probleemid, Karistused Ametkonnad
a) Narkootikumid meelelahutus-tööstuse osana	Kuulsused	Pidutsemine, kuulus ja teistest üle olemine	Kuulsused, nende lähedased	Välismeedia	Indiviidi	Olemuslood ja uudised	Kokaiin, kanep	Sama
b) Eesti noorte meelelahutuslik uimastitarbimine	Noorte meelelahutuslik narkotarbimine	Pidutsemine, põnevus, hea elu, popkultuur, nauding, edukus, trendikus	Teadlased, noored ise,	Teaduslik allikas, politsei	Indiviidi, Grupi,	Erinevad, arvamusid, intervjuud	<i>Ecstasy</i> , amfetamiin, kanep	Sama
3. Tolerantsus narkomaanide suhtes	Sõltlaste aitamine ; Narkoravi välismaal; Lapssõltlased Eestis; AIDS; Narkomaanid kui oht ; Probleemsest narkotarbimisest Eestis.	Mured, rahu puudus, tööpuudus, ravi, rehabilitatsioon, psühholoogiline abi	Meedikud, psühholoogid, sotsiaaltöötajad, sõltlased ise, tavakodanikud	Sotsiaalhoolekanne/ haiglad, võimu-institutsioonid	Grupi jm	Laiendatud uudised, aga ka arvamusel, esines juhtkirju	Heroin, moon	Repressioonid

4. Narkomaanid kui oht	Narkomaanid ohuna AIDS	Protest, oht, korralikud inimesed, vajadus end kaitsta	Tavakodanikud	Kodanikud, teaduslik allikas, võimuinstiituts.	Riigi	Erinevad	Heroiin, moon	Kaastunne, individuaalne lähenemine
5. Legaliseerimise pooldamise raamistus	Narkootikumide legaliseerimine Eestis (selle pooldamise alateema), Õigusteoreetiline aspekt, Narkopoliitil. aspekt muudes maades	Inimõigused ja -vabadused, mõnuained on ühiskonna loomulik osa, preventsoon, demokraatia, õigusriik, narkovõitlus on kulukas jne	Teadlased, juristid, muud	Teaduslik, Võimu inst.	Üldinimlik, riigi	Laiendatud uudised, arvamused	Kanep peamiselt	Repressioonid
6. Narkomaania võib kasvada kriisiks raamistus	AIDS; Info/teadvustamine, teaduslik asp.; Lapssõltlased; Noorte meelelahutuslik narkotarbimine	Kriis, epideemia, plahvatus, kiire levi, oht	Arstid jt	Ennetuskeskused, teadusallikad, valitsusasutused	Riik	Erinevad	Heroiin, moon, kanep	Nautlemisest, legaliseerimisest
7. Tegutsemisele ärgitamise raamistus	Narkootikumid Eestis sotsiaalse probleemina AIDS	Võitlus, kontroll, probleemi likvideerimine, „sõda“ narko vastu	Arstid, politseitöötajad jne	Institutsioonid, üksikisikud (ekspertid)	Riik	Arvamused	Erinevad	Nautlemisest, legaliseerimisest, Probleem ei kajastu indiviidi tasandil
8. Narkokuller kui eduideoloogia ohver	Eesti narkokullerid	Taskuraha teenimine, riskeerimine, kaasa tundmine, „meie omad“ jäid vahele, naiivsus, võõramaalaste silmakirjalikkus ja arusaamatult karm õiguskaitseüsteem.	Erinevad, sh lähedased	Erinevad, sh privaatne info	Individi, aga ka riigi	Erinevad	Heroiin, kokaiin jne	Üldjuhul ei õigustata karmi karistust

LISA 4 ARTIKLITE KONTENTANALÜÜSI TULEMUSED

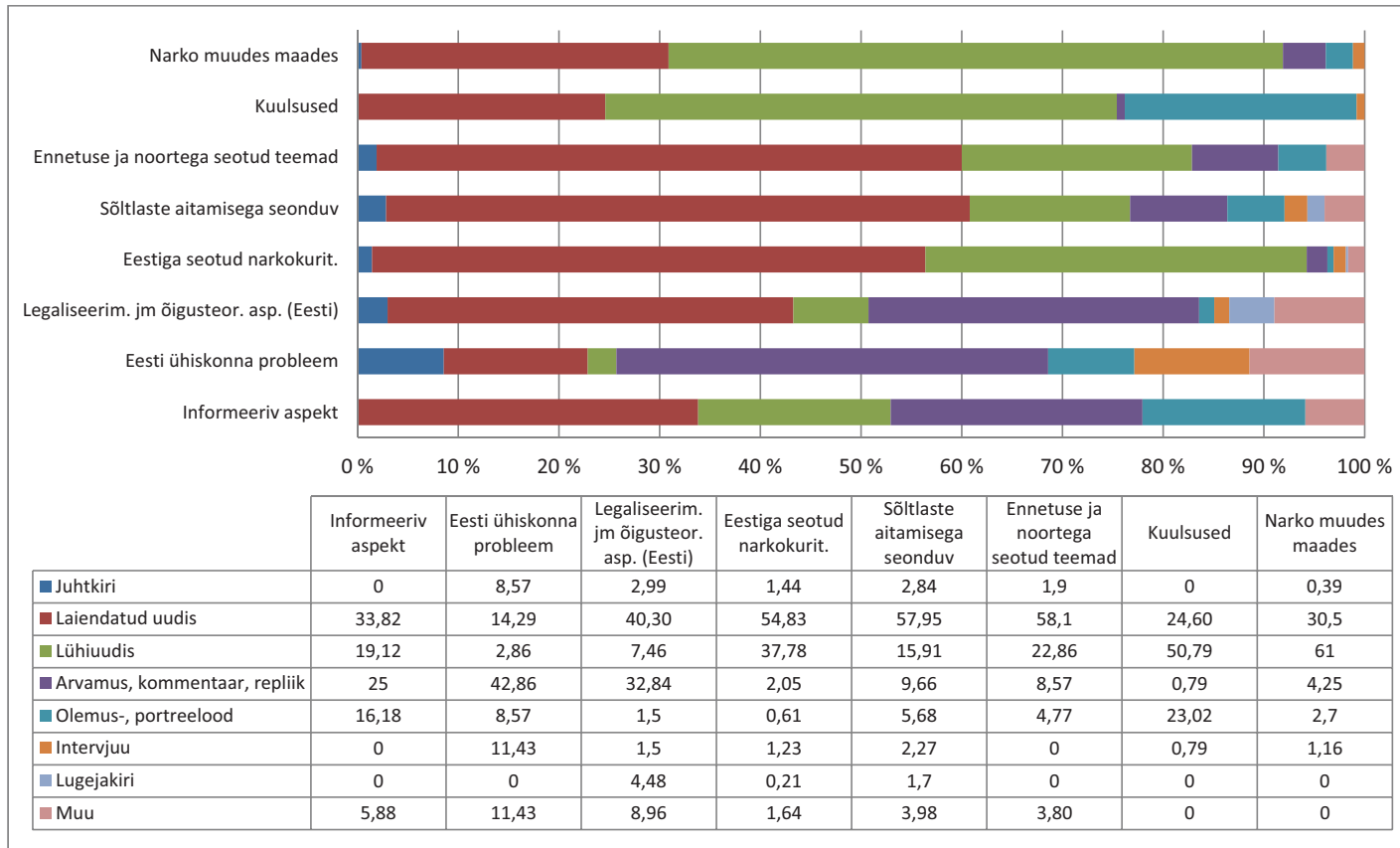
148

TABEL 1 Artiklite teemad erinevate aastate lõikes

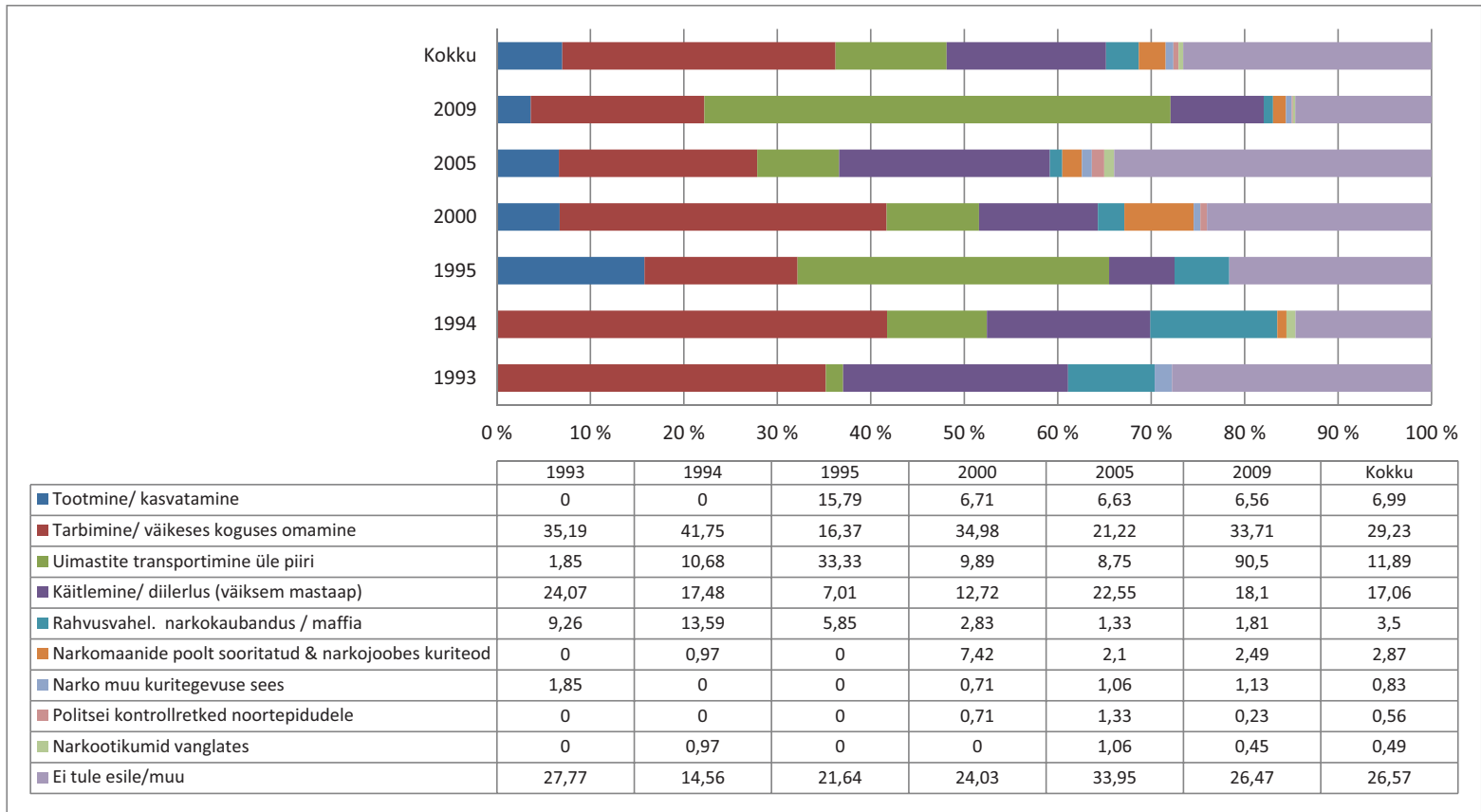
Teema	1993		1994		1995		2000		2005		2009		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
Informeeriv aspekt. N.teadvustamine	6	11,11	14	13,59	13	7,6	4	1,41	12	3,18	18	4,07	67	4,78
Narko kui Eesti ühiskonna probleem	10	18,52	2	1,94	9	5,26	10	3,53	1	0,27	3	0,68	35	2,45
Narko kui instrument poliitikas	0	0	0	0	21	12,28	0	0	0	0	0	0	21	1,47
Legaliseerimistemaatika (Eesti)	1	1,85	1	0,97	3	1,75	0	0	0	0	27	6,11	32	2,24
RV koostöö narko vastu võitlemisel	5	9,26	3	2,91	6	3,51	7	2,47	5	1,33	9	2,04	35	2,45
Õigusteoreetiline aspekt	2	3,7	3	2,91	12	7,02	6	2,12	1	0,27	11	2,49	35	2,45
Eesti kohtu-uudised	0	0	0	0	3	1,75	18	6,36	50	13,26	57	12,9	128	8,95
N-kurit. Ülevaatlük/analüüsiv aspekt	3	5,56	5	4,85	11	6,43	26	9,19	18	4,77	20	4,52	83	5,8
Eesti kuritegevuse ja politsei-uudised	1	1,85	8	7,77	11	6,43	41	14,49	71	18,83	42	9,5	174	12,17
Eesti narkokullerid välismaal	1	1,85	3	2,91	38	22,22	14	4,95	22	5,84	24	5,43	102	7,13
Probleemne narkotarbimine Eestis	1	1,85	3	2,91	6	3,51	6	2,12	1	0,27	5	1,13	22	1,54
AIDS/HIV	1	1,85	0	0	0	0	26	9,19	15	3,98	6	1,36	48	3,36
Narkomaanide ravi jm aitamine	1	1,85	1	0,97	0	0	13	4,59	24	6,37	12	2,71	51	3,57
Narkomaanid kui oht heaolule	0	0	0	0	0	0	20	7,07	16	4,24	4	0,9	40	2,8
Lapsõltlased Eestis	0	0	0	0	0	0	1	0,35	2	0,53	12	2,71	15	1,05
Noorte elu Eestis. Meelelah. n.tarbimine	1	1,85	4	3,88	3	1,75	23	8,13	8	2,12	7	1,58	46	3,22
Kool, haridusküsimused	0	0	0	0	1	0,58	7	2,47	7	1,86	5	1,13	20	1,43
Narkoennetus, kampaaniad	1	1,85	0	0	0	0	16	5,65	12	3,18	5	1,13	34	2,38
Kodu, perekond	0	0	1	0,97	0	0	4	1,41	1	0,27	0	0	6	0,42
Rahvuste aspekt	0	0	0	0	0	0	1	0,35	0	0	0	0	1	0,07

Sooline aspekt	0	0	0	0	0	0	2	0,71	3	0,8	2	0,45	7	0,49
Kultuur, kirjandus, kunst	1	1,85	1	0,97	1	0,58	1	0,35	0	0	5	1,13	9	0,63
Meedia/ auditooriumi mõjutamine	0	0	0	0	3	1,75	4	1,41	10	2,65	1	0,23	18	1,26
Õnnetused, üledoosid, enesetapud	0	0	0	0	1	0,58	3	1,06	2	0,53	1	0,23	7	0,49
Kuulsused	10	18,52	22	21,36	8	4,68	3	1,06	26	6,9	57	12,9	126	8,81
N-kurit. ja selle vastu võitl.maailmas	6	11,11	18	17,48	11	6,43	16	5,65	38	10,08	47	10,63	136	9,51
Meditiiniline aspekt välismaal	0	0	0	0	0	0	0	0	5	1,33	0	0	5	0,35
Narkootikumid erinevates maades	0	0	7	6,8	5	2,92	6	2,12	14	3,71	14	3,17	46	3,22
Narkopoliitil. & õigust. aspekt maailmas	2	3,7	3	2,91	3	1,75	1	0,35	4	1,06	7	1,58	20	1,4
Uskumatuid lugusid maailmast	1	1,85	4	3,88	2	1,17	2	0,71	7	1,86	36	8,14	52	3,64
Mingi muu teema	0	0	0	0	0	0	2	0,71	2	0,53	5	1,13	9	0,63
Kokku	54	100	103	100	171	100	283	100	377	100	442	100	1430	100

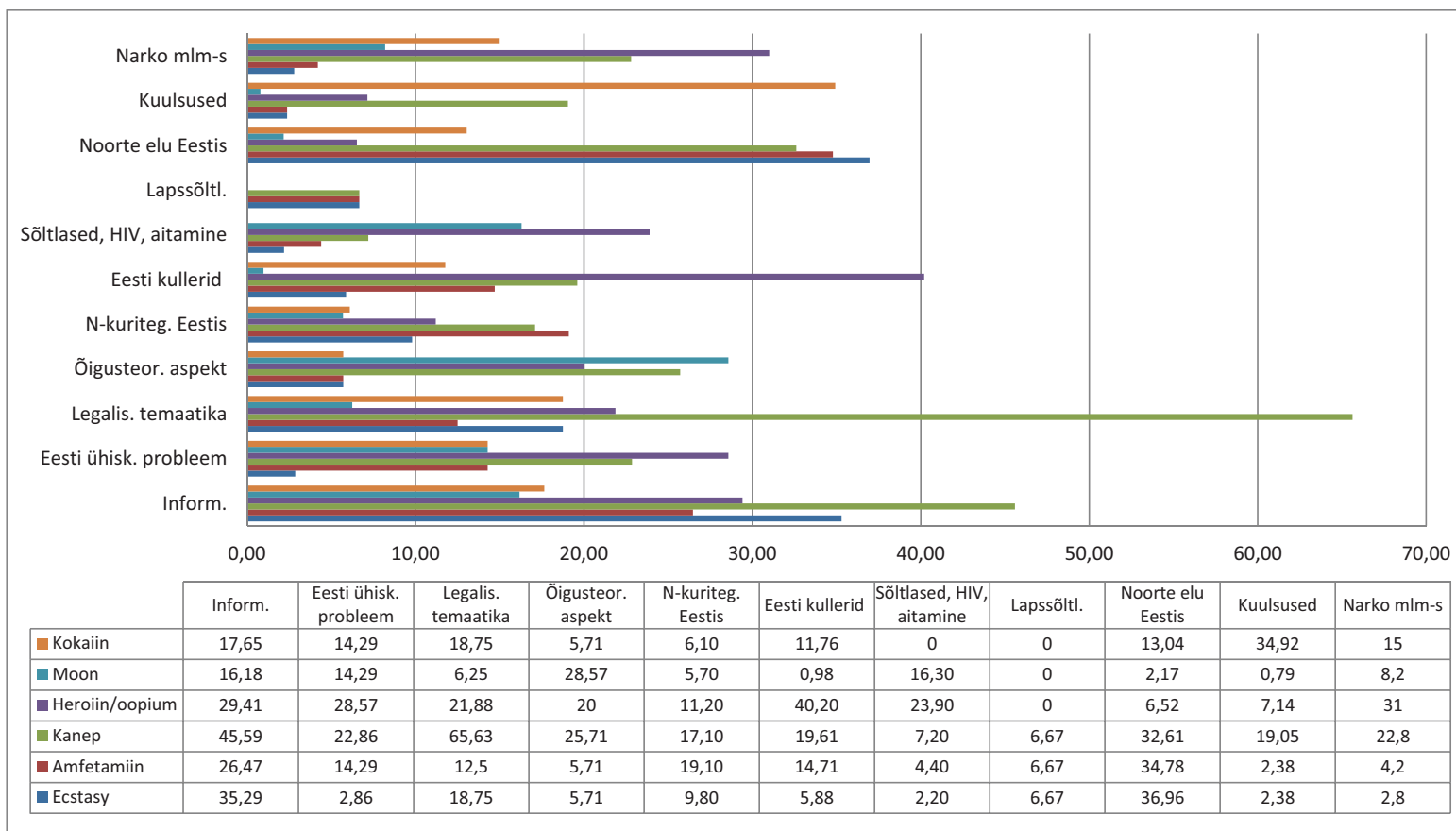
JOONIS 1 Lugude žanrid erinevate teemagruppide puhul



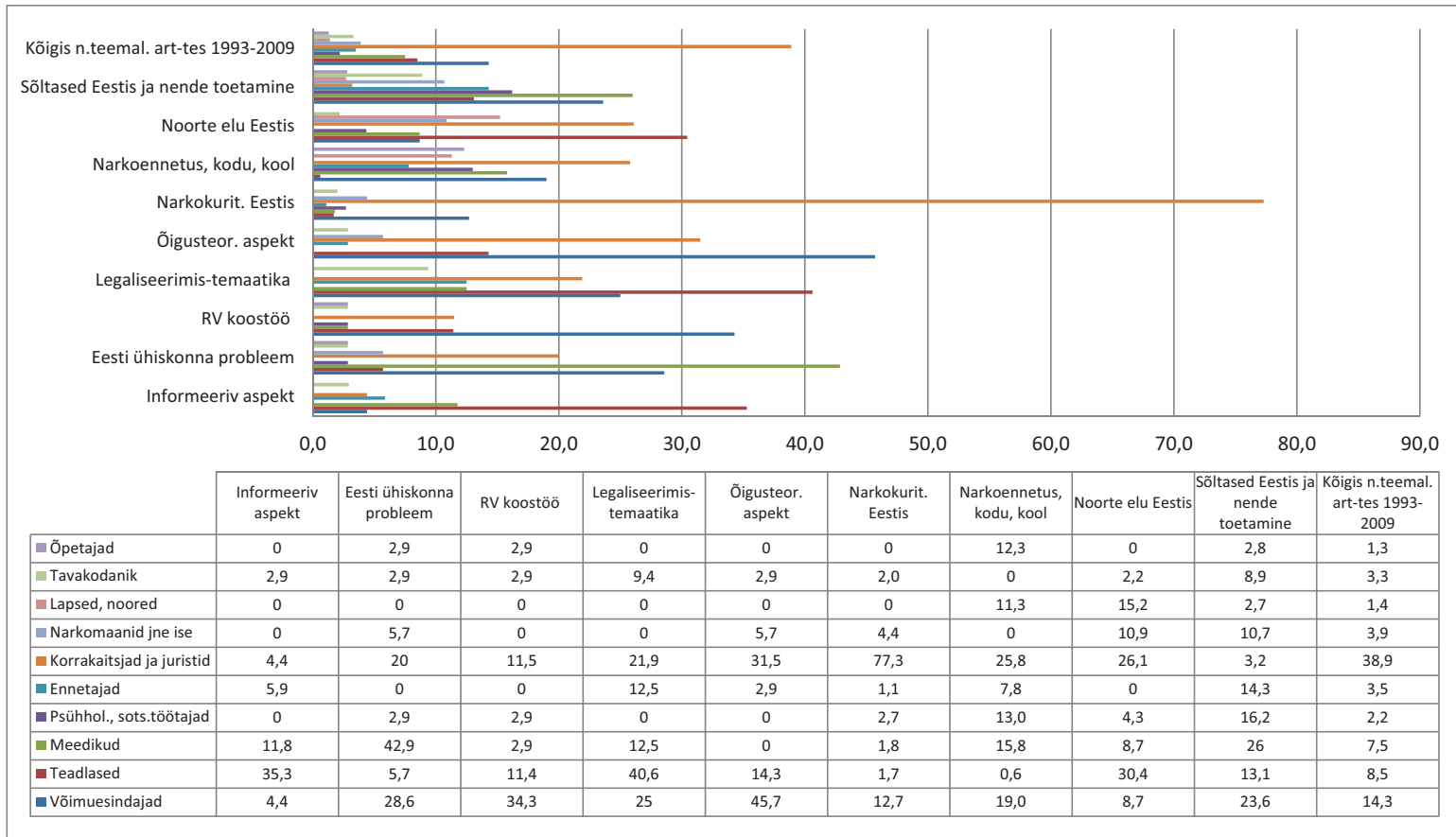
JOONIS 2 Erinevat liiki süütegude osakaal artiklites (kas artiklis räägiti tarbimisest või käitlemisest jne)



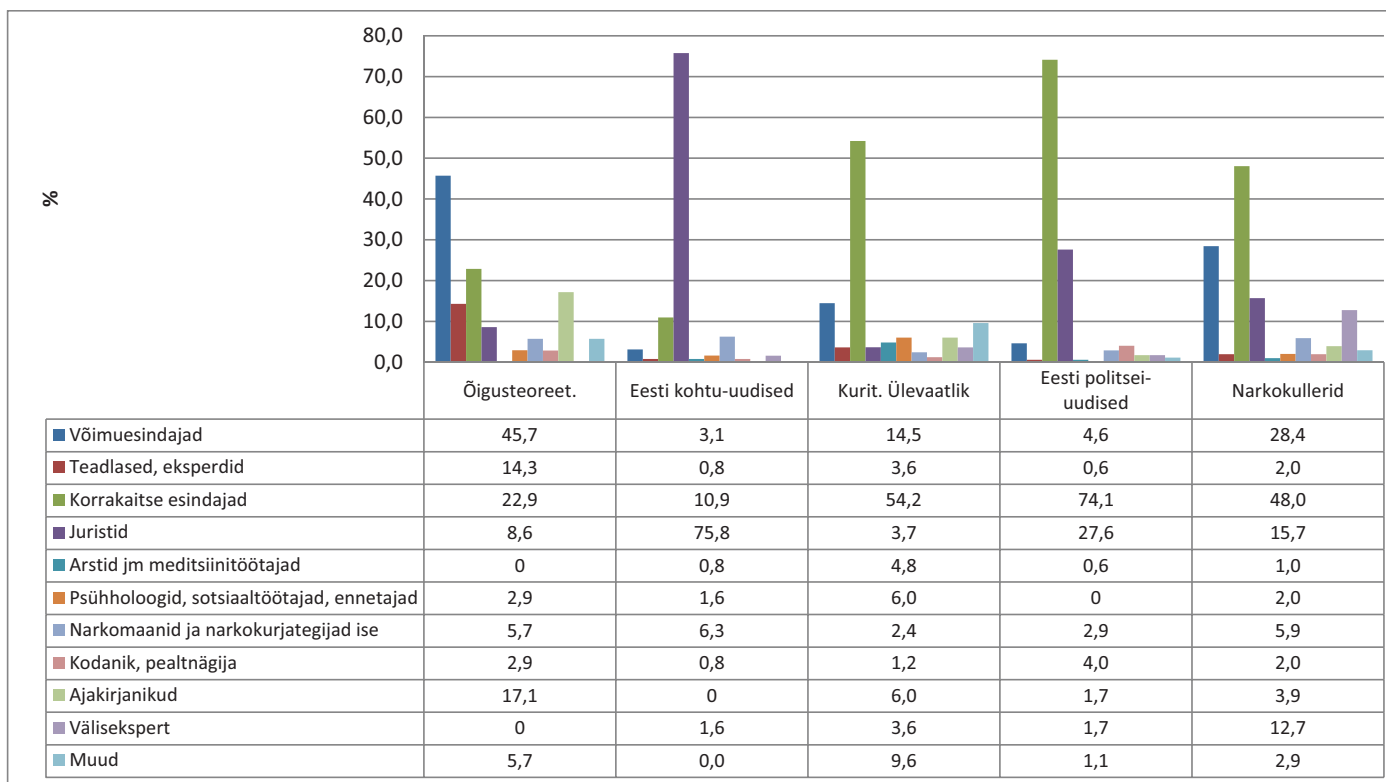
JOONIS 3 Sagedamini mainitud ainete esinemissagedus erinevate teemade puhul



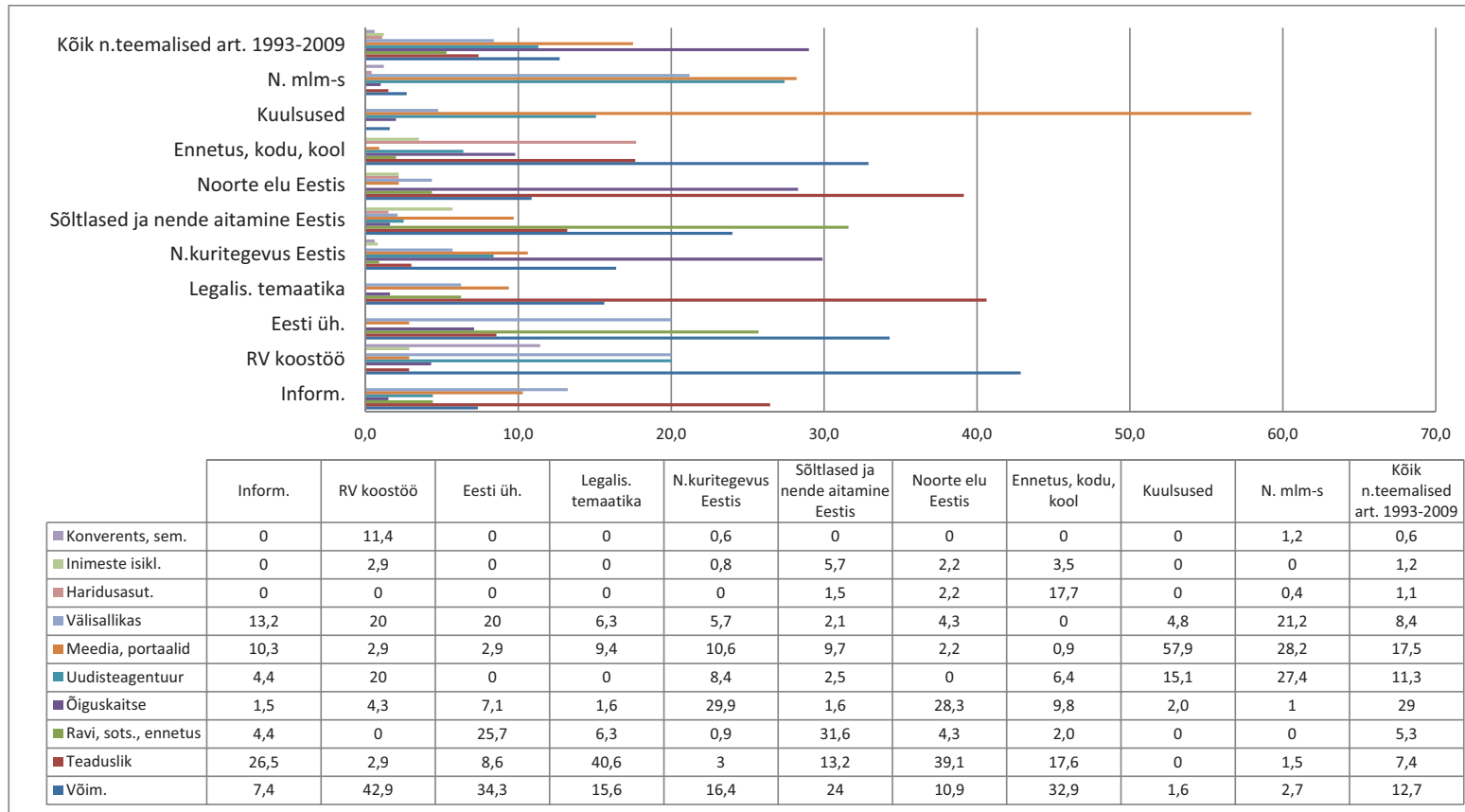
JOONIS 4 Eestiga seotud sõnasaajate osakaal erinevate teema(gruppide) puhul



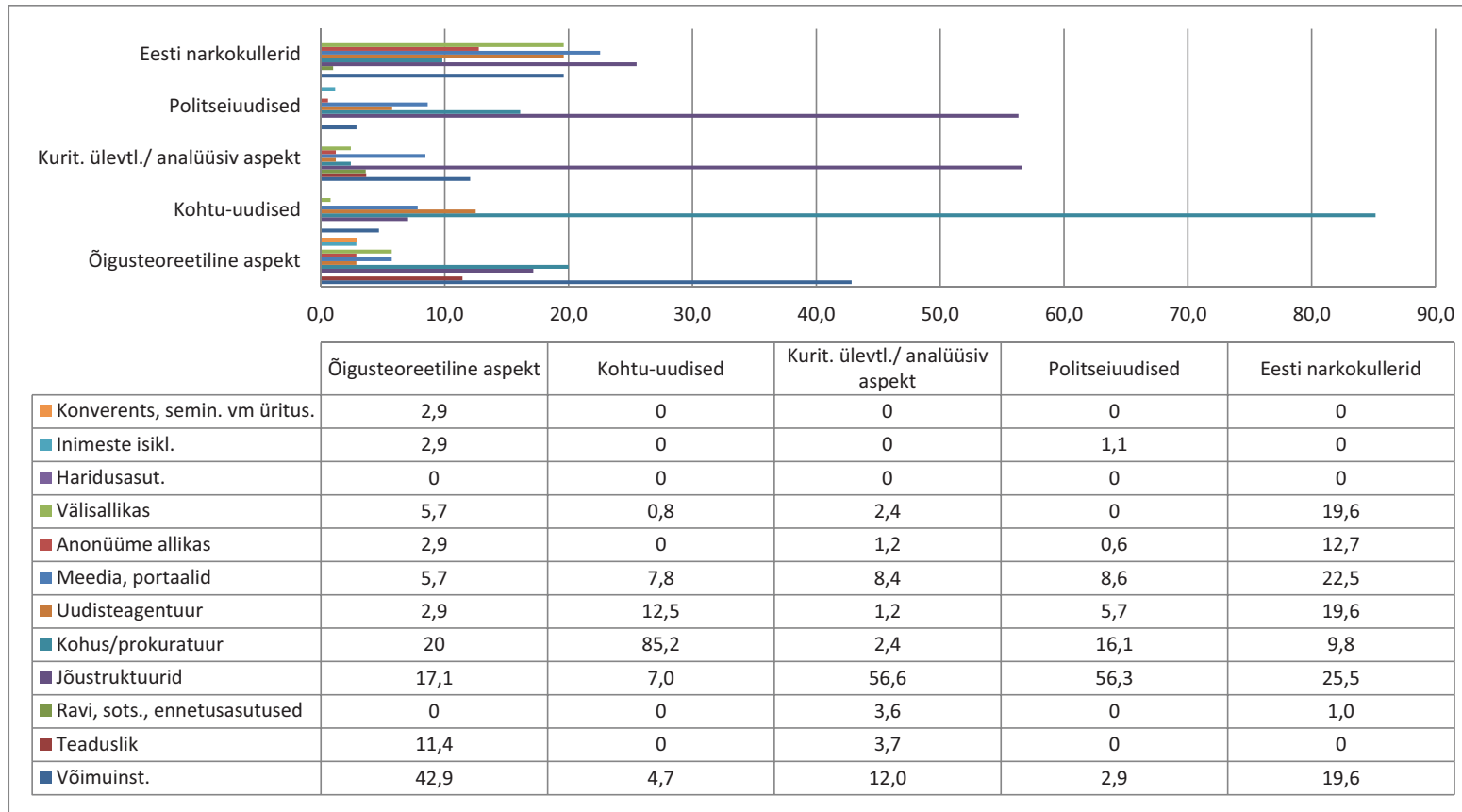
JOONIS 5 Sõnasaajad kuritegevuse ja kohtumõistmisega seotud teemadel



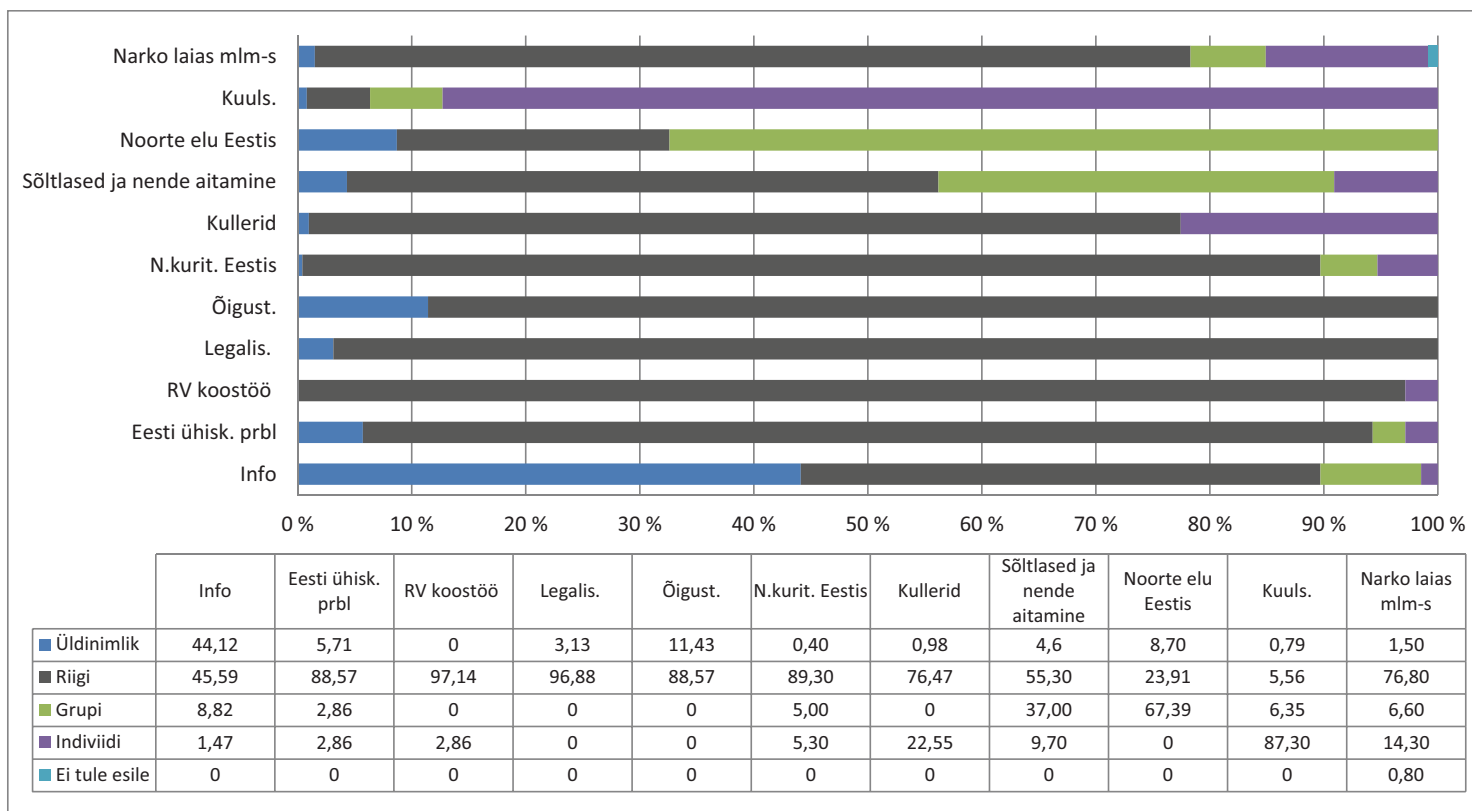
JOONIS 6 Allikate osakaal erinevatel teemadel



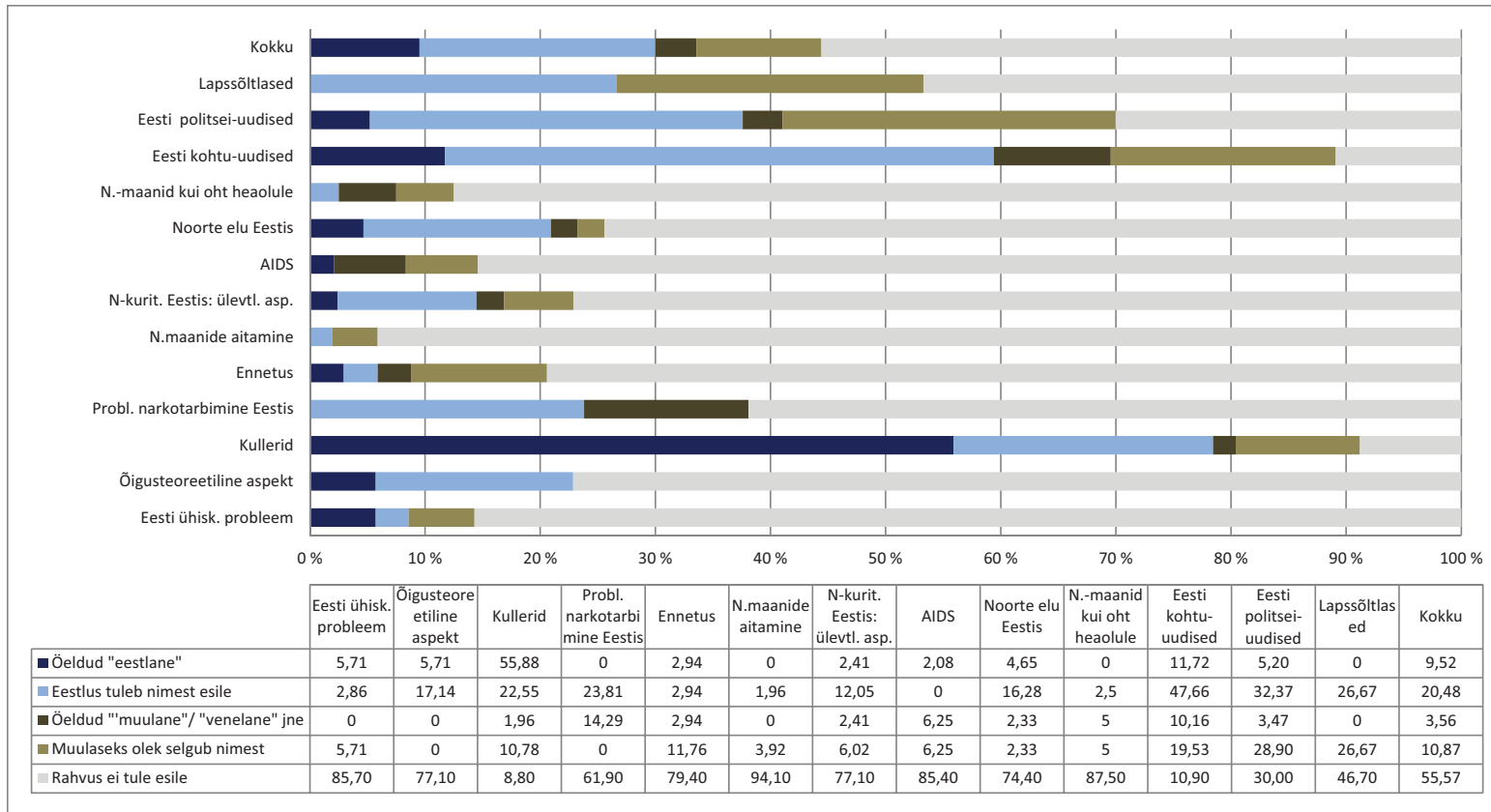
JOONIS 7 Allikad narkokuritegevusega (Eestis) seotud teemadel



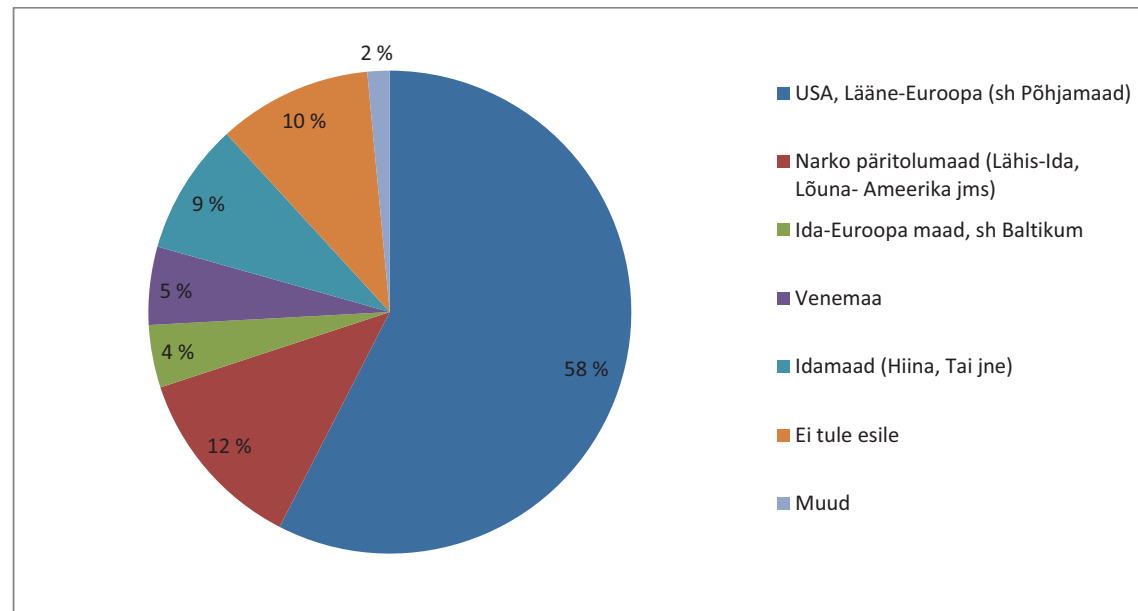
JOONIS 8 Probleemi kajastuse tasand erinevatel teemadel



JOONIS 9 Eestlaseks ja muulaseks oleku avaldumine erinevate teemade puhul



JOONIS 10 Narkoprobleeme muudes maades kajastavate artiklite geograafiline dimensioon (n=667)

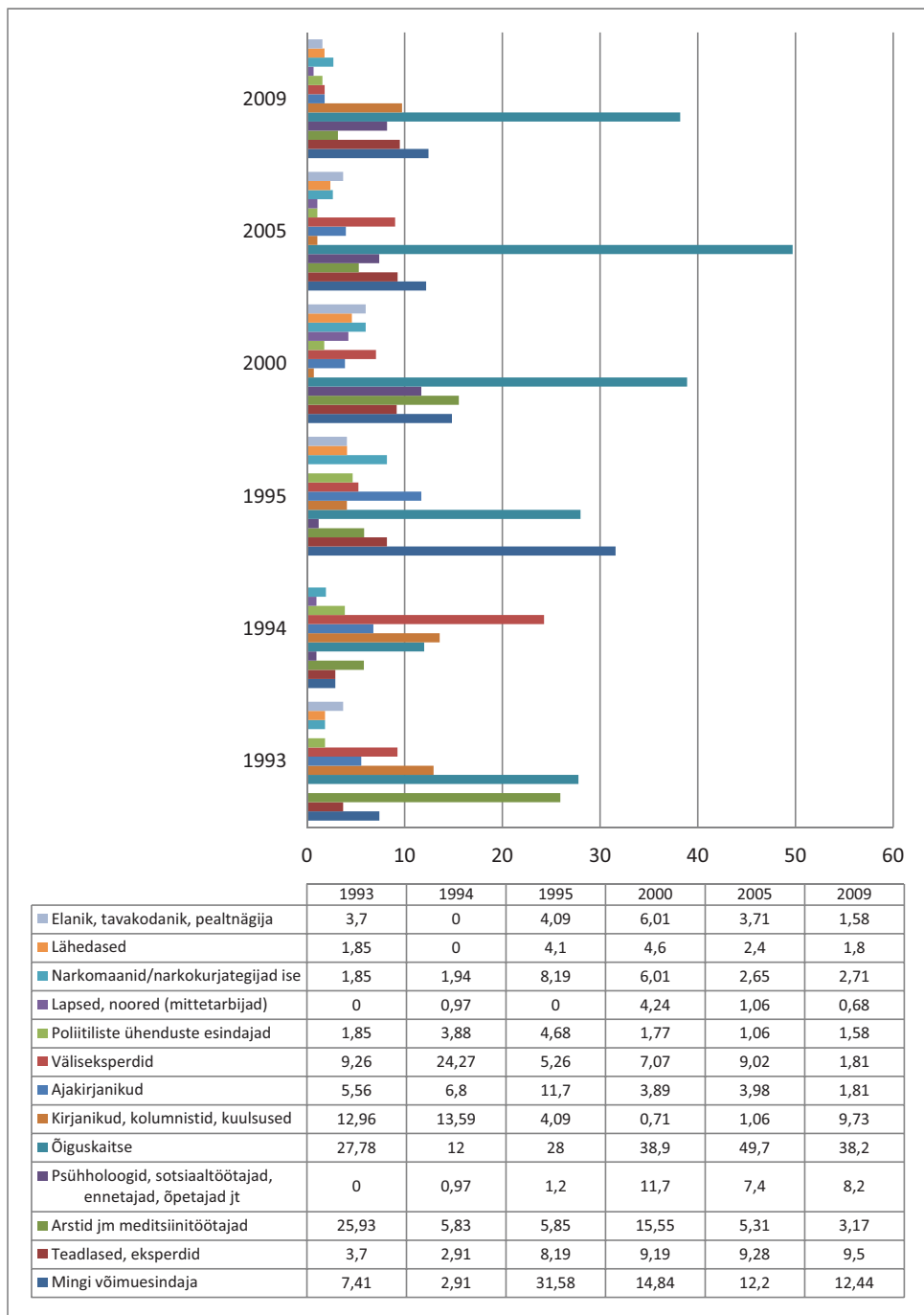


LISA 5 MUUTUSED NARKOTEMAATIKA KAJASTUSES

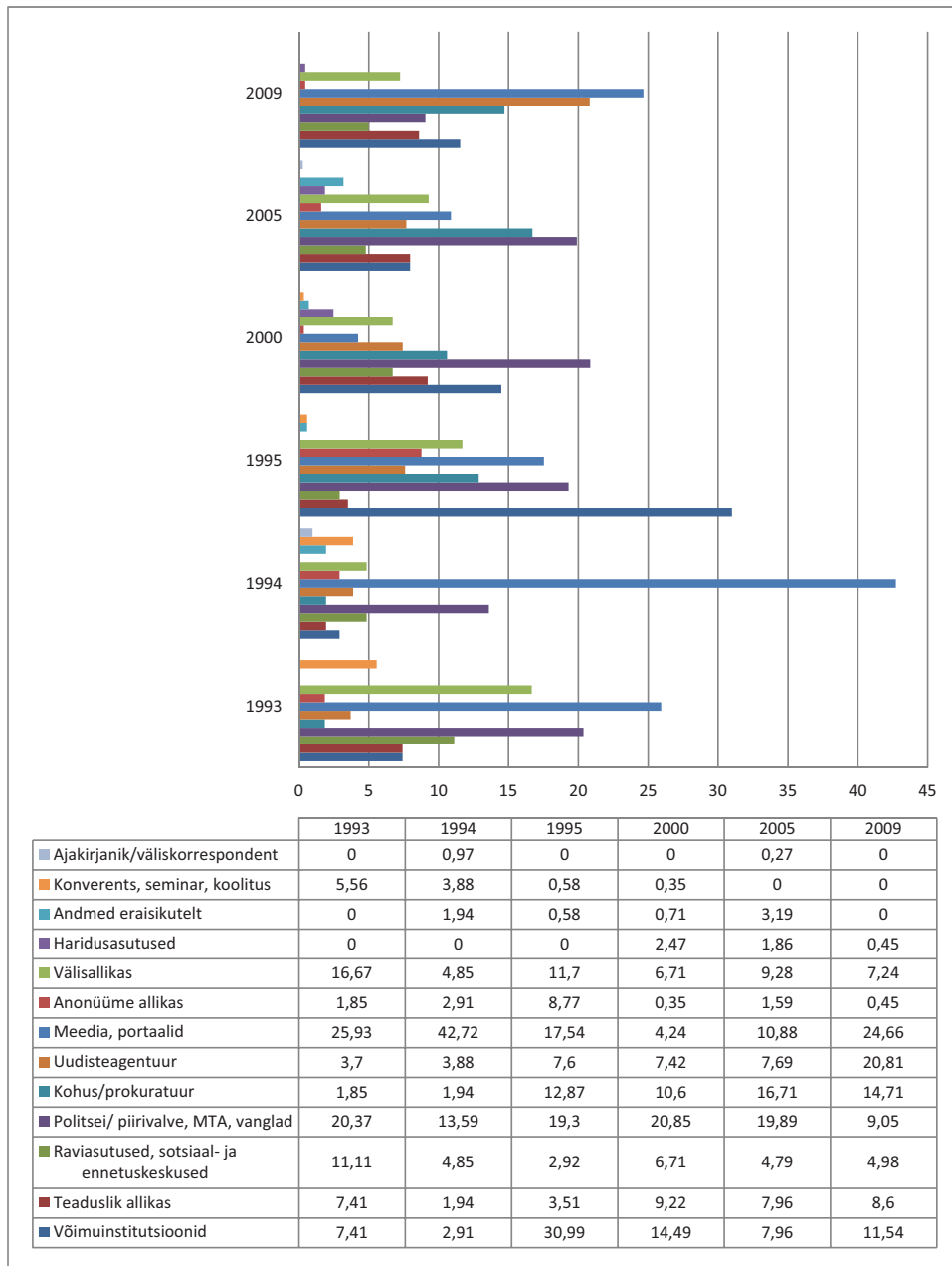
TABEL 1 Narkoteemalised artiklid laiema leviga eestikeelsetes väljaannetes 1993-1995

Väljaanne	1993	1994	1995	Kokku
Postimees	2	1	36	39
(Eesti) Päevaleht	5	4	29	38
Eesti Ekspress	12	4	24	40
Eesti Sõnumid	0	4	22	26
Rahva Hää!	2	5	4	11
Hommikuleht	9	3	3	15
Õhtuleht	1	2	18	21
Äripäev	1	1	2	4
Maaleht	1	1	1	3
Meie Meel	1	0	0	1
Politsei	0	2	0	2
Pere ja Kodu	0	1	0	1
Rahva Leht	2	0	1	3
Pühapäevaleht	0	2	0	2
Nelli Teataja	0	16	0	16
Post	2	25	9	36
Liivimaa Kroonika	8	11	13	32
Liivimaa Kuller	2	7	5	14
Esmaspäev	2	13	1	16
Elu Pilt	2	0	1	3
Eestimaa/ Eesti Maa	1	0	1	2
Videvik	1	0	0	1
Terviseleht	0	1	0	1
Õpetajate Leht	0	0	1	0
Sirp	0	0	0	0
Kokku	54	103	171	328

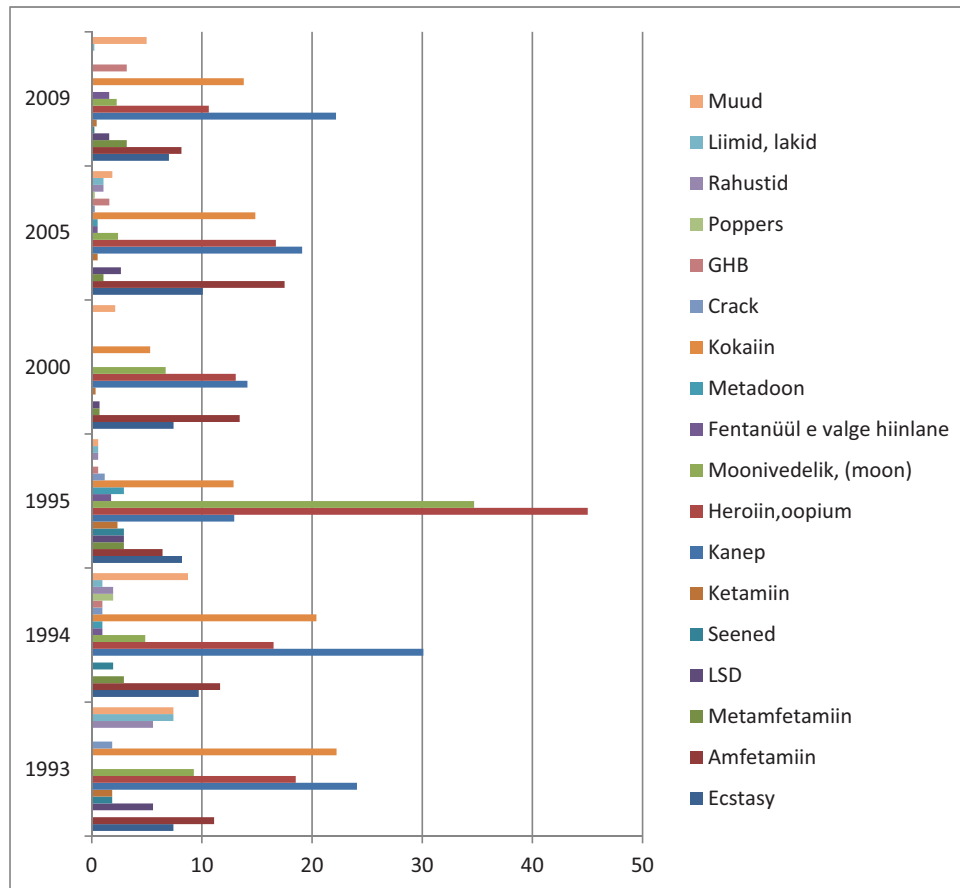
JONIS 1 Sõnasaajate osakaalu muutus ajas



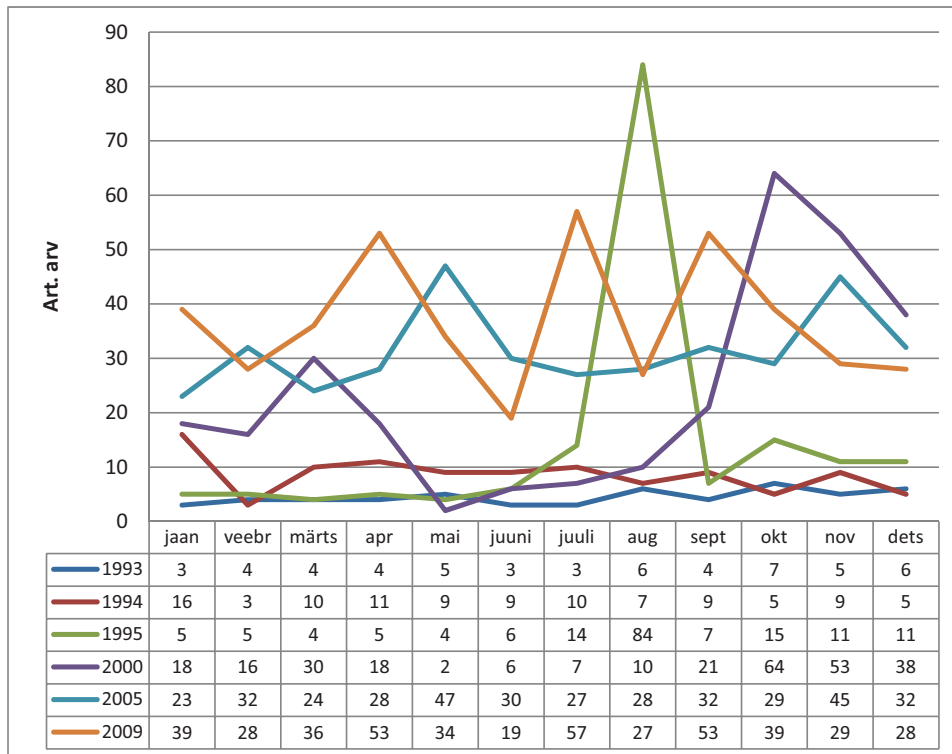
JOONIS 2 Allikate muutus ajas



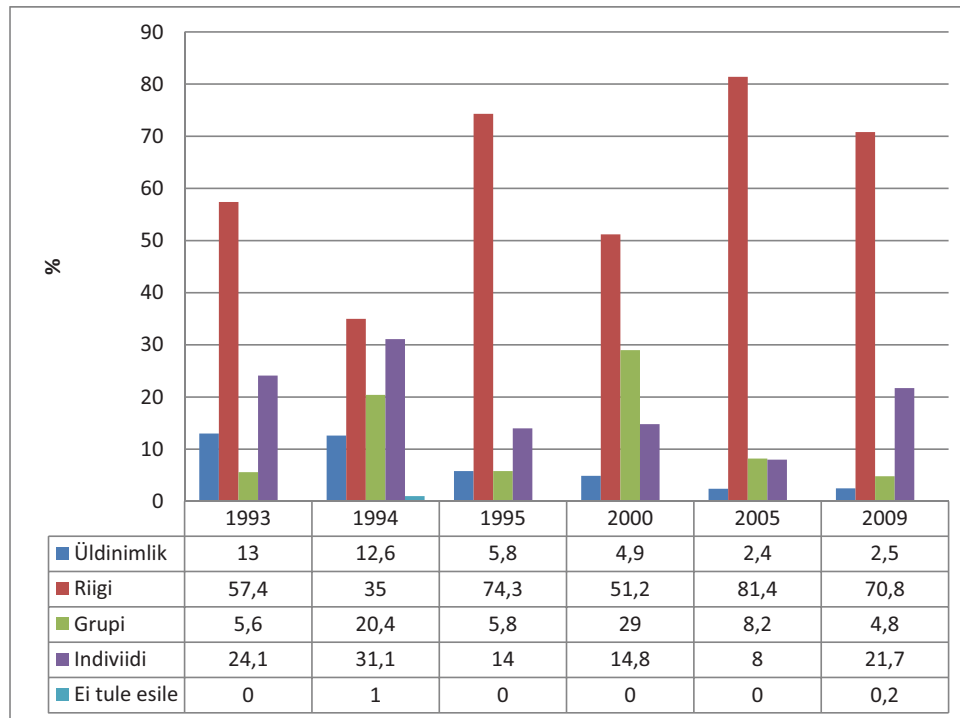
JOONIS 3 Artiklites kõne all olnud narkootikumide esinemine erinevatel aastatel (%)



JOONIS 4 Artiklite ilmumissagedus kuude lõikes erinevatel aastatel



JOONIS 5 Narkoprobleemi kajastamise tasandi muutus ajas



JOONIS 6 PM ning EPL paber- ja võrguversioonide erinevus teemade kajastusest lähtuvalt aastatel 2005 ja 2007

